

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

11. (121.) évfolyam, 3. szám

Megjelent: 2016. június

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerkeszti a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
megbízásából a HIPAvilon Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:
Dr. Bendzsel Miklós

Szerkesztőség:
HIPAvilon Nonprofit Kft.
1054 Budapest, Zoltán u. 6. Telefon: 474 5554
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
www.sztnh.gov.hu

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

Tipo-Graf – 2016.010/3

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Bendzsel Miklós elnök
Farkas Szabolcs elnökhelyettes
Dr. Ficsor Mihály elnökhelyettes

Bana Zsuzsanna felelős szerkesztő, dr. Botos-Penyigey Krisztina,
Dürr János, dr. Gonda Imre, dr. Jókúti András, dr. Lábod Péter,
dr. Németh Gábor

11. (121.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

11. (121.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2016. június

Dr. Liber Noémi

Az innovációmenedzsment kihívásai és megoldásai a felsőoktatásban – II. rész

Lezsák Gábor

Az egység kérdése a szabadalmi jogban

Radnai Anna

A lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom

Harkai István

**„Hozzáférés megtagadva” – a weboldalak blokkolása mint a jogérvényesítés
lehetséges eszköze – II. rész**

Legeza Dénes

A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban

Dr. Vida Sándor

Az alkatrészgyártó védjegyhasználat – Ford díszláncok

Dr. Papp László

**Rendes bíróság – különbíró. A szabadalmi jogszolgáltatás megszervezésének
elméleti kérdései a századfordulón**

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Dr. Liber Noémi</i>	Az innovációmenedzsment kihívásai és megoldásai a felsőoktatásban – II. rész	5
<i>Lezsák Gábor</i>	Az egység kérdése a szabadalmi jogban	16
<i>Radnai Anna</i>	A lajstromozás nélküli formatervezésimintaltalom	46
<i>Harkai István</i>	„Hozzáférés megtagadva” – a weboldalak blokkolása mint a jogérvényesítés lehetséges eszköze – II. rész	71
<i>Legeza Dénes</i>	A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban	100
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Az alkatrészgyártó védjegyhatalmát – Ford díszláncok	129
<i>Dr. Papp László</i>	Rendes bíróság – különbíróság. A szabadalmi jogszolgáltatás megszervezésének elméleti kérdései a századfordulón	142
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	153
	Könyv- és folyóiratszemle	196
	Summaries	234

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Noémi Liber</i>	Challenges and solutions of innovation management in higher education – Part II.	5
<i>Gábor Lezsák</i>	The question of unity in patent law	16
<i>Anna Radnai</i>	Design protection without registration	46
<i>István Harkai</i>	„Access denied” – blocking of websites as a possible tool of law enforcement – Part II.	71
<i>Dénes Legeza</i>	Judicial practice of works created in employment relation nowadays	100
<i>Dr Sándor Vida</i>	Use of the trademark by the producer of spare parts – wheel trims of Ford	129
<i>Dr László Papp</i>	Ordinary court of justice – special court of justice Theoretical questions of organizing the administration of justice in the field of patents at the turn of the century	142
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	153
	Rewiev of books and periodicals	196
	Summaries	234

AZ INNOVÁCIÓMENEDZSMENT KIHÍVÁSAI ÉS MEGOLDÁSAI A FELSŐOKTATÁSBAN – II. RÉSZ

Esettanulmányok avagy „kutatói spin-offok” a Pécsi Tudományegyetemen (PTE)

Az ebben a részben ismertetett esetekben korlátként kerül elő, hogy az első részben részletesen ismertetett jogszabályi rendelkezések a gyakorlatban milyen kihívásokat jelentettek, és hogyan sikerült eljutni a megoldáshoz, valamint a kutató személye, vállalkozói attitűdje is szerephez jut.

Az eddigiek során szellemi alkotás hasznosítása okán egyetem általi cégalapításra, vagyis az innovációs törvény betűjének megfelelő spin-off alapítására a PTE-n nem került sor. Fontos azonban a teljes képet látni, amely szerint a nemzetközi szabályozás sokkal nagyobb mozgásteret biztosít az egyetemi szolgálati találmányok spin-off keretében történő hasznosítására. Az OECD 2001. évi ajánlása¹ szerint a közfinanszírozású háttérrel megalakult spin-off vállalkozásokra az alábbi jellemzők közül legalább az egyik meghatározás érvényes:

- közfinanszírozású intézmény vagy egyetem alkalmazottja alapította;
- technológiáját egyetemtől vagy más közfinanszírozású kutatóintézettől nyerte licenCIA-eljárás keretében;
- egyetem vagy más nemzeti kutatólaboratórium tőkerészesedéssel vesz részt benne;
- közfinanszírozású kutatóintézet alapította.

Az alábbiakban szereplő esetekben az ajánlás első két pontja együttesen érvényesült, ugyanis a kutató/feltaláló által alapított társaság kizárólagos licenCIÁba kapta az egyetemtől az adott szellemi terméket.

A fenti hazai és nemzetközi szabályozási különbségekre tekintettel érdekes tény, hogy a Nemzeti Innovációs Hivatal (amely 2015. január 1-jével, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal létrejöttével megszűnt) honlapján korábban megtalálható fogalomtár, amelyet a pályázatok, illetve azok támogatási szerződése kapcsán kell a kedvezményezetteknek alkalmazniuk, szintén az OECD-ajánlást követi a spin-off fogalom meghatározásakor.

Egyedülálló tervezési módszer és szolgáltatás

A szellemi alkotás jelen esetben egy know-how volt, ami egy speciális smart tervezési módszer a magas energiahatékonyságú, intelligensen működő smart épülettechnológiák lét-

* A szerző a Pécsi Tudományegyetem Pályázatmenedzsment és Innovációs Igazgatóság Kutatáshasznosítási és Technológia-transzfer Osztályának vezetője.

¹ Analytical Report on High-tech Spin-offs. OECD, Párizs, 2000.

rehozására, melynek alapvető feladata a térszervezésen túlmutat az energiaáramlatok és a térklíma tervezése felé.

A kutató bejelentette a tervezési módszert, illetve azzal egyidejűleg benyújtott egy megjelölésre vonatkozó szolgálati bejelentést is a Kutatáshasznosítási és Technológia-transzfer Központhoz (KTTK), melyeket az Innovációs Bizottság javaslata alapján az egyetem rektora befogadott, így azok szolgálati know-how-vá és megjelöléssé váltak, a vagyoni jogok jogosultja a PTE lett.

Mivel know-how esetében nincs lehetőség iparjogvédelmi oltalmat igénybe venni, csak a titokban tartás maradt mint eszköz. A tervezési szolgáltatás azonosíthatósága indokán a KTTK a PTE nevében doménnevet regisztráltatott, valamint a megjelölésre védjegyjelölomra irányuló bejelentést nyújtott be, mely oltalmat a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala meg is adott. Ezen túl a KTTK felmérte, hogy a know-how alapján nyújtható szolgáltatásnak milyen humánerőforrás-, eszköz- és egyéb anyagi forrásigényei vannak, aminek következtében egyértelművé vált, hogy a továbbiakban is egyetemi tanszékként működve a felmerülő igényeket nem tudja kielégíteni a PTE, vagyis befektetőre van szükség. Az üzleti életben azonban tervezhető bevételekre, konkrét számokra van szükség, így külső szakértők igénybevételével a szolgáltatásra termékkonceptió és üzleti terv készült. A tanulmányok konklúziójaként megállapítást nyert, hogy a szűk keresztmetszet maga a kutató, ugyanis a szellemi termék jelen esetben egy olyan szolgáltatás (know-how), ami túl szorosan kapcsolódik a kutatóhoz, így nem lehet olyan mennyiségű megrendelést elvállalni, amellyel a befektető pénze megtérülne, és biztos bevételt jelentene számára.

Miután a szakértői véleményeket a kutató is megismerte, új megoldást kellett találni a hasznosításra, ami végül a kutató motivációja lett, ugyanis mindenképp használni és hasznosítani akarta a szellemi terméket, és fel tudta használni szakmai és üzleti kapcsolatait is. A kutató alapított egy céget (kft.-t), és rektori engedélyt kapott a kft. telephelyének bejegyzésére a PTE egyik telephelyére (a releváns karra). Ezt követően licenciaszerződést írt alá a kft. és az egyetem, melyben a kft. kizárólagos licenciat kapott a know-how-val való szolgáltatás kifejtésére, illetve védjegy- és doménhasználati engedélyt is. Meghatározó körülmény, hogy a kutató továbbra is közalkalmazott maradt az egyetemen, ami igen fontosnak bizonyul a fentiekben ismertetett összeférhetetlenségi és egyéb szigorú jogszabályi rendelkezések fényében. A licencki konstrukcióba korlátként került bele az allicencia lehetőségének a kizárása, továbbá a tényleges hasznosításra (a megrendelések beszerzésére, a bevételgenerálásra) vonatkozó ösztönzőként a szerződés időtartama csupán pár év, ami természetesen meghosszabbítható, de kizárólag abban az esetben, ha a hasznosítási tevékenységet a szerződésben rögzített minimumfeltételeknek eleget téve végzi. A licenciadíj kapcsán fontos kiemelni, hogy a kutató a kft.-t kizárólag ennek a know-how-nak a hasznosítására alapította, így nettó bevételének meghatározott százaléka képezi a royaltyt, amit megfizet a PTE részére. Ezzel a megoldással sikerült elkerülni azon nehézségeket, amelyek az elkülönített könyvelés és a pénzügyi beszámolók hitelessége kapcsán felmerülhetnek. Továbbá korlátot jelentenek

az egyetemnél maradt jogok a know-how tekintetében, ami alapján az oktatás, a kutatás és a saját épületek tervezése során ezentúl is használhatja azt. Az egyetem inkubációs szerepet is felvállal a cég kapcsán, ugyanis az egyetemi és kari eszközöket (számítógépek, szoftverek stb.), a kutató céges tevékenysége során is használhatja, valamint humánerőforrás terén is segítséget kap a PhD-hallgatók személyében. Továbbá szellemi tulajdon-menedzsment és pályázatok terén tanácsadás formájában támogatja az egyetem a céget, valamint az esetlegesen felmerülő közös pályázati lehetőségek kihasználása is rögzítésre került a szerződésben.

Jelen esetben az összeférhetetlenségi szabályok egy részét nem kellett figyelembe venni, ugyanis a kutató nem tartozott a Kjt. és a felsőoktatási törvény által meghatározott vezető definíciója alá. Azonban természetesen a cégalapításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettségének így is eleget kellett tennie, és a tevékenység megkezdésére vonatkozó engedély megadása nem volt egyértelmű. Ennek oka az volt, hogy látszólag a cég által végezni kívánt tevékenységek (pl. épületek energetikai és klimatikai tervezése, fejlesztése, valamint energiahatékony épületgépészeti, épületszerkezeti és kapcsolt hibrid szerkezeti-gépészeti rendszerek tervezése) nagymértékben átfedtek a releváns tanszék tevékenységével. A KTTK munkatársai által kidolgozott részletes érvelés azonban rámutatott a legfontosabb különbségekre, miszerint a PTE mint felsőoktatási intézmény az érintett területeken elsősorban oktatási, kutatási tevékenységet végez, és a szolgáltatóként való piaci megjelenést nem vállalta fel, így a cég nem minősül az egyetem versenytársának, működésével nem fosztja meg semmilyen bevételtől, ugyanakkor a licenciaszerződésnek köszönhetően bevételhez juttatja royalty formájában.

A jelenlegi jogszabályi környezetben a licenciaszerződés megkötése nem lenne olyan egyszerű a korábban ismertetett versenyeztetési és egyéb szabályok mellett.

Biotechnológiai találmány hasznosítása kockázati tőke bevonásával

Az egyetem az Innovációs Bizottság határozata alapján 2008-ban befogadta a PTE szellemi-térkép-portfóliójába a „Lung Tissue Model” című biotechnológiai találmányt. A háromdimenziós sejttrendszerek alkalmazásának a lényege az, hogy a hagyományosan egyrétegű sejtenyészet formájában történő in vitro sejtszaporítást háromdimenziós humán sejtkultúrára cseréljük fel. A 3D rendszerben a sejtek megmaradnak eredeti, térben is jellegzetes formájukban, és ezzel együtt funkcionális tekintetben is sokkal életszerűbben viselkedhetnek.

A KTTK tevékenységeit a hasznosítás előkészítése kapcsán a feltalálóval való folyamatos kapcsolattartás alapozta meg, így munkatársai mindig tudták, hogy mikor milyen jellegű támogatásra vagy segítségre van szükség. Ennek keretében a KTTK a fejlesztéshez szükséges anyagi és humán erőforrás megszerzésében is aktív szerepet vállalt. 2008 és 2013 között a szükséges fejlesztési lépéseken túl az iparjogvédelmi tevékenységeké volt a főszerep, aminek eredményeként ma két szabadalomcsalád él, négy országban került megadásra a szabadalom, négy nemzeti eljárás van folyamatban, valamint jelenleg folyik a megadott európai

szabadalom hatályosítása a kiválasztott országok körében. Ennek a széles körű oltalomnak a kiépítése több mint húszmillió forintba került az egyetemnek, melyre elsősorban pályázati támogatások szolgáltak forrásként.

A PTE hatályos szellemi tulajdon-védelmi szabályzata alapján a szellemi alkotások hasznosítási módjai a spin-off cégbe való apportálás, licencszerződés és átruházási szerződés. A találmány szerinti megoldásra elvégzett piackutatás, valamint a külső szakértői vélemény alapján négyféle alternatív hasznosítási stratégia született: korai out-licensing, fókuszált „3D lung tissue” spin-off vállalkozás indítása, 3D Tissue Engineering Company szolgáltató cég szélesebb portfólióval, valamint ipari-egyetemi K+F-együttműködés. Gondos mérlegelést követően a KTTK a spin-off vállalkozás indítását javasolta, a megcélzott befektetői réteg pedig a kockázattőke-alapok volt.

A kockázati tőke képviselői elsősorban az üzleti tervre voltak kíváncsiak, vagyis arra, hogy mekkora befektetés mellett, mekkora kockázattal, mennyi időn belül mekkora bevétellel számolhatnak, így üzleti koncepció és üzleti terv készült a találmányra. Ami fontos tanulság volt a KTTK számára az az, hogy a szellemi terméknel/megoldásnál sokkal jobban érdekelte őket a feltaláló személye, illetve a csapat, akik a menedzsmentfeladatok ellátására is alkalmasak lehetnek. Egyértelmű volt, ha a kutató nem tudta volna meggyőzni őket arról, hogy oktatói, kutatói munkája mellett a találmányra alapított cégben is be tudja tölteni a tudományos vezetői posztot, illetve van megfelelő jelölt a menedzsmentfeladatokra is, a befektetésre nem kerül sor. Ahogy azonban jelen fejezet elején már említettük, nem a magyar törvénynek megfelelő spin-off-alapításra került sor egyik esetben sem, így itt sem. Jelen esetben azonban nem is kellett a döntéshozók elé tárni az ezzel kapcsolatos kérdést, ugyanis a kockázati tőke csak abban az esetben volt hajlandó a tárgyalásokat folytatni, ha elő tudunk állni azzal a tervvel, hogyan válik jogosulttá a létrehozni kívánt kft. a találmány hasznosítására, a továbbiakban már az egyetem közreműködése/bevonása nélkül. Vagyis a befektetők egy teljesen tiszta jogi helyzetet akartak látni már jóval az első tőkeinjekció előtt. Elvárás volt továbbá tőlük az, hogy a kutató is vállalja a saját kockázatát, ami abban nyilvánult meg, hogy nulladik lépésként meg kellett alapítania a kft.-t, amelynek minden költségét neki kellett viselnie, így a kutató elhatározása volt a legfontosabb és legkritikusabb pont, amely azonban a KTTK naprakész és proaktív szakembereiben való bizalomnak köszönhetően meg is született.

Ezt követően szintén egy kizárólagos licencszerződés megkötése volt a cél, itt azonban elsősorban nem a kutatóval kellett a szerződéses feltételeket kialakítani, hanem már az üzleti élet gyakorlott képviselőivel. Erre a folyamatra egyetemünkön első ízben került sor, így sok esetben az utat nekünk kellett kijárunk mind a döntéshozatali eljárásban, mind a szabályozási és adminisztratív környezetben. Elsőként innovációs bizottsági döntés született a hasznosítás formájáról (a KTTK által javasolt kutatói spin-off alapítása), valamint a KTTK munkatársainak felhatalmazásáról a PTE képviselőjére a tárgyalási folyamat során, illetve a szerződéses feltételek kialakítására. A szerződéses feltételek körében kikötésre került, hogy

a hasznosító köteles az eredményes és hatékony hasznosítására törekedni, valamint ennek elvart feltételei is rögzítve lettek a határidőkkel együtt. Jelen konstrukcióban lehetőség van az allicenciára, a „reach through clause” alkalmazása mellett. Vagyis: „a royalty mértéke az allicencia-vevő által értékesített termékek vagy nyújtott szolgáltatások összértéke alapján számított licencia alap x százaléka akkor is, ha licenciavevő az allicencia-vevőtől ennél kisebb összeget kap az allicencia ellenértékéért.” Bár a szabadság jogosultja továbbra is az egyetem maradt, a hasznosítási engedély bejegyzésre került, és a további iparjogvédelmi költségeket már a kft. viseli, így természetesen a szabadsági stratégiát is ők határozzák meg (a szükséges félék beépítésével). Részletesen kifejtésre került minden kapcsolódó szellemi tulajdon-jogi kérdés is, mint pl. ha a találmányhoz kapcsolódóan további szabadsági bejelentések kerülnek benyújtásra, vagy ha a találmánnyal kapcsolatban további szellemi alkotás, megoldás jön létre, az utóbbinál arra az esetre is, ha a megoldás a kutatónak az egyetemmel fennálló közalkalmazotti jogviszonyából eredő szolgálati találmány, valamint arra az esetre is, ha a feleket közösen illetik a jogok. A licenciadíjat tekintve hibrid megoldás született, mely szerint upfrontdíj (egyszeri licenccdíj) és royalty – a találmány hasznosításából származó nettó árbevétel meghatározott százaléka – is megilleti az egyetemet. Ezt követően, hogy a cég ténylegesen meg tudja kezdeni működését, szüksége volt egy laborra, valamint bizonyos (igen költséges) műszerekkel elvégzendő mérésekre és egyéb kutatási szolgáltatásokra is. A licenciamegállapodás mellett végül a két fél között megszületett egy bérleti és egy K+F-szolgáltatásokra vonatkozó szerződés is, melyek szintén bevételt termelnek az egyetemnek, valamint ezzel az optimális eszközkihasználás is biztosítva van.

Mivel a kutató a Kjt. és a felsőoktatási törvény által meghatározott vezető definíciója alá tartozik, az összeférhetlenségi szabályok ebben az esetben komoly akadályt képeztek az ügymenetben. Azonban a kockázati tőke képviselőinek akarata egyértelmű volt, a kutatónak meg kell alapítania a céget, és így is történt. Ezt követően a cégalapítással kapcsolatos tájékoztatási kötelezettségének eleget kellett tennie a kutatónak, az elutasítás azonban nem volt kérdéses, sőt az összeférhetlenség megszüntetésére vonatkozó felszólítást is megkapta, melynek teljesítésére 30 nap állt rendelkezésre. Az egyetlen megoldás az volt, hogy határidőn belül aláírásra kerüljön a kft. és a kockázati tőke-alap között a szindikátusi szerződés, ugyanis attól kezdve a többségi tulajdonos az alap lett a cégben, és az ügyvezető személyét is ők jelölték ki, ezzel az összeférhetlenség megszűnt. A korábban említett bérleti és kutatás-fejlesztési szerződés aláírása sem volt zökkenőmentes. Elsőként kiderült, hogy a PTE akkor hatályos, ingatlanok bérletére vonatkozó utasításának fogalomtára nem ismeri a „labor” fogalmát, így meg sem határozhatta bérleti díjának számítási alapját. A kutatónak, illetve már a cégnek a KTTK nyújtott segítséget azzal, hogy mint központi egyetemi szervezeti egység a hatáskörrel rendelkező másik egyetemi szervezeti egységgel letárgyalta az említett utasítás kiegészítését, módosítását. Azonban ezzel még nem ért véget az akadályok sora, ugyanis az egyetemi kutatóközpontban rendelkezésre bocsátott labor nem felelt meg a kft. elvárásainak. Az átalakításához szükséges munkálatok megszervezésében szintén a KTTK

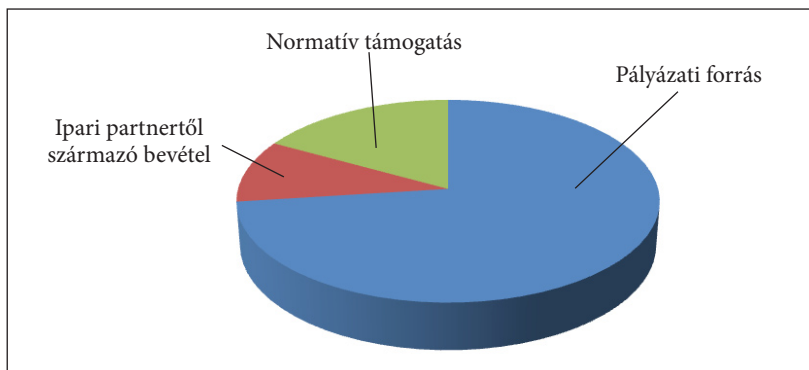
egyik munkatársa nyújtott támogatást, azonban a felmerülő költségeket a kft. állta. A költségviselés indoka a hatékonyság volt, ugyanis egyetemi, vagyis központi költségvetési rendszerben a pénzügyi forrás előteremtése, a kivitelező kiválasztása és minden szükséges okirat elkészítése és aláírása hónapokat vett volna igénybe. A harmadik szerződésnek alapvetően egy bérleti szerződésnek kellett volna lennie a kutatás-fejlesztési helyett, de ennek szintén a jogszabályi környezet képezte akadályát. A kutatóközpont azon műszerei ugyanis, amelyeket a cég bérelni szeretett volna, európai uniós forrásból lettek beszerezve, és minden ilyen pályázat támogatási szerződése megtiltja, hogy a beszerzett eszközöket bérbe adja a kedvezményezett. Ezen tilalom időtartama nem csupán a pályázat futamidejére szól, hanem a fenntartási időszakra is, amely általában öt év. A tilalom okán végül csak azt a lehetőséget tudta az egyetem felajánlani, hogy szolgáltatás keretében adott mérések és tesztek kapcsán a cég rendelkezésére áll.

A kutatók körében elvégzett kérdőíves felmérés eredményei

A jelen tanulmány szerzője által készített kérdőív kitöltésére az élettudomány területén tevékenykedő kutatók (20 fő) körében került sor, ugyanis az egyetem szellemi termékportfóliójának nagy részét is az élettudomány területéről érkező szellemi termékek alkotják, valamint a PTE-n az oktatás és a kutatás mellett meghatározó jelentőségű tevékenység a gyógyítás (Klinikai Központ). A kitöltött kérdőívek elemzését követően az alábbi megállapítások tehetők.

A demográfiai tényezők (nem, életkor) tekintetében a megkérdezettek 30%-a nő és 70%-a férfi, míg a kutatók átlagéletkora 44, 3 év.

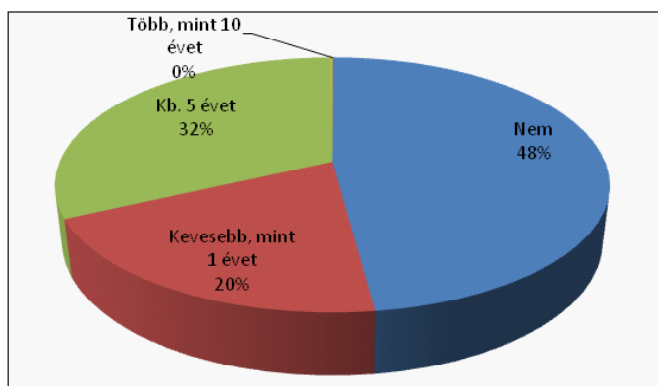
A kérdések sorában az egyéb személyes tényezők felmérése következett, melynek során megállapítást nyert, hogy a felmérésben részt vevő kutatók átlagosan több mint 14 éve dolgoznak az egyetemen, tudományos orientációjukat tekintve a biológia, az idegtudomány, az élettan, valamint a biotechnológia területén. A tudományos kvalitás kapcsán a PhD- és MD-fokozat volt a legrelevánsabb, míg beosztásukat tekintve a többség egyetemi tanár, doktorandusz vagy tudományos főmunkatárs. Azon kérdésre, hogy „az oktatás (és kapcsolódó feladatok), az alkalmazott kutatás és a fejlesztés milyen arányban oszlik meg a munkájuk során” adott válaszaik alapján közel háromnegyedük munkájának még mindig 20 és 40% közötti hányadát, egynegyedüknek pedig a felét továbbra is az oktatás teszi ki. Jó aránynak mondható, hogy a megkérdezettek több mint fele a munkaidejének minimum 40%-át az alkalmazott kutatásra fordítja, azonban erősen árnyalja a képet az, hogy a kutatók csupán 38%-áról mondható el, hogy a munkája során legalább 30%-ban fejlesztéssel is foglalkozik. Szintén nem mondható meglepőnek, hogy a megkérdezettek kutatási tevékenységének költségvetése az elmúlt három évben azt a képet mutatja, hogy 45%-uk esetében a pályázati forrás teszi ki legalább összköltségvetésük minimum 70%-át.

1. ábra: A kutatások költségvetésének forrása

Jónak mondható azonban, hogy a kutatók 36%-nál átlagban 25%-ot tesz ki az ipari partnertől származó forrás a kutatási tevékenység során.

A vállalati szférában szerzett munkatapasztalattal kapcsolatos kérdésre érkezett válaszok meglepőnek mondható eredményt hoztak, ezek alapján ugyanis a megkérdezett kutatók több mint 30%-a dolgozott már kb. 5 évet vállalatnál.

2. ábra: Vállalati tapasztalat

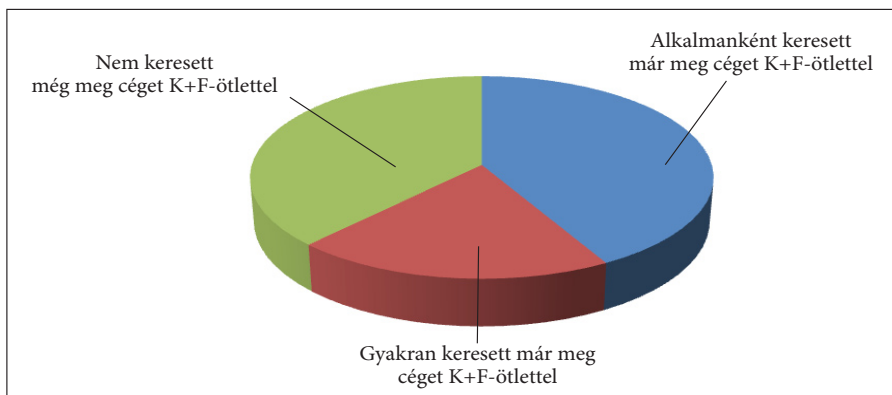
Pozitív eredménynek tekinthető az is, hogy csupán a kutatók 31%-a nem végzett még ipari partner által szponzorált kutatást vagy fejlesztést. Erős szervezetfejlesztési hiányosságot mutat azonban az, hogy a többséget képviselő csoport tagjainak 55%-a állítása szerint nem kapott a kartól, intézettől adminisztratív vagy gazdasági segítséget, továbbá ezen csoportba tartozók 80%-a más egyetemi szervezeti egységtől sem kapott ilyen jellegű támogatást. Azon igen kis hányadot képviselő kutatók számára azonban, akiknek nem kellett egyedül szembenézniük a kihívással, a KTTK munkatársai könnyítették meg a projekt menedzselését. Ezen arány a következő kérdésre kapott válaszok arányában mutat igazán érdekes

képet, ugyanis a megkérdezettek 69% találkozott már a KTTK valamelyik munkatársával személyesen. Kérdés, akkor miért nem vették igénybe szolgáltatásainkat?

Ezen válaszokkal sajnos megerősítést nyertünk azon feltevésünk kapcsán, hogy a technológiatranszfer-iroda, valamint annak tevékenységei/szolgáltatásai még mindig nem szereztek elég ismertséget, illetve elismertséget. A KTTK feladata az egyetem kutatási potenciáljának, kutatási infrastruktúrájának rendszeres felmérése, kutatás-fejlesztési és innovációs szolgáltatásainak felkutatása, szolgáltatási portfólió kialakítása, menedzselése. Mindezt azonban csak akkor tudjuk eredményesen végezni, amennyiben a kutatók részéről is kellő mértékű együttműködési hajlandósággal találkozunk. Jó néhány KFI-projekt esetében vetünk már részt az üzleti tervezés, a forrásszerzés, valamint a KFI-marketing menedzselésében. Fontos feladatnak tekintjük a vállalati kapcsolatépítést, az üzleti partnerek és projektek felkutatását, a gazdasági szféra innovációs szükségleteinek a felmérését, valamint azok közvetítését a kutatóink felé. A K+F-megbízási szerződések teljes lebonyolítása is hozzánk tartozik a hazai és külföldi partnerekkel egyaránt.

Összességében természetesen sokkal szélesebb körű tevékenységet lát el a technológiatranszfer-iroda, amelyre vonatkozóan a kutatók megítélése azt a képet mutatja, hogy a szellemi termékek azonosítása, azok iparjogvédelmi oltalma, a jogi kérdésekben való segítségnyújtás, valamint a kutatási eredmények, szellemi termékek hasznosítására általánosságban végzett tevékenység nagyon fontos. Azonban a szellemi termékek piaci értékének felmérését, a kutatók segítségét vállalkozás indításban, valamint az ipari partnerek kutatási igényeinek felmérését általában csak közepesen fontosnak vélik. Amit a legkevésbé tartanak hasznosnak vagy fontosnak, az a kutatók képzése innovációhoz kapcsolódó fogalmak, vállalkozói attitűd terén. Sajnos nem tudunk egyetérteni ezzel a kutatói véleménnyel, a napi munkánk során ugyanis gyakran találkozunk az ilyenfajta hiányosságok okozta nehézségekkel.

A vállalkozói attitűdre vonatkozóan is voltak kérdések a kérdőívben, mely szerint a megkérdezett kutatók 62%-a keresett már meg vállalatot K+F-ötletével.

3. ábra: Vállalathoz eljutott-e a kutató K+F-ötletével?

Természetesen a megkérdezettek alacsony száma okán nem igazán tekinthető reprezentatívnak a jelen eredmény, azonban mindenképpen jóval magasabb, mint az egyetemi nyilvántartásban fellelhető, K+F-jellegű megbízások száma.

A kutatóknak csupán 23%-a tulajdonosa vagy tagja olyan vállalatnak, amely kutatási szolgáltatást nyújt, ezek közül egyik esetben sem tulajdonos az egyetem, vagyis a magyar törvény betűjének megfelelő spin-offról nem beszélhetünk. Egyöntetűen nemleges választ kaptunk arra a kérdésre is, hogy a megkérdezett vállalata által végzett kutatási szolgáltatási tevékenység szerinte összeférhetetlen-e az egyetemmel fennálló közalkalmazotti jogviszonyával. Pedig nem minden kutató felel meg a korábbiakban kifejtett összeférhetlenségi szabályoknak, sokkal inkább valószínű, hogy nagy többségük nem is ismeri ezen szabályokat.

Több mint 90% gondolja úgy, hogy az egyetemen nem igazán adott minden feltétel ahhoz, hogy sikeres K+F-tevékenységet lehessen végezni, valamint közel háromnegyed részük nem tartja jogosnak a K+F-szerződéseknel alkalmazott központi egyetemi és kari overheadet. A megkérdezettek nagyon kis számban értettek azzal egyet, hogy a szabadalmi bejelentések/szabadalmak száma vagy az, hogy technológiatranszfer-tevékenységet is végeznek, erősíti a kutatók tudományos elismertségét.

Bár a kutatók több mint 60%-a nem igazán ért egyet azzal, hogy a szellemi termékek az egyetem tulajdonába kerülnek, mégis jelentős többségük méltányosnak tartja a szellemi termékek hasznosítása során keletkező bevétel megosztási arányát az egyetem és a kutatók között.

Összefoglalás

Ahhoz, hogy az egyetemek el tudják látni harmadik funkcióként szellemi termékeik és kutatási szolgáltatásaik hasznosítását is, rendelkezniük kell önálló irányítású belső szervezeti egységgel, technológiatranszfer-irodával. Ennek kell ellátnia az intézményi tudástranszferhez kapcsolódó feladatokat, működésének alapját pedig egy olyan, szellemi tulajdonra vonatkozó szabályozásnak kell képeznie, mely az irodát jelöli meg kizárólagos kapcsolattartási pontként az egyetemi oktatók, kutatók és hallgatók részére. A technológiatranszfer-iroda feladata legyen az egyetemi szellemi tulajdon-kezelés teljes körű megvalósítása, beleértve a szellemi alkotások hasznosítását is, ezt azért fontos rögzíteni, mert sok helyen csak iparjogvédelmi tevékenységet végeznek.

A kutatásokból származó eredmények felhasználásának elősegítése, valamint társadalmi és gazdasági hatásai optimalizálása érdekében az irodának számba kell vennie minden lehetséges hasznosítási mechanizmust (licenciák vagy spin-off vállalkozások) és a hasznosításba bevonható minden lehetséges partnert (spin-off vagy hagyományos vállalkozások, más állami kutatószervezetek, befektetők), és ezek közül kell kiválasztania a legmegfelelőbbeket. Természetesen tevékenységének alapját elsősorban a hatályos törvények és egyéb jogszabályok határozzák meg, így a korlátokat is azok képezik. Az említett jogszabályhelye-

ket szem előtt tartva az egyetemeknek olyan, spin-off vállalkozások létrehozására vonatkozó politikát szükséges kialakítaniuk, amely lehetővé teszi az ott dolgozók számára, illetve ösztönzi őket arra, hogy részt vegyenek spin-off vállalkozások létrehozatalában, valamint amely egyértelművé teszi a spin-off vállalkozások és az egyetemek közötti hosszú távú kapcsolatokat. Követendő példának tekinthető ebben a témakörben a Miskolci Egyetem szellemi tulajdon-kezelési szabályzata, amely az alábbiak szerint rögzíti a technológiatranszferiroda szerepét a spin-off-ok terén.

„A Miskolci Egyetem mint tulajdonos a folyamatos kapcsolattartást a Technológiai- és Tudástranszfer Központ igazgató által kijelölt közalkalmazotton keresztül érvényesíti. Feladatai: – kapcsolattartás a gazdálkodó szervezetek vezetőivel, – probléma, kérdés jelzése a rektor felé, – Tulajdonosi Tanácsadó Testületi ülések előkészítése, megszervezése, azon jegyzőkönyv vezetése, – pénzügyi és szakmai beszámolók bekérése, – írásos előterjesztések előkészítése a Szenátus üléseire.”

Ahogy mind a feldolgozott irodalomból, mind az esettanulmányokból kiderült, a felsőoktatási intézmények, a kutatók és az ipari szereplők között óriási szakadék tátong, amely az együttműködés keretében végzett kutatások folytatását, valamint a K+F-eredmények elterjesztését akadályozza. Ezen a technológiatranszferiroda hídszerepe javíthatna tanácsadással, közvetítéssel és szükség esetén egyeztetéseken történő részvétellel, amihez azonban a vezetői felhatalmazáson túl szükség van a kutatók bizalmára is.

Fontos lenne mindkét oldal szereplőivel megértetni, hogy a szellemi tulajdonnal kapcsolatos problémákat a lehető leghamarabb – ha lehet, még a kutatás megkezdése előtt – tisztázni kell. Ezen problémakörbe tartozik a kutatás során keletkező szellemi alkotások tulajdonjoga; a már a kutatás megkezdése előtt a felek tulajdonába tartozó és a kutatás elvégzéséhez vagy a kutatási eredmények hasznosításához szükséges szellemi alkotások számbavétele, az ezekhez való hozzáférést biztosító jogok, valamint a bevételek elosztása. Pontosan ezek biztosítása érdekében szükséges lenne, hogy minden, a szellemi tulajdont érintő megállapodást az iroda hagyjon jóvá, és támogatást nyújtson azok előkészítésében, véleményezésében. Fontos lenne továbbá, hogy képzési programokkal tudja emelni az egyetemi kutatóknak a szellemi tulajdonnal és a tudásátadással kapcsolatos tudatosságát, valamint biztosítani tudja, hogy a technológiatranszfer-projektek irányításáért felelős személyek megfelelő képességekkel rendelkezzenek.

Mindkét PTE-s esettanulmány megmutatta, hogy a technológiatranszferirodák nem rendelkeznek a szellemi tulajdon-menedzsment minden lépéséhez elégséges pénzügyi forrással, ezért évente frissített költségtervvel kellene rendelkezniük, az egyetemi költségtervben rögzíteni kellene napi működésük alapvető feltételeit is. Az irodák működéséhez egy külön pénzügyi alap kell, azonban nem elég annak névleges megléte, szükséges, hogy mindig legyen rajta a költségtervben rögzített kiadásokra elegendő pénzügyi fedezet. Az elmúlt években azonban sokkal inkább az volt a jellemző, hogy az ilyen jellegű tevékenységek a

pályázati finanszírozásra voltak bízva, ami sajnos nem minden esetben tudott megoldással szolgálni.

Az egyetemeknek továbbá törekedniük kellene egy olyan intézményi pénzügyi alap létrehozására is, amely a saját kutatási eredmények továbbfejlesztését támogatja a proof-of-concept fázis eljuttatásáig a hasznosíthatóság elősegítése céljából. Egyetemekről lévén szó ugyanis az a jellemző, hogy a kutatási eredmény/szellemi termék – amikor a technológia-transzfer-irodához kerül – még nincs abban az érettségi fázisban, hogy az ipari partner, befektető figyelmét felkeltse. Indokolt lenne az NKTH-alap terhére benyújtható pályázat-típusok körét is bővíteni a proof-of-concept jellegű tevékenységek támogatását is lehetővé tevő pályázatokkal. A korábban felsorolt jogszabályok körében több olyan módosításra is szükség lenne, amely a felsőoktatási környezetben történő innovációmenedzsmentnek élőbb környezetet teremtet.

AZ EGYSÉG KÉRDÉSE A SZABADALMI JOGBAN**

Jelen dolgozatban a szabadalmi jogi egység fogalmának értelmezésében az utóbbi évtizedekben megfigyelhető változásokat igyekszünk áttekinteni, ezen belül elsődleges célunk az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) jogeseteinek áttekintése és ismertetése a bejelentések egységének megítélése kapcsán a fellebbezési tanácsok (Board of Appeal) és a Bővített Fellebbezési Tanács (Enlarged Board of Appeal) döntésein keresztül, mivel az ESZH tevékeny szerepet játszott ebben a folyamatban. Ezen túlmenően elemezzük a kémiai tárgyú találmányok esetén az igénypontokban a vonatkozó problémára több alternatív megoldást kínáló, úgynevezett Markush-típusú igénypontokhoz kapcsolódó joggyakorlatot is.

A bejelentés egysége – alapok

Az ESZH a találmányok egységére vonatkozó követelményeket az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 82. cikkében határozza meg, amely szerint az európai szabadalmi bejelentésben csak egy találmányra igényelhető szabadalom, vagy pedig olyan találmányok csoportjára, amelyek úgy kapcsolódnak össze, hogy egyetlen általános találmányi gondolat alkotnak. Az angol megfogalmazásban: *„The European patent application shall relate to one invention only or to a group of inventions so linked as to form a single general inventive concept”*.

Az ESZE végrehajtási szabályzatának (VSZ) 44. szabálya a következők szerint értelmezi az ESZE 82. cikkében említett egyetlen általános találmányi gondolat követelményét: amennyiben az európai szabadalmi bejelentésben több találmányra igényelnek oltalmat, csak akkor teljesülhet az ESZE 82. cikkében említett egység követelménye, ha műszaki összefüggés van a találmányok között, amelyek rendelkeznek egy vagy több azonos vagy megfelelő speciális műszaki jellemzővel. Az angol megfogalmazásban: *„Where a group of inventions is claimed in a European patent application, the requirement of unity of invention under Article 82 shall be fulfilled only when there is a technical relationship among those inventions involving one or more of the same or corresponding special technical features”*.

Egy külön mondatban van meghatározva, hogy a speciális műszaki jellemzők fogalmán olyan műszaki jellemzők értendők, amelyek a technika állását meghaladó „hozzájárulást” (contribution) határoznak meg az összes (teljességükben vett) találmányra nézve. Mint az

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

** A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyama keretében készített szakdolgozat szerkesztett változata.

a későbbiekből világossá válik, ezen második mondat értelmezése különös jelentőséggel bír az egység követelményének gyakorlati alkalmazása során. Így érdemes itt idézni az angol megfelelőt: „*The expression ‘special technical features’ shall mean those features which define a contribution which each of the claimed inventions considered as a whole makes over the prior art.*” Mint látható, meglehetősen fura szerkezetű mondattal van dolgunk. A fenti értelmezés abból indul ki, hogy szokásos angol szórend esetén a mondat így nézne ki: „*The expression ‘special technical features’ shall mean those features which define a contribution which makes over the prior art each of the claimed inventions considered as a whole.*”

Nehezen értelmezhető a „*considered as a whole*” kitétel, habár erre is kísérletet teszünk, miszerint a rendelkezés lényege az alábbi mondattal foglalható össze: „*The expression ‘special technical features’ shall mean those features which define a contribution which makes each of the claimed inventions over the prior art when they are considered as a whole.*”

Az egységet szabályozó jogszabályi helyek korábbi változatai

Az ESZE 82. cikk szövege az Európai Szabadalmi Egyezmény felülvizsgálata (EPC 2000) során érintetlen maradt, a fejezet elején idézett végleges formáját az egyezmény előkészítési fázisában, már 1969-ben elnyerte.¹ Érdekességgént megemlíthető, hogy a véglegest megelőző formája az alábbi volt (1962): „Az európai szabadalmi bejelentésben csak egy találmányra igényelhető szabadalom. E cikk azonban nem zárja ki az eljárásra, az általa közvetlenül előállított termékre és alkalmazására vonatkozó európai szabadalom megszerzését, amennyiben fennáll a találmány egysége.” Amint az előkészítő iratokból kiderül, a végső (jelenleg is hatályos) megfogalmazásnál a megfelelő PCT-szabály szövegéből indultak ki (a PCT végrehajtási szabályzatának 13.1 pontja; a továbbiakban PCT VSZ 13.1 szabály), amely már 1970. június 19-től ebben a formában hatályos.²

Az Európai Szabadalmi Egyezményhez kapcsolódó végrehajtási szabályzat 1973-ban elfogadott szövegében a fent ismertetett VSZ 44. szabálynak megfelelő szabály a VSZ 30. szabálya volt, amely a 2000. évi felülvizsgálat során szintén változatlan formában maradt. Megemlítenéd azonban, hogy jelenlegi formája nem egyezik az 1973-ban elfogadott és 1978-ban életbe lépő egyezményben foglalttal, mert azt a későbbiekben részletezett W6/90 döntés hatására módosították a jelenleg ismert formára, 1991. június 1-jén kezdődő hatállyal.³ Mint az lejjebb látható lesz, a VSZ 30. szabály (mai VSZ 44. szabály) eredeti megfogalmazásából hiányzott a mai joggyakorlatot jelentősen befolyásoló speciális műszaki jellemző kritériuma.

¹ EPO Travaux Préparatoires EPC 1973; Article 82: [http://webserv.epo.org/projects/babylon/tpepc73.nsf/0/B50C1599F166FF6AC12574490025E3AA/\\$File/Rule82eTPEPC1973.pdf](http://webserv.epo.org/projects/babylon/tpepc73.nsf/0/B50C1599F166FF6AC12574490025E3AA/$File/Rule82eTPEPC1973.pdf).

² History of the PCT Regulations June 19, 1970 – January 1, 2004. WIPO Publication, No. 784. 92-805-1312-9.

³ Supplement to Official Journal EPO. 1991, 6. évf.

Az ESZE VSZ 30. szabály az említett változtatást megelőző formája az alábbi:

„Az Egyezmény 80. cikkét úgy kell értelmezni, mint amely lehetővé teszi, hogy egyazon európai bejelentésben igényelhető legyen különösen:

a) termékre vonatkozó független igénypont mellett legalább egy, az említett termék előállítására speciálisan alkalmazott eljárásra vonatkozó független igénypont,

b) termékre vonatkozó független igénypont mellett legalább egy, az említett termék alkalmazására vonatkozó független igénypont, és

c) eljárásra vonatkozó független igénypont mellett legalább egy, kifejezetten az eljárás végrehajtására megalkotott készülékre vagy eszközre vonatkozó független igénypont”.⁴

A nagy nemzetközi iparjogvédelmi rendszerek „együttmozgását” jól mutatja az a tény, hogy a fent már említett PCT-szerződés (Szabadalmi Együtműködési Szerződés, Patent Cooperation Treaty, PCT) végrehajtási szabályzatának (VSZ) 13.2 pontját (a továbbiakban PCT VSZ 13.2 szabály) 1992. július 1-jei hatállyal módosították, így a két egyezmény vonatkozó része összhangba került.⁵

Az ESZE VSZ 30. eredeti szabálya lényegét tekintve megegyezett a PCT VSZ 13.2 szabályának 1970 és 1980 (illetve 1980 és 1992) közötti szövegével:

„A PCT VSZ 13.1 szabályát úgy kell értelmezni, mint amely lehetővé teszi különösen a következő két lehetőség egyikét:

i) egy adott termékre vonatkozó független igénypont mellett egy, az említett termék előállítására speciálisan alkalmazott eljárásra vonatkozó független igénypont ugyanazon nemzetközi bejelentésbe történő belefoglalása, és egy, az említett termék alkalmazására vonatkozó független igénypont ugyanazon nemzetközi bejelentésbe történő belefoglalása, vagy

ii) egy adott eljárásra vonatkozó független igénypont mellett legalább egy, kifejezetten az eljárás végrehajtására megalkotott készülékre vagy eszközre vonatkozó független igénypont ugyanazon nemzetközi bejelentésbe történő belefoglalása.”

Ugyanezen szabály 1980 és 1992 közötti szövegében a lényegi változás az volt, hogy kiegészült egy *iii*) ponttal:

„*iii*) egy adott termékre vonatkozó független igénypont mellett egy, az említett termék előállítására speciálisan alkalmazott eljárásra vonatkozó független igénypont ugyanazon nemzetközi bejelentésbe történő belefoglalása, és egy, kifejezetten az eljárás végrehajtására megalkotott készülékre vagy eszközre vonatkozó független igénypont ugyanazon nemzetközi bejelentésbe történő belefoglalása”.

Az ESZE VSZ 30. szabály kidolgozása során a megfelelő PCT VSZ 13.2 szabályból indultak ki.

⁴ EPO Travaux Préparatoires EPC 1973, Rule 30: [http://webserv.epo.org/projects/babylon/tpepc73.nsf/0/47AF2BF617B5A511C1257449002518A1/\\$File/Rule30eTPEPC1973.pdf](http://webserv.epo.org/projects/babylon/tpepc73.nsf/0/47AF2BF617B5A511C1257449002518A1/$File/Rule30eTPEPC1973.pdf).

⁵ WIPO Assembly; Eighteenth Session; Proposal to amend PCT Rule 13.2. Geneva, July 8–12, 1991; i. m. (2).

Érdekesség, hogy az USPTO szabadalomvizsgálati eljárási útmutató (MPEP – Manual of Patent Examining Procedure) R függelékének 1.475 pontját (Egység kérdése az ISA és IPEA előtt, valamint a nemzeti fázisban) 1993. május 1-i hatállyal módosították annak érdekében, hogy összhangban legyen a PCT-szabályozással, amelyben így szintén szerepel a speciális műszaki jellemző kritérium az egyetlen általános találmányi gondolat kritérium mellett.⁶

A legjelentősebb iparjogvédelmi hatóságok közül utolsóként és jelentősen megkésve, 2004. január 1-i hatállyal módosította Japán az egységhez kapcsolódó joggyakorlatát, szintén oly módon, hogy megköveteli olyan speciális műszaki jellemző meglétét, amely egyben biztosítja a műszaki haladást az ismert megoldásokhoz képest. A megkésített módosítás oka, hogy nagyon sokáig tartotta magát a korábbi szemléletmód, amely szerint az egység nem a technika állásának fényében vizsgálandó.⁷

Az EPO és a WIPO előtt a fent idézett cikkben, illetve szabályban említett egyetlen általános találmányi gondolat és speciális műszaki jellemző jelentése a fellebbezési tanácsok és a Bővített Fellebbezési Tanács döntésein keresztül értelmezhető. A kapcsolódó, a fellebbezési tanácsok döntései nyomán kidolgozott joggyakorlatban foglalt alapelvek az Európai Szabadalmi Egyezmény 2000. évi felülvizsgált szövege után mindmáig alkalmazhatók és alkalmazandók az ESZH előtt.

A hazai szabályozási háttér

Magyarországon az egység kérdését az 1995. évi XXXIII. törvény (szabadalmi törvény) 59. cikke szabályozza, amely szerint a szabadalmi bejelentésben csak egy találmányra igényelhető szabadalom, vagy pedig olyan találmányok csoportjára, amelyek úgy kapcsolódnak össze, hogy egyetlen általános találmányi gondolatot alkotnak. A cikk szövege összhangban van az ESZE 82. cikkével és a PCT VSZ 13.1 szabályával. A szorosan kapcsolódó, ESZE VSZ 44. és PCT VSZ 13.2 szerinti szabály az SZTNH szabadalmi ügyintézésre vonatkozó módszertani útmutatójának III.7.1 pontjában jelenik meg szó szerinti fordításként.

Mint látható, a magyar jogforrásokban nem találhatók meg az ESZE VSZ 44. és PCT VSZ 13.2 szerinti értelmező részek. Vélhetően erre vezethető vissza, hogy a magyar joggyakorlatban kevésbé érvényesül a csupán csak a módszertani útmutatóban megjelenő, a nemzetközi trendekkel összhangban lévő megfogalmazás.

Az egység követelményének alapjai

A találmányok egységességére vonatkozó feltételnek elsősorban gazdasági okai vannak, azt hivatott biztosítani, hogy a szabadalmi hivatalok a kutatási és vizsgálati feladataik során el-

⁶ Manual of Patent Examining Procedure (MPEP); Appendix R; USPTO, p. 1475.

⁷ Tetsuro Komatsu: Sonoda & Kobayashi Intellectual Property Law. History of the unity requirement in Japan: <http://www.patents.jp/read/news-event-28/history-of-the-unity-requirement-12.html>.

végzett munkájuknak megfelelő értékű díjazásban részesüljenek, azaz ne lehessen egy kutatási díjért több találmányra vonatkozó kutatást elvégeztetni. Az egység kritériuma továbbá növeli a jogbiztonságot azáltal, hogy a köz számára könnyebben értelmezhető információt biztosít, mivel így a szabadalom nem tartalmazhat „rejtett” találmányokat.

Természetesnek tekinthető az, hogy az egyes iparjogvédelmi hivatalok meghatározott összegért cserébe meghatározott mennyiségű munkát kívánnak végezni, azonban az egységre vonatkozó joggyakorlat úgy alakult, hogy nem ritka az egy bejelentésben azonosított több tízes nagyságrendű találmány, és extrém esetben az is előfordulhat, hogy egy bejelentésben 1 999 999 999 találmányt azonosít az EPO, mint például a PCT/US2013/023277 bejelentés esetén.

Felmerül tehát az a kérdés, hogy megfelel-e a fenti indoklásban ismertetett alapelveknek, avagy megfelelően kidolgozott-e az a gyakorlat, amely a hivatal kutatási munkájának ellentételezéseként mintegy 3750 Mrd EUR-t tart megfelelő összegnek (kisebb országok, mint Barbados, éves nemzeti össztermékével kb. megegyező összeg, forrás: Wikipédia).

Kisebb horderejű ügy, de a Markush-csoportos meghatározáson alapuló vegyipari bejelentéseknél felmerülő általános problémát jól példázza a PCT/HU2008/000016 ügyben kapott kutatási jelentés. A kérdéses vegyületek rendelkeznek egy nagynak nevezhető (és hatástani szempontból nyilván lényeges), központi 3-gyűrűs közös maggal, amely egyik pozíciójában egy szubsztituált aminocsoportot hordoz. Mivel a kutatás feltárt olyan ismert vegyületeket, amelyeknél az alapszerkezet megegyezett, és az aminocsoport metoxicsoporthal szubsztituált fenilcsoportot tartalmazott, külön találmányi kategóriába kerültek a szubsztituátlan fenilcsoportot, a monoszubsztituált fenilcsoportot, illetve a di- és még tovább szubsztituált csoportot hordozó vegyületek (egyéb további találmányi kategóriák mellett). Ezek a kémiaiailag igen közel álló vegyületek (nyilvánvalóan rokonvegyületek) külön találmányként való kezelése műszaki (vegyészi) szempontból nézve érthetetlen, továbbá nyilván nem állja meg a helyét az az állítás, hogy a technika állásának feltárásához három külön kutatás elvégzésére lenne szükség. A fenti meglepő döntésekhez vezető joggyakorlat kialakulását és elméleti hátterét az alábbiakban részletesen ismertetjük.

További probléma – ami az egység kérdésének nem megfelelő kezelését ösztönözheti –, hogy az EPO vizsgálókat értékelő rendszere ösztönzőleg hat egységességi kifogások felállítására, mivel a vizsgálók minden kutatás elvégzéséért pontokat kapnak, és könnyen szerezhető több pont abban az esetben, ha az egységességi kifogás miatt benyújtott megosztott bejelentésben felhasználják a korábbi kutatást módosítatlan formában (természetesen nem szükségszerűen, azonban nagyon gyakran ez a helyzet).⁸

⁸ Committee, epi Biotech. Report of the Committee on Biotechnological Inventions; Disunity. epi Information. 2012, 1. évf.

A bejelentés egységének vizsgálata

Az ESZE 82. cikk szerint akkor tekinthető a bejelentésben foglalt több találmány egységnek, ha azok úgy kapcsolódnak össze, hogy egyetlen általános találmányi gondolat (single general inventive concept) alapulnak. A találmányokat összekötő gondolatnak „találmányinak” (angol kifejezéssel: inventive) kell lennie, amit – a később részletesebben elemzett – G1/89, G2/89 és W06/90 döntés nyomán úgy kell értelmezni, hogy annak hozzá kell járulnia a találmány újdonságához és feltalálói tevékenységen való alapulásához. A döntések szerint egyenesen következik a megfogalmazásból, hogy nem teljesül az egység követelménye még a közös gondolat megléte esetén sem akkor, ha az nem „inventív” azon szigorú értelmezés szerint, hogy az „inventív” jellegnek olyan szintűnek kell lennie, ami biztosítja a szabadalmazhatóságot.

Az EPO joggyakorlatát kialakító fontosabb döntésekre az EPO által megszokott módon hivatkozunk (pl. G 1/91), ahol a jelölések jelentése a következő: T – az EPO műszaki fellebbezési tanácsa (FT) által hozott döntés; W – a PCT-kutatóhatóságként (International Searching Authority, ISA) eljáró EPO-hoz benyújtott „protest” ügyében hozott döntés; G – az EPO Bővített Fellebbezési Tanácsának a döntése.

Az *a priori* és az *a posteriori* kifejezés megjelenése az egység kérdésénél

A fenti latin kifejezések fontos szerepet játszanak az egység elméleti háttérének taglalása során. Ugyanis az egység kérdését kétféleképpen közelítették meg: a korábbi szemlélet szerint az egység megléte vagy hiánya megállapítható kutatás elvégzése nélkül, amennyiben a szakember általános tudása alapján nyilvánvaló a helyzet (*a priori* szemlélet). Az *a posteriori* megközelítés szerint az egység kérdése a kutatás során feltárt korábbi technika állása fényében is vizsgálándó (a megkülönböztető jellemzőnek „inventívnek” kell lennie, ráadásul olyan értelemben, hogy meg kell felelnie az újdonság és a feltalálói tevékenység követelményének). Azaz a kérdéskörben alkalmazott *a priori* és *a posteriori* kifejezés a kutatás elvégzéséhez, pontosabban az abban feltárt tudásanyaghoz képest értelmezi az „előidejűséget”, illetve „utóidejűséget”.

Az egység *a priori* megítélése

A találmány egységének meghatározása előfeltételként mindig is megkövetelte a találmányok csoportjainak háttérében álló műszaki probléma elemzését. Ezen belül természetesen elengedhetetlen annak a vizsgálata, hogy az adott problémára megoldásként igényelt találmányok egyetlen közös találmányi gondolatot alkotnak-e (lásd pl. W11/89 és T0188/04). Ezen alapelv figyelmen kívül hagyása önmagában elegendő indok a (feleslegesen) kirótt kutatási pótdíj(ak) visszatérítésére. A W8/94 döntés értelmében csak a műszaki probléma

meghatározását követően lehetséges eldönteni azt, hogy a különböző megvalósítási módok esetén létezik-e közös speciális műszaki jellemző.

Az *a priori* egység követelményének vizsgálata tehát csupán a különböző találmányi csoportok által megoldott problémák „műszaki” összehasonlításán alapul. Ha a találmányi csoportok tárgyai ugyanarra vagy szorosan kapcsolódó (megfelelő) problémára adnak megoldást, akkor az *a priori* megközelítés szerint teljesül az ESZE 82. cikkében említett egyetlen közös találmányi gondolat követelménye. Ez a megközelítési mód lényegében egyedüli alapelvként működött az 1990 előtti időszakban. Aláhúzendő, hogy ez az alapelv alkalmazható jelenleg is, azaz az *a priori* egységességi kifogások lehetőségét nem szüntette meg az alábbiakban ismertetett változás (azaz ha már ezt a „kevésbé szigorú” követelményt sem tudja teljesíteni a találmány, kaphatunk *a priori* alapú kifogást manapság is).

Az egység a posteriori megítélése

Az *a posteriori* megközelítés szigorúbb követelményt állapít meg a közös találmányi gondolatra nézve. Ugyanis a „találmányi” (inventive) jelzőt „szabadalmazható találmányi” jelzőként kezeli, azaz megköveteli, hogy az egységet biztosító speciális technikai jellemzőnek a technika állásához képest újdonságot és feltalálói tevékenységet biztosító jellemzőnek kell lennie, önmagában nézve. Ebben a megközelítésben különös súlyt kap az a bizonyos „második mondat” (lásd EPC VSZ 44. szabály, illetve PCT VSZ 13.2 szabály), amely kimondja, hogy a speciális technikai jellemzőnek a technika állását meghaladó „hozzájárulást” (contribution) kell meghatároznia.

Az a priori és az a posteriori értelmezés közötti átmenet

Az EPC 1973 hatálybalépését (1978) követően elvétve fordult elő *a posteriori* egységességi kifogás, és ez az állapot egészen 1988-ig tartott. Azaz az EPC fennállásának első évtizedében az egységet szinte kizárólagosan *a priori* módon vizsgálták.

A joggyakorlat változásának (az *a posteriori* megközelítés térnyerésének) nyilván az az alapja, hogy a „probléma” az EPO gyakorlatában általában olyan objektív műszaki problémát jelent, amely figyelembe veszi a technika állását (azaz az érdemi vizsgálat során olyan problémáról van szó, amelyre még nem adott választ a technika állásához tartozó tudásanyag). Mint az alábbiakból látható lesz, idővel tért nyert az az értelmezés, miszerint a közös találmányi gondolat jelzőjeként szereplő „inventive” kifejezést is így kell tekinteni az egység vizsgálata során is. Ez egy igen fontos elméleti váltás volt, ami lényeges gyakorlati változásokat okozott.

A W03/88 döntés még leszögezi, hogy az ISA a fenti (lásd pl. W11/89) gyakorlattól eltérően egyre gyakrabban emel *a posteriori* egységességi kifogásokat, amire azonban ISA-ként nincs lehetősége, mivel az ilyen kifogások az újdonság és a feltalálói tevékenység vizsgálatát

követelik meg, amely azonban nem tartozik a kutatóhatóság hatáskörébe. Azaz ez a döntés még azt erősíti meg, hogy a *kutatási szakaszban* történő egység vizsgálata során nem lehet *a posteriori* módon eljárni, mivel az csak a *vizsgálati szakaszban* kialakított szabadalmazhatósági vélemény birtokában hajtható végre.

Az egység megítélése szempontjából lényeges megállapítása a döntésnek, hogy a „single general inventive concept” kifejezésben szereplő „inventive” jelző jelentését helytelenül értelmezik az *a posteriori* döntések esetében, mint például abban az ISA-döntésben is, amelynek ügyében eljárnak, mivel véleményük szerint az újdonság és a feltalálói tevékenység vizsgálata nem helyénvaló az egység meghatározása során. Ennek megfelelően útmutatást adnak arra, hogyan értelmezendő az „inventive” jelző: „feltételezhetően inventív” (a döntésben használt kifejezéssel: „allegedly inventive”), azaz a kifejezés alatt azt kell érteni, hogy a bejelentő a benyújtáskor mit tekint a találmányának, a technika állásától függetlenül. Más szavakkal: a több, alternatív megoldást összekötő találmányi gondolat nem szűnik meg visszamenőleges hatállyal létezni attól, hogy egy, az oltalmi körbe tartozó megoldást már feltárt a technika állása.

Amint a következőkben kiderül, az egységességi kifogások története során ez az a pont, ahol az EPO utoljára hozott olyan értelmű döntést, amely egyezik azzal a gondolatisággal, amelyet az SZTNH joggyakorlatán edződött szabadalmi ügyvivői közösség tagjai szerint jelentenie kellene az „egység” követelményének. Megjegyezzük, hogy a megszokott és logikusnak tartott útról történő, az alábbiakban ismertetett letérést a kisebb nemzeti hivatalok (pl. SZTNH) nem vagy nem egyértelműen követték, e sorok szerzőjének véleménye szerint helyesen. Erre még kitérünk az összefoglaló részben.

Az a posteriori időszak kezdetét meghatározó döntések

A W44/88 döntés az egység kérdését illetően a W03/88 döntéssel homlokegyenest ellenkező módon ítélkezett: jogosnak ítélte meg az *a posteriori* egységességi kifogásokat, mégpedig érdekes módon az 1977-től hatályos „Guidelines for International Search to be Carried Out under the PCT” dokumentum alapján,⁹ amely lehetővé teszi ilyen kifogások emelését.

A dokumentum releváns része a következő (VII. fejezet 9. bekezdés): az egység hiánya közvetlenül, *a priori* nyilvánvaló lehet, azaz azelőtt, hogy az igénypontok és a technika állása összehasonlításra kerülne, vagy csak *a posteriori*, azaz a technika állásának fényében válik világossá, például a nemzetközi kutatás kimutatja, hogy nem új a független igénypont, ami által a két vagy több függő igénypont egyetlen közös találmányi gondolat nélkül marad.

A W03/88 ügyben eljáró tanács (3.3.1 tanács) egy későbbi ügyében (W12/89) észlelte a W44/88 szerinti eltérő döntést, és a Bővített Fellebbezési Tanácshoz fordult jogértelmezésért, amely ügyben később a G1/89 számú döntés született. A tanács fő kérdése össze-

⁹ WIPO. Interim Committee for Technical Cooperation: Guidelines for international search to be carried out under the patent cooperation treaty (PCT); Seventh Session, Geneva, October 12 to 18, 1977.

foglalva a következő: rendelkezik-e az ISA felhatalmazással az újdonság és a feltalálói tevékenység szempontjából történő érdemi vizsgálat elvégzésére az egység megállapításának érdekében?

Az EPO elnöke, felismerve, hogy a fellebbezési tanácsok azonos kérdésben különböző döntéseket hoztak a W03/88 és a W44/88 ügyben, szintén a Bővített Fellebbezési Tanácshoz fordult a következő kérdéssel (amely később a G2/89 döntés alapjává vált): előírhatja-e az ISA-ként eljáró EPO további kutatási díjak megfizetését *a posteriori* egységességi kifogások esetén? A kérdésnek a Bővített Fellebbezési Tanácshoz történő előterjesztésével együtt magyarázó megjegyzéseket is csatolt, amelyekben kifejti, hogy a W03/88 ügyben hozott döntés, amely szerint az „inventive” jelzőt oly módon kellene értelmezni, hogy a bejelentő a benyújtás napján mit tart a találmánynak, rossz irányba vezet. Ezt azzal indokolta, hogy ilyen értelmezéssel egy objektív feltétel – a technika állása – kárára előtérbe kerül egy szubjektív feltétel (miről gondolja azt a bejelentő, hogy inventív, és hogy eszerint közös találmányi gondolaton alapul) a döntés során. Érdekes látni, hogy egy ilyen – erősen vitatható – vélemény milyen nagy hatással tud lenni egy jogág joggyakorlatára.

A Bővített Fellebbezési Tanácsok története során ezek a döntések foglalkoznak először az egység kérdésével olyan ügyben, amelyben az EPO PCT-kutatóhatóságként jár el. Megemlítenő továbbá, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács a két ügyet összevonva kezelte, a két döntés (G1/89 és G2/89) így szó szerint azonos, és mind a 3.3.1 tanács, mind az EPO elnökének kérdésére választ ad (mindkettő).

A G1/89 és a G2/89 döntés figyelembe vette a W44/88 döntésben hivatkozott, 1977-es PCT Search Guidelines-t annak ellenére, hogy az nem jogforrás, különösen nem az EPO önálló (a PCT-rendszertől független) joggyakorlatára nézve (nyilvánvalóan csak az ISA-ként történő munka során kell figyelembe venni a PCT útmutatóját). Továbbá megállapították azt is, hogy az ESZE VSZ 46. szabály (az EPC 2000-ben ESZE VSZ 64.) alapján *közvetve* az EPO is lehetővé teszi az ilyen irányú kifogások emelését annak ellenére, hogy ezen jogforrási hely nem említi közvetlenül az *a posteriori* kifogások lehetőségét (nyilvánvalóan nem foglalkozik ezzel a kérdéssel).

Döntésükben tehát elismerték az *a posteriori* egységességi kifogások érvényességét és alkalmazhatóságát, az EPO esetében pusztán annak alapján, hogy ezt a jogforrások nem zárják ki, és egy elvont absztrakció mentén az ESZE VSZ 46. szabálya (1973) véleményük szerint ennek alkalmazhatóságát is előkészíti.

A G1/89 és a G2/89 döntés ezenkívül kimondja, hogy a PCT-kutatóhatóságként eljáró hivataloknak (jelen esetben az EPO-nak) is megvan arra a felhatalmazásuk, hogy a szabadalmazhatóságról adott előzetes véleményükben a közös gondolat újdonságának hiánya vagy a nyilvánvalósága miatt megállapítsák a bejelentés egységének hiányát. Ez az újdonságra vagy a feltalálói tevékenységre vonatkozó megállapítás azonban csak egy *előzetes vélemény*, ami semmilyen szinten nem köti a nemzeti/regionális hivatalokat, csak annyi a célja, hogy megindíthassa az PCT 17. cikk vagy a PCT VSZ 40. szabály szerinti eljárásokat [felhívás to-

vábbi kutatási (pót)díj megfizetésére]. A Bővített Fellebbezési Tanács megjegyezte továbbá, hogy a bejelentőt megilleti az igazságos elbánás, és további kutatási díjakat csak egyértelmű esetekben lehet igényelni. Amint a későbbiekben erre még visszatérünk, a fent említett, az újdonságra vagy feltalálói tevékenységre vonatkozó „előzetes vélemény” sok probléma forrását jelenti.

A fenti G1/89 és G2/89 ügyben hozott döntés hatására gyökeresen megváltozott az addigi gyakorlat, különböző tanácsok az egység hiányának megállapítására többször hozták fel indoklásként az újdonság vagy a feltalálói lépés hiányát (lásd pl. W17/89, W27/89, W18/90 és W19/90, továbbá számtalan döntés, ISA- és EPO-felhívás napjainkig).

Az a posteriori időszak további lényeges döntései

Az egység joggyakorlatát meghatározó, következő igen jelentős döntés, a W6/90, időben hamar követte a G1/89 és a G2/89 döntést, mindössze 7 hónap telt el közöttük. Ez a döntés eredetileg az egyetlen közös találmányi gondolat kifejezés értelmezésére tartalmazott útmutatót, azonban hatása ezen túlmutat, hiszen ezen döntés hatására rendelték el a „speciális műszaki jellemző” kifejezés beépítését a végrehajtási szabályzat megfelelő pontjába,¹⁰ ami az ESZE rendszerében is, a fenti döntéseken felül, megerősítette az újdonság és a feltalálói tevékenység hiányával igazolt egységességi kifogások jogszabályi alapját.

A W6/90 döntés is leszögezi, hogy az ESZE 82. cikk és a PCT VSZ 13.1 szabály szerint több találmány esetén az egység követelménye az egyetlen közös találmányi gondolat. A döntés joggyakorlatot megváltoztató része szerint az egység meghatározásakor az ESZE 82. cikk és a PCT VSZ 13.1 szabály azt is meghatározza, hogy az egyetlen közös gondolatnak inventívnek kell lennie. Még egy adott egyetlen közös gondolat esetén (lásd W03/88 szerinti, *a priori* értelmezés) is fennáll az egység hiánya, ha a gondolat nem inventív jellegű. Hivatkozva a már ismertetett G1/89 és G2/89 döntésre megállapítja, hogy akkor lehet egységességi kifogást emelni, ha a további kutatási díjak megfizetésére történő felhívásban bizonyítható, hogy a közös találmányi gondolat nem járul hozzá a találmányi csoportok feltalálói tevékenységen alapuló voltához. Határozatának fontos része a következő megállapítás: az egység hiányának indikátora az az eset, amikor az egy bejelentésben igényelt különböző találmányok közös jellemzőit az igénypontok tárgyi része tartalmazza, és az ismert jellemzők nem járulnak hozzá a kombinált, egészben megfogalmazott probléma megoldásához.

A döntést összefoglalva: egységességi kifogást kell felvetni, amennyiben az egyetlen közös találmányi gondolat, amelyen a találmányok alapulnak, nem járul hozzá a feltalálói tevékenység meglétének a megítéléséhez. Amint látható, ez a gondolat ölt testet a későbbi speciális műszaki jellemző kritériumban, azaz az ESZE VSZ 30. (1973) és az EPC 2000 szerinti ESZE VSZ 44. szabályának második mondatában, amiből könnyen levezethető, hogy fon-

¹⁰ I. m. (3).

tos szerepet kap a feltalálói tevékenység vizsgálata az egység meghatározása során. Ugyanis egy formálisan új megoldás (amit nevezhetünk nem szabadalmazható találmánynak, lásd később) nem tud olyan hozzájárulást felmutatni, ami a technika állásának meghaladását biztosítja.

Ez a döntés leszögezi továbbá, hogy az akkor érvényben lévő PCT VSZ 13.2 szabálya tartalmaz olyan eseteket, amelyekben teljesülhet az egység követelménye (például termék és előállítás, termék és alkalmazása stb.), azonban ezt a listát véletlenül sem szabad zárt felsorolásként értelmezni. Ez a megállapítás magában hordozza azt, hogy a tanács olyan főigényponttípusok kombinációjában is igazolhatónak látja az egység meglétét, amely kombinációk nem szerepelnek a PCT VSZ 13.2 szabály vagy az ESZE VSZ 30. szabály által leírt listákban. Ez önmagában nem tekinthető meglepő állításnak, mivel a hivatkozott helyek csak példálódzó jelleggel adták meg az egyes eseteket.

Ezt a megállapítást figyelembe vették az ESZE VSZ 30. (1973) szabály új szövegének megfogalmazásában, és a korábbi, egységesnek tekinthető főigényponttípusok példálódzó felsorolását felváltotta a találmányi csoportok közötti műszaki összefüggés kritériuma (azaz a megfelelő szabályok első mondata).

Amint látható, az egység megítéléséhez kapcsolódó joggyakorlat evolúciójára a fent tárgyalt döntések voltak a legnagyobb hatással. A G1/89 és a G2/89 döntés megerősítette a technika állásának fényében történő megítélés lehetőségét, ami gyakorlatilag egyet jelentett az újdonság és kismértékben a feltalálói tevékenység hiányán alapuló egységességi kifogással, míg a W06/90 hatására megjelent a speciális műszaki jellemző követelménye, ami megerősíti, hogy a feltalálói tevékenység megléte is feltétel a találmányi gondolat megfelelő minőségének eléréséhez.

A következőkben a tárgyban született további döntéseket ismertetjük, amelyeknek ugyan kisebb a súlya, azonban ezek is hozzájárultak a jelenlegi EPO-gyakorlat kialakulásához.

Speciális műszaki jellemzők

Az ESZE VSZ 44. szabálya által megkövetelt, a találmányok közötti műszaki összefüggés vizsgálata a kialakult joggyakorlat szerint a következőképpen írható le vázlatosan (két találmányt magában foglaló bejelentést feltételezve):

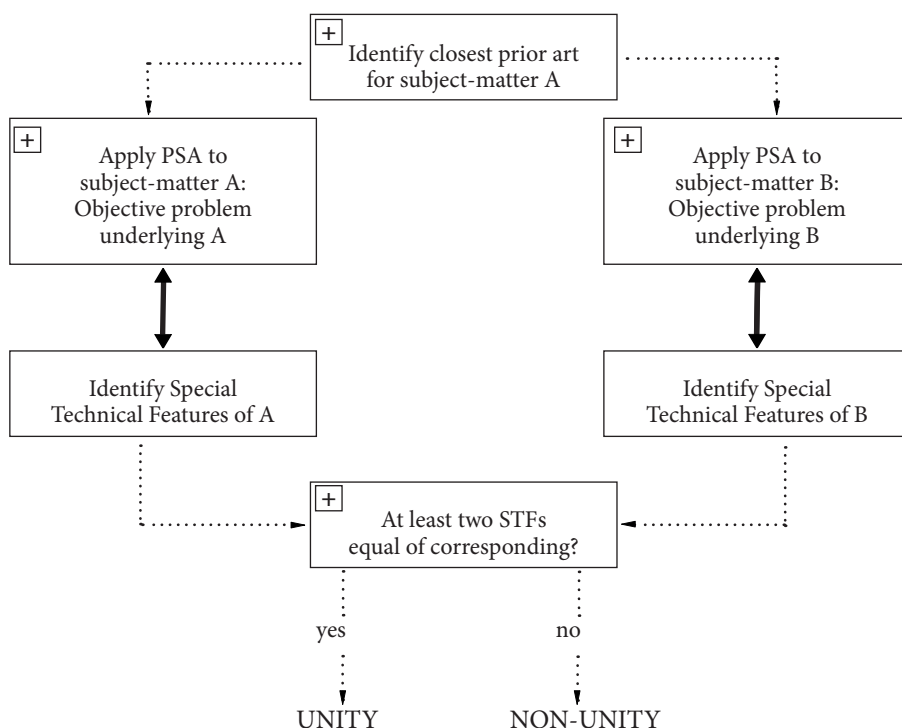
a) az A találmány esetében a legközelebbi technika állásának (closest prior art) a meghatározása;

b) az A találmány speciális műszaki jellemzőinek a meghatározása, ami az EPO standard módszerének, a „probléma és megoldás” megközelítésnek a kismértékben módosított változatával történik: a legközelebbi technika állásával összevetve meghatározzuk a megkülönböztető műszaki jellemzőket; ezek a jellemzők hozzájárulnak az A találmány által meghatározott objektív műszaki probléma megoldásához, azaz ezeket tekintjük az A találmány speciális műszaki jellemzőinek;

c) a B találmány speciális műszaki jellemzőinek a meghatározása: a b) lépésben is használt, az a) pont szerinti legközelebbi technika állásával történő összevetésben meghatározzuk a megkülönböztető műszaki jellemzőket;

d) végül megvizsgáljuk, hogy a b) és a c) lépés szerinti jellemzők megegyező vagy egymásnak megfelelő jellemzőknek tekinthetők-e (gyakorlatilag azt vizsgáljuk, hogy ugyanarra vagy összefüggő objektív műszaki problémára adnak-e alternatív megoldásokat), ahol megfelelő jellemzők alatt azt értjük, hogy nem egyeznek ugyan, de egyértelműen összefüggnek, pl. ekvivalens, komplementer vagy kiegészítő műszaki jellemzők.

Az alábbi ábrás szemléltetésben a PSA rövidítés a „Problem and Solution Approach” kifejezésből származik, az STF pedig a Special Technical Feature kifejezés rövidítése.¹¹

¹¹ OHIM, Academy. Basic principles of unity of invention: <https://oami.europa.eu/knowledge/course/view.php?id=1647>.

A probléma meghatározása az a posteriori megközelítés szerint

A W6/97 döntés szerint a találmány által megoldandó probléma meghatározását főszabályként a találmány hatásának leírás szerinti meghatározásával kell elkezdni, majd ezt a hatást a kutatás során figyelembe kell venni. Az újdonságkutatás bizonyos esetekben olyan releváns dokumentumokat tár fel, amelyek közelebbi iratok, mint azok, amelyeket eredetileg ismertettek a bejelentésben. Ebben az esetben a találmány által megoldott probléma átfogalmazása szükséges, figyelembe véve a megkülönböztető jellemzőhöz kapcsolódó hatást (azaz eltérnek a bejelentő által meghatározott céltól, megoldandó problémától). Az ily módon meghatározott problémát tekintették a találmány által megoldott objektív műszaki problémának, amely szükséges ahhoz, hogy a bejelentésben foglalt találmányok egységét vizsgálják. Ebben a megközelítésben az azonos vagy megfelelő speciális műszaki jellemző egyrészt megkülönböztető jellemzőként biztosítja a találmány feltalálói tevékenységen alapuló voltát, másrészt biztosítja a találmány egységét.

A PSA alkalmazhatósága az egység megítélése kapcsán

A különböző találmányi csoportok egységének megállapításához a fellebbezési tanácsok többnyire a feltalálói lépés megítéléséhez alkalmazott „probléma és megoldás” megközelítést (PSA) alkalmazták, egyben figyelembe véve az ESZE VSZ 30. szabályába 1991-ben bekerült második mondat szerinti speciális műszaki jellemző meghatározást.

Az előző pont szerinti séma értelmezésével kapcsolatban fontos megállapításokat tett a W17/03 ügyben az EPO fellebbezési tanácsa. Abból az alapvetésből indult ki, hogy a közös műszaki jellemzők hiányának ténye és annak bemutatása, hogy a találmányi csoportok különböző objektív műszaki problémát oldanak meg, elégséges az egység hiányának alátámasztására. A tanács szerint az ISA megközelítése abban az értelemben helyes, hogy mind az egység, mind a feltalálói lépés (PSA-módszerrel vizsgálva) esetében a legközelebbi technika állását figyelembe véve kell meghatározni a különbségeket, a hatást és a problémát.

A tanács azonban nem értett egyet azzal, hogy az egység esetén értendő, a probléma alapján meghatározott műszaki összefüggések vizsgálata szükségképpen megegyezik a feltalálói tevékenységhez kapcsolódó, szintén objektív műszaki problémán alapuló analízissel. A tanács további indokokat szolgáltatott erre az alábbiak szerint.

1. Az egység meghatározása különböző igénypontok által megoldott problémák összehasonlítását foglalja magában, míg a feltalálói tevékenység esetén az analízist egy igényponton végezzük el. Az egység vizsgálata során ennek eredményeképpen a különböző igénypontok által megoldott problémákat egymás fényében kell vizsgálni, az izolált vizsgálat nem megengedett.

2. A feltalálói tevékenység vizsgálata során megfogalmazott probléma egyrészt a lehető legszűkebben megfogalmazott, másrészt nem tartalmazhat utalást a megoldásra. Azonban

ez a megkötés nem érvényes az egységre vonatkozó teszt esetében, mivel a teszt célja éppen az, hogy meghatározza az igénypontok közös vagy megfelelő jellemzőit, ahol az egymásnak „megfelelő” jellemzők azonosításához szükségképpen tágabb értelmezésre van szükség.

Ezért a közvetlenül megoldott problémából kiindulva a probléma általánosítása megengedett annak érdekében, hogy meghatározható legyen egy olyan közös jellemző, amely megkülönbözteti a találmányok csoportjait a technika állásától.

Ez a döntés tisztázta, hogyan kell használni PSA-t az egység vizsgálata során a különböző főigényponttípusok esetében. Ez alapvetően az 1. megállapításból tűnik ki, de a 2. szerinti is ezt segíti, mert a nagyon szűken megfogalmazott probléma gyakran nem alkalmazható egy másik típusú igénypontra (lásd pl. termék és annak előállítási eljárása).

Speciális műszaki jellemzők és az egyetlen általános találmányi gondolat inventív karaktere

A W38/90 számú ügyben az egyetlen közös gondolat a különböző igénypont szerinti találmányok között a tárgyi körben foglalt jellemzők. A tanács szerint a tárgyi rész jellemzői részét képezik a technika állásának, és a találmány tárgyának megjelölését szolgálják. A tanács ezért arra a döntésre jutott, hogy a jellemző részben foglaltak nem járulnak hozzá ahhoz, hogy az egészként értelmezett találmánynak a feltalálói tevékenységhez történő hozzájárulását a tárgyi rész szerinti közös gondolat adja, és így ez az egyetlen közös gondolat a feltalálói tevékenységhez történő hozzájárulás hiánya miatt nem biztosíthatja az egységet (lásd speciális műszaki jellemzők). Hasonló következtetésre jut a W32/92 döntés is: nem teljesül az egység követelménye abban az esetben, amikor a független igénypontok tárgyai – ideértve a hatásukat is – nem rendelkeznek olyan közös jellemzővel az igénypontok jellemző részében, amely eltérne a legközelebbi technika állásától.

A W17/89 döntés kimondja, hogy az ISA jogtalanul kifogásolta az egység hiányát, mivel a felhívásában nem jelezte, hogy a közös gondolat ismert, vagy szakember köteles tudásához tartozna. A hivatali vizsgáló továbbá nem bizonyította, hogy az ügyben felhozott iratok kizárnák a közös gondolat feltalálói tevékenységhez történő hozzájárulását. Ezek fényében a fellebbezési tanács szerint az egyetlen közös találmányi gondolat jelenlétét el kell ismerni minden igénypont minden tárgyára.

A W48/90 és a W50/90 döntés kémiai találmányok egységével foglalkoznak. Megállapítják, hogy az egység megítélésénél nemcsak a megfelelő műszaki jellemzőket szükséges figyelembe venni, hanem tekintettel kell lenni arra is, hogy mi a találmányok által megoldott műszaki probléma, és arra, hogy az egyes vegyületek hozzájárulnak-e a talált megoldáshoz.

W45/92 döntésében a tanács deklarálta, hogy a közös inventív gondolatban szereplő „inventív” jelzőt nem szabad a közös gondolat feltalálói tevékenységen alapuló voltának feltételeként értelmezni, azaz a közös gondolat által megfogalmazott jellemzőknek nem kell

önmagukban szabadalmazhatónak lenniük. Ehelyett az egység meglétének meghatározása során azt szükséges megvizsgálni, hogy a közös gondolat által megfogalmazott jellemzők hozzájárulhatnak-e a feltalálói tevékenység meglétéhez. Csak abban az esetben jelenthető ki, hogy a találmány nem egységes, amennyiben a technika állása vagy szakember tudása egyértelműen kizárja, hogy a jellemzők így járuljanak hozzá a technika állásához. A hivatkozott ügyben a közös jellemzők mindegyikét feltárta a legközelebbi irat úgy, hogy a hatás is megegyezett a bejelentésben feltárt hatással, ezért a közös jellemzők egyértelműen nem járulhattak hozzá a feltalálói tevékenység meglétéhez.

A W38/92 ügyben a tanács megerősítette a W6/90 döntést, és megállapította, hogy az igénypontok közös jellemzői egyetlen közös gondolatnak felelnek meg, és összekötik a találmány különböző tárgyait. A következő megvizsgálandó kérdés (a fenti döntések fényében is) tehát az, hogy ezen közös műszaki jellemzők hozzájárulnak-e a találmány különböző tárgyai esetén a feltalálói tevékenység meglétéhez; amennyiben igen, akkor az összekötő kapocs is inventív, azaz egységes a bejelentés. A döntés születésének idején már hatályos volt az új Rule 13.2 PCT, amely megkívánja, hogy nemcsak a közös gondolat műszaki jellemzőinek összessége, hanem a speciális műszaki jellemzők is hozzájáruljanak a találmány szabadalmazhatóságához, azaz nemcsak az újdonságot kell biztosítaniuk, hanem a feltalálói tevékenység meglétének megítélése is köthető legyen ezekhez a speciális jellemzőkhöz.

A W9/93 döntésében a tanács azt vizsgálta, hogy a bejelentésben igényelt eljárás és termék megfelel-e az egység követelményének. A bejelentő a nyilatkozatában azt terjesztette elő, hogy az eljárás különösen jól alkalmazható a termék előállítására. A tanács megállapította, hogy az eljárásigénypontok által megoldott objektív műszaki probléma továbbfejlesztett klórozási eljárás, míg a vegyületigénypont hasznos intermedierekre vonatkozik. Az intermediert már leírta a technika állása, ezért nem töltheti be a találmányokat egységesítő gondolat szerepét. Ugyanezen technika állása ismerteti az eljárás második lépését is; a technika állásával megegyező jellemző pedig természetesen nem jelenthet hozzájárulást a technika állásának meghaladásához. A Rule 13.2 PCT egymásnak megfelelő műszaki jellemzők meglétét írja elő a közös találmányi gondolat feltételeként, azonban azért sem létezhetnek ezek az egymásnak megfelelő jellemzők, mert már a megoldott objektív műszaki probléma is eltér a két találmányi csoport között.

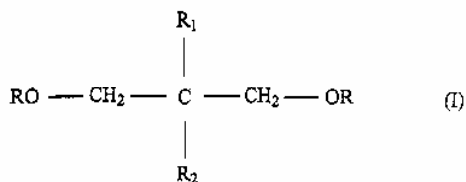
Az alábbi jogesetek segítségével illusztráljuk az eddig tárgyalt döntések hatására kialakult gyakorlatot. A következő és a későbbi jogesetek kiválasztásánál fontos volt, hogy azokban ne csak egy egyszerű egységességi kifogás szerepeljen, hanem tartalmazzanak egy részletekbe menő eszmeifuttatást az egység értelmezésének bemutatására. Ezzel a peremfeltétellel nagyrészt olyan döntéseket lehet csak találni (és ezért a tanulmányban felülreprezentáltak), amelyek végén a tanács elvetette a korábbi egységességi kifogásokat, és elrendelte a kutatási pótdíjak visszafizetését. Azonban előre le kell szögezni, hogy az ilyen ítéletek száma elenyésző, ha a döntések teljességét vesszük.

Jogeset – W28/04

A PCT/EP03/005787 számú nemzetközi bejelentés független igénypontjai a következőképpen foglalhatók össze:

1. eljárás speciális etilén polimer előállítására egy katalizátor jelenlétében, amely katalizátor egy szilárd katalizátorkomponens és egy organo-Al vegyület reakciójának terméke;

7. szilárd katalizátorkomponens, amely tartalmaz Mg-t, Ti-t, halogént és (I) képletű vegyületet,

ahol R jelentése C_1 - C_{10} szénhidrogéncsoport, R_1 jelentése metil vagy etil, amelyek adott esetben heteroatomot tartalmaznak, és R_2 jelentése C_4 - C_{12} lineáris alkilcsoport, amely adott esetben heteroatomot tartalmaz, azzal a megkötéssel, hogy amennyiben R_1 jelentése etil, akkor R_2 C_4 -nél 4-nél több szénatomot tartalmaz;

10. speciális etilén polimer termék; és

20. poliolefin-készítmény, amelynek alapja a korábbi igénypontok szerint speciális etilén polimer.

Az ISA-ként eljáró EPO az Art 17.3 PCT értelmében felhívást adott ki, amelyben két további kutatási pótdíj megfizetését kérte 30 nap határidővel, mivel nem találta egységesnek a bejelentést.

Az egységességi kifogás alapjául az szolgált, hogy az EP 0 434 082 A2 (a továbbiakban D1) szabadalmi bejelentés alapján a speciális etilén polimer előállítása és alkalmazása (és így nyilván maga a polimer is) ismert. A felhívás szerint ezen polimerek előállításához kapcsolódó probléma számos úton megoldható, amely megoldásokat azonos vagy megfelelő speciális műszaki jellemzőként a fent említett etilén polimer kapcsol össze. Azonban a D1 fényében az összekötő gondolat nem tekinthető a Rule 13.1 PCT által megkövetelt egyetlen általános találmányi gondolatnak, és a következő csoportok külön találmányokat alkotnak, amelyek között nem áll fenn az egység:

1. csoport: 1–9. igénypont (speciális polimer előállítására vonatkozó eljárás) [Megjegyzés: a határozat egyik hibája, amit a fellebbezési tanács javít, hogy nem sorolja külön csoportba a katalizátort.]

2. csoport: 10–19. igénypont (speciális polimer termék);

3. csoport: 20–23. igénypont (speciális polimer terméket tartalmazó poliolefin-készítmény).

A bejelentő megfizette a két további kutatási díjat tiltakozás mellett (protest), és válaszában kifejtette, hogy a találmány speciális polimerre (10–19. igénypont), annak előállítására (1–9. igénypont), és ilyen polimert tartalmazó poliolefin-készítményre (20–23. igénypont) vonatkozik, amely kategóriák a joggyakorlat szerint teljesítik az egység követelményét. A továbbiakban a bejelentő felhívta az ISA figyelmét arra, hogy a G1/89 szerint csak egyértelmű esetekben róható ki további kutatási díj, és ismertette, hogy szerinte a D1 nem teszi egyértelműen nyilvánvalóvá a találmányt az alábbiak miatt: a D1 nem ismerteti sem a 2. csoport szerinti polimert, sem a 3. csoport szerinti készítményt, továbbá a D1 katalizátora sem esik az igénypontok oltalmi körébe. A megoldandó probléma pedig nem egy általános etilén polimer, hanem homogén komonomer eloszlással rendelkező, speciális etilén kopolimer biztosítása.

Az ISA a döntés felülvizsgálata során megállapította, hogy (i) a D1 irat 4. példája szerinti katalizátor a döntés alapjául szolgáló bejelentés oltalmi körébe esik, továbbá (ii) a D1 20. példája csak a katalizátor szubsztituenseiben különbözik, nevezetesen etil- vagy metilcsoport helyett izopropilcsoportot tartalmaz, (iii) a D1 4. és 7. igénypontját együtt olvasva szakember megfelelő instrukciót kap arra, hogy a 4. igénypont szerinti Markush-képletű katalizátort alkalmazza. Mindezek miatt a bejelentés szerinti 1–9. igénypontot a D1 szakember számára nyilvánvalóvá teszi. Továbbá szakember számára a termék (10–19. igénypont) is nyilvánvaló, mivel a D1 20. példájában gyakorlatilag egyező katalizátor alkalmazásáról számol be. Ezek következtében azt sem látta bizonyítottnak az ISA, hogy a D1 terméke eltérne a bejelentés szerinti terméktől.

A bejelentő megfizette a „protest” díját, ezért az ügy a fellebbezési tanács hatáskörébe került. A díj megfizetésével egyidejűleg az alábbiak szerint kommentálta az ISA felülvizsgálata eredményét.

(i) A D1 20. példája szerinti vegyület nem esik az 1. igénypont oltalmi körébe, mivel végül más polimert állít elő.

(ii) A 20. példa szerinti katalizátor és a bejelentésben igényelt katalizátor közötti nagymértékű hasonlóság nem lehet bizonyítéka annak, hogy a polimerek megegyeznének.

(iii) Éppen ellenkezőleg, a D1 azt állítja, amit egyébként a 11. és 13. példája is alátámaszt, hogy nagymértékű szerkezeti változást okoz a donor (azaz a szilárd katalizátorkomponens) bármilyen kis változtatása.

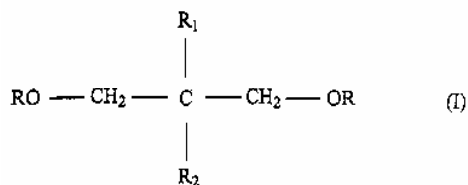
(iv) A hivatalnak nincs igaza abban, hogy a 4. és 7. igénypont kombinációja kitanítja a bejelentés szerinti találmányt, és ezért a szakembert a bejelentés szerinti 1. igénypont tartományában történő munkára ösztönözné.

(v) A D1 nem tárja fel az 1. igénypont szerinti speciális elektronodonor (szilárd katalizátorkomponens) alkalmazását *etilén*kopolimerizáció katalizátorának előállításában.

A fellebbezési tanács döntése az alábbiakban foglalható össze.

A bejelentésben megfogalmazott cél $\text{CH}_2=\text{CHR}$ képletű, szubsztituált etilén és etilén kopolimerjeinek előállítása, amely homogén komonomereloszlással rendelkezik, ahol R

jelentése 1–12 szénatomos szénhidrogéncsoport. A problémát a bejelentő az (I) képletű, speciális 1,3-diéter elektrondonorokat tartalmazó katalizátorkészítmény alkalmazásával oldotta meg,

ahol a szubsztituensek jelentése a fentiek szerinti.

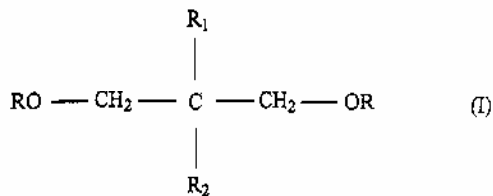
A fellebbezési tanács megvizsgálta az igénypontokat, és megállapította, hogy a bejelentés 4 független igénypontot tartalmaz, amelyeket a főigénypontoknál ismertetett négy csoportba osztott (szemben az ISA döntésével, amely összemosta az eljárásra és a szilárd katalizátorkomponensre vonatkozó igénypontokat).

Az ISA csoportosításától eltérő csoportokról elmondta, hogy az eljárás közvetlenül kapcsolódik a katalizátorrendszerhez és a katalizátorkomponenshez, továbbá a polimer termék is közvetve kapcsolódik ezekhez azáltal, hogy az 1. igénypont szerinti katalizátorrendszer feladata a komonomer kívánt homogén eloszlásának biztosítása a 3. és 4. találmányi csoport szerinti polimerszerkezetekben. Ezért a katalizátorrendszer megfelelhet a speciális műszaki jellemző kritériumnak, amennyiben új és inventív karakterrel is rendelkezik.

Ebben a kérdésben az ISA felülvizsgálata során hozott döntése alapján a D1 nyilvánvalóvá teszi az 1–9. igénypont szerinti találmányt.

A fellebbezési tanács hivatkozik egy korábbi döntésre (T677/91), amely szerint az újdonság hiányának a megállapításához nem elég azt kimutatni, hogy az igényelt jellemzők származhatnak ugyanazon dokumentumból, hanem emellett még egyértelműen (és egyazon kontextusban) kell feltárni az összes jellemzőt (lásd: az újdonság és a feltalálói lépés megítélése közötti különbségek). Ezért a kérdés az, hogy valóban egyértelműen feltárja-e a D1 az 1. igénypont szerinti katalizátort.

A D1 olefinek polimerizálására szánt katalizátorkomponensre vonatkozik, amely tartalmaz pórusos fénoxidot, ezen adszorbeált magnézium-dihalogenidet és titán-dihalogenidet vagy titán-halogén-alkoholátot, és egy kettő vagy több étercsoportot tartalmazó elektrondonor-vegyületet, amelynek általános képlete az alábbi:

A szubsztituensek definíciója alapján a D1 4. példája szerinti vegyület valóban beleesik a bejelentés szerinti 1. igénypont oltalmi körébe, azonban ez a példa csak propilén-polimerizáció kontextusában feltárt, míg etilén-polimerizáció kontextusban ismertett katalizátor R1-ként izopropilt, R2-ként izopentilt, R-ként pedig metilt tartalmaz (a proviso kizárja ezt az alternatívát az oltalmi körből).

Megállapítható tehát, hogy a D1 nem tartalmaz egyértelmű kitanítást a bejelentés szerinti katalizátor alkalmazására nézve, ezért a találmányi gondolat új.

A tanács megállapította továbbá, hogy a találmányi gondolatot a D1 nem teszi nyilvánvalóvá sem, mivel leírása nem tartalmaz utalást arra nézve, hogy a bejelentés szerinti katalizátor alkalmazásával az etilén polimerben homogén komonomereloszlást lehetne elérni.

A fentiek következtében a találmányokat egyetlen közös találmányi gondolat köti össze, és így teljesül az egység követelménye. Ebben az esetben örülhetett a bejelentő, hogy végül a tanács egységesnek nyilvánította a feltárt találmányokat. Azt azonban látnunk kell, hogy a tanács lényegében teljes szabadalmazhatósági vizsgálatot hajtott végre. Erősen kérdéses, hogy ez az eljárás helyes-e az egység vizsgálata során. A helyes végkifejlethez komoly bejelentői és hivatali erőfeszítés kifejtésére volt szükség. A vita anyagi vonzata egy kisebb tőke-erejű bejelentő számára komoly megterhelés. A *priori* egységfelfogás esetén fel sem merült volna az egység hiánya, mert a közös megoldandó műszaki probléma, illetve a közös műszaki alapra visszavezethető megoldás megléte első pillantásra egyértelmű.

Az egység kérdése Markush-igénypontok esetében

Az ESZE VSZ 44. szabály és a PCT VSZ 13. szabály abban az esetben is alkalmazandó, amikor egy igénypont határoz meg alternatív megoldásokat (pl.: Markush-igénypontok). A ESZE VSZ 44(2) szabály és a PCT VSZ 13.3 szabály szerint annak a megítélése, hogy a találmányokat egyetlen közös találmányi gondolat köti-e össze, független attól, hogy a különböző találmányok külön igénypontba foglaltak, vagy egyetlen igénypont alternatíváiként igénylik őket.

W3/94 döntésében a tanács az ISA indoklási kötelezettségének teljesítését vizsgálta, aminek során a PCT adminisztrációs utasítás B függelékének 1(f) részét vette figyelembe („Markush-gyakorlat”). Az 1(f) pont bevezető része megállapítja, hogy a PCT VSZ 13.2 szabály által megkívánt műszaki összefüggés vagy speciális műszaki jellemzők akkor teljesülnek a különböző változatok esetén, ha ezek az alternatívák „hasonló természetűek”.

A W1/94 ügyben az ISA azt találta, hogy az általa azonosított több találmány szerinti vegyületek nem rendelkeznek egy új szerkezeti elemmel, azonban a tanács megállapította, hogy új, közös szerkezeti elem hiánya nem zárja ki automatikusan az egység meglétét. Az adminisztrációs utasítások alapján műszaki összefüggésnek kell lennie a különböző csoportba tartozó vegyületek között, ezen műszaki összefüggés kritériumának megfelel azon-

ban a közös jelleg vagy hatás is. Ennek alapján egy új indikáció megteremtheti a találmányok tárgyai között a PCT VSZ 13.1 szabály szerinti egyetlen közös találmányi gondolatot.

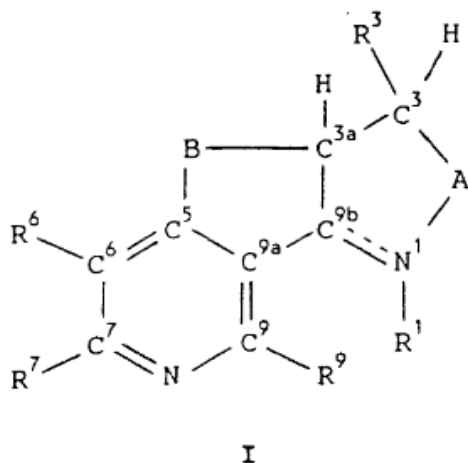
A W6/95 döntésben a tanács ismét a PCT adminisztrációs utasításai B függelékének 1(f) részére, pontosabban annak (i) alpontjára hivatkozva megállapítja, hogy a találmány „*a posteriori*” egységének megállapítására nem elég azt bemutatni, hogy az összes alternatíva egyező hatással bír, mivel az 1(f) (i) rész B(1) pontja szerint a „hasznos természet” meglétének a feltétele továbbá az, hogy az alternatívák mindegyikében jelen legyen egy szignifikáns szerkezeti elem. Bár nem volt korábban egyetértés azzal kapcsolatban, hogy a szignifikáns szerkezeti elemnek önmagában újnak kell-e lennie, a tanács indoklásában egyértelművé tette, hogy a hatást is figyelembe kell venni a vizsgálat során. Azaz a közös szerkezet megkülönbözteti az alternatívákat a technika állása szerinti, azonos hatású vegyületektől (lásd még W6/97), továbbá ismert azonos szerkezeti elem esetén a bizonyított új hatás megteremtheti az egységet (lásd a fenti W1/94 megállapítást).

A W4/96 döntés indoklásában a fellebbezési tanács megjegyezte, hogy a PCT VSZ 13.2 szabály megkövetelte műszaki összefüggés teljesülhet abban az esetben, ha minden változat egy, a technika állásában ismert olyan kémiai vegyületcsoportba tartozik, amelytől elvárható, hogy a találmány kontextusában azonos módon viselkedjen. Azonban a PCT VSZ 13.2 szabály megkövetelte „inventív” műszaki hozzájárulás nem teljesül, ha a technika állása már feltárt egy, ugyanazon kémiai vegyületcsoportba tartozó vegyületet, amely a találmány által igényelt hatással rendelkezik vagy aszerint viselkedik. A tanács deklarálta, hogy újra át kell tekinteni a találmány egységét, amennyiben kimutatható, hogy legalább egy Markush-alternatíva nem felel meg az újdonság követelményének. A bejelentő az egységességi kifogásra válaszul a találmányai között új csoportosítást javasolt az alapján, hogy a közös szignifikáns szerkezetet kiterjesztette, így a hivatal által meghatározott 7 csoport helyett véleménye szerint csak 3 találmányi csoportot tartalmaz a találmány. A tanács ebben az esetben is a vonatkozó adminisztratív utasítások szerint járt el, és megállapította, hogy a javasolt, kiterjesztett közös szignifikáns szerkezet sem új a korábban felhozott, ugyanolyan hatású vegyületeket leíró iratok fényében.

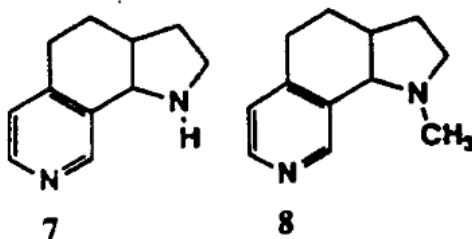
A fentiek alapján kialakult, a Markush-igénypontokra vonatkozó egységességi joggyakorlat alkalmazását az alábbi jogeset segítségével mutatjuk be.

Jogeset – W06/96

A PCT/US95/12905 jelű nemzetközi szabadalmi bejelentés 1. igénypontjában (I) általános képletű vegyületekre igényelnek oltalmat, ahol B jelentése egy, kettő vagy három szénatomos áthidalócsoport.

A nemzetközi elővizsgáló hatóság (IPEA, International Preliminary Examining Authority) az oltalmi kör szűkítésére vagy 4 további kutatási díj megfizetésére adott ki felhívást, mivel nem találta egységesnek a bejelentést az egyik felhozott irat fényében (J. Med. Chem. 1993, 36, 3381–3385 oldal, a továbbiakban D1). A D1 acetilkolin receptor modulátorait ismerteti, köztük a publikáció számozása szerinti 7. és 8. vegyületet,

amelyek a hivatkozott bejelentés oltalmi körébe esnek, azonban kizáró szakasz (proviso) segítségével az igénypontok oltalmi köréből ki vannak zárva. Legközelebbi technika állásaként D1-ből kiindulva a találmány által megoldott probléma további acetilkolin receptor modulátor vegyületek biztosítása, azaz olyan vegyületek, amelyek képesek egy vagy több acetilkolin receptor ligandumot, pl. ^3H -nikotint leszorítani emlősök agyi membránjainak kötési helyeiről. Az IPEA álláspontja szerint ezt a problémát különböző műszaki eszközökkel oldotta meg a bejelentő, amelyek nem tartalmaznak közös találmányi (inventív) gondolatot.

A bejelentő három további kutatási díjat fizetett meg tiltakozás (protest) mellett, és előadta, hogy az IPEA nem megfelelően alkalmazta a Markush-igénypontokra vonatkozó gya-

korlátát. Válaszában rámutatott, hogy az 1. igénypontban felsorolt összes alternatíva rendelkezik acetilkolin receptorok aktivitása szelektív modulálásának a képességével, továbbá ismerteti, hogy a vegyületek mindegyike rendelkezik a joggyakorlat által elvárt szignifikáns szerkezeti elemmel.

Az IPEA a döntés felülvizsgálata során arra jutott, hogy az egység hiányának megállapítása jogszerű a korábbi felhívásában részletezett okok miatt, és felhívta a bejelentőt, hogy fizesse meg a „protest” díját. A bejelentő a díjat megfizette, ezért a tiltakozást a fellebbezési tanácshoz továbbították kivizsgálásra a PCT VSZ 68.3 szabálya értelmében.

Annak döntése az alábbiak szerint összegezhető.

A találmány egysége a kutatás során felhozott anyagok fényében megkérdőjeleződött, mivel bebizonyosodott, hogy legalább egy Markush-alternatíva nem új a technika állásának fényében. A tanács megítélése szerint az, hogy az oltalmi körből a kérdéses újdonságrontó vegyületeket „disclaimer” segítségével kizárták, nem változtat az egység megítélésének a helyzetén, mivel a PCT VSZ 13.1 szabály szerint nem az a kérdés, hogy a bejelentő ismer-e a technika állását az igénypontok megfogalmazásának időpontjában, sokkal inkább az, hogy a fentebb azonosított találmányokat egyetlen általános találmányi gondolat kapcsolja-e össze. Az IPEA tehát jogosan értékelte újra az egységgel kapcsolatos véleményét még annak fényében is, hogy a technika állását reprezentáló vegyületeket a bejelentő az oltalmi köréből kizárta.

A tanács deklarálta, hogy a bejelentő nyilatkozatával ellentétben a PCT VSZ 13.2 szabályt nem lehet úgy értelmezni, hogy ismert tulajdonsággal vagy szerkezettel rendelkező vegyületek Markush-csoportja egyetlen általános találmányi gondolatot reprezentál azokban az esetekben, amikor az összes alternatív vegyület által birtokolt szignifikáns szerkezeti elem ismert.

A fellebbezési tanács tehát indokolhatónak tartotta az IPEA eljárását, amennyiben a felhozott D1 irat fényében elvégezte a találmány egységének újraértékelését, azonban az alábbiak miatt a további kutatási díjak visszatérítését írta elő, azaz végül nem találta elfogadhatónak az újraértékelés eredményét.

Az eljáró tanács először rögzítette a már ismert alapokat: az egység kritériumát meghatározó PCT VSZ 13.2 szabály szerint amennyiben a nemzetközi szabadalmi bejelentésben több találmányra igényelnek oltalmat, csak akkor teljesülhet a PCT VSZ 13.1 szabályban említett egység követelménye, ha műszaki összefüggés van a találmányok között, amely egy vagy több azonos vagy megfelelő *speciális* műszaki jellemzőben jut kifejezésre. A speciális műszaki jellemzők fogalmán olyan műszaki jellemzők értendők, amelyek meghatározzák azt, hogy az egyes igényelt találmányok – mint különálló egészek – mennyiben járulnak hozzá a technika állásának a meghaladásához.

Ezekből következik, hogy az egység követelményének teljesüléséhez olyan közös műszaki jellemzővel kell rendelkezniük a találmány elemeinek, amely nem része a technika állásának, és nem is nyilvánvaló a technika állása alapján (lásd W 4/96 – 3.3.2; 1996. december 20).

Az IPEA döntésével ellentétben a tanács nem látta bizonyítotttnak, hogy a nemzetközi bejelentésben az összes, (I) általános képletbe tartozó vegyület közös tulajdonságaként ismertetett hatás ismert vagy nyilvánvaló lenne a D1 kitanítása alapján.

A D1 tudományos publikáció, amely az úgynevezett nikotinerg acetilkolin receptorok különböző alcsoportjainak jellemzésével foglalkozik, és ebből a célból állították elő és vizsgálták a kérdéses 7. és 8. képletű vegyületeket. Az eredményeket a szerzők az alábbiakban kommentálták.

„A 7. képletű vegyület legnagyobb affinitása is századrésze a nikotin affinitásának, míg a 8. képletű vegyület egyáltalán nem rendelkezik nikotinerg receptor affinitással”, továbbá: „ezek a vegyületek nem nikotin analógok, mivel nem képesek kapcsolódni a nikotinos köztérhelyekhez”.

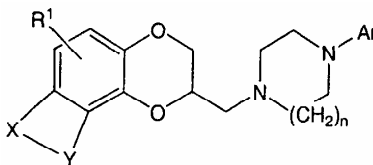
A tanács tehát arra jutott, hogy az egység hiányának a megállapítása nem volt jogos, mivel a D1 szerinti 7. és 8. vegyületekről nem egyértelműen ismert, hogy acetilkolin receptor moduláló hatással rendelkeznének, és egységességi kifogást csak egyértelmű esetekben emelhet a hatóság (lásd G1/89 és G2/89). Ebből következően nincs arra bizonyíték, hogy az igényelt vegyületek ne rendelkeznének közös új hatással vagy tulajdonsággal, mivel a technika állása a Markush-csoportba eső vegyületek esetén nem mutat be ilyen hatást. Ezért a tanács elrendelte a további kutatási díjak és a „protest” díjának a visszatérítését.

Vagyis a döntés megerősíti, hogy a közös szerkezeti elem ismertsége akkor nem okoz gondot, ha a hatás újnak minősíthető. Megjegyezzük, hogy a bejelentő számára kedvezőtlenül hosszas eljárás végén mélyreható szinten kellett elemezni a feltalálói lépés meglétét, ami komoly hatástani megfontolásokon alapult.

Jogeset – W05/05

A PCT/US03/028453 számú nemzetközi bejelentés 1. igénypontjának releváns része az alábbi:

1. (I) képletű vegyület

ahol az -X-Y- csoport jelentése $-N=C(R^2)-C(R^3)=N-$, $-N=C(R^2)-C(R^4)=CH-$, $-N=C(R^2)-N=CH-$, $-N=C(R^2)-O-$ vagy $-NH-C(R^5)=CH-$;

és n értéke 1 vagy 2.

A további igénypontok ezen igénypont aligénypontjai vagy pedig gyógyszerészeti készítményre, (többek között) depresszióindikációra vagy -kezelésre vonatkozó igénypontok.

Az ISA-ként eljáró EPO felhívást adott ki, amelyben a találmány egységének a hiánya miatt 5 további kutatási díj megfizetését kérte.

Döntésük indoklásaként előadták, hogy az alábbi hat találmányi csoportot azonosították a bejelentésben:

1. csoport: (I) képletű vegyületek, ahol -X-Y- csoport jelentése $\text{-N=C(R}^2\text{)-C(R}^3\text{)=N-}$;
2. csoport: (I) képletű vegyületek, ahol -X-Y- csoport jelentése $\text{-N=C(R}^2\text{)-C(R}^4\text{)=CH-}$;
3. csoport: (I) képletű vegyületek, ahol -X-Y- csoport jelentése $\text{-N=C(R}^2\text{)-N=CH-}$;
4. csoport: (I) képletű vegyületek, ahol -X-Y- csoport jelentése $\text{-N=C(R}^2\text{)-O-}$;
5. csoport: (I) képletű vegyületek, ahol -X-Y- csoport jelentése $\text{-NH-C(R}^5\text{)=CH-}$ és n értéke 1;
6. csoport: (I) képletű vegyületek, ahol n értéke 2.

Az egység hiányát azzal indokolták, hogy a kutatás során felhozott iratok (D1: WO98/016530, D2: US 5869490, D3: WO91/013872) feltárták az 1,4-benzodioxán-2-il-metil-piperazinok alkalmazhatóságát kábítószer-függőség kezelésében történő alkalmazásra, ezért az 1,4-benzodioxán-2-il-metil-piperazin szerkezet (azaz a képlet teljes „középső”, 2+1 gyűrűt tartalmazó része) nem töltheti be a Rule 13 PCT szerinti speciális műszaki jellemző szerepét, egyéb közös jellemző pedig nem azonosítható a különböző találmányi csoportok szerinti vegyületekben.

A bejelentő „protest” mellett megfizette az 5 további kutatási díjat, és kérte ezek visszatérítését azon indok alapján, hogy az igényelt vegyületek közös és új szerkezeti részlettel rendelkeznek.

Az IPEA a felülvizsgálat során helybenhagyta az ISA döntését, és felhívást adott ki a „protest” díjának a megfizetésére.

A bejelentő megfizette az előírt díjat, és nyilatkozatában ismét elmondta, hogy az 1. igénypont szerinti vegyületek megfelelnek a Rule 13.2 PCT szerinti speciális műszaki jellemző kritériumnak. Ezután a fellebbezési tanács hatálya alá került az ügy.

A tanács döntése az alábbi volt.

Megvizsgálta az IPEA döntését, amely szerint a hivatkozott iratok szerinti vegyületekről ismert, hogy függőségkezelésben hasznos vegyületek, éppúgy, mint az igényelt vegyületek. Az IPEA szerint a találmány alapját képező felismerés (a vegyületek blokkolják a szerotonin-újrafelvételt és egyúttal antagonistái az 5HT_{1A} receptoroknak) pusztán hatásmechanizmus („mode of action”), ami nem lehet megkülönböztető jellemző.

A tanács megállapította azonban, hogy ugyan valóban szerepel a vegyületek kábítószer-függőség kezelésének indikációja a jelen bejelentésben, általánosságban a kitanítás arra vonatkozik, hogy a szerotonin-újrafelvétel blokkolásával és az 5HT_{1A} receptorok antagonizmusával olyan kombinált hatást sikerült elérni, amely az antidepresszáns hatás sokkal gyorsabb kifejtését teszi lehetővé.

Az 1. és 2. anterioritás olyan vegyületeket ismertet, ahol az -X-Y- csoportnak megfelelő részlet az -NH-CO-CO-, és amely vegyületek antipszichotikus hatással rendelkeznek.

A 3. anterioritás abban különbözik a jelen bejelentéstől, hogy piperidingyűrűt tartalmaz piperazingyűrű helyett. Ebben az újdonsággrontásban feltárt vegyületekről elmondják, hogy az $5HT_{1A}$ receptorokhoz kötődnek, és így az ezen receptorok patológiájához kapcsolódó központi idegrendszeri betegségek esetén használhatók, továbbá azt is ismertetik, hogy antidepresszánsként hatékony vegyületek lehetnek.

Azonban a tanács vizsgálata szerint a felhozott dokumentumok egyike sem újdonsággrontó a vegyületekre nézve, továbbá egyik sem (és kombinációjuk sem) tárja fel az antidepresszáns hatás sokkal gyorsabb kifejtését a kettős hatáson keresztül (szerotonin-újrafelvétel blokkolása és az $5HT_{1A}$ receptorok antagonizmusa). Ennek következtében az antidepresszáns hatás sokkal gyorsabb kifejtéséért felelős kettős hatás megfelel a speciális műszaki jellemző követelményének, amely így végső soron megteremti az egységet az 1. igénypont vegyületei között. Ez a megállapítás összhangban van a PCT adminisztrációs utasítások szerinti Markush-gyakorlattal, amely szerint Markush-igénypont esetén akkor teljesülhet az egység követelménye, ha az összes alternatíva rendelkezik az igényelt új hatással, és az összes alternatíva egy kémiai osztályba tartozik. Ezért a tanács elrendelte a további kutatási díjak és a „protest” díjának a visszatérítését.

Ebben az esetben is megállapítható, hogy a feltalálói tevékenységet megalapozó, igen mélyenszántó farmakológiai elemzés volt szükséges ahhoz, hogy megfelelően lehessen megítélni az egyetlen általános találmányi gondolat meglétét vagy hiányát.

Összegzés, javaslatok

A korábban ismertetettekből kitűnik, hogy az egység fogalmának értelmezésbeli változása alapvetően visszavezethető az „inventív” szó megváltozott interpretációjára. Idetartozik, hogy nem egyértelmű, hogy a magyar „találmányi” fordítás tökéletesen visszaadja-e ezen kifejezés értelmét. Továbbá köztudott, hogy az inventív kifejezés igen tág értelmezési tartománnyal bír. Szokásosan az innováció fogalmának körébe tartozó megoldások jelzője, és ezen körnek csak egy „elit” részét képezik a szabadalmazható találmányok, amelyek természetesen szintén inventívek, csak hát igen magas szinten. Ebből az következik, hogy a vizsgált jogforrásokban szereplő meghatározást [lásd az ESZE 82. cikkét, illetve a PCT VSZ 13.1 szabályát, amelyekben egyetlen általános inventív koncepció (pontosabban: egyetlen általános találmányi gondolat) szerepel] többféleképpen is lehet értelmezni.

Az inventív fogalmának tág mivoltából következőleg nem volt jogszabályellenes a kezdetekre jellemző *a priori* megközelítés, amely abból indult ki, hogy azon találmányok tekinthetők egységesnek, amelyek esetében egy átlagos tudású szakember tudása alapján, azaz a technika állásának részletesebb elemzése nélkül valószínűsíthető, hogy azok közös műszaki gondolatiságon alapulnak. Fontos látni, hogy ez a megközelítés tökéletesen elegendő ahhoz, hogy az ún. „bejelentői szemtelenséget” kezelni lehessen, azaz meg lehessen akadályozni

azt, hogy indokolatlanul sok (közvetlenül össze nem függő) találmány vizsgálatát kérelmez-zék egy bejelentésen belül egy vizsgálati díjért.

Meglepőnek nevezhető, hogy az EPO joggyakorlata a PCT-ügyek intézésén keresztül változott meg, azaz amikor az EPO nemzetközi kutatóhatóságként járt el. Ugyanis ekkor az EPO-nak a PCT-szabályok szerint kell eljárnia, és kb. egy évtizedes „lappangási időszakot” követően egyes vizsgálók a PCT iránymutatásai között¹² fellelték a szokásos *a priori* megközelítés mellett az *a posteriori* megközelítés lehetőségét is. Ezen segédlet alapján – ami természetesen nem jogforrás – merült fel, hogy a PCT eljárási rendszerben nem tiltott az *a posteriori* vizsgálat, azaz egy olyan jellegű szigorítás bevezetése, miszerint az egységet megvalósító műszaki jellemzőnek a technika állásának fényében újnak és feltalálói tevékenységen alapulónak kell lennie, másképpen fogalmazva olyan jellemző teremtheti meg csak az egységet, amely hozzájárul az összes kérdéses találmány újdonságának és feltalálói tevékenységének a meglétéhez.

Ez talán felesleges és gyakorta értelmetlen eredményre vezető megközelítés, mivel az egység kérdését a szabadalmaztatási eljárás elején kell megvizsgálni, így az *a posteriori* megközelítés feltételezi, hogy már a tényleges vizsgálat előtt tökéletesen átlátja a vizsgáló a találmánynak a technika állásához képesti helyét, azaz tökéletesen látja az újdonság és a feltalálói tevékenység szintjét. Amint az számos fenti esetből kiderült, ez egyáltalán nem áll fenn, így az egység vizsgálata során újabban nagyon gyakorta hibás alapokon szedik szét nagyszámú találmányra az amúgy műszaki szempontból nyilvánvalóan egységes találmányt, és csak a bejelentőre nézve igen költséges és hosszadalmas eljárás végén lehet a megfelelő értelmezéshez eljutni.

Ha a kezdeti jogalkotói szándékból indulunk ki, amely azt követelte meg, hogy az egységesnek tekinthető találmányok nyilvánvalóan azonos műszaki megoldásra irányuljanak (lásd az eredeti végrehajtási szabályzatokat, azaz az ESZE 30. szabály, illetve a PCT VSZ 13.2 eredeti szövegét), akkor nem világos, hogy milyen gyakorlati előnyökkel jár az *a posteriori* megközelítés. Eddig e sorok szerzőjének nem sikerült olyan esetet találnia, amikor az *a posteriori* megoldás túl tudott mutatni a kérdéses esetre alkalmazandó *a priori* megközelítés hatékonyságán, azaz kizárólag az *a posteriori* megközelítés segítségével lehetett fellépni egy jogszerűtlenül eljáró bejelentővel szemben (aki valóban több kutatást igénylő megoldásokat próbált egy bejelentésbe préselni). Így óhatatlanul felmerül, hogy az *a posteriori* megközelítés egyes hivatalok előtti népszerűsége mögött megbúvik az a tény, hogy így jelentősen lehet növelni a hivatal illetékbevitelét. Ez a vád természetesen lehet alaptalan (ami egyébként szerencsére nem hozható fel az SZTNH ellen, ahol a fent kifogásolt gyakorlat nem lépte át az észszerűség határait), de azért féltő, hogy nem életszerűtlen a felvetés (még ha a kérdéses hivatal vezetése nem is így gondolkodik, egyes vizsgálók kiindulhatnak ebből). Az minden-

¹² I. m. (9).

esetre nyilvánvalónak tekinthető, hogy az ilyenfajta megközelítés – egy bejelentés külön kutatást nem igénylő találmányokra bontása – távolról sem tekinthető feltalálóbarátnak.

Visszatérve az inventív szó értelmezésére, látható, hogy az EPO – és őt követően az egyéb nagy hivatalok – áttértek a legszigorúbb értelmezésre, miszerint az inventív megoldás fogalma egyenlő a szabadalmazható találmány fogalmával. Ez a tétel alaptalannak tűnik, mivel az EPC és az egyéb törvények, mint például a magyar szabadalmi törvény, a szabadalmazható találmány fogalmát határozza meg, amiből már formailag is következik, hogy létezik nem szabadalmazható találmány (olyan értelemben, hogy a találmány nem üti meg a szabadalmazható találmány szintjét). Ez utóbbi fogalmat amúgy a szakirodalom is ismeri; létjogosultságát pontosan a feltalálói tevékenység lényege bizonyítja. Ugyanis egy megoldás, amely különbözik a korábbi ismertektől, azaz formailag legalábbis újnak tekinthető, bírhat olyan műszaki relevanciával, amely bizonyos apróbb előnyökkel jár (és így nyugodtan hívhatjuk inventívnek egy kevésbé szigorú értelmezés szerint), azonban a szabadalmazhatóság szigorú szűrőjén már nem jut át, mivel a kis technikai haladás levezethető az egyéb ismert megoldások kombinálásával, azaz ez az inventív megoldás nem felel meg a szabadalmazhatóság követelményének. Vagyis elméleti oldalról közelítve sem tűnik megalapozottnak az inventív (találmányi) kifejezés szigorú értelmezése.

Mint azt a fentiekben láttuk, maga az alapmeghatározás, amely inventív általános gondolat meglétét követeli meg, önmagában lehetővé tenné egy enyhébb (a korábbihoz közeliítő avagy azzal megegyező) gyakorlat bevezetését. Természetesen világos, hogy a most már több évtizede fennálló és egyre terjedő hivatali megközelítés „kibillentése” nem tűnik túl reális célnak, de talán legalább elgondolkodni érdemes ennek a lehetőségén. A korábbiakból látszik, hogy ezt a megközelítést viszont már akadályozza az ESZE VSZ 44. szabályának második mondata (ugyanaz található meg a jelenleg hatályos PCT VSZ 13.2-ben). Ennek törlése nyilvánvaló jelzés lenne a vizsgálók felé, hogy enyhébb joggyakorlat felé mozduljanak el.

Továbbá érdekes még meggondolni, hogy a „considered as a whole” kifejezés nem lehet-e kapaszkodó egy észszerűbb joggyakorlat kialakítására. Esetleg le lehet vezetni az alapmegfogalmazásból, hogy azon jellemzők, amelyek a megoldások újdonságát és feltalálói tevékenységét alapozzák meg, nem vizsgálhatók csak önmagukban az egység kérdésének megítélésekor, hanem az egész találmány fényében kell azokat vizsgálni. Ezt lehet úgy is értelmezni, hogy azokat együtt kell tekinteni a találmány műszaki értelmét és működőképességét meghatározó közös – adott esetben ismert – jellemzőkkel együtt, mert a célul tűzött hatást csak akkor tudja elérni a kiválasztott speciális műszaki jellemző, ha az „együttműködik” magával a célzott műszaki hatás elérését alapvetően szolgáló egyéb (adott esetben ismert) jellemzővel. Egy ilyen komplex értelmezés esetében a vizsgálók mérlegelhetnék, hogy a találmány teljessége szempontjából vizsgált jellemzőkombinációról elmondható-e, hogy az így egyben tekintve megteremti az alapot a jogalkotói szándékkal megegyező általános inventív koncepció meglétéhez. Egy ilyen irányú elmozdulás annyiival egyszerűbbnek

tűnik, hogy nem kíván törvénymódosítást. De az sajnos erősen valószínűsíthető, hogy a hivatali vizsgálók addig nem változtatnak az utóbbi időszakban kifejlesztett gyakorlatukon, ameddig erre nem kapnak egyértelmű jelzést a jogalkotótól; ez pedig megint arra utal, hogy a végrehajtási szabályzatokon változtatni kellene.

A különösen kifogásolt második mondat törlésén kívül természetesen felmerülhet egy további magyarázó mondat beépítése, ami a jellemzők fent említett komplex kezelését írná elő, azaz aláhúzná a „considered as a whole” kifejezés fontosságát az alapul szolgáló jogszabályi helyek szövegében. Hasonló eset történt nemrégiben az EPO vizsgálati útmutatójának a módosítások elfogadhatóságát szabályozó H-IV, 2.3 pontjában, amelybe gyakorlatilag azt építették be, hogy az elbírálás során tartózkodni kell a szó szerinti értelmezéstől és el kell távolodni az „igényponti” szemlélettől, és érdemben kell megvizsgálni, hogy a szakember milyen információt von le a bejelentés egészéből.

A fenti javaslatok adott esetben elhúzódó vitához vezetnek, és ezen viták kimenetele legalábbis kétséges. Azonban a jogi háttér „globális” megváltoztatása nélkül néhány ponton lehetséges lenne úgy beavatkozni a rendszerbe, hogy az a bejelentő számára kedvezőbb elbíráláshoz vezessen, és talán összességében igazságosabb legyen. Ezek a lehetőségek a következők.

Az EPO ösztönzőrendszerének átalakítása

Az *a posteriori* elv szerinti gyakorlat egyik hiányossága, hogy nincsenek a rendszerbe olyan biztosítékok építve (legalábbis külső szemlélő számára látható módon), amelyek a hivatalokat az egység kérdésének megfelelő mélységű vizsgálatára ösztönöznék már a kutatási szakaszban is. Sőt, mi több, a jelenlegi pontrendszer (az EPO vizsgálóinak értékelésére bevezetett pontrendszer) jutalmazza az egységességi kifogások emelését a több kutatás elvégzésének lehetőségén keresztül. A publikus források arról számolnak be, hogy kutatásért kétszer annyi pont szerezhető, mint érdemi vizsgálat elvégzéséért,¹³ ami szintén olyan irányba tereli a gyakorlatot, ahol egy felhozott irat hatására már küldhető is vissza a bejelentés egységességi kifogással anélkül, hogy időt kellene szakítani a mélyebb vizsgálatra, tehát az EPO-vizsgálók feladatainak súlyozása is része a kialakult problémának.

A kutatási díj visszatérítése

Az EPC-díjrendelet 9. cikkének 2. bekezdése szerint amennyiben az európai kutatási jelentés a hivatal által egy korábban elkészített kutatási jelentésen alapul, ahol a bejelentés elsőbbségét igénylik az eljárás során, a hivatal visszatéríti a bejelentőnek a kutatási díjat vagy annak egy részét. Hasonló rendelkezés a Rule 16.2 és 16.3 PCT.

Figyelembe véve, hogy az egység kérdéskörének megalkotása elsősorban azt a problémát kezeli, hogy ne lehessen egy bejelentés díjáért több kutatást elvégeztetni a hivatalokkal és

¹³ <http://www.ficpi.ca/publications/2007/Unwritten%20Rules.ppt>.

több találmányra szabadalmat szerezni egy eljárásban, az alkalmazott érvelés talán megkívánná azt is, hogy a kutatási pótdíjak visszatérítését lehessen igényelni, amennyiben a többi találmányi csoport esetén is ugyanazt a kutatási jelentést adja ki a hivatal.

Természetesen feltételezhető olyan eset, hogy valóban új kutatást végeztek el egy további találmányi csoportra, és ennek ellenére ugyanazok a felhozott iratok szerepelnek a jelentésben, mivel sokkal kevésbé releváns dokumentumokat is hozhat az újabb kutatás.

Az EPO hivatalos lapjában mintegy két éve megjelent információk alapján (OJ EPO 2013, 153) a hivatal lépéseket tett a vizsgálati díjak visszatérítéséhez kapcsolódó ügyintézés átláthatóvá tételére: a vizsgálat elkezdésekor egy algoritmus generál egy fájlt, amely elérhető a publikus regiszterben, és amely egyértelműen azonosítja a vizsgálat megkezdésének az időpontját. Hasonlóképpen visszakereshető a kutatás időpontjának a megkezdése. Ezek fontos dátumok, mivel attól függ a vizsgálati díj visszatérítésének a mértéke (100% vagy 75%), hogy a vizsgálati osztály átvette-e az ügyet a kutatástól a bejelentés visszavonásának időpontjában.

Ezek a módosítások a hivatal átlátható működésre törekvését szemléltetik, amelynek alapján bizakodhatunk abban, hogy a további kutatás elvégzéséről is hajlandóak lennének információt közölni. Mindezeknek persze előfeltétele az, hogy a további kutatási díj(ak) visszatéríthetőségét érdemben megfontolják.

Az „elhanyagolható többletmunka és többletköltség” kritérium megítélése

Mind a PCT, mind az EPC útmutatói („Guidelines”) tartalmazzak arra vonatkozó előírást, hogy bizonyos esetekben, különösen „a posteriori” egység hiánya esetén, a vizsgáló képes teljes kutatást elvégezni és egy teljes kutatási jelentést kiadni *elhanyagolható többletmunka és többletköltség* („negligible additional work and cost”) árán, különösen azokban az esetekben, ahol a nem egységesnek talált találmányok konceptuálisan nagyon közeliek egymáshoz (PCT Guidelines 10.64 és 10.65, EPO Guidelines B-VII. 2.2). Ezekben az esetekben az igénypontokban említett első találmányi csoportra vonatkozó kutatás eredménye mellett a kutatási jelentés tartalmazza a további találmányi csoportokra vonatkozó kutatás eredményeit is. Ennek ellenére a kutatási jelentés emel egységességi kifogást, azonban nem tartalmazhat felhívást további kutatási díjak megfizetésére, mivel a kutatásba fektetett munka nem indokolja ezen költségek igénylését. Ilyen esetben a bejelentőt nem éri hátrány, mert az eljárás későbbi fázisában előadhatja az egységgel kapcsolatos érvelését (és annak sikertelensége esetén az eljárás során később dönthet egy vagy több megosztott bejelentés benyújtásáról).

Sajnos az EPO Guidelines nem részletezi azt, hogy mi számít elhanyagolható többletmunkának és többletköltségnek. Különösen érdekes a kérdés vegyületek Markush-igénypontjai esetén, mivel a találmányok konceptuális hasonlósága ezekben az esetekben nyilvánvaló: ugyanolyan hatású, kismértékben eltérő vegyületek. A nagyfokú hasonlóság többnyire vitathatatlan, még abban az esetben is, ha „a posteriori” egységességi kifogás merül fel egy

anterioritás miatt, mivel a kutatás során nem az egység szempontjából kell vizsgálni a szignifikáns szerkezeti elem meglétét.

A PCT Guidelines kissé pontosabban határozza meg a feltételeket, nevezetesen megemlíti a közös szabadalmi osztályozási rendszerhez tartozás feltételét. Vegyületek Markush-igénypontjai esetén azonban ennek a feltételnek is szükségszerűen teljesülnie kell.

Abból a szempontból is részletesebb a PCT-útmutató, hogy a többletmunka-meghatározásba beleszámítja nemcsak a kutatás elvégzését, hanem a kutatási jelentés elkészítését is, ami akár nagyobb munka is lehet a kutatás elvégzésénél az esetleges nagyszámú találat relevanciájának megállapítása miatt. Így szűkíti azokat az eseteket, amikor a lehetőség alkalmazható.

Ezen lehetőség gyakorlati alkalmazása azonban komoly hiányosságoktól szenved. Több olyan tanácsi döntéssel találkozhatunk (W28/07, T690/10, W24/01), amelyekből kitűnik, hogy az elhanyagolható munka kérdésében egyértelműen a vizsgáló rendelkezik mérlegelési jogkörrel, amit csak kivételes esetben kérdőjelezhet meg a fellebbezési tanács (ehhez a bejelentőnek kell olyan érvelést benyújtania, amely bizonyítja, hogy a mérlegelési jogot hibásan alkalmazták).

A fentiek alapján elmondható, hogy az elhanyagolható többletmunka és többletköltség kritériumhoz kapcsolódó szabályozás elméleti fontosságához képest nem elég egzakt, eleve kisszámú jogesetben említik, és még kevesebb eset található, amely alapján meg lehetne ítélni/becsülni az ilyen érvelést alkalmazó nyilatkozatok sikerességét. Állhatna a bejelentő szolgáltatában a fenti kritérium, amennyiben a kérdésben kialakulna egy egységes gyakorlat, amihez az lenne szükséges, hogy az eljáró hivatal átláthatóvá tegye a kutatások elvégzését, illetve ösztönözné vizsgálóit a feltalálóbarát megközelítésre.

E sorok szerzőjének véleménye szerint – alapozva a szakirodalomban talált elég sok, felhasználói oldalról érkező méltatlankodó írásra – az egység fogalmának kezelése, értelmezése még változni fog a jövőben. A most esetenként túlzottan szigorú gyakorlat remélhetően visszalendül egy olyan szintre, amely fair eljárást biztosít a bejelentők részére, miközben az eljáró hivatalok is megkövetelhetik azt az illetékszintet, amely reális az elvégzett kutatási munka fényében.

A LAJSTROMOZÁS NÉLKÜLI FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM*

Ahogy a gazdaság egyre több ágában, valamint az emberek életének mindennapjaiban is egyre inkább megjelennek az alkotói találmányok fizikai kifejeződései, úgy nő az igény ezeknek a szellemi alkotásoknak a jogi védelmére is.

Az Európai Unió jogharmonizációs tevékenysége a szellemi alkotásoknak ezen területére is kiterjedt először irányelvvel, majd rendelettel szabályozva a jogterületet. A közösségi formatervezési minta jogintézményét a 6/2002/EK rendelet hozta létre, amelynek köszönhetően egységes formatervezésiminta-oltalom szerezhető az Európai Unió mind a 28 tagállamában.

A lajstromozott formatervezési minta (RCD – Registered Community Design), azaz a lajstromozás alapján oltalomban részesülő közösségi formatervezési minta mellett a rendelet megalkotta a lajstromozás nélküli formatervezési minta (UCD – Unregistered Community Design) oltalmának jogintézményét. Ezáltal megnyílt a lehetőség arra, hogy – bár rövidebb időre, de – bejelentési eljárás nélkül is oltalom illesse meg az adott terméket.

A tanulmányban ezt az új jogintézményt mutatjuk be részletesebben. Összevetve a lajstromozott formatervezésiminta-oltalommal, ismertetjük a köztük lévő legfőbb eltéréseket, illetve ennek az oltalmi formának az előnyeit, hátrányait. A lajstromozás nélküli mintaoltalom különösen nagy szerepet kap a ruházati iparban, ezért gyakorlati kérdésekkel, jogesetekkel illusztráljuk, hogy ez a jogintézmény hogyan érvényesül ebben az ipari ágazatban.

1. KÖZÖSSÉGI FORMATERVEZÉSIMINTA-RENDSZER

1.1. Jogalkotási előzmények

Az ipari mintákkal kapcsolatos közösségi jogharmonizáció viszonylag későn kezdődött meg. Először 1960-ban ült össze egy munkacsoport, hogy harmonizálják a tagállamok ipari mintákra vonatkozó jogszabályait. Azonban világossá vált, hogy a nemzeti szabályok közti eltérések olyan nagyok, hogy szükség van egy önálló, központi szabályozásra, amely a nemzeti mintaszabályok mellett létezik.¹ Ezt követően egy időre a mintarendszer kidolgozása háttérbe szorult, a következő lépésre csak 1991-ben került sor. Ekkor adták ki a zöld könyvet (Green Paper), mely az ipari mintákra vonatkozó tanulmányokat összegezte, egyúttal az

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán formatervezésiminta-oltalom kategóriában 1. helyezést elért pályamű szerkesztett változata.

¹ Dr. Tattay Levente: A közösségi ipari mintáról. Elképzelések az Európai Gazdasági Közösség egységes ipari mintajogi szabályozásáról. Külgazdaság 1993. 7. sz., Jogi melléklet, p. 101–106.

ipari minták jogi szabályozásának egy újfajta modelljét teremtette meg azzal a céllal, hogy hatékony rendszer épüljön ki az egységes piac és a minták védelmére, olyan, amely a tervezők és a gyártók érdekeinek is megfelel.²

A közösségi jogharmonizáció következő nagy lépése az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve volt a formatervezési minták oltalmáról. Az irányelv megalkotásának jogi és gazdasági okai is voltak. Az egyes tagállamokban érvényben lévő eltérő szabályozás, a fogalmak nem egységes meghatározása, valamint az oltalom időtartamának eltérő megállapítása a belső piac számára akadályként jelent meg. Az irányelv hatálya kiterjedt valamennyi, a tagállami iparjogvédelmi hivataloknál benyújtott, formatervezésiminta-oltalom megszerzésére irányuló bejelentésre. Azonban nem érintette a formatervezési mintákkal kapcsolatos összes kérdést, csak azokat, amelyek kihatással lehetnek a belső piac működésére. Így a szankciókra, jogorvoslatokra, és a végrehajtásra vonatkozó rendelkezésekre továbbra is a tagállamok által alkotott jogszabályok maradtak irányadóak.³

Az irányelv legfőbb célkitűzése volt, hogy egységes fogalommeghatározás szülessen a formatervezési mintákról és annak két alapkövetelményéről, az újdonságról és az egyéni jellegről. A fogalmat az 1. cikk, az oltalmazhatóság feltételeit a 3. cikk rendezte. Az irányelv kizárta az oltalom köréből azokat a külső jellegzetességeket, melyek kizárólag a műszaki rendeltetés következményei, továbbá azokat a részeket, amelyek az összekapcsolás során nem maradnak láthatóak. Kizárta továbbá a közrendbe, illetve közerkölcsbe ütköző formatervezési mintákat is.⁴

Az irányelv 20 nappal a megalkotása után, 1998. október 28. lépett hatályba.⁵ A tagállamok 2001-ig kaptak időt, hogy az irányelv rendelkezéseit átültessék a belső jogba. Bár Magyarország ekkor még nem volt tagja a Közösségnek, de a 2004-es csatlakozásra tekintettel a 2001. évi XLVIII. törvényt a formatervezési mintákról (továbbiakban Fmtv.) már az irányelv rendelkezéseinek megfelelően alkották meg.⁶

1.2. A 6/2002/EK rendelet

A tagállami jogszabályok összehangolása után a következő lépés a 6/2002/EK rendelet megalkotása volt. Ezzel az Európai Unió létrehozta a közösségi formatervezési rendszert, amely a leginkább igazodik az egységes belső piac működéséhez. A rendelet lehetővé teszi, hogy a Közösség egész területére egységes oltalom születhessen. Így a termékek egységes elvek

² Gold Tibor: Az ipari minta harmonizációs direktívájának tervezete és a javasolt Közösségi Ipari Minta Szabályzat. Védjegyvilág, 5. évf. 2. sz., 1995, p. 27.

³ Dr. Tattay Levente: A szellemi alkotások jogvédelme az Európai Unióban. Pázmánypress, Budapest, 2014, p. 202–205.

⁴ 98/71/EK irányelv 1., 3–8. cikk.

⁵ David Musker: Community Design Law – Principles and practice. Sweet & Maxwell, London, 2002, p. 83.

⁶ <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201103-pdf/05.pdf> (2015. február 2.).

és egyforma versenyfeltételek mellett juthatnak a belső piacra.⁷ A közösségi formatervezési rendszer működéséért elsősorban a spanyolországi Alicante városban található Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH)⁸ felel.

A rendeletnek egyik legfőbb újdonsága az volt, hogy különbséget tett a lajstromozott (RCD – Registered Community Design), valamint a lajstromozás nélkül is oltalomban részesülő közösségi minta (UCD – Unregistered Community Design) között. A lajstromozás nélküli „bejelentetlen” mintaoltalom lényege, hogy ennek a fajta oltalomnak az elnyerése nem egy bejelentési, regisztrációs eljáráshoz kötődik, hanem a minta nyilvánosságra hozatalával – általában a mintát hordozó termék piaca kerülésével – automatikusan keletkezik.⁹

A rendelet 2001. december 12-én született, és 2002. március 6-án lépett hatályba. Lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalmat a hatálybalépés napjától lehet szerezni, tehát csak az ezt a napot követően nyilvánosságra hozott mintákat illeti meg ez a fajta oltalom. A lajstromozott formatervezésiminta-bejelentéseket a BPHH 2003. január 2-ától fogadja.

A személyi hatály állampolgárságra tekintet nélkül megillet minden szerzőt vagy jogosultat, aki mintáját bejelenti a hivatalnál. A lajstromozás nélküli oltalmi formánál az oltalom megillet mindenkit, hovatartozásától függetlenül, ha a mintát a Közösség területén belül bizonyíthatóan nyilvánosságra hozta.¹⁰

A rendelet területi hatálya az Európai Unió, így oltalom alatt állhat minden formatervezési minta, melyet bejelentettek a hivatalnál, illetve a lajstromozás nélküli minták esetében mindazok, melyeket az Unió területén hoztak nyilvánosságra.

A csatlakozni kívánó országok területén nyilvánosságra hozott mintákra még a korábbi, nemzeti szabályokat lehet alkalmazni. Közösségi oltalmat ezekben az országokban csak az Európai Unióhoz való csatlakozás napja után nyilvánosságra hozott mintákra lehet szerezni.¹¹

A lajstromozás nélküli közösségi mintaoltalom megszerzéséhez alapkövetelmény, hogy a mintát a Közösség területén hozzák nyilvánosságra. Ebből következik, hogy például a csatlakozás előtt, Magyarország területén forgalomba hozott termékeken megjelenő mintákra nem áll fenn lajstromozás nélküli közösségi mintaoltalom. Viszont ha a nyilvánosságra hozataltól a csatlakozás napjáig az egyéves ún. türelmi idő még nem telt le, a minta szerzője még bejelentheti a mintát a BPHH-nál, és közösségi lajstromozott oltalmat szerezhet.¹²

⁷ <http://cegvezetes.hu/2006/01/a-design-es-jogi-vedelme/> (2015. február 2.).

⁸ Office for Harmonization in the Internal Market (OHIM) in respect of the registration of Community marks and designs.

⁹ Szöllősi Gusztáv: A közösségi formatervezési mintáról. *Védjegyvilág*, XII. évf. 3. sz., 2003, p. 35.

¹⁰ Dr. Pál Roberta, dr. Kiss Marietta (szerk.): *Kérdés-felelet. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala*, Budapest, 2013, p. 8.

¹¹ Pál, Kiss: i. m. (10), p. 11.

¹² Pál, Kiss: i. m. (10), p. 13.

Az Unió bővítésével viszont a korábban oltalomban részesített minták az új tagállamokban is oltalmat szereznek. Így érvényesül a mintaoltalom egységes hatálya a kibővített Európai Unióban is.

A rendelet végrehajtása

A Bizottság 2002. október 21-én hozta meg a 2245/2002/EK rendeletet a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról.¹³

A rendelet végrehajtásáért európai szinten a BPHH felel. Emellett minden tagállam köteles kijelölni egy első- és egy másodfokú közösségi formatervezésiminta-bíróságot. A bíróságok hatásköre kiterjed a bitorlási ügyekre, a lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom megsemmisítése iránti perekre és az ezekkel összefüggésben benyújtott viszontkeresetekre.¹⁴

1.3. A közösségi mintaoltalmi rendszer viszonya a magyar oltalomhoz

A közösségi formatervezésiminta-rendszer és a magyar formatervezésiminta-oltalom egymás mellett létezik.

A formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény¹⁵ alapján szerzett oltalom területi hatálya csak Magyarország területére terjed ki. A magyar rendszer nem ismeri a lajstromozás nélküli mintaoltalmat, bár a magyar oltalom megadásával a minta a Közösség területén belül nyilvánosságra hozottnak tekinthető, ezáltal három évre lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom is keletkezik rajta, és így – bár korlátozott időre – védve lesz az egész Unió területén is.

1.4. A lajstromozás nélküli oltalom létrehozásának célja

A lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom létrehozásával a 6/2002/EK rendelet alkotói azokat az ipari ágazatokat tartották szem előtt, melyek nagy mennyiségű formatervezési mintát állítanak elő rövid piaci életre tervezve (így például az elektronikai, különösen a szórakoztatóelektronikai cikkeket, ruházati cikkeket, bútorkat gyártó cégek). Számukra a bejelentés alakszerűségei és költségei csak terhet jelentenek, és a regisztrált védelem előnye, a hosszabb oltalmi időtartam nem bír nagy jelentőséggel.¹⁶

Ha az adott ágazatban a „divat”, a „trendek” gyorsan változnak, és az adott termék piacon szereplése csak rövid időre várható, valószínűleg nem érdemes elindítani egy költséges

¹³ A Bizottság 2245/2002/EK rendelete (2002. október 21.) a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról. Hivatalos Lap L 341., 2002.12.17.

¹⁴ http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/businesses/intellectual_property/l26033_hu.htm (2015. február 10.).

¹⁵ 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról.

¹⁶ *Tattay*: i. m. (3), p. 322.

regisztrálási eljárást. Bár meg kell jegyezni, a közösségi bejelentés ára a nemzetközi bejelentésekhez mérve rendkívül kedvező. A közösségi formatervezési rendszer célja pont az volt, hogy az alacsony költségekkel lehetővé tegyék a közép- és kisvállalkozások, illetve az egyéni dizájnerek számára is, hogy oltalmat szerezhessenek termékeikre.¹⁷

A rendelet alkotói másrészt felismerték, hogy a regisztrált minta, amelynek használatára 25 évre kizárólagos jogot szerez a jogosult, gátat szabhat a folyamatos fejlődés, újítások előtt. Például ha egy divatház mintaoltalmat kér egy ruházati cikkére vagy egy egész kollekcióra, és a sajátjának mondja ki az adott szabásmintát vagy jellegzetes elemet, ezáltal elvágja a lehetőségét annak, hogy a divat fejlődjön. Ugyanis fennáll majd a veszély, hogy a későbbiekben alkotott akár saját, akár más szerzők termékének már nem lesz elég az újdonságfoka és az egyéni jellege ahhoz, hogy egy új mintának számíthasson. Vegyünk például egy ruházati terméket. A divatipar manapság olyan fejlett, hogy a termékek közti választás lehetősége szinte végtelen. Képtelenség lenne minden egyes ruházati mintára oltalmat adni. Hiszen egy ruhadarabnál az alkotói szabadság relatíve kicsi. Vannak bizonyos alapkövetelmények, melyeknek egy darabnak meg kell felelnie (például méretben passzoljon, öltöztessen, megvannak az alapszabásvonalak ha például egy nadrágról vagy szoknyáról beszélünk). Ezek az alapkövetelmények az alkotói szabadságnak olyan kis teret hagynak, hogy az egyedi jelleg kritériuma nehezen tud olyan mértékben megvalósulni, hogy a minta megfeleljen az oltalmazhatóság kritériumainak, azaz hogy kellő mértékben új és egyéni jellegű legyen.

Továbbá ezen ipari ágak tervezői tisztában vannak azzal, hogy pár év múlva alkotásuk már divatjamúlt, elavult lesz, és ebből kifolyólag a legtöbb tervező nem is kísérli meg bejelenteni termékeit, mivel számukra a lajstromozott mintaoltalom által biztosított hosszabb védelmi idő nem lesz releváns. A divat gyorsan változó világában valószínűleg elég lesz számukra a lajstromozás nélküli mintaoltalom által biztosított hároméves időtartam. Ezáltal fenntartják a lehetőségét annak, hogy a későbbiekben hasonló, a korábbi termékeik által inspirált új termékeket alkossanak.

Bár ez a védelmi forma nem nyújt olyan erős védelmet, mint a lajstromozásból eredő formatervezésiminta-oltalom, és az oltalomnak a jogosult javára való fennállásának bizonyítása is igencsak nehéz lehet, azonban az oltalom egyszerűsége, ingyenessége és más előnyei mégis elégségesek lehetnek a piac sok szereplőjének a számára.

Emellett természetesen mégis nagyon sok darabot levédenek. A lényeg, hogy az újdonság és az egyéni jelleg foka megfelelő mértékű legyen, tehát a termék egy átlagvásárló számára elhatárolható legyen az adott piac többi kínálatától. Legyen egy jellegzetes vonás benne, ami által a vásárló felismerheti és azonosíthatja az alkotót.

¹⁷ Catherine Seville: EU Intellectual Property Law and Policy. Edward Edgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2009, p. 184–185.

2. A LAJSTROMOZÁS NÉLKÜLI FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALMI JOG

2.1. A formatervezési minta közösségi fogalma

A közösségi formatervezésiminta-oltalmi rendszer előnye, hogy általa az egész Unió területén egységes jelentése lett a formatervezési mintának. A mintának egységesen meghatározott kritériumoknak kell megfelelnie ahhoz, hogy közösségi oltalmat lehessen rá szerezni. Lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom értelemszerűen azokon a mintákon állhat fenn, amelyekre lajstromozott formatervezésiminta-oltalom is szerezhető. Így a BPHH gyakorlata a bejelentési eljárásban arra vonatkozóan, hogy a bejelentési kérelemben szereplő minta oltalom alatt állhat-e, irányadó lesz a lajstromozás nélküli oltalomnál.

A 6/2002/EK rendelet 3. cikkében található a formatervezési minta fogalmának meghatározása. Eszerint közösségi formatervezési minta lehet „*a termék egészének vagy részének a megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve díszítésének külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve az anyagok jellegzetességei – eredményeznek.*”¹⁸

A minta mindig egy adott termékben valósul meg, ezért a termék fogalmának a meghatározása is fontos. A definíció a rendelet ugyanezen cikkének *b)* pontjában található. Eszerint termék lehet „*bármely ipari, kézműipari árucikk, ideértve – egyebek mellett – azokat a részeket is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak, továbbá a csomagolást, a kikészítést, a grafikai jelzéseket és a nyomdai betűformákat, a számítógépi programok kivételével.*”¹⁹

A hivatal az újdonságot vagy a jogosultságot nem vizsgálja, így ezek nem lehetnek a lajstromozás elutasító okai.²⁰ Ezekre az okokra később lehet hivatkozni egy bitorlási vagy megsemmisítési perben.

A BPHH csak a meghatározott okok miatt tagadhatja meg a regisztrációt. Elsősorban azt vizsgálja, hogy a dizájn megfelel-e a rendeletben meghatározott definíciónak, illetve a 9. cikk alapján azt, hogy nem ellentétes a közrenddel, vagy nem áll szemben erkölcsi alapnormákkal. Alapkövetelmény továbbá, hogy a minta látható legyen (különösen egy összetett termékénél). A David Musker által összeállított, a BPHH módszertani útmutatójára alapozott kézikönyvben a szerzők szerint egy minta még akkor is regisztrálható, ha csak mikroszkóppal látható.²¹

¹⁸ 6/2002/EK rendelet 3. cikk *(a)*.

¹⁹ 6/2002/EK rendelet 3. cikk *(b)*.

²⁰ Pál, Kiss: i. m. (10), p. 29.

²¹ Imogen Wiseman (szerk.): The Community Design Handbook. Thomson, Sweet&Maxwell, London, 2014, p. 4–065.

A mintát kiterjesztően kell értelmezni, lehet két- vagy háromdimenziós is, azaz síkbeli, vagy térbeli. Azonban a rendeletben megfogalmazott szabályok sok gyakorlati kérdést nyitva hagynak.

A mozgóképek megítélése sem egyértelmű. A hivatalhoz eddig két olyan bejelentés érkezett, amelyben egy mozgókép levédését kérték. Az első a Microsoft 217997-0002 számú mintája, melyen egy vonal mint egy üstökös átmegy a képernyőn, a második pedig az Iwish cég mintája egy animált pandára. Mindkét esetben a kérelmezőknek ábrázolniuk kellett a mozgóképeket hét darab állóképpel. Az ábrázolhatóság persze függ az adott minta jellegétől, így a Microsoftnál egyértelműen lehetett ábrázolni az animáció lényegét, de az Iwish-panda mozgását már nem lehetett átfogóan szemléltetni pár képen, így a hivatal erre nem adta meg az oltalmat. A határok még nem lettek egyértelműen kidolgozva, az elutasító határozatot ilyen esetben érdemes lehet megtámadni.²²

Az oltalom alá helyezhető termékek körének szemléltetéséhez nagy segítséget nyújtanak az ipari minták nemzetközi osztályozásának létesítéséről szóló Locarnói Megállapodásban²³ felsorolt tételek. Az 1968. október 8-án Locarnóban aláírt megállapodást Magyarországon az 1973. évi 29. törvényerejű rendelet hirdette ki. A megállapodás azzal a céllal született, hogy megkönnyítse a kutatást az ipari minták azonosítása terén. Az osztályozási rendszer osztályokból, alosztályokból áll, és ezek összesen 7024 megnevezett tételt tartalmaznak.²⁴ További segítség lehet a BPHH hivatalos honlapján szereplő felsorolás a minták főbb fajtaíráiról.

2.1.1. Az oltalom alá helyezhető mintatípusok

A 6/2002/EK rendelet 3. cikk (2) bekezdése is tartalmaz egy rövid felsorolást azokról az ipari vagy kézműipari árucikkekről, amelyek „terméknek” minősülhetnek. A következőkben azokat a típusokat is kiemeljük, melyeknek a megítélése nem teljesen egyértelmű, és ahol a BPHH gyakorlata is relevánssá válik.

Termékkészlet

A termékkészlet olyan hasonló jellegű termékeknek a csoportja, melyek alapvetően összetartoznak, és használni is együtt szokás őket. Így védhető le egyetlen bejelentéssel például egy több darabból álló étkészlet, vagy egy sakk-készlet, karácsonyfadísz-sorozat. Az összetett terméktől úgy határolhatók el, hogy itt az egyes cikkek nem csatlakoznak egymáshoz mechanikusan.²⁵

²² Wiseman: i. m. (21), p. 4–066.

²³ Az ipari minták nemzetközi osztályozásának létesítéséről szóló Locarnói Megállapodás (kihirdette az 1973. évi 29. törvényerejű rendelet).

²⁴ www.sztnh.gov.hu/kerdesek/ertelmezo/lm.html (2015. február 20.).

²⁵ Office for Harmonization in the Internal Market: Guidelines for Examinations. Alicante, Decision No EX-14-1 of the president of the Office of 13 June 2014, p. 541.

Kikészítés

Ez alatt érthetünk például egy virágcsokor-elrendezést. Kritérium, hogy ténylegesen egy megtervezett minta legyen, amely megkíván némi alkotómunkát – ez megvalósulhat az ember által vagy közvetve, akár számítógéppel létrehozva. Nem szerzhető oltalom például egy természetben fellelt kristályra vagy szokatlan alakban termett gyümölcsre, ahol a kérelmező szerepe csak annyi volt, hogy megtalálta ezt az anyagot.²⁶

Tervrajzok, stílusok

Tervrajzok, házak tervei, vagy más építészeti tervrajzok, belsőépítészeti, tájképi (kertészeti) tervek, stílusok is oltalom alatt állhatnak. A tervek a BPHH gyakorlata szerint attól függően védhetők le, hogy már a megvalósított tervet ábrázolják-e. Következésképpen fontos lehet a minta bejelentésben szereplő megnevezése. A BPHH módszertani útmutatója szerint a bejelentés akkor lesz elfogadható, ha a kérelemben a 19. osztály 8. alosztályában szereplő „építészterveket” jelölik meg, és nem például a 25. osztály 3. alosztályában szereplő „épületeket”. Ez azért fontos, mert a tervrajz még nem hozza nyilvánosságra magának a befejezett terméknek a megjelenését. Hasonlóképpen boltok, éttermek, járművek belső kialakítása (interior design) nagyobb valószínűséggel lesz elfogadható, ha a reprezentálása a bejelentési kérelemben inkább a végső terméknek a megjelenéséhez kötődik (fotók a megvalósult kivitelezésről), mintsem egy tervhez.²⁷

Csomagolás

A csomagolás független a becsomagolni kívánt terméktől, önállóan szerzhető rá oltalom. Idetartozik minden háromdimenziós csomagolási sajátosság, mint például egy doboz (pl. pizzás doboz) vagy egy üveg jellegzetes alakja, kialakítása vagy díszítése.²⁸

Grafikai jelzés

Ez alatt értjük az ikonokat, logókat és minden más kétdimenziós jelet, amelyekre védjegy-oltalom is szerzhető. Ha megfelelnek a rendeletben meghatározott kritériumoknak, formatervezésiminta-oltalom is megilletheti őket. A jogosult kalkulálhat, hogy melyik oltalmi forma lesz számára a legmegfelelőbb. A formatervezésiminta-oltalom legfeljebb 25 évre, illetve a lajstromozás nélküli oltalom három évre nyújt védelmet, ezzel szemben a védjegyekre vonatkozó tízéves oltalmat korlátlan alkalommal meg lehet hosszabbítani, így az oltalomnak nincs időbeli korlátja. Viszont egy mintaoltalom iránti bejelentésben több hasonló termékre is lehet egyszerre oltalmat igényelni, tehát a szerzőnek lehetősége van például a színeket vagy más kisebb részleteket variálni. A védjegyekkel szemben további előny, hogy itt nem kell korlátozóan meghatározni a termékeknek egy körét, melyet az adott védjeggyel

²⁶ Wiseman: i. m. (21), p. 4–075.

²⁷ I. m. (25), p. 534.

²⁸ Wiseman: i. m. (21), p. 4–079.

jelölni szeretnének. Meg kell azonban jegyezni, hogy a védjegyoltalom nagyobb biztonságot nyújthat abból adódóan is, hogy regisztráláskor a hivatal újdonságkutatót végez.²⁹

Díszítés

A rendelet 3. cikk (a) bekezdésében szerepel, hogy a „termék, illetve díszítésnek külső jellegzetességei” is formatervezési mintának tekinthetők.³⁰ A díszítés dekoratív elem, amely az egyes termékek felszínén jelenik meg. Lehet kétdimenziós (pl. egy festett mintázat) vagy háromdimenziós is, amikor a minta kiemelkedik a síkból (pl. faragvány).³¹

Ha egy termék díszítésére kívánunk oltalmat szerezni, fontos kiemelni, hogy itt a 32. osztályban szereplő „díszítések” lesz a megfelelő megjelölés, és nem a mintát hordozó termék osztálya. Ha a bejelentésben való ábrázolása a terméket vagy annak egy részét is ábrázolja, a levédeni kívánt mintát kontúrokkal kell elválasztani, különben az oltalom magára a termékre fog szólni, mivel ez szerepel a bejelentési kérelemben.³²

Nyomdai betűformák, betűtípusok

A betűtípusokra, grafikai jelekre, funkcionális jelölésekre (pl. vonalkód) vonatkozó oltalomszerzéssel kapcsolatban több tagállamnak is fenntartása volt. Az ellenvetések alapja az volt, hogy ezek a grafikus elemek nem felelnek meg a termék rendeletben meghatározott fogalmának. De regisztrálhatóak, azonban könnyen megtámadhatók lesznek, leginkább az újdonság hiányára hivatkozva.³³

Számítógépikonok és webdizájn

A számítógépi programok ki vannak zárva az oltalom köréből, azonban ezek vizuális viszszaadása nem. Így oltalom szerezhető a program működése során előálló vizuális elemekre, ikonokra, képernyő-elrendezésekre, menüsorokra, továbbá weboldalak megjelenésére, grafikájára, képernyővédőkre.³⁴

Fényképek, rajzok és műalkotások

Azok a termékek, amelyek létezésének az alapja abban áll, hogy egy mintának a hordozói, nem biztos, hogy megfelelnek a „termék” fogalmának, tehát nem tekinthetők kézműipari vagy ipari termékeknek. Azonban például egy rajz vagy más művészeti alkotás (pl. szobor) minden esetben kézzel vagy számítógép segítségével (de ember által) készül, és ennek fényében megfelel a követelményeknek.

²⁹ Wiseman: i. m. (21), p. 4–081–082.

³⁰ 6/2002/EK rendelet 3. cikk (a).

³¹ I. m. (25), p. 568.

³² I. m. (25), p. 552.

³³ Wiseman: i. m. (21), p. 4–083.

³⁴ Dr. Belényi Andrea (szerk): Iparjogvédelem. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2012, p. 155.

A BPHH módszertani útmutatója szerint a fényképek önmagukban is megfelelnek a „termék” fogalmának, függetlenül attól, hogy a képpel milyen terméket hoznak nyilvánosságra.³⁵

Térképek

A BPHH hivatalos honlapján található felsorolás alapján térképekre is lehet formatervezésiminta-oltalmat igényelni. Ezeket az alkotásokat megalkotásuktól kezdve a szerzői jog is védi.

2.1.2. Az oltalom körén kívül eső mintatípusok (példázó jellegű felsorolás)

Illatok és szagok, mivel ezeket nem lehet vizuálisan ábrázolni.

Szavak és betűk, melyek minden stílus és egyéni jellegzetesség nélkül, standard fekete-fehéren vannak ábrázolva.

Zene és más hangok, kivéve ezek ábrázolható, grafikai jelölései.

Színek per se

Önmagában egy szín nem tesz eleget a dizájn definíciójának, mivel ha egy szín nincs kapcsolatban egy mintával, nem határozhatja meg egy termék megjelenését. A dizájn részeként elfogadható, de önmagában nem.³⁶

A színekre gyakoribb megoldás a védjegyoltalom igénylése. Azonban ez is csak egy termékhez kapcsolódóan lehetséges akkor, ha a szín célja az, hogy a termékeket más hasonló termékektől megkülönböztesse, tehát a származásra utaljon.³⁷

Jogeset: Louboutin kontra Yves Saint Laurent

A divat világában az egyik leghíresebb jogesetnek számít Christian Loubouiton pere Yves Saint Laurent (YSL) ellen, piros talpú cipőjének ügyében. Loubouiton védjegyként regisztrálta az USA-ban a piros talpat 2008-ban a magas sarkú dizájnercipőkre vonatkozóan. Az YSL, valószínűleg ezen termékek által inspiráltan, kijött új cipőkollekciójával, melyben az egyik darab teljesen piros volt. A pernek nagy tétje volt, a bíróságnak arról kellett döntenie, hogy szerzhető-e színekre védjegyoltalom, így a Loubouiton pervesztése esetén elveszthette volna a kizárólagos jogot a piros talpú cipőkre. Ettől a precedensalapító jogesettől félve a Tiffany & Co. is a felperes mellé állt, akinek szintén regisztrált védjegye volt a tiffany-kékként elhíresült színárnyalatra. A bíróság másodfokon megállapította, hogy a piros talpú cipő a köztudatban egyértelműen a Loubouitonhoz tartozik, ugyanakkor a bíróság szerint

³⁵ I. m. (25), p. 535.

³⁶ Wiseman: i. m. (21), p. 4–171

³⁷ http://www.mie.org.hu/eloadasok_2011_konf/Ertekek_es_kerdesek_november/Lendvaid_MIE_konf_2011_nov.pdf (2014. dec. 28).

ez kizárólag azokra a cipőkre vonatkozik, amelyeknél a felső rész színe elüt a talp színétől. Mivel az YSL cipő egységesen piros volt, így nem sértette meg a védjegyet.

A bíróság ítéletében kimondta, hogy a jövőben egy adott színre nem lehet kizárólagos használati jogot szerezni, de nem semmisítette meg a korábbi oltalmakat, így a Loubouton megtarthatta színvédjegyét, ahogy a Tiffany & Co. a kék színt vagy például a Hermès a híres narancssárga színt.³⁸

Anyag per se

Az anyag önmagában nem oltalmazható közösségi formatervezési mintával. A 3. cikk alapján a minta megjelenése állhat oltalom alatt, amelynek jellegzetessége lehet az, hogy a termék milyen anyagból készül. A mintaoltalom nem ad kizárólagos jogot például arra, hogy egy adott termék fából készüljön: a versenytársak is gyárthatják terméküket fából, ha a termék kielégíti az újdonság és az egyéni jelleg követelményét.

Még ha a tapinthatóság védhető is, a rugalmasság vagy az anyag más, kívülről nem észlelhető jellegzetessége már nem alkalmas a védelemre azért, mert nem látható, és ezáltal vizuálisan sem ábrázolható a bejelentési kérelemben. Anyagot ezért csak korlátozottan lehet levédeni, például azt, hogy az anyag milyen vastag vagy vékony, a faerezettségét, különböző márványozást, csiszolást, fényezést vagy matt kivitelezést.³⁹

Ötletek és elképzelések

A formatervezésiminta-oltalom keletkezésének nem feltétele, hogy a dizájn már meg legyen alkotva, elegendő, ha papíron létezik, tehát csak grafikusán van ábrázolva. Ha a mintának nem az anyaga a lényeg, akkor mindegy, milyen anyagból van az ábrázoláson, de fontos, hogy az ábrázolás viszonylag konkrét legyen, egy olyan elképzelésre nem lehet kizárólagos jogot biztosítani, amelyet számos módon, számos külső jellegzetességgel meg lehet valósítani.⁴⁰

Emberi test

Emberi testre, annak részletére, egyéni jellegzetességeire természetesen nem lehet formatervezésiminta-oltalmat szerezni. Azonban a test lehet a minta hordozója. Így például oltalom szerezhető egy elkészített sminkösszeállításra, egy tetoválásra vagy egy különleges hajelrendezésre. A bejelentéshez ilyenkor a dizájnak megfelelő formátumban megörökítettnek kell lenni, például fotó vagy rajz útján.⁴¹

³⁸ Guillermo C. Jimenez, Barbara Kolsun: Fashion Law – A guide for designers, fashion executives & attorneys. Bloomsbury Publishing Inc., New York, USA, 2014, p. 14–15.

³⁹ Wiseman: i. m. (21), p. 4–069.

⁴⁰ Wiseman: i. m. (21), p. 4–074.

⁴¹ Wiseman: i. m. (21), p. 4–075.

Így lehetőség van olyan alkotásokat is levédeni, amelyek ki vannak zárva a szerzői jogból. Az angol bíróság ugyanis kizárta a szerzői jog hatálya alól az elkészített sminket a szükséges tartósság hiánya miatt.⁴² Egy smink védhetősége azért lehetséges, mert nem magára az emberi arc megjelenésére kéri, hanem a szerző által hozzátett többletre, így az arc csak hordozója lesz a mintának. A dizájn megtestesülésének mulandó jellege nem adhat okot az elutasítására. Ez csak egy esetleges bitorlási vagy megsemmisítési perben okozhat nehézséget, ahol az utánpótlást vagy az újdonság megfelelő fokát kell bizonyítani a minta szerzőjének.

Növények

A növény nem ipari vagy kézműipari termék. Viszont egy mesterségesen előállított műnővény vagy művirág már annak tekinthető, és így oltalom alatt állhat.⁴³

2.1.3. Az összetett termék és az alkotóelem

Az összetett termék fogalmát a 3. cikk c) bekezdése tartalmazza: „*olyan alkotórészekből álló termék, amelyek eltávolításával a termék szétszedhető és utána újra összerakható*”. Ez alapján egyetlen bejelentéssel védhető le, és egyetlen mintaként lajstromozható egy összetartozó elemekből álló termék megjelenése.

Ez a lehetőség ugyanakkor nem zárja ki, hogy a szerző minden egyes darabot külön is levédesse. Oltalom szerezhető az egyes alkotóelemek külső jellegzetességeire is, amelyek egy összetett terméknek a részét képezik. Az oltalmazhatóság feltétele itt az, hogy az alkotóelem állagsérelem nélkül elmozdítható legyen, majd újra vissza lehessen helyezni a helyére az összetett termékben. További fontos követelmény, hogy minden alkotóelemnek láthatónak kell maradnia a használat során, és ezeknek a látható részeknek önmagukban is ki kell elégíteniük az oltalmazhatóság követelményeit.⁴⁴

2.2. Az oltalmazhatóság feltételei

A lajstromozás nélküli mintaoltalomnál az oltalmazhatóság feltételei ugyanazok, mint a lajstromozott mintáknál, ezeknek a termékeknek is meg kell felelniük az újdonság és az egyedi jelleg követelményének.

⁴² <http://ab-ed.boardofstudies.nsw.edu.au/go/aboriginal-art/protecting-australian-indigenous-art/background-information/mechanisms-for-protection-in-australia/copyright-act> (2015. február 15.): Merchandising Corporation of America v Harpbond Ltd (1983) F.S.R. 32.

⁴³ Wiseman: i. m. (21), p. 4–077

⁴⁴ Belényi: i. m. (34), p. 155.

2.2.1. Az újdonság

„Új a formatervezési minta, ha azzal azonos formatervezési minta nem jutott nyilvánosságra a lajstromozás nélküli oltalomban részesülő közösségi formatervezési minta esetén azt a napot megelőzően, amelyen a minta, amelyre az oltalmat igénylik, nyilvánosságra jutott.”⁴⁵ Az újdonság objektív körülmény, a minták összevetésével vizsgálható. Mindig csak konkrét termékek esetében lehet megítélni, hogy a minták azonosak vagy eltérőek, de alapkövetelmény, hogy a termékek lényeges részletekben mutassanak eltérést.⁴⁶ Tehát még akkor is azonosnak tekinthetők, ha van ugyan köztük eltérés, de csupán a lényegtelen részletekben.⁴⁷

A mintákat vizuálisan különböztetjük meg, így lényeges, hogy ezek az eltérő elemek a tájékozott piaci szereplők számára érzékelhetők, láthatók legyenek. Az erőteljesen hasonló, illetve a hasonlóság látszatát keltő termékek ki vannak zárva az oltalomból.

Az összehasonlítás a mintáknak azon tulajdonságaira korlátozódik, melyek magát a mintát alkotják. Ezért irreleváns lesz a különbség, ha valamelyik minta tartalmazza egy korábbi minta főbb tulajdonságait, de ezeken kívül pár további jellegzetességet is mutat. Ezzel párhuzamosan egy minta akkor sem lehet új, ha benne foglaltatik már egy korábbi, összetettebb mintában. Ez nem zárja ki természetesen a lehetőségét annak, hogy többletelemek és megkülönböztető tulajdonságok megalapozzák a minta újdonságát, de csak akkor, ha nem jelentéktelenek, és nem maradnak észrevétlenül.⁴⁸ Jelentéktelen különbség lehet például a színek árnyalatában való eltérés.

*Jogeset: kávéfőző*⁴⁹

Egy spanyol jogosult javára oltalom állt fent egy kávéfőző készülékre. Szintén egy spanyol kérelmező a minta megsemmisítését kérte egy általa korábban nyilvánosságra hozott, de nem regisztrált kávéfőzőre hivatkozva. Véleménye szerint a két termék azonosnak tekinthető, és csak lényegtelen részletekben tér el. A megsemmisítési tanács megállapította az újdonság hiányát, kiemelve hogy a két termék között csak a fogantyú és a kávéfőző tetején található rész színében van eltérés, és ezek lényegtelen különbségnek bizonyulnak. A bejegyzett minta jogosultja azonban felhozta azt a különbséget is, hogy az ő kávéfőzőjének a belseje sima felületű, míg a másiké négyzetes felületek mentén tagolt. A tanács úgy ítélte, hogy ez az elem nem része a mintának, így nem is értékelhető különbségként, mivel az kívülről nem látható.⁵⁰

⁴⁵ 6/2002/EK rendelet 5. cikk (1).

⁴⁶ Dr. Orbán Andrea: Az Európai Unió formatervezésiminta-rendszere és a magyar formatervezésiminta-rendszer. Külgazdaság, 50. évf. 6. sz., 2006, Jogi melléklet, p. 74.

⁴⁷ Dr. Kiss Zoltán: Új törvény a jogharmonizáció jegyében: a formatervezés minták oltalma. Cég és Jog, 3. évf. 9. sz., 2001, p. 30.

⁴⁸ Office for Harmonization in the Internal Market: Guidelines for Examination on Registered Community Design – Examination of Design Invalidity Application, 2014, p. 33.

⁴⁹ OHIM, R 216/2005-3 – Cafetera (8 de noviembre de 2006).

⁵⁰ <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201103-pdf/05.pdf> (2015. február 20.).

A lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalomnál az általános hasonlóság benyomásától azonban erőteljesebb hasonlóságot követel meg a gyakorlat, így egy minta akkor tekinthető utánzásnak, ha ténylegesen a pontos mása egy korábbi terméknek, korábbi stílusok újraalkalmazásának azonban nincs akadálya.

A mintának világviszonylatban kell újnak lennie. Nyilvánosságra jutottnak kell tekinteni azt a mintát, melyet belföldön, vagy külföldön közzétettek vagy meghirdették az iparjogvédelmi hatóságok, és így a szakmai körök észszerű és elvárható ráfordítással és körültekintéssel megismerhettek. A mintának tehát szerepelnie kell az érintett körök köztudatában. Bitorlási perben nem lehet egy olyan mintára hivatkozni, amelynek ismerte nem volt elvárható, mivel például egy távol eső, kis forgalmú múzeumban látható csak.⁵¹

Az újdonság követelményének nem olyan könnyű eleget tenni, különösen a bútór-, de főleg a ruhaiparban. Egy adott ruhadarab esetében – például egy nadrágnál – a szerzőnek olyan csekély az alkotói szabadságfoka, hogy nem tud olyan szinten újat alkotni, hogy az elegendő legyen az újdonság követelményének a teljesüléséhez. Ez is egy fontos oka lehet annak, amiért a divatcégek nem védik le kollekciójukat. Persze vannak olyan egyedi termékek, amelyek megfelelő újdonságot tudnak mutatni, és olyan elismertségre, sikerre tettek szert a piacon, hogy jogosultjuk a hároméves oltalmi időn túl is akarja gyártani és forgalmazni. Ilyenkor tanácsos lehet ezekre a termékekre lajstromozott formatervezésiminta-oltalmat igényelni (pl. Chanel 2.55 táska).

2.2.2. Egyéni jelleg

A 6/2002/EK rendelet 6. cikke szerint a mintának akkor van egyéni jellege, ha „*bármely nyilvánosságra jutott mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbenyomást tesz.*” Nyilvánosságra jutásnak a lajstromozott formatervezési mintáknál az a nap számít, amikor az oltalmat igénylik, tehát a bejelentés, illetve az elsőbbség napja, míg a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő mintánál az a nap, amikor a minta nyilvánosságra jutott.⁵²

A „tájékozott használó” új kategória, az átlagfelhasználónál tájékozottabb személyt jelent, aki sokkal éberebb a termékek közti különbségekre, de ugyanakkor kevésbé informált az adott termékekre specializálódott szakértőnél. Szakértő megfigyelése és a piac felmérése hasznos lehet ahhoz, hogy a „tájékozott használó” ismerete és jellemvonásai felbecsülhetők legyenek. Az eltérő elemek elemzése helyett pedig a minta egészét kell nézni, az „eltérő összbenyomás” a mérvadó, bár az elemek is lényegesek lehetnek ennek az összbenyomásnak a kialakulásánál.⁵³

⁵¹ Orbán: i. m. (46), p. 75.

⁵² 6/2002/EK rendelet, 6. cikk (1).

⁵³ Catherine Seville: EU Intellectual Property Law and Policy. Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, UK, 2009, p. 195.

A cikk második bekezdése szerint az egyéni jelleg meglétének vizsgálatakor figyelemmel kell lenni arra, hogy a szerző milyen *alkotói szabadságfokkal* alkothatta meg a mintát.⁵⁴

Az adott terméknél az alkotó szabadságfokát objektív ismérvek alapján kell megítélni. Azt kell vizsgálni, hogy az adott ágazatban hány korábbi minta létezik már, vagy egy terméknél mennyire kell megfelelni a kötelező szabványoknak⁵⁵ (például egy számítógépegérnél legyen jobb és bal egérgomb). Az egyes termékek funkciói, műszaki feltételei behatárolják az alkotó szabadságát.⁵⁶ Így az alkotói szabadságfok eltérő lehet az egyes termékekénél: nyilvánvalóan nagyobb az alkotó mozgástere egy ékszer, mint például egy ablakkeret tervezésekor.

Ha a szerző szabadságfoka csökken, a figyelem a kis részletekre terelődik, és így ezekben a kis részleteken kell egyedi jelleget mutatnia a mintának.

Jogeset: Burberry kézitáska

A Burberry márka brit jogosultja egy korábbi közösségi védjegybejelentésre hivatkozva támadta meg a német alperes oltalom alatt álló kiegészítőkára vonatkozó mintáját. A felperes kérelmében arra hivatkozott, hogy a támadott mintának nincs egyéni jellege. Állítását saját védjegyének korábbi nyilvánosságra jutására alapozta. A kérelmező szerint a táskán szereplő kockás mintázat és az ábrás védjegyében szereplő mintázat között nincs olyan mértékű különbség, hogy a tájékozott használóra eltérő benyomást tegyen.

A megsemmisítési tanács, majd a fellebbezési tanács is megállapította, hogy a közösségi védjegybejelentés meghirdetése nyilvánosságra jutásnak tekinthető, így a későbbi mintaoltalmi bejelentésre újdonságrontó hatása van. Ennek alapján a megsemmisítési tanács megsemmisítette a támadott minta oltalmát, mivel megállapította az egyéni jelleg hiányát. Döntését a fellebbezési tanács is fenntartotta.⁵⁷

2.3. Az oltalmat kizáró okok

A rendelet a 8. és 9. cikkben meghatározza azokat a kizáró okokat, melyeknek fennállása esetén nem lehet formatervezésiminta-oltalmat szerezni a mintára. Ezek az okok akkor is érvényesülnek, ha a minta egyébként megfelel az újdonság és az egyéni jelleg követelményének.

Műszaki rendeltetés

Nem részesülhet oltalomban az a külső jellegzetesség, amely kizárólagosan a termék műszaki rendeltetésének a következménye.⁵⁸ A formatervezésiminta-oltalom nem a műszaki

⁵⁴ 6/2002/EK rendelet 7. cikk.

⁵⁵ *Tattay*: i. m. (3), p. 325.

⁵⁶ *Dr. Pál Roberta, dr. Kiss Marietta* (szerk.): Általános tájékoztató. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2013, p. 6.

⁵⁷ <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201103-pdf/05.pdf> (2015. február 20.).

⁵⁸ 6/2002/EK rendelet, 8. cikk.

megoldásra vonatkozik. Egy ilyen megoldás levédésére a szabadalom vagy a használati minta lesz a megfelelő oltalmi forma. Ha a termék külső megjelenése kizárólag a műszaki megoldás következménye, akkor ott nem érvényesülhetett a formatervezői alkotótévékenység, tehát nincs mit levédeni formatervezésiminta-oltalommal.⁵⁹

Összekapcsolható formatervezési minta

Nem részesülhet oltalomban a terméknek az a külső jellegzetessége, ami kizárólag arra szolgál, hogy más formatervezési mintával összekapcsolható legyen. A rendelet 8. cikkének (2) bekezdése alapján ezt azokra a jellegzetességekre kell érteni, melyeket pontosan ugyanabban a formában és méretben kell létrehozni ahhoz, hogy egy másik termékben elhelyezhetők legyenek, és ezáltal mindegyik termék betölthesse rendeltetését (ezek az ún. „must-fit”⁶⁰ elemek).⁶¹

A rendelet ezzel kapcsolatban megfogalmaz egy kivételt. Ha a minta megfelel az újdonság és az egyéni jelleg követelményének, és azt a célt szolgálja, hogy előregyártott elemként egy rendszerben többféleképpen legyen összerakható, akkor megillesheti az oltalom (pl. kiépíthető polcrendszerek variálhatósága, legódarabok).

Közrendbe, közerkölcsbe ütköző minta

Nem részesülhet oltalomban a minta, ha közrendbe, illetve közerkölcsbe ütközik.⁶² A BPHH megtagadhatja az oltalmat, ha a mintát egy normál érzékenységgű és toleranciájú, értelmes ember szemszögéből nézve elegendő mértékben sértőnek vagy obszcénnek ítéli meg.⁶³ Az a minta sem helyezhető oltalom alá, amely állami felségjelet (pl. zászló), hatóságot vagy nemzetközi szervezetet megillető jelzést jogosulatlanul használ. Ide lehet még sorolni azokat az eseteket is, amikor egy minta valamilyen kitüntetést, jelvényt, címet vagy hivatalos szavatossági vagy hitelesítési jegyet tartalmaz, amelynek a használatához közérdek fűződik. Az illetékes szerv hozzájárulásával azonban az ilyen elemeket tartalmazó minta is oltalom alá helyezhető.⁶⁴

Ezek a kizáró okok két csoportra oszthatók aszerint, hogy a mintának csak egy alkotó jellegzetességére vagy az egész mintára vonatkoznak-e. Ha a minta egyik részlete a fentiek alapján nem részesülhet oltalomban, de a többi részlete igen, akkor ezekre vonatkozóan fennállhat az oltalom. Azonban ha a minta újdonsága és egyéni jellege ezekben a részletekben rejtett, akkor az egész mintára nem lehet oltalmat szerezni.⁶⁵

⁵⁹ Belényi: i. m. (34), p. 160.

⁶⁰ Alexander Nette, Alexander González: Future Design Protection in the European Union (I.) The Community Design, a New Instrument of Design Protection in the European Union. Patents & Licensing, 32. évf. 5. sz., 2002, p. 28.

⁶¹ Pál, Kiss: i. m. (56), p. 7.

⁶² 6/2002/EK rendelet 7.cikk (1).

⁶³ I. m. (25), p. 536.

⁶⁴ Dr. Tattay Levente: A szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2003, p. 310.

⁶⁵ Belényi: i. m. (34), p. 160.

2.4. A nyilvánosságra hozatal

A nyilvánosságra hozatal ténye és ennek bizonyíthatósága a lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalomnál az oltalom fennállása miatt kulcsfontosságú tény, ezért ezt részletebben elemezzük. Az oltalom ugyanis a nyilvánosságra hozatal ténye által és ettől a naptól számítva áll fent. Ez az oltalmi forma nem a bejelentés eredményeképpen keletkezik, hanem pusztán tény alapján, aminek megtörténtét a jogosultnak kell tudnia bizonyítani.

Nyilvánosságra hozás az, amikor a minta elérhetővé válik a nyilvánosság számára olyan módon, hogy az Európai Unión belül működő érdekelt szakmai körök észszerűen értesülhessenek a dizájnról.⁶⁶

Victor Sáez tanulmánya szerint a Bizottságnak a rendelet megalkotásakor két fő oka volt arra, hogy az oltalom kezdő időpontjának ne a minta megalkotásának dátumát válassza, hanem a nyilvánosságra hozatal időpontját.

Az első ok az, hogy ezzel a megoldással kiküszöbölhetővé válik a szerzői jog egyik tipikus problémája, annak a nehézsége, hogy a mű megalkotásának pontos dátumát kétséget kizáróan bizonyítsák. Ehhez képest a nyilvánosságra hozás dátuma egy objektív kritérium, amelyet egyszerűbb lehet bizonyítani, és ezzel nő az oltalomhoz kapcsolódó jogbiztonság. Ezért fontos, hogy a dizájnerek és jogtanácsosaik tudatában legyenek annak szükségességének, hogy alkotásuk nyilvánosságra hozatalának konkrét dátuma teljes bizonyossággal megállapítható legyen.

A második ok az volt, hogy a minta megalkotása és kereskedelmi forgalomba hozatala között hosszabb idő is eltelhet. Az oltalmi idő, ha a megalkotás dátumával kezdődne, akkor is telne, amikor a minta különösképpen nincsen kitéve a bitorlás veszélyének. Így a lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom alapból korlátozott oltalmi ideje szükségtelenül még jobban lecsökkenne. Ugyanakkor e két időpont között sem marad teljesen védtelen a minta, nemzeti szinten a szerzői jog is védheti azokat a műveket, melyek megfelelnek ezen oltalmi forma követelményeinek.⁶⁷

Míg a mintának világszinten kell újnak és egyéni jellegűnek lennie, a nyilvánosságra hozatal csak akkor lesz releváns tényező, ha az az Unió területén belül történt.⁶⁸

A nyilvánosságra hozatal bizonyítása

A nyilvánosságra hozatal tényét, és annak megfelelő módját a lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalomnál a minta jogosultjának kell bizonyítania.

11. cikk (2): „... a formatervezési mintát akkor kell a Közösségben nyilvánosságra jutottnak tekinteni, ha azt oly módon tették közzé, állították ki, hozták kereskedelmi forgalomba, vagy

⁶⁶ Pál, Kiss: i. m. (10), p. 10.

⁶⁷ Victor Sáez: The Unregistered Community Design. European Intellectual Property Review, 24. évf. 12. sz., 2002. december, p. 588.

⁶⁸ 6/2002/EK rendelet, 11. cikk (1).

vált bárki számára hozzáférhetővé, hogy ezek az események a rendes üzletvitel során észszerűen juthattak az érintett ágazatban a Közösségben működő szakmai körök tudomására”.⁶⁹

A minta nyilvánosság felé történő bemutatásának megfelelőnek kell lennie. Az oltalom fennállását nem alapozza meg, ha az egyszeri nyilvánosságra hozatal után a termék mégsem jelenik meg a célközönség üzletvitelében, tehát ha a termék később nem marad forgalomban. Így a terméket nem elég egyszer nyilvánosságra hozni, hanem gondoskodni kell arról, hogy legalább a célzott szakmai kör ténylegesen megismerhesse az új mintát. A nyilvánosságra jutás teljes bizonyossággal megállapítható például a tagállam nemzeti hivatalának közlönyében való megjelenéssel, egy keltezéssel ellátott, nyomtatott bemutató anyag kiadásával, nyilvános hirdetéssel, nemzetközi kiállításon való bemutatással vagy az adott ágazat szakmai szervezeteihez eljuttatott keltezéssel ellátott levél által. Erősen ajánlott minden olyan bizonyítékot gondosan megőrizni, amely igazolja, hogy a nyilvánosságra jutást a célközönség felé kezdeményezték, illetve azt el is érte. Ezzel megelőzhetővé válik, hogy a nyilvánosságra jutás időpontját igazoló dokumentumokat később, egy jogi eljárásban, utólag kelljen visszamenőleg beszerezni.⁷⁰

A közösségi oltalom fennállásához elegendő, ha egyetlen tagállamban hozzák nyilvánosságra a mintát, ugyanakkor a lehetőségnek fenn kell állnia, hogy más tagállamok érdekelt körei is megismerhessék a mintát. Például megfelelő lesz, ha egy nemzetközi kiállításon mutatják be a terméket, ahol az érdekelt szakmai körök szinte valamennyi tagállamból jelen vannak.⁷¹

A nyilvánosságra hozatal nem megállapítható volta

Nem tekinthető nyilvánosságra hozatalnak, ha harmadik személy titoktartási szerződés keretén belül ismerte meg a mintát.⁷² Ezenkívül nem tekinthető egy minta nyilvánosságra jutottnak, ha hozzáférhetővé tették ugyan, de az a rendes üzletvitel során észszerűen nem juthatott az Európai Közösségben működő, érintett szakmai körök tudomására.

Türelmi idő

A lajstromozott formatervezési mintára vonatkozóan a rendelet bevezette a türelmi idő intézményét. A rendelet az első nyilvánosságra hozataltól számított tizenkét hónapnyi időt ad a jogosult számára, hogy termékét alávesse a piac próbájának. Ezalatt a reakciók fényében továbbfejlesztheti a terméket, szponzorokat kereshet, és ha egy év után is úgy látja, hogy a dizájn érdemes a mintaoltalomra, és azt a jövőben ugyanabban a formában használni, hasznosítani fogja, akkor elindíthatja az oltalomszerzési eljárást.⁷³

⁶⁹ 6/2002/EK rendelet 11. cikk.

⁷⁰ Pál, Kiss: i. m. (10), p. 10.

⁷¹ Pál, Kiss: i. m. (10), p. 11.

⁷² Orbán: i. m. (46), p. 77.

⁷³ Tattay: i. m. (3), p. 325.

A lajstromozás nélküli formatervezési mintával kapcsolatban nem beszélhetünk türelmi időről. Ha a nyilvánosságra hozataltól számított egy éven belül bejelentjük a dizájnt, az újdonság még nem sérül, tehát oltalom szerezhető rá. Azonban a tizenkét hónap túllépése esetén a bejelentés elutasítható lesz az újdonság hiánya miatt, és a minta csak lajstromozás nélküli oltalom alatt állhat a határnaptól számítva további két évig.

Így a türelmi idő alatt lényegében minden nyilvánosságra hozott mintát, azokat is, melyeket egy éven belül bejelentenek a hivatalnál, az első egy évben, illetve a bejelentésig megilleti a lajstromozás nélküli mintaoltalom.

2.5. A lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalomból fakadó jogok és kötelezettségek

2.5.1. A mintához való jog

A formatervezésiminta-oltalom jogosultja a minta szerzője vagy jogutódja. Ha a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő mintát a 14. cikk szerint erre jogosulatlan személy hozza nyilvánosságra, illetve lép fel a jogosultságból fakadó igényekkel, vagy ő kéri a lajstromozást, a minta igazi jogosultja kérheti annak megállapítását, hogy a formatervezési minta őt illeti meg. Ez a jog a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő minta nyilvánosságra jutásától számított három éven belül évül el.⁷⁴

2.5.2. Az oltalom tartalma

A 6/2002/EK rendelet kizárólagos jogot biztosít a jogosultnak a minta hasznosítására és arra, hogy a mintát engedélye nélkül hasznosító harmadik személlyel szemben fellépjen.

A 19. cikk értelmezésében hasznosításnak minősül különösen a termék előállítása, forgalomba hozatala, behozatala, kivitele, használata és e célból raktáron tartása. Nem esik a hasznosítás körébe – azaz nem tiltott – a magánhasználat céljából végzett, illetve a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekmények, az iskolai oktatás céljából végzett cselekmények, valamint az idézés.⁷⁵

A 19. cikk (2) bekezdése alapján a lajstromozás nélküli formatervezési minta jogosultja csak akkor léphet fel a mintát az engedélye nélkül hasznosító harmadik személlyel szemben, ha ez az oltalom alatt álló minta utánzásának a következménye.⁷⁶ Nem tekinthető utánzásnak az engedély nélküli hasznosítás, ha a szóban forgó minta a szerző önálló alkotómunkájának az eredménye. Ez akkor állapítható meg, ha a szerzőről észszerűen feltételezhető,

⁷⁴ 6/2002/EK rendelet 15. cikk (3).

⁷⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/businesses/intellectual_property/l26033_hu.htm (2015. január 28).

⁷⁶ 6/2002/EK rendelet, 19. cikk (2).

hogy nem ismerhette a jogosult által nyilvánosságra hozott formatervezési mintát. Nagy szerepe van itt a bizonyításnak, mely az utánzás tényét állító felet terheli.

A lajstromozás előnye itt mutatkozik meg a leginkább. A lajstromozott közösségi minta jogosultjának ugyanis nem kell bizonyítania, hogy a másik hasonló, eltérő összbenyomást nem eredményező minta utánzás eredménye lett volna. Akkor is kérheti a minta megsemmisítését, ha az önálló alkotómunka eredményeként született, és alkotója nem is ismerhette a jogosult által nyilvánosságra hozott formatervezési mintát.⁷⁷ Ez a két elem, az állítólagosan függetlenül alkotó szerző „önálló alkotói munkája” és az, hogy „nem ismerhette a mintát”, a lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom alappillérei, és csak ezek teljesülése esetén védhető meg a minta egy korábbi hasonló mintával szemben.⁷⁸

Nem tartozik a rendelet hatálya alá a külföldön lajstromozott és időlegesen az Unió területén tartózkodó hajók és légi járművek felszerelése sem. Rájuk nézve nem gyakorolhatók a közösségi formatervezésiminta-oltalomból eredő jogok.⁷⁹

2.5.3. Az oltalom terjedelme

Míg a lajstromozott formatervezési mintánál az oltalom terjedelme a bejelentés alapján alapítható meg, a lajstromozás nélküli oltalomnál ezt a terjedelmet a nyilvánosságra hozott minta határozza meg.

2.5.4. Az oltalom időtartama

Az oltalom fennállásának az időtartama a legszembetűnőbb különbség a lajstromozott és a lajstromozás nélküli oltalom között. A lajstromozott mintaoltalom a bejelentés napjától számított öt évig tart, ami további öt-öt évre legfeljebb négyszer újítható meg.

Ezzel szemben a lajstromozás nélküli formatervezési mintánál az oltalom csak a nyilvánosságra hozástól számított három évig áll fenn.⁸⁰ Ez az időtartam nem megújítható.

A három év ötlete a zöld könyv elfogadása után tartott nyilvános tárgyaláson vetődött fel 1992. február 25–26-án, Brüsszelben. Egyetértés volt azt illetően, hogy a három év bőségesen elég lehet azon tervezők és iparágak érdekeinek a védelmére, amelyek számára egy gyors, olcsó oltalmi forma fontos, és amelyek egyébként idő és pénz hiányában nem lennének képesek oltalmat szerezni minden egyes termékükre.⁸¹

⁷⁷ 6/2002/EK rendelet, 19. cikk (2).

⁷⁸ Sáez: i. m. (61), p. 586.

⁷⁹ 6/2002/EK rendelet 20. cikk (1) (2).

⁸⁰ 6/2002/EK rendelet, 11. cikk (1) (2).

⁸¹ Sáez: i. m. (61), p. 587.

2.5.5. Az oltalom megszűnése

A mintaoltalom megszűnésének legkézenfekvőbb esete, ha a rendeletben meghatározott oltalmi idő lejár. Szemben a lajstromozott formatervezési mintával, a lajstromozás nélküli oltalomnál az oltalomról való lemondásnak nincs jelentősége. A minta jogosultja esetleg csak arra vállalhat kötelezettséget, hogy később bejegyzett formatervezésminta-oltalom ellen nem indít bitorlási vagy megsemmisítési eljárást.

A lajstromozás nélküli oltalom megszűnésének oka lehet továbbá, ha a bíróság visszaható hatállyal megszünteti az oltalmat.

2.6. A lajstromozás nélküli minta bitorlása

A formatervezésminta-oltalom bitorlása akkor valósul meg, ha egy versenytárs a mintaoltalom jogosultjának engedélye nélkül hasznosítja a mintaoltalom tárgyát. A jogosult kizárólagos hasznosítási joga alapján bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja a terméket, vagy ezt a terméket az országba behozza, illetve onnan kiviszi. Bitorlást követ el az is, aki a minta szerinti terméket a felsorolt cselekmények céljából raktáron tartja.⁸²

A lajstromozott és a lajstromozás nélküli formatervezésminta-oltalom között az oltalom szintje közötti eltérés leginkább egy bitorlási perben mutatkozhat meg. A lajstromozás nélküli oltalomnál a minta jogosultja csak akkor léphet fel a mintát az engedélye nélkül hasznosítóval szemben, ha bizonyítani tudja, hogy a hasznosításnak minősülő cselekmények a minta utánzásával valósultak meg. Eszerint az oltalomnak ez a típusa csak a rosszhiszeműen elkövetett másolás ellen véd, a szerző tevékenységétől függetlenül előállított azonos vagy hasonló termékekkel szemben már nem.⁸³

A minta jogosultjának elsősorban azt kell bizonyítania, hogy a minta valóban nyilvánosságra lett hozva, és hogy ez a minta azonos a bírósági eljárás tárgyával. Nem szükséges teljes mértékben azonosnak lennie azzal, elegendő, ha a főbb külső jellegzetességek egyeznek, különösen azok, melyek az egyedi jelleget megalapozták. Bizonyítani kell továbbá, hogy a nyilvánosságra hozattal a minta a Közösség területén működő érintett szakmai körök számára valóban ismertté vált. Ennek a kritériumnak a bizonyíthatósága a formatervezésminta-oltalom fennállásának az alapja.⁸⁴ Ezek alapján bizonyossá kell válnia annak, hogy a bitorló valóban ismerhette a korábbi mintát, tehát mintáját valószínűleg az oltalmazott minta másolásával, és nem a jogosulttól függetlenül alkotta meg.

A BPHH a lajstromozás nélküli minta bitorlásával vagy erre tett kísérlettel nem foglalkozik, ez kizárólagosan a tagállamok által kijelölt közösségi mintaoltalmi bíróságok hatásköre.

⁸² <http://www.mie.org.hu/fuzetek/formaterv.html> (2015. február 20.).

⁸³ Belényi: i. m. (34), p. 176.

⁸⁴ Pál, Kiss: i. m. (10), p. 10.

A minta másolása esetén a keresetlevelet ezekhez a bíróságokhoz kell címezni. Magyarországon első fokon a Fővárosi Törvényszéknek van hatásköre, másodfokon pedig a Fővárosi Ítélőtáblának van kizárólagos jogosultsága eljárni.⁸⁵

2.7. A lajstromozás nélküli mintaoltalom megsemmisítése

A 24. cikk (3) bekezdés alapján a lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalmat is lehet érvénytelennek nyilvánítani és ezáltal megsemmisíteni. A semmisség okai ugyanazok, mint a lajstromozott mintaoltalomnál. Szemben a lajstromozott közösségi formatervezési minták megsemmisítése iránti perekkel, a lajstromozás nélküli minta megsemmisítése ügyében nem a BPHH és annak fellebbezési tanácsa jogosult eljárni, hanem a közösségi mintaoltalmi bíróságok.⁸⁶

Az irányadó joggyakorlat a BPHH, valamint a nemzeti bíróságok lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalommal kapcsolatos határozatai folyamán fokozatosan alakul ki. Bár a döntések csak az adott jogvitában bírnak kötelező erővel, de a formatervezésiminta-oltalomhoz kapcsolódó joggyakorlatot jelentősen befolyásolhatják, és támpontot nyújthatnak a tagállami jogalkalmazóknak.⁸⁷ Az esetjog fontos alapelveket fogalmazhat meg, melyek mindenki számára hozzáférhetőek és tanulmányozhatóak, és a lajstromozás nélküli oltalommal kapcsolatos igények támasztása előtt a sikerességre tekintettel fontos információkat hordozhatnak.

A megsemmisítési okok rendszere

A formatervezésiminta-oltalom megsemmisítésének alapjául szolgáló okok a következők.

- A mintaoltalom tárgya nem felel meg a minta a rendeletben, illetve a Fmtv.-ben meghatározott fogalmának.
- Nem felel meg az újdonság és az egyéni jelleg követelményének.
- Az adott minta ki van zárva az oltalomból.
- Az oltalmat nem annak adták meg, akit az jogszerűen megillet.

Ezeket az okokat külön lehet választani az ún. kizáró okokra, amelyek a mintaoltalom megadását alpból akadályozzák, és a további megsemmisítési okokra, amelyek csak később, a megsemmisítés iránti kérelem alapján érvényesíthetőek.⁸⁸

Egy megsemmisítési perben a jogosultnak először is azt kell tudnia bizonyítani, hogy a mintát a Közösség területén belül elsőként hozta nyilvánosságra, és ezáltal a minta az érintett szakmai körök számára megismerhetővé vált. A második feltétel teljesülése már némileg bonyolultabb, ez ugyanis arra kötelezi a jogosultat, hogy bizonyítsa a minta újdonságát

⁸⁵ Orbán: i. m. (46), p. 69.

⁸⁶ Wiseman: i. m. (21), p. 14–027.

⁸⁷ <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201103-pdf/05.pdf> (2015. február 20.).

⁸⁸ <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201103-pdf/05.pdf> (2015. január 28.).

és egyéni jellegét. Rá kell tudnia mutatni, hogy melyek azok az elemek, amelyben a minta eltér a korábban nyilvánosságra hozott mintától, és ennek az eltérésnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy eltérő összbenyomást eredményezzen a használóra. Ennek megállapításánál a bíróságnak lesz nagy szerepe, így végül a mintaoltalom ezen formájának hatékonysága nagymértékben fog függeni a rendelkezést alkalmazó bíróság szigorától.⁸⁹ További kritérium, hogy a minta ne ütközzön más korábbi jogokkal, például egy védjeggyel vagy a szerzői jog által védett alkotásokkal.

A rendelet kimondja, hogy az érvénytelenséget az is megalapozza, ha „a Párizsi Unió Egyezmény 6. cikkében felsorolt bármelyik elemet tartalmazza, így olyan jelvényt, jelképet és címet jogosulatlanul használ, amelyhez az érintett tagállamban különösen fontos közérdek fűződik”.⁹⁰

A lajstromozott közösségi formatervezésiminta-oltalom érvénytelenségének okai között szerepel az is, ha a mintát nem annak adták meg, akit az megillet.⁹¹ Bár az érvénytelenségi okok ugyanazok mind a két oltalmi formánál, ezeknek az okoknak a lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalomnál nincs jelentőségük, mivel az oltalom fennállására ez nincs kihatással, hiszen ez a nyilvánosságra hozatalhoz kötődik, és független a jogsultságtól.⁹²

2.8. A lajstromozás nélküli mintaoltalom a magyar jogban

Csak úgy, mint a közösségi lajstromozott formatervezési mintát, a lajstromozás nélküli mintát is a maga teljességében úgy kell kezelni, mint annak a tagállamnak a nemzeti jogszabályai alapján fennálló formatervezési mintákat, ahol a lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom jogsultjának lakhelye, illetve székhelye van a joghatóság megállapítására releváns időpontban. A lajstromozott minta esetében, ha a mintának több jogsultja van, akkor annak a tagállamnak lesz joghatósága eljárni, melyet a felek a bejelentés során megjelöltek. A lajstromozatlan mintánál, mivel nincs bejelentési eljárás, a joghatóságot a minta tulajdonosai közös megegyezéssel köthetik ki.⁹³

A lajstromozatlan formatervezési-mintával kapcsolatban még fontos kiemelni azt, hogy a nemzeti jog lesz irányadó a formatervezésiminta-oltalomból fakadó jogok megterhelhetőségére. A brit jogszabályok például konkrétan kimondják, hogy a lajstromozott mintához hasonlóan kell kezelni, azaz végrehajtás alá vonható.⁹⁴ A magyar jogszabályokban nincs külön nevesítve a lajstromozás nélküli oltalom, de mivel ez is szellemi alkotás, így ezekre az

⁸⁹ Sáez: i. m. (61), p. 589.

⁹⁰ 6/2002/EK rendelet 25. cikk (1) (e) (f) (g).

⁹¹ 6/2002/EK rendelet 25. cikk (1) (c).

⁹² Sáez: i. m. (61), p. 590.

⁹³ Wiseman: i. m. (21), p. 14–029.

⁹⁴ Wiseman: i. m. (21), p. 14–033.

oltalomból eredő jogokra is jelzálog alapítható, továbbá végrehajtás alá vonhatóak (a szerzőt megillető díjnak 50%-a vonható végrehajtás alá⁹⁵).

ÖSSZEGZÉS

A BPHH 2014-ban közel 98 ezer formatervezési mintát lajstromozott. Az utóbbi tíz év adatait nézve megállapítható, hogy minden évben egyre több bejelentés és oltalommegújítási kérelem érkezett a hivatalhoz.⁹⁶ Ez a növekedés mindenképp pozitívum, azonban arról nincs adat, hogy a lajstromozott minták száma hogyan aránylik a lajstromozás nélküli minták számához. A lajstromozás nélküli mintákról természetükből adódóan nem készül nyilvántartás, így erről nem lehet konkrét számot mondani. Ahhoz képest, hogy az ember környezetében végtelen számú termék és általuk hordozott minta van – és ezek nagy számban megfelelő mértékű nyilvánosságra hozatal eredményeként, oltalom alatt állnak – talán a bejelentések „viszonylag” magas száma már nem is tekinthető olyan magasnak.

A lajstromozás nélküli mintaoltalmi forma megalkotásával az Unió a piac igényeihez kívánt igazodni azáltal, hogy az oltalmi forma ingyenessége által, minden alkotó számára biztosítani tudjon egy bizonyos fokú védelmet termékeire. A jogintézmény létrehozásának a másik oka az volt, hogy a piaci folyamatokat vizsgálva láthatóvá vált, hogy a célzott iparágak nagy része nem is igényel olyan hosszú oltalmi időt, mint amit a „hagyományos” lajstromozott formatervezésiminta-oltalom biztosít. A huszonöt évre megszerzett kizárólagos hasznosítási jog egy adott termékre, illetve az oltalom magasabb foka az innováció akadályaként jelenhet meg. A tervező számára így garantálva lenne, hogy hosszú időre minden más tervező el van tiltva a hasonló termékek gyártásától, ezáltal kevésbé lenne inspirált, hogy folyamatosan újabb, fejlettebb termékeket hozzon a piacra.

A formatervezésiminta-oltalommal kapcsolatos perek kimenetelét vizsgálva látható, hogy a lajstromozott oltalom sem nyújt olyan erős oltalmat, mint például a védjegyoltalom. A bitorlási perekben kialakult bírói gyakorlat alapján a „bitorlónak” elég pár részletet módosítani a mintán, hogy az már ne számítson bitorlásnak. Az ötletek nem állnak oltalom alatt, és a kivitelezés apróbb módosításával egy ötlet már legálisan ellopható lesz.

A tapasztalatok alapján a tervezők – szem előtt tartva elsősorban a ruházati ipar tervezőit – belátták, hogy termékeiket nem tudják hatékonyan levédeni. A BPHH-hoz érkezett bejelentéseket nézve nem jellemző, hogy egy ruházati cikkre vagy kiegészítőkre igényelnének oltalmat.

⁹⁵ 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról 93. § (1) (2).

⁹⁶ Office for Harmonization in the Internal Market: Annual report 2013: <https://oami.europa.eu/ohimportal/hu/annual-report> (2014. február 28.).

Európában számos híres divattervező tevékenykedik, és sok ún. *fast-fashion*⁹⁷ láncolat működik. Több tervező indított már pert ilyen cégek ellen azzal, hogy ellopták termékeit. Azonban ezeket a pereket általában nem a divattervezők nyerik meg. A jogalkotók és a bíróság is tudatosan nem engedi, hogy magasabb fokú védelem biztosítsa ezeket a termékeket, mivel tisztában vannak az oltalom gyengeségének kedvező hatásával a piacon. A legtöbb híres divattervező már belátta, hogy gazdaságilag egyáltalán nem járnak rosszul, ha a fast-fashion vállalatok átveszik a termékeit. Általuk alakulnak ki ugyanis a globális trendek, amelyek világszinten ismertté teszi termékeiket, és ezáltal az eredeti, jó minőségű termékek iránt is megnő a kereset. A későbbiekben ahelyett, hogy a korábbi mintáik utánzása miatt pereskednének, inkább az új kollekció kialakításán dolgoznak, és arra koncentrálnak, hogy új termékeik kellően egyediek legyenek ahhoz, hogy később egyértelmű legyen, hogy ők jelentek meg a mintával elsőként a piacon.⁹⁸

Konklúzióként levonhatjuk, hogy a lajstromozás nélküli oltalom intézménye mindenképp előnyös lehet sok tervező számára, azonban gyakorlati érvényesülését figyelve ez az oltalmi forma csak egy kevésbé hatékony, igen könnyen kikerülhető oltalmat képes biztosítani. Mindenképp tanácsos a tervezők számára a formatervezésiminta-oltalom mellé más oltalmi formák igénylése is, elsősorban az, hogy nevüket védjegyként lajstromozzák.

⁹⁷ Fast-fashion cégeknek azokat nevezzük, melyek híres divatcégek termékei által inspiráltak a piacot gyorsan és olcsón új modellekkel árasztják el (pl. Zara, Mango, Forever 21).

⁹⁸ http://www.ted.com/talks/johanna_blakley_lessons_from_fashion_s_free_culture?language=hu (2015. február 21.).

„HOZZÁFÉRÉS MEGTAGADVA” – A WEBOLDALAK BLOKKOLÁSA MINT A JOGÉRVÉNYESÍTÉS LEHETSÉGES ESZKÖZE – II. RÉSZ

A tanulmány első részében feltárára és bemutatásra került, hogy a gépben rejlő lehetőségeket a jogosultak hogyan tudják a saját javukra kiaknázni. A jogérvényesítésben az internethozzáférés-szolgáltatók kiemelt pozíciót foglalnak el, hiszen ők képesek a felhasználók számára az egyes jogsértő weboldalakat elérhetetlenné tenni, blokkolni. A blokkolás intézményének Angliában és Európában kiterjedt esetjoga van. A tanulmány első felében ebből a gazdag jogesethalmazból kiemelésre került az angol jogfejlődés, amely végigkövette a fájlcsere és a streaming összes generációját a Newzbintől a Pirate Bay-en át a Popcorn Time-ig, együtt fejlődve azzal. A tanulmány második felében a szerző a blokkolás technikai hátterét és az érintett alapjogi kérdéseket vizsgálja. Úgyszintén kitér a blokkolás hatásaira, végül pedig számba veszi, hogy milyen irányba fejlődhet még a jogintézmény.

2. A BLOKKOLÁS ÉS EGYÉB TECHNIKAI ALAPÚ INTÉZKEDÉSEK

Napjainkra a blokkolás technikai feltételei lehetővé tették, hogy a szolgáltatók saját maguk és a felhasználók mentése érdekében lezárják azokat az útvonalakat, amelyek révén szerzői jogi jogsértések követhetők el a digitális térben. E feladat nemcsak blokkolással érhető el, hanem egyéb műszaki intézkedések is rendelkezésre állnak, hiszen az információtechnológia fejlődése nemcsak az információáramlást és a fájlmegosztást eredményezte, hanem indukált egy sor olyan újítást, amely a jogsértések ellen hivatott védelmet nyújtani. Egyfajta „űrversenyt” generált, mivel a jogosultak felismerték, sérelmeik orvoslására nemcsak a jog immár sok tekintetben elavult eszköztára, hanem a gyorsan fejlődő számítástechnika is segítséget nyújt. Ennek köszönhetően születtek meg az alább vázolt technikai eszközök.

2.1. Hatásos műszaki intézkedés

Noha a tanulmány gerincét a blokkolás intézményének vizsgálata adja, a teljesség igényének kedvéért szót kell ejteni egyéb, műszaki jellegű jogérvényesítési eszközökről is. A gépek nyújtotta kihívásra a gépek nyelvén adott egyik legalapvetőbb válasz kitűnik az 1996-

* PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi Intézet.

os WIPO-szerződésekből.¹⁷¹ A WCT 11. cikke a műszaki intézkedésekkel kapcsolatban ugyanis kimondja, hogy a szerződő feleknek a *hatásos műszaki intézkedések* (*Technological Protection Measures, TPM*) megkerülésével szemben megfelelő jogi védelmet és hatékony jogorvoslatot kell biztosítaniuk.¹⁷² A WCT vonatkozó normaanyagát az Európai Unió jogába átültető Infosoc-irányelv a 6. cikkben kimondja, hogy a tagállamoknak megfelelő jogi védelmet kell biztosítaniuk a hatásos műszaki intézkedések megkerülése ellen.¹⁷³

A két normából kiemelt hatásos műszaki intézkedés mindenképpen olyan válasznak tekinthető, amely nemcsak a jog írott szövegében ölt testet, hanem a „masinéria” által támasztott kihívásra egy hasonlóan műszaki választ kíván adni. Hogy mik is ezek a műszaki megoldások, azt az Infosoc-irányelv a következők szerint határozza meg, kimondva, hogy „minden olyan technológia, eszköz vagy alkatrész, amely rendes működése során alapvetően arra szolgál, hogy a művek és más, jogi védelem alatt álló teljesítmények tekintetében megelőzze, illetve megakadályozza a ... nem engedélyezett cselekményeket.”¹⁷⁴

A műszaki intézkedések az ún. DRM (*Digital Rights Management*) körébe tartoznak, amelyek a szerzői művek biztonságos terjesztéséhez kapcsolódva védik azokat a jogellenes és engedély nélküli felhasználásoktól. A műszaki megoldások között található többek között a kódolás, a titkosítás vagy a mű egyéb átalakítása.¹⁷⁵ Típusai közé tartoznak továbbá a DVD-k régiókódjai, a televíziócsatornák kódolása, a szoftverek jelszavas hozzáférés-korlátozása.¹⁷⁶ Az intézkedés kiemelt fogalmi eleme a hatásosság,¹⁷⁷ amelynek hiányában nem

¹⁷¹ WIPO Szerzői Jogi Szerződés (WCT). Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződésének a kihirdetéséről.

¹⁷² Nicklas Lundblad: Is The Answer to the Machine Really in the Machine? In: João L. Monteiro, Paula M. C. Swatman, Luis Valadares Tavares: Towards the Knowledge Society – eCommerce, eBusiness and eGovernment. Springer Science+Business Media, New York, 2003, p. 3 (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.101.5735&rep=rep1&type=pdf>, letöltés ideje: 2015. 11. 20.).

¹⁷³ Lundblad: i. m. (172), p. 4.

¹⁷⁴ Infosoc-irányelv, 6. cikk (3) bekezdés.

¹⁷⁵ Lundblad: i. m. (172), p. 10.

¹⁷⁶ Gyenge Anikó, Békés Gergely: A Digital Rights Management szerzői jogi természetéről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf., 1. sz., 2006. február, p. 43.

¹⁷⁷ Hogy mennyire lehet hatékony egy hatásosnak tervezett műszaki intézkedés, az könnyen leszűrhető abból a pusztá tényből, hogy – ahogyan a weboldalak blokkolását – ezeket is meg lehet kerülni. E tevékenység az ún. crackelés, vagyis a műszaki intézkedés kijátszása. Ha erre egyszer már sor kerül, onnantól kezdve a műpéldány jogellenes többszörözésére korlátlan mennyiségben lehetőség nyílik. Kérdés továbbá, hogy crackelésnek a crackfájl készítése, vagyis gyakorlatban a védelem feltörése, vagy az ilyen, már elkészített fájl használata minősül, esetleg mindkettő? Csak az kerüli meg a védelmet, aki először töri fel azt, vagy pedig az a felhasználó is, aki a letöltött illegális, már feltört példányt feltelepíti, majd a szükséges fájlok felülírásával – megkerülve a védelmet – játszhatóvá teszi azt? A kérdés megválaszolásában támpontot jelenthet az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, amely a 95. §-ában akként rendelkezik, hogy a hatásos műszaki intézkedés megkerülése akkor számít jogsértőnek, ha a cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése. A probléma elsősorban a szoftverek vonatkozásában jelentős. Lásd: Lundblad: i. m. (172), p. 10.

beszélhetünk védelemről¹⁷⁸ akkor sem, ha az intézkedés a technológia szintjén megvalósult, hiszen a hatékonyság hiányában rendeltetését nem teljesítheti be.

A műszaki intézkedés kijátszása önmagában is jogsértő cselekmény, nem szükséges hozzá a szerzői jogi jogsértés bekövetkezése.¹⁷⁹ Azonban fontos kitétel, hogy a védelmet a szerzőnek vagy annak kell elhelyeznie a művön, aki jogosult a műpéldány felett rendelkezni.¹⁸⁰ Az utóbbi esetkörbe tartoznak tipikusan a felhasználók által alkalmazott hatásos műszaki intézkedések, amelyek terjedelmének meghatározása szintén a jogosult engedélyéhez igazodik.¹⁸¹

2.2. Szűrőrendszerek alkalmazása

A szűrőrendszerek proaktív jellegű¹⁸² mechanizmusok, amelyek kiterjedhetnek a felhasználók, az általuk feltöltött fájl típusok kiterjesztésének monitorozására, a tömörített fájlok tartalmának vizsgálatára, a kódolt tartalmak automatikus blokkolására.¹⁸³ Ezekre ugyan technikailag adott esetben meg lehet a lehetőség, viszont például egy olyan tárhelyszolgáltatás esetében, amely ingyenesen működik, és ahová a felhasználók anonim módon tölthetik fel a tartalmaikat, ez nem működik.¹⁸⁴ Már csak azért sem, mert az IP-címek dinamikus változása miatt szinte lehetetlen beazonosítani, illetve bebizonyítani, hogy az adott fájl valóban az adott felhasználó töltötte fel, illetve le.¹⁸⁵ Mivel a tartalomszűrés és az adatmozgás monitorozása túlzott mennyiségű emberi erőforrást igényel, ezért felmerülhet ezen mechanizmusok automatizálása, ami azonban könnyen sérthetné a jogszerűen fel- és letöltő felhasználók alapjogait az általuk kezelt fájlok törlésével, hozzáférésük ellehetetlenítésével.¹⁸⁶ Nemcsak a felhasználói, hanem a szolgáltatói érdekeket is sértené az általános nyomonkövetés tilalmának a megsértése, amely elv a későbbiek során részletesen tárgyalásra kerül.

2.3. Értesítési és eltávolítási eljárás (notice and takedown)

Az ún. *értesítési és eltávolítási eljárás* a tárhelyszolgáltatókat és a keresőmotorok üzemeltetőit célozza.¹⁸⁷ Figyelemmel arra, hogy a weblapok üzemeltetői azok, akik a felhasználók

¹⁷⁸ Gyenge, Békés: i. m. (176), p. 46.

¹⁷⁹ Gyenge, Békés: i. m. (176), p. 48.

¹⁸⁰ Gyenge, Békés: i. m. (176), p. 52.

¹⁸¹ Gyenge, Békés: i. m. (176), p. 54.

¹⁸² Mezei Péter: Tisztul a kép a RapidShare körül? – a DDL szolgáltatók felelősségének korlátozása. Infokommunikáció és Jog, 7. évf. 41. sz., 2010, p. 187.

¹⁸³ Mezei: i. m. (182), p. 187.

¹⁸⁴ Mezei: i. m. (182).

¹⁸⁵ Mezei: i. m. (182).

¹⁸⁶ Mezei: i. m. (182).

¹⁸⁷ Althaf Marsoof: The Blocking Injunction – A Critical Review of Its Implementation in the United Kingdom Within the Legal Framework of the European Union. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich, 2015 (Published online 1 September 2015), p. 634.

számára elsőként teszik hozzáférhetővé és láthatóvá a jogsértő tartalmakat,¹⁸⁸ így első lépésben a legtanácsosabb e gyors és olcsó módját választani a jogérvényesítésnek, hiszen az üzemeltetők a tudomásszerzés után „két klikkeléssel” eltávolíthatják a nem kívánt tartalmakat a honlapról.¹⁸⁹

Az eljárás alapesete mellőz bármiféle állami segítséget és kényszerítő mechanizmust, mégis fontos eleme a jogérvényesítésnek, hiszen ha a jogsértés tényéről az üzemeltető tudomást szerez, köteles a jogsértő állapotot megszüntetni. Ha ennek eleget tesz, elkerüli a bírói utat és az esetleges kártérítésre való kötelezést.¹⁹⁰

A tárhelyszolgáltatókat és más weblap-üzemeltetőket terhelő kötelezettséget az Elker-irányelv 14. cikk (1) bekezdésének *b*) pontja tartalmazza, amely kimondja, hogy az a szolgáltató, amelyik tudomást szerez a jogellenes tevékenységről vagy információról, haladéktalanul intézkedni köteles az információ eltávolításáról, vagy az ahhoz való hozzáférés megszüntetéséről.

Az eljárás két konjunktív fogalmi elemből kapcsolódik össze, amelynek csak az egyik része a már említett eltávolítás. A jogintézmény elnevezése is utal arra a már említett sajátosságra, hogy ezen jogorvoslati eszköz igénybevételének a jogosultak egybehangzó akaratán kell alapulnia, két egymás felé irányuló, egymásból következő magatartásból kell fakadnia. Az értesítés szabályait hazánkban az Elker-törvény 13. §-a nevesíti, kimondva, hogy a jogosult, akinek a művén fennálló jogát a szolgáltató által hozzáférhetővé tett információ sérti, teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy közokiratban értesítheti a szolgáltatót, és felhívhatja a jogsértő tartalom eltávolítására. Az értesítésnek a lehető legpontosabban meg kell határoznia a sérelem tárgyát és a jogsértést valószínűsítő tényeket, az azonosításhoz szükséges adatokat és a jogosult adatait. Az értesítés után a szolgáltatónak a lehető leggyorsabban intézkednie kell a tartalom eltávolítása érdekében,¹⁹¹ amire az Elker-törvény 12 órás időkeretet szab az értesítés kézhezvételétől számítva, ezt követően pedig három nap áll a szolgáltató rendelkezésére, hogy értesítse az eltávolított információt elhelyező felhasználót.¹⁹²

¹⁸⁸ Marsoof: i. m. (187), p. 633.

¹⁸⁹ Érdekes és az uniós jogalkalmazás szempontjából is megfontolásra érdemes döntés született az Egyesült Államokban Stephanie Lenz ügyében. A Ninth Circuit ugyanis kimondta, hogy az értesítési és eltávolítási eljárás megkezdése előtt a jogosultaknak meg kell győződnieük arról, hogy az eltávolítani kívánt tartalom megfelel-e a fair use-teszt kritériumainak. A döntés egyértelműen a jogosultak „abszolút hatalmát” kívánja áttörni, egyensúlyt teremtve ezzel a felhasználók, az üzemeltetők és a jogosultak között, amely balanszírozás az Unióban is megfigyelhető, igaz ott egyéb – később bemutatásra kerülő – garanciák mentén. A döntésről lásd: Ben Sisario: YouTube ‘Dancing Baby’ Copyright Ruling Sets Fair Use Guideline. New York Times, 9. 14. 2015 (http://www.nytimes.com/2015/09/15/business/media/youtube-dancing-baby-copyright-ruling-sets-fair-use-guideline.html?_r=0 letöltés ideje: 2015. október 10.), továbbá: Stephanie Lenz v. Universal Music Corp., et al., 801 F.3d 1126 (2015).

¹⁹⁰ Marsoof: i. m. (187), p. 633.

¹⁹¹ Mezei Péter: Digitális sampling és fájlcsere. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Összehasonlító Jogi Intézete, Szeged, 2010, p. 218.

¹⁹² Elker-törvény, 13. § (2)–(4) bekezdés.

Az eljárás nem vezethet mindig eredményre, hiszen számos esetben a weboldal teljes profilja az illegális tartalmak hozzáférhetővé tételére épül (lásd pl. PirateBay). Az ilyen oldalak üzemeltetői figyelmen kívül hagyják a felszólításokat, eltávolítási kötelezettségüknek nem tesznek eleget.¹⁹³ Az eljárás inkább a legálisan üzemelő tárhelyszolgáltatók esetében lehet hasznos, ahol az Elker-irányelvben is nevesített kimentési lehetőségként áll előttük a jogsértő tartalmak tudomásszerzést követő eltávolítása.

A jogkövető magatartásra önmagában tehát nem elég sem a jog írott szövege, sem pedig a jogosultak figyelmeztetése a jogsértés abbahagyására. Elégséges lehet azonban egy kellően elretentő erejű – rendszerint igen magas bírságot kilátásba helyező – bírósági döntés, amelynek hatására még a főként illegális célokat szolgáló oldalak üzemeltetői is olykor-olykor meghátrálnak.¹⁹⁴

Az értesítési és eltávolítási eljárás nemcsak szerzői jogi jogsértések meggátlására használható, hanem sok más, interneten fellelhető tartalom eltávolítására is. Az eltávolítás gyakran mögöttes szándékot rejt, amely irányulhat nem kívánt vallási ideológiák eltávolítására, üzleti versenytársakkal szembeni előny szerzésére, blogok, kritikák és más politikai tartalmak elérhetetlenné tételére.¹⁹⁵ Mivel az eljárás lényege, hogy a szerzői jogi jogosultak bizonyítási eljárás nélküli kérhetik a tartalmak eltávolítását, ezért fontos a jóhiszeműségük vizsgálata. Mivel a magyar szerzői jog a polgári jog mint anyajog normarendszeréből táplálkozik, így nem lehet kétség, amennyiben kiderül az eltávolítást kérő rosszhiszeműsége, nem kerülhet sor a tartalom eltávolítására. Ugyanezen elv érvényesül az amerikai joggyakorlatban is. Az amerikai szerzői jogi törvény¹⁹⁶ előírja, hogy a jogosultnak jóhiszeműen kell feltételeznie, hogy művét az ő vagy más jogosult, illetve a törvény engedélye nélkül használták fel.¹⁹⁷ Enélkül helye lehet a tartalom „visszahelyezésének” (*putback*).¹⁹⁸

Az ismételten elérhetővé tétel kérdését az Elker-törvény is szabályozza. A jogában sértett fél ugyanis az eltávolítás tényét tartalmazó értesítés kézhezvételét követő nyolc napon belül teljes bizonyító erejű magánokiratban kifogással élhet az eljárás ellen. A kifogásról a szolgáltatónak értesítenie kell a jogosultat, majd az elérhetetlenné tett információt haladéktalanul

¹⁹³ *Amanda Wilson Denton*: International copyright enforcement: the lasting value of 20th century tools, and the tools of the next generation. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 10. évf. 4. sz., p. 289.

¹⁹⁴ A Mininova csak azután volt hajlandó eltávolítani a torrentfájlok zömét, miután az ügyben eljáró bíróság max. 5 millió euró bírság megfizetésére kívánta kötelezni, amennyiben a megszabott határidőn belül nem teszi elérhetetlenné a jogsértő torrentfájlokat. Lásd: *Mezei Péter*: A fájlcsere dilemma – A perek lassúak, az internet gyors. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 126.

¹⁹⁵ *Benjamin Wilson*: Notice, Takedown, and the Good-Faith Standard: How to Protect Internet Users From Bad-faith Removal of Web Content, *Saint Louis University Public Law Review*, 29. évf. 2. sz., 2010, p. 614–615.

¹⁹⁶ U.S. Copyright Act, 512. § (c) bekezdés (3) pont (v) alpont.

¹⁹⁷ *Wilson*: i. m. (195), p. 619.

¹⁹⁸ *Wilson*: i. m. (195), p. 615.

újra elérhetővé kell tennie. Az ideiglenes elérhetővé tétel mindaddig fennmarad, ameddig a jogosult peres eljárásban nem tudja bizonyítani az információ jogsértő voltát.¹⁹⁹

2.4. Blokkolás

Az interneten elérhető tartalmak blokkolása nemcsak a szerzői jog igénybe vehető eszközeit gazdagította, hanem egy sor más – egyéni és közérdekű – esetben lehetővé tette a nem kívánt tartalmak elérésének a korlátozását. A tartalmakat nyilvánossághoz közvetítő weboldalak csoportosíthatók aszerint, hogy kifejezetten a jogsértés elősegítésére alkották meg őket (Newzbin, Pirate Bay, Popcorn Time), vagy alapvetően jogszerűen működnek ugyan, de fellelhetők rajtuk nem kívánt tartalmak is. Ne feledjük azt sem, hogy a fájlcsere, annak ellenére, hogy az adatforgalom javát az illegális alkotások adják, számos esetben használható legális megosztásra is, így a teljes körű és tartós elérhetetlenné tétel aggályos.

A blokkolás közel 20 éve íródó történetében számos variáció alakult ki. Ezek közé tartoznak az egyszerű, felhasználói szinten (*in-home solutions*) alkalmazható blokkolások és szűrések (tűzfal, spamszűrő, hirdetésblokkoló, antivírusszoftverek);²⁰⁰ a szolgáltatók által rendszeresített mechanizmusok (weboldalak blokkolása ideiglenes intézkedésként, a biztonságos böngészést elősegítő alkalmazások);²⁰¹ az intézményi szinten végzett tartalomkorlátozás és -szűrés; illetve a kormányzati szinten alkalmazott, elsősorban politikailag káros tartalmakkal szembeni fellépés.²⁰²

Amint azt fentebb láttuk, a notice and takedown kikerüli az igazságszolgáltatás útját, a felek maguk között igyekeznek megoldani a jogvitát. Ha ez nem vezet eredményre, vagy a jogosultak eleve eltekintenek az alkalmazásától, akkor kerülhet sor az online jogsértésből származó hátrányok blokkolás útján való enyhítésére.²⁰³ A jogintézmény alapjait az Infosoc-irányelv 8. cikk (3) bekezdése rakja le, amely kötelezi a tagállamokat, hogy biztosítsák a szerzői jogukban megsértett jogosultak részére a blokkoláshoz és más ideiglenes intézkedésekhez szükséges bírósági végzések kibocsátásának a lehetőségét.²⁰⁴ A végzéseket a közvetítő

¹⁹⁹ 2001. évi CVIII. törvény, 13.§ (6)–(8) bekezdés.

²⁰⁰ Ofcom Advice: “Site Blocking” to reduce online copyright infringement – A review of sections 17 and 18 of the Digital Economy Act, 2010. p. 26–27 (<http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/internet/site-blocking.pdf> letöltés ideje: 2016. január 25.).

²⁰¹ Érdekes megközelítést tartalmazott egy holland jogérvényesítési szervezet, a BREIN érvelése. A holland internetszolgáltatókkal (Ziggo és XS4ALL) folytatott jogvitájában igyekezett felhívni a figyelmet arra, hogy amíg a szolgáltató az elektronikus üzenetek levélszemetét, az ún. spamet szűri és blokkolja, mivel azokat az ügyfelek nem preferálják, addig ugyanezt nem teszi meg a torrentoldalakkal szemben, hiszen azokat a felhasználók kifejezetten hasznosnak találják. [Lásd: Pirate Bay Blocking Orders Should be Overturned Under EU Law, ISPS Argue (<https://torrentfreak.com/pirate-bay-blocking-orders-should-be-overturned-under-eu-law-isps-argue-130919/>) letöltés ideje: 2015. december 03.].

²⁰² Parti Katalin: „10 dolog, amit utálok benned”, avagy a kormányzati szintű internet-blokkolás kritikája a német törvény kapcsán. Infokommunikáció és Jog, 2010. 3. sz., p. 97.

²⁰³ Marsoof: i. m. (187), p. 634.

²⁰⁴ Marsoof: i. m. (187), p. 634.

szolgáltatókkal szemben bocsátják ki, akiknek a szolgáltatásait harmadik személyek szerzői jog vagy szomszédos jogok megsértése céljából veszik igénybe.²⁰⁵ A célzott intézkedésnek arányosnak és visszatartó erejűnek kell lennie, amely alkalmas arra, hogy a jogsértő tartalmakhoz való hozzáféréstől elzárják a szolgáltató hálózatát igénybe vevő felhasználókat.²⁰⁶ A végzés formájában hozott *ideiglenes intézkedésnek azonnalinak és hatékornynak* kell lennie, amelyet a szellemi tulajdon-jogok megsértésének megelőzése érdekében hoz meg a bíróság.²⁰⁷ A végzés kötelezettje olyan közvetítő szolgáltató, akinek a szolgáltatásait harmadik személy a szellemi tulajdon-jog, szerzői vagy szomszédos jog megsértésére veszi igénybe, és amely szolgáltató az Infosoc-irányelv hatálya alá tartozik.²⁰⁸

Az Infosoc- és a jogérvényesítési irányelv által támasztott követelményrendszer az uniós jogba átültetett TRIPS-megállapodás²⁰⁹ elvárásait egészítette ki, tette precízebbé. A TRIPS-megállapodás a szellemi tulajdon-jogok megsértése esetére *azonnali és hatékony eljárást* helyez kilátásba. Az ideiglenes intézkedések (*provisional measures*) között azonban csak az észszerűen fellelhető bizonyítékok bemutatását, a biztosítékot vagy ezzel egyenértékű garanciát nevesíti. Minderre abban az esetben kerülhet sor, ha a késelem helyrehozhatatlan kárt okozna, vagy fennáll a bizonyíték megsemmisítésének a kockázata. Látható tehát, hogy a digitális térben elkövetett szerzői jogi jogsértések kivédésének eszköztára hiányosságokat mutatott, amelyeket a hivatkozott két irányelv megnyugtató módon pótolni tudott.²¹⁰

A blokkolás célja nemcsak a már bekövetkezett jogsérelem orvoslása, hanem annak a megelőzése, hogy a jogsértő tartalmakhoz a felhasználók hozzáférjenek, és újabb jogsértést kövessenek el. Nem világos ugyanakkor, hogy a jogosultaknak kell-e, és ha igen, milyen formában bizonyítani a jogsérelem bekövetkeztét. A jogérvényesítési irányelv 9. cikkének (3) bekezdésében előírja, hogy a felperes bármely rendelkezésre álló bizonyíték szolgáltatásával támassza alá, hogy ő a jogosult, és hogy jogát sérelem érte, vagy a jogsértés veszélye fennáll. Ugyanakkor éppen a megelőzés előfeltétele az, hogy a jogosultak anélkül is fellépessenek, hogy bizonyítanak, a blokkolásra kötelezett szolgáltató ügyfelei valóban megtekintik a védelem alatt álló műveket.²¹¹ A kérdés megválaszolása végett szükséges lenne eldönteni,

²⁰⁵ Infosoc-irányelv, 8. cikk (3) bekezdés.

²⁰⁶ Uo. (1) bekezdés.

²⁰⁷ 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről, 50. cikk, 1. a) pont.

²⁰⁸ 2004/48/EK irányelv a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről, 9. cikk, (1) bekezdés a) pont (a továbbiakban jogérvényesítési irányelv).

²⁰⁹ Agreement on Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights. Az egyezményt a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation, WTO) keretében fogadták el 1994-ben. Az egyezmény a csatlakozó tagok számára minimumszabályokat ír elő a szellemi alkotások területén. Magyarországon kihirdette az 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

²¹⁰ TRIPS-megállapodás, 50. Cikk (1)–(2) bekezdés.

²¹¹ UPC Telekabel Wien-ítélet, 38. pont.

hogy a blokkolás jogintézményének bevezetésével mi volt a jogalkotó célja. Vajon arra törekedtek-e, hogy a már kialakult jogsértést megszüntessék, vagy pedig – mivel az előbbire a blokkolással nem, csakis a tartalom eltávolításával van lehetőség – a felhasználók távolutartásával a további jogsértéseket megelőzzék? Álláspontunk szerint a bizonyítás mellőzése jelentős mértékben elbillentené az egyensúlyra törekvő mérleg nyelvét a jogosultak javára, főleg akkor, ha nemcsak a bizonyítást, hanem az alperes szolgáltató meghallgatását is elmulasztanák, amire akkor van csak lehetőség, ha a késedelem, amit az alperes szolgáltató kifogása okoz, a jogosult számára helyrehozhatatlan kárt okozna.²¹²

2.4.1. A blokkolás technikai háttere és legnagyobb kockázata, a megkerülés (circumvention)

A blokkolásra kötelező végzések ún. *notice and block* rezsimként²¹³ működnek, vagyis a szolgáltatónak tudomása kell, hogy legyen az alapul fekvő jogsértésről és a blokkolni kívánt weboldal tulajdonságairól, ideértve az IP-címet és az URL-t is.²¹⁴ Erre azért van szükség, hogy a szolgáltató a támadott weboldal IP-címét²¹⁵ és URL-jét²¹⁶ is blokkolni tudja. Minden weboldal, amelynek működtetéséről egy szerver gondoskodik, rendelkezik egyedi címmel, az *internetprotokoll*-címmel. Minden szolgáltató rendelkezésére áll egy adatbázis, ez az ún. DNS (Domain Name System), amely tartalmazza az IP-címeket és a hozzá kapcsolódó doménneveket. Amikor egy felhasználó csatlakozni kíván egy megadott weboldalhoz, a doménnevet a szolgáltató DNS-rendszere alakítja át IP-címé.²¹⁷

A blokkolás kivitelezésére technikailag több metódus létezik:

a) lehetőség van arra, hogy a szolgáltató a DNS-rendszeréből törölje vagy módosítsa a támadott weboldal IP-címét. Ha egy felhasználó ezt követően megpróbál felcsatlakozni a megtekinteni kívánt weboldalra, akkor a szolgáltató rendszere vagy azt jelzi, hogy ilyen IP-cím nem létezik, vagy a felhasználót elirányítja egy másik weboldalra.²¹⁸

b) A szolgáltatók megtehetik azt is, hogy egy hálózati eszközt, nevezetesen a routert [border gateway (edge) router] használják az IP-címek blokkolásához. Ekkor a szolgáltató által átkonfigurált router a felhasználó kérését vagy „elhagyja”, figyelmen kívül hagyja, vagy

²¹² Jogérvényesítési irányelv, 9. cikk (4) bekezdés.

²¹³ *Marsoof*: i. m. (187), p. 651.

²¹⁴ *Marsoof*: i. m. (187), p. 653.

²¹⁵ Az IP-cím egyedi hálózati azonosítókód, amellyel az egymással kommunikáló számítógépek egymást azonosítani tudják. Mivel a címek számkombinációkból épülnek fel, és minden elem 255-ig mehet, ezért napjainkban már inkább az ún. dinamikus IP-címek kedveltek, amelyeket a szolgáltató oszt ki a felcsatlakozás pillanatában a felhasználónak, majd a lecsatlakozáskor elvesz.

²¹⁶ Az URL (Uniform Resource Locator) a webcím, ún. egységes erőforrás-azonosító, amely magában foglalja az interneten keresett dokumentumok négy alapinformációját; a célgéppel történő kommunikáció protokollját, a tartomány nevét, a cél gép hálózati portjának számát és a fájlhoz vezető elérési utat.

²¹⁷ *Marsoof*: i. m. (187), p. 652.

²¹⁸ [2014] EWHC 3354 (Ch) Cartier International AG, Montblanc-Simplo GMBH, Richemont International SA (Richemont and others) v. British Sky Broadcasting Ltd, British Telecommunication PLC, EE Ltd., Talktalk Telecom Ltd., Virgin Media Ltd. (Sky and others), (2014. október 17.), 25. pont i).

pedig el irányítja egy, a szolgáltató által megadott IP-címre. Ezzel a megoldással a felhasználó és a weboldal közötti kommunikációt lehet blokkolni akkor is, ha a megtekinteni kívánt weboldal DNS-rendszerben tárolt IP-címe megfelelő volt.²¹⁹

c) Az URL-címek blokkolása során a szolgáltatók az adatforgalmat figyelik. Ha egy felhasználó egy olyan URL-címre kíván felcsatlakozni, amely egy támadott weboldalhoz tartozik, akkor ezt a szolgáltató a fentebb leírt IP-cím eltérítésével vagy blokkolásával teszi lehetetlenné.²²⁰ Az adatforgalom megfigyelése történhet az ún. *deep packet inspection* (mélyreható csomagellenőrzés) módszerrel, amely a megtekinteni kívánt tartalmat kulcsszavanként ellenőrizve vizsgálja, majd blokkol a tiltólistán szereplő kulcsszavak szerint.²²¹

d) Egyes szolgáltatók ún. kétfokozatú rendszert (*two-stage system*) alkalmaznak. Az első fokozatban az IP-címet térítik el, a másodikban pedig az URL-címeket blokkolják. Ha az első lépcsőben a felhasználó olyan oldalra kíván csatlakozni, amelyen blokkolt tartalom található, akkor életbe lép a második lépcsőfok, vagyis a felhasználó kérését eltérítik. A második lépcsőben az adatforgalmat, amely a blokkolt URL-hez vagy IP-címhez kapcsolódik, megállítják. Mind a c), mind pedig a d) pontban alkalmazott módszerhez ún. proxy (helyettesítő, közvetítő) szervereket használnak, amelyek a felhasználók kéréseit egy közbenső elemként egy másik szerverhez irányítják.²²²

A szolgáltatóknak tehát többféle variáció és a technikai fölény is a rendelkezésükre áll, némi hozzáértéssel ezek az erőfeszítések mégis könnyedén kijátszhatók, a blokkolás megkerülhető. Ehhez nem kell más, csak érteni az IP-cím és URL megváltoztatásának módjához,²²³ vagy proxy szerverek, virtuális magánhálózatok (VPN)²²⁴ közbeiktatásával „átugrani” az akadályt.²²⁵ A megkerülésre egyébiránt maguk a torrentoldalak is bátorítanak.²²⁶

Napjaink komplex jogsértő magatartástípusaira csak úgy lehet hatékony válaszokat adni, ha azok maguk is hasonlóképpen összetettek, kombináltak. Éppen ezért a blokkolás is csak akkor lehet megfelelően hatékony, ha a különböző technológiákat egymással vegyítve alkalmazzák. Ezzel lehetővé válhat, hogy az elszigetelni kívánt weboldal ne törhessen ki oly

²¹⁹ Richemont v. Sky, 25. pont ii).

²²⁰ Uo. 25. pont iii).

²²¹ *Parti*: i. m. (202), p. 98.

²²² Richemont and others v. Sky and others, 25. pont iv).

²²³ *Marsoof*: i. m. (187), p. 653.

²²⁴ A Virtual Private Network egy olyan hálózat, amelynek segítségével az eredeti hálózaton rejtve maradnak az átmenő adatok. A VPN-eket vagy a routerekbe építik be, vagy pedig szoftverek segítségével működtetik.

²²⁵ Richemont and others v. Sky and others, 26–27. pont.

²²⁶ A Pirate Bay többek között VPN-szoftverek, a TOR, és egyéb módszerek alkalmazását javasolja, ha pedig ezek nem működnek, akkor proxy szerver közbeiktatását tartják a legkézenfekvőbb megoldásnak. Lásd: Which are the Best Anonymus VPN Providers? (<https://torrentfreak.com/anonymus-vpn-service-provider-review-2015-150228/>, letöltés ideje: 2015. december 7.), illetve Pirate Bay Enjoys 12 Million Traffic Boots, Shares Unblocking Tips (<https://torrentfreak.com/pirate-bay-enjoys-12-million-traffic-boost-shares-unblocking-tips-120502/>, letöltés ideje: 2015. december 7.).

könnyedén a „kordon” mögül.²²⁷ Ilyen vegyes, továbbfejlesztett (*hybrid*) mechanizmus lehet a DNS-rendszer kiterjesztett védelme, a *DNS Security Extension* (DNSSEC), illetve a *DNS Response Policy Zones* (DNS RPZ). Az utóbbi egy nyílt forráskódú szoftver, amelyet főként Linux és Unix operációs rendszerre fejlesztettek, és egy központi szerver által folyamatosan frissített listát tartalmaznak a feketelistára helyezett weboldalakról. Az előbbi egy digitális aláírás, amely megerősíti a DNS forrásának hitelességét egy tanúsítványlánc beiktatásával. A megoldással kiküszöbölhetővé válnak olyan, a DNS-adatbázisokat támadó vírusok, amelyekkel a kibertér bűnelkövetői igyekeznek a végfelhasználókat az általuk kiválasztott oldalakra átirányítani.²²⁸

2.4.2. Joghatósági problémák

Még nagyobb gondot jelent – és nemcsak a blokkolás, hanem a notice and takedown esetében is –, hogy a támadott weblapok szervereit az üzemeltetők egyszerűen elköltöztetik másik országba. Tipikusan olyan helyre – harmadik vagy offshore országokba –, amely kívül esik akár az Európai Gazdasági Térség, akár Észak-Amerika államainak joghatósági hatókörén.²²⁹ Az internet ráadásul már régen lebontott mindenfajta országhatárt, így egy jogsértés igen komoly nemzetközi magánjogi problémákat is felvet. A szerzői jogok a világ legtöbb országában védelmet élveznek, ez pedig megtöbbszörözheti a joghatóságot, főleg akkor, ha a jogsértésre több országban is sor kerül, amelyek közül egyik az Európai Gazdasági Térségen kívül helyezkedik el. Ekkor a sérelem orvoslására mindenhol lehetőség nyílik, ahol azokat a jogosultak elszenveték.²³⁰ A jogosultak helyzete kevésbé hátrányos, ha a világnak kizárólag azon régióját vesszük figyelembe, ahol az Európai Unió vonatkozó normái érvényesülnek. Ezek világos kereteket szabnak mind a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok érvényesítése,²³¹ mind a polgári peres eljárások esetére.²³²

A probléma vizsgálata azért is fontos, mert egy adott joghatósági területen akár több szolgáltató is működhet, vagy egy szolgáltató több országban is jelen lehet. Ha ez utóbbi helyzet fennáll, akkor lehetőség van arra, hogy a támadott weboldalt egyszerre több országban is blokkolják.²³³ Ha viszont csak az egyik országban kerül sor az intézkedésre, attól a tartalom egy másik – akár szomszédos – országból könnyen hozzáférhető marad.²³⁴ Az azonban

²²⁷ I. m. (200), p. 41.

²²⁸ I. m. (200), p. 42.

²²⁹ Marsoof: i. m. (187), p. 654.

²³⁰ Marsoof: i. m. (187), p. 655.

²³¹ E téren a legfontosabb nemzetközi magánjogi kapcsoló tényező a területiség elve.

²³² E körben a kapcsoló tényezők egybeeszenek, ugyanis mind az actor sequitur forum rei elve (a felperes követi az alperes fórumát), mind pedig a károkozás helye szerinti eljárás elve szerződésen kívüli károkozás esetén az alperes lakóhelye szerinti fórum joghatóságát köti ki. Lásd: Nagy Csongor István: Nemzetközi Magánjog. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 80, 208–215.

²³³ Marsoof: i. m. (187), p. 655.

²³⁴ Marsoof: i. m. (187), p. 655.

meglehetősen ritka, hogy egy országban csak egy szolgáltató legyen monopolhelyzetben, így a pajzson könnyen rés keletkezhet, hiszen ha nem egyszerre lépnek fel az összes piacon lévő szolgáltató ellen, akkor előfordulhat, hogy „A” szolgáltató blokkolja ugyan a hozzáférést, „B” viszont nem, így „B” felhasználói továbbra is hozzáférhetnek a jogsértő tartalomhoz.²³⁵ Ugyanezt akár „A” előfizető felhasználói is megtehetik egy egyszerű proxy szerver közbeiktatásával.

2.4.3. A feleket védő eljárásjogi garanciák

Noha az alább ismertetésre kerülő *Richemont v. Sky*-ügy nem szerzői, hanem védjegyjogi területen született, mégis releváns és eljárásjogi szempontból lényeges adalékokkal egészítette ki a blokkolás rezsimjét. Lefektetésre kerültek benne olyan garanciák, amelyek a felek közötti egyensúlyt hivatottak biztosítani. Amennyiben a végzés tartalmával nem elégedettek, mind a szolgáltatók, mind a támadott weboldal üzemeltetői fellebbezhetnek a bírósághoz a végzés visszavonása vagy megváltoztatása iránt a körülményekben beállott jelentős változás esetén. Ezt a jogosultságot biztosítani kell a felhasználók számára is, hogy a rájuk nézve hátrányos döntéseket érdemben befolyásolhassák. Ahhoz, hogy a végzésben foglalt kötelezettségnek maradéktalanul eleget tudjon tenni, a blokkolásra kötelezett szolgáltatót megfelelő és pontos információkkal kell ellátni, a felhasználókat pedig a blokkolás tényéről és a jogorvoslat lehetőségéről kell tájékoztatni. Ha a támadott weboldalt blokkolták, az intézkedésnek addig kell tartani, ameddig a jogsértés fennáll, vagy a szankció további fenntartásáról maga a szolgáltató vagy a bíróság nem rendelkezik.²³⁶

3. KITEKINTÉS – AMIT A VÉDJEJYJOG A BLOKKOLÁS INTÉZMÉNYÉHEZ HOZZÁTETT

A weblapok blokkolásának nemcsak a szerzői és szomszédos jogok megsértése esetén van helye, hanem egyéb, pl. védjegyjogi jogsértés esetén is. A hasonló típusú esetek közül a *Richemont International S.A. v. British Sky Broadcasting Ltd*-ügyet érdemes közelebbről megvizsgálnunk. A luxusmárkák, ékszerek, karórák és íróeszközök védjegyeit birtokló felperes társaság bírósághoz fordult blokkoló végzés kibocsátása végett, amellyel jó néhány közvetítő szolgáltatót²³⁷ arra kívánt kötelezni, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket annak

²³⁵ Ugyan egyelőre meglehetősen utópisztikus, a jogkimerülés intézményének analógiájára ajánlatos lenne legalább közösségi szinten eljárásni a gondolattal, hogy a blokkolást regionális szintre emelve kötelezővé tegyünk egyfajta egységes, minden tagállamban kötelező blokkolási végzést, amely alapulhatna egy „feketelistán”, amelyre a „látor” oldalak IP-címei/URL-jei és egyéb releváns adatai kerülnének fel, és amelyet minden tagállamban blokkolni kellene.

²³⁶ *Marsoof*: i. m. (187), p. 650.

²³⁷ Sky, BT, EE, TalkTalk, Telefonica (O2) és Virgin Media.

érdekében, hogy megelőzzék vagy korlátozzák a hozzáférést olyan weblapokhoz, amelyeken a cégcsoport márkáinak hamisított változatait kínálták.²³⁸

A röviden citált jogeset két dologra hívja fel a figyelmet. Egyrészt mindkét esetben a támadott weblapon jogsértő tartalom található. Amíg azonban a védjegy esetében a felhasználók maguk nem vesznek részt a hamisítás elkövetésében, csak a honlapra elhelyezett terméket tudják elérni, illetve megvásárolni, addig a szerzői és szomszédos jogok sérelmét a felhasználók maguk is elkövetik azzal, ha a már eleve jogsértő tartalmat a weblapról saját számítógépeikre többszörözik. A különbségből fakadóan a blokkolással elérni kívánt cél sem teljesen ugyanaz. A védjegy esetében a blokkolással csak azt kívánják megakadályozni, hogy a felhasználók hozzáférjenek a hamisított termékekhez, a szerzői jog esetében azonban azt is meg kívánják akadályozni, hogy saját felhasználóik a jogsértésben magában részt vegyenek.²³⁹

Az összehasonlításon túl a védjegyjogi esetjog – éppen az imént felhívott jogeset – kifejlesztett négy *küszöbfaktort* (*threshold factors*), amelyek alkalmazása a szerzői jogi jogsértések esetén is megfontolandó lenne. A *Richemont v. Sky*-ügyben kibocsátott végzést az alábbi négy faktorra alapították: 1. az internetszolgáltatók közvetítő szolgáltatónak minősülnek, 2. a blokkolással támadott weboldal üzemeltetői részesei voltak a védjegyjogi jogsértésnek, 3. az üzemeltetők a hamisítványokat a szolgáltatók hálózatának a felhasználásával kívánták eljuttatni a célközönséghez, 4. és végül a közvetítő szolgáltatónak ténylegesen tudomása volt a jogsértés tényéről.²⁴⁰

A védjegyjog területén született, a közvetítő szolgáltatók felelősségét elemző ítéletek közül a *L'Oréal v. eBay*-ügy²⁴¹ is kiemelkedő jelentőséggel bír.

A felperesek termékeiket zárt forgalmazói hálózat útján értékesítik, egyben megtiltva a szerződéses forgalmazóknak, hogy termékeiket más forgalmazókon keresztül értékecsk, illetve más forgalmazókat lássanak el vele. Az alperesek az eBay elektronikus áruház felületén 17 tárgy adásvételi szerződését kötötték meg harmadik személy felhasználókkal. E termékek között kettő a L'ORÉAL védjegy meghamisításával került forgalomba, a további 15 termék pedig az értékesítés révén sértette a védjegyvoltalom jogosultját, hiszen azon termékeket nem szánták értékesítésre, illetőleg nem az EGT-ben, hanem az észak-amerikai piacon szerették volna őket adásvétel tárgyává tenni.²⁴² A felperes szerint tehát az eBay felel a védjegyek használatáért, mivel azokat az oldalán közzétette. Az eBay védelmére érvként hozta fel, hogy a webáruház felhasználói feltételei között szigorúan tiltja a hamisított termékek árusítását és a védjegyhez fűződő jogok megsértését.²⁴³

²³⁸ *Richemont v. Sky*, 12. pont.

²³⁹ *Marsoof*: i. m. (187), p. 643.

²⁴⁰ *Richemont v. Sky*, 142–157. pont.

²⁴¹ *L'Oréal és társai-ítélet*, C-324/09, ECLI:EU:C:2011:474 (2011. július 12.).

²⁴² Uo. 27–29. és 33–36. pont.

²⁴³ Uo. 38. és 30. pont.

Az ügyben eljáró bíróság a jogvitát előzetes döntéshozatali eljárás keretében az Európai Unió Bírósága elé utalta. Egyidejűleg megállapított egy, az elektronikus jogérvényesítés szempontjából is fontos tény, nevezetesen azt, hogy az eBay a felhasználási feltételek betartatása érdekében szoftveres szűrőmechanizmusokat működtetett, valamint a „VeRO” (*Verified Rights Owner*) elnevezésű értesítő és eltávolító rendszert is kifejlesztette, lehetővé téve a jogsértő hirdetések felkutatását és eltávolítását. E programot a felperes L’Oréal nem találta kielégítőnek, így igénybe sem kívánta azt venni.²⁴⁴

A döntéshozatalra előterjesztett tíz fő kérdésből az utolsó kettő irányult arra, hogy az eBay – mint az Elker-irányelv hatálya alá tartozó szolgáltató – felelősséggel tartozik-e a szolgáltatás igénybe vevője által küldött információ tárolásáért, továbbá ha tényleges tudomással bír a jogsértés tényéről, akkor eltiltható-e a jövőre nézve a további jogsértéstől, illetve a jogsértés folytatásától, amennyiben a szolgáltatását harmadik személy arra használja fel, hogy lajstromozott védjegyet bitoroljon?²⁴⁵

Az Európai Unió Bírósága az utolsó két kérdésre adott válaszában megállapította, hogy az áruk internetes adásvételét elősegítő weboldal szolgáltatásnak minősül, amely adott esetben tevőlegesen is segíti az eladást a felkínált termék megjelenítésének optimalizálásában. Az sem vitatható, hogy az eBay a felhasználók által szolgáltatott adatokat a szerverein tárolja, ráadásul a felületén keresztül eladott termékek után százalékos díjazásban részesül. Mivel az eBay adásvételt segítő tevékenysége, valamint a felperesek értesítése révén tudomással bírt a jogsértésről, ezért nem mentesülhet a közvetítőket terhelő felelősség alól.²⁴⁶ Ha pedig a felelősség megállapítható, helye van a jogsértésektől való eltiltásnak akár a jövőre nézve is.²⁴⁷ Ez azonban nem jelentheti valamennyi ügyfél összes adatának tevőleges nyomon követését, mert az ilyen általános nyomonkövetési kötelezettség aránytalan és méltánytalan lenne, valamint akadályozhatná a jogszerű kereskedelmet.²⁴⁸

A két védjegyjogi jogvita során megállapítást nyert tételek szembetűnő hasonlóságot mutatnak a korábban feltárt szerzői jogi felelősségi lépcsőkkel. Azokban az esetekben is megállapítást nyert, hogy az internethozzáférés-szolgáltatók a közeg biztosításával továbbközzetik, sőt, adott esetben tevőlegesen is segítik a jogsértést. A jogsértő weboldalak a felhasználókkal együttesen felelnek, ha tudomásuk van a jogsértés tényéről. A védjegyjogi jogvitákban keletkezett és blokkolásra kötelező végzés kibocsátásával végződött esetekben különbség tehát csak a jogsértés megvalósulása és mibenléte tekintetében van.

²⁴⁴ Uo. 46. pont.

²⁴⁵ Uo. 50. pont.

²⁴⁶ Uo. 106–124. pont.

²⁴⁷ *Toby Headdon*: Beyond Liability: On the Availability and Scope of Injunctions Against Online Intermediaries After L’Oréal v eBay. *European Intellectual Property Law Review*, 2012. 3. sz., p. 138.

²⁴⁸ L’Oréal v. eBay. 126-127. és 139–140. pont.

4. BLOKKOLT ALAPJOGOK?

A célból, hogy megvizsgáljuk, a blokkolással érintett felek meddig terjeszkedhetnek az érdekvényesítés terepén anélkül, hogy ezzel a másik fél jogait vagy jogos érdekeit veszélyeztetnék, ajánlatos egy képzeletbeli háromszöget felvázolni.²⁴⁹ A háromszög szarainak hipotetikus váza az *arányosság*²⁵⁰ és *méltányosság*²⁵¹ elve, amely egyensúlyt hivatott teremteni a védeni kívánt érdekek és a megtett intézkedések között. E követelményt – amennyiben az Európai Unió jogát vesszük alapul – a tagállamoknak kell elsődlegesen szem előtt tartaniuk, amikor implementálják a már tárgyalt irányelveket. A jogérvényesítési irányelv 3. cikkében általános kötelezettségként írja elő a tagállamok számára, hogy a jogorvoslatoknak méltányosnak, igazságosnak, hatásosnak, arányosnak és elrettentőnek kell lenniük. Azokat úgy kell alkalmazni, hogy ne gátolják a jogszerű kereskedelmet.

A háromszög csúcán a szellemi alkotások jogosultjai helyezkednek el. Részükre a jogi garanciákat számos európai és nemzetközi dokumentumban megtalálhatjuk. Az Európai Unió Alapjogi Charta 17. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy „a szellemi tulajdon védelmet élvez.” Az Infosoc-irányelv hasonlóképpen a (3) preambulumbekkezdésben kimondja, hogy a harmonizációra az alapvető jogelvek, így különösen a szellemi tulajdont is magába foglaló tulajdon védelme érdekében van szükség. A jogérvényesítési irányelv rögtön az (1) preambulumbekkezdésében kiemeli, hogy a „szellemi tulajdon védelme a belső piac sikerének egyik alapfeltétele.”

A TRIPS-megállapodás 41. cikk (1) bekezdése kissé bővebben deklarálja a szellemi tulajdon védelmét, amennyiben a szellemi tulajdon-jogok megsértése esetére hatékony eljárást helyez kilátásba. Ezzel összecseng a charta 47. cikke is, amely hatékony jogorvoslatot és tisztességes eljárást garantál. A Szellemi Tulajdon Világszervezete (*World Intellectual Property Organization, WIPO*) által 1996-ban elfogadott Szerzői Jogi Szerződés²⁵² 14. cikkében akként rendelkezik, hogy a szerződő felek kötelesek biztosítani, hogy jogrendszerükben rendelkezésre álljanak azok a jogérvényesítési eszközök, amelyek a szerzői jogok megsértése esetére hatékony eljárást tesznek lehetővé.

A háromszög másik csúcán a szolgáltatók helyezkednek el. Kétségtelen, hogy a jogsértések létrejöttében és orvoslásukban is megkerülhetetlen szerepük van, a szellemi tulajdon-

²⁴⁹ Pekka Savola az elképzelt háromszög egyik csúcán elhelyezkedő szolgáltatókat két részre bontja, és külön nevesíti a weboldalak üzemeltetőit. Részükre a legnagyobb alapjogi kockázatot egy közérdek, nevezetesen a külföldi oldalak nemzeti kontrollja jelentheti. Lásd: *Pekka Savola: Proportionality of Website Blocking: Internet Connectivity Providers as Copyright Enforcers*. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 5. évf. 2. sz., 2014, p. 116, 118.

²⁵⁰ UPC Telekabel Wien-ítélet, 46. pont.

²⁵¹ SABAM-ítélet, C-360/10, ECLI:EU:C:2012:85 (2012.február 16.), 34. pont.

²⁵² Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről.

hoz való jog nem lehet abszolút érvényű és érinthetetlen,²⁵³ nem róhat aránytalan terhet a szolgáltatókra, akiket több jogi garancia is véd.

Az egyik legelső, a szolgáltatókat célzó ügy a Scarlet internethozzáférés-szolgáltató ellen indult.²⁵⁴ A Scarlet ügyfelei a felperes repertoárjába tartozó zeneszámokat töltötték le fájlcsere-lő szoftverek segítségével. A SABAM közös jogkezelő szervezet 2004-ben azért fordult a brüsszeli elsőfokú bírósághoz, hogy bírság terhe mellett kötelezze a Scarletet arra, hogy az akadályozza meg vagy lehetetlenítse el ügyfelei fájlcsere-lő tevékenységét.²⁵⁵ Miután a bíróság a SABAM keresetében foglaltaknak helyt adva kötelezte a Scarletet az intézkedések megtételére,²⁵⁶ az fellebbezett, mivel megítélése szerint lehetetlen ilyen blokkoló- és szűrő-rendszereket hatékonyan üzemeltetni. Álláspontja szerint ezek hatékonysága és tartóssága kérdéses, ráadásul a hálózatnak nincs is meg erre a megfelelő kapacitása, és ha még lenne is megoldás, azokat könnyedén ki lehetne játszani a változatos fájlcsere-lő szoftverek révén.²⁵⁷ A hasonló mechanizmusok működtetésének elvárása ezenfelül ellentétes az Elker-irányelv ún. *védett kikötő* (*safe harbour*) intézményével.²⁵⁸ Az Elker-irányelv 15. cikk (1) bekezdése ugyanis kimondja az *általános nyomonkövetési kötelezettség tilalmát*: „a tagállamok nem állapíthatnak meg a szolgáltatókat terhelő olyan általános kötelezettséget, amely szerint ... a szolgáltatások nyújtása során ... továbbított vagy tárolt információkat nyomon kellene követni, vagy ki kellene vizsgálni a jogellenességre utaló tényeket vagy körülményeket.” Ha általános nyomon követésre nem is, egyedi esetben azonban kötelezhetők a szolgáltatók nyomon követésre, továbbá akkor is, ha a tagállamok a nemzeti jogszabályuk alapján erre kötelezik őket.²⁵⁹ Itt is szükséges azonban a megfelelő alapjogi egyensúly fenntartása.

Ha nem is kell erején felüli eszközöket alkalmaznia a szolgáltatónak, a blokkolás követelményének eleget kell tennie. Ennek eszközeit azonban, függően a rendelkezésre álló forrásoktól és kapacitásoktól, szabadon válogathatja, de figyelemmel arra, hogy az alkalmazott intézkedés összeegyeztethető legyen egyéb kötelezettségekkel és az ellenérdekű felek jogával.²⁶⁰ Az eszköztárban nemcsak a blokkolás található. Az illegális tartalmak internetes forgalmához nagy sáv szélességű internetkapcsolat szükséges, amelyet az előfizetők nagyon gyakran bevallottan azért választanak, hogy minél gyorsabban tudjanak fájlcsere-lést és más hasonló cselekményeket végezni. Erre ráébredve a szolgáltatók korábban maguk is beavat-

²⁵³ SABAM-ítélet, 41. pont.

²⁵⁴ Scarlet Extended-ítélet, C-70/10, ECLI:EU:C:2011:771 (2011. november 24.).

²⁵⁵ Uo. 15–20. pont.

²⁵⁶ Uo. 23. pont.

²⁵⁷ Uo. 24. pont.

²⁵⁸ A védett kikötő intézményét nemcsak az európai, hanem az amerikai szerzői jog is ismeri. A Digital Millennium Copyright Act (DMCA) 1998-as elfogadása után a Code of Laws of the United States of America (U.S.C.) részévé tett szabályozás a U.S.C. 17. könyve (US Copyright Act) 512. §-ában található.

²⁵⁹ 2000/31/EK-irányelv, (47) preambulumbekezdés.

²⁶⁰ UPC Telekabel Wien-ítélet, 52. pont.

koztak a sávszélesség felhasználásába oly módon, hogy a fájlcsereésre nyitva álló kapacitásokkal szemben más adatoknak elsőbbséget engedtek.²⁶¹

Ezt a gyakorlatot mára meghaladottá tette az ún. *netsemlegesség* elve. A szolgáltatók ugyanis nem tehetnek különbséget az interneten fellelhető tartalmak, az elérhető weboldalak és platformok között. Tilos az egymással konkuráló weboldalakat lelassítani vagy elérhetetlenné tenni. Helye lehet ugyanakkor többletköltség ellenében speciális szolgáltatásoknak, de ez nem lehet hátrányos a többi felhasználóra nézve, és nem jelentheti a sávszélesség korlátozását.²⁶² A netsemlegesség elvét előszeretettel hangoztatják a fájlcserelés hívei. A szólásszabadság 21. századi reinkarnációjaként²⁶³ is felfogható alapelv azonban nem abszolút jellegű. Az interneten továbbított adathalmazok pártatlan és független továbbítását²⁶⁴ csak jogszerű célra lehet igénybe venni. Amennyiben akár a közérdek, akár a magánérdek csorbat szenved, helye lehet a korlátozásnak, eltávolításnak, blokkolásnak.

A Scarlet fellebbezését követően a brüsszeli fellebbviteli bíróság arra volt kíváncsi, vajon kötelezhető-e az uniós normák alapján a szolgáltató a teljes ügyfélkörére vonatkozó, megelőző jellegű szűrőrendszert saját költségére és időbeli korlát nélkül alkalmazni, és amennyiben igen, akkor a tagállami bíróságnak minden körülmények között ragaszkodnia kell-e ezen kötelezettség kikényszerítéséhez, vagy pedig a hatékonyság és arányosság figyelembevételével esetleg eltekinthet attól?²⁶⁵

Figyelemmel a fentebb említett safe harbour-doktrínára és a jogérvényesítési irányelv 3. cikkében nevesített méltányosság és igazságosság követelményére, a Scarlettel szemben támasztott követelések irreálisak és a közösségi normákba ütköznek, hiszen az elvárt műszaki megoldás egyet jelentene azzal, hogy a felhasználók teljes adatforgalmát, tevőlegesen ellenőrizze.²⁶⁶ Ez a cselekmény a tájékozódás szabadságának sérelmével járna, mivel a szűrőrendszer nem lenne képes különbséget tenni a jogszerű és a jogszerűtlen adatok között, ez pedig a jogszerű tartalmak adatátvitelének a blokkolásához vezetne.²⁶⁷

Az egy évvel később lezárt SABAM v. Netlog-ügyben a felperes a Netlog tárhelyszolgáltató ellen hasonló követeléssel lépett fel. A Netlog online közösségi hálózati felületet üzemeltet, ahol a felhasználóknak lehetőségük van arra, hogy a profiljukra saját zeneszámokat tölt-

²⁶¹ Békés Gergely: Internetszolgáltatók a fájlcsere ellen? Infokommunikáció és Jog, 2009. 5. sz., p. 195.

²⁶² Netsemlegesség: mit jelent pontosan és hogyan érvényesül az EU-ban? Európai Parlamenti Hírek, 2015. október 22. (<http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/20151022STO98701/Netsemlegess%C3%A9g-mit-jelent-pontosan-%C3%A9s-hogyan-%C3%A9rv%C3%A9nyes%C3%BCI-az-EU-ban>, letöltés ideje: 2016. január 26.)

²⁶³ Ahogyan a szólásszabadság is korlátozható, ha azzal más ember emberi méltóságát, becsületét sértik, úgy az internet semlegessége is korlátozható, amennyiben a szolgáltatást bizonyíthatóan jogellenes célra veszik igénybe.

²⁶⁴ Mezei Péter, Németh László: A fájlcsere és a netes semlegesség kihívása a szerzői jog és információs társadalom viszonyára. Információs Társadalom, 2012. 3. sz., p. 103.

²⁶⁵ Scarlet Extended SA v. SABAM, 28. pont.

²⁶⁶ Uo. 40. pont.

²⁶⁷ Mezei Péter: A fájlcsere dilemma – A perek lassúak, az internet gyors. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 192.

senek fel. A feltöltött tartalmak közül azonban több is a SABAM repertoárjába esett.²⁶⁸ A jogkezelő szervezet nem adott engedélyt e zeneművek és audiovizuális alkotások felhasználására, és megfelelő díj fizetésére sem került sor. A SABAM éppen ezért arra szeretne volna kötelezni a Netlogot, hogy azonnali hatállyal hagyjon fel a tartalmak nyilvánosság számára történő, engedély nélküli hozzáférhetővé tételével, és a jövőben is tartózkodjon ettől, sőt alakítson ki olyan nyomonkövetési mechanizmust, amivel a jövőbeli jogsértéseket is megakadályozza.²⁶⁹

A bíróság az előzetes döntéshozatali eljárásban rámutatott, hogy a teljes ügyfélkörre vonatkozó, megelőző jellegű, saját költségre végrehajtott és időbeli korlátozás nélküli szűrőrendszer alkalmazása ellentétes az Alapjogi Charta 16. cikkében lefektetett követelménnyel, amely a vállalkozás szabadságát kívánja megóvni. Márpedig a SABAM által követelt ideiglenes intézkedések egyértelműen sértik ezen alapjogot, mivel olyan terhet – tipikusan komplex műszaki megoldások kialakítását és működtetését – rónak a szolgáltatóra, amely költségessége révén korlátozza a források szabad felhasználását, és kihat a tevékenység végzésére.²⁷⁰ Figyelembe véve a végrehajtás költségeit, egy oldal blokkolása kb. 10 ezer eurójába kerül egy nagy hozzáférés-szolgáltatónak, ami összességében nem sok, viszont figyelembe véve, hogy egy szolgáltatót rövid időn belül akár többször is bíróság elé citálhatnak az ideiglenes intézkedés kikényszerítése végett, ez meglehetősen nagy teherré válhat.²⁷¹

A jogosultak a rendelkezésükre álló jogszabályi kereteket maximális mértékben igyekeznek kiaknázni. Nemcsak a jogsértő weboldalak blokkolására törekedhetnek, hanem annál többre is, amely adott esetben sértheti a háromszög harmadik csúcsán elhelyezkedő felhasználók személyes adatok védelméhez, a véleménynyilvánítás szabadságához és a magánélet tiszteletben tartásához fűződő jogait. A *Promusicae v. Telefónica*-ügyben²⁷² a felperes *Promusicae* közös jogkezelő szervezetként hangfelvételek- és audiovizuális hanghordozók előállítóit és kiadóit képviselte. Az eljáró bíróság előtt azt indítványozta, hogy az az internet-hozzáférés-szolgáltatást nyújtó Telefónica ellen hozzon ideiglenes intézkedést, előírva, hogy az fedje fel meghatározott, vele szerződéses jogviszonyban álló felhasználók személyazonosságát, egyéb személyes adatait és IP-címüket. A felperes szerint a felhasználók a *KaZaA* fájlcserélő szoftvert felhasználva osztanak meg olyan zeneműveket, amelyek a *Promusicae* ügyfélkörének a repertoárjába tartoznak.²⁷³ Mivel a kérdést a madridi bíróság nem tudta eldönteni, előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult az Európai Unió Bíróságához.

A Telefónica vitatta a kérés jogosságát arra hivatkozva, hogy a kért adatokat kizárólag nyomozás keretében, illetve a közbiztonság vagy a nemzetbiztonság védelme céljából ad-

²⁶⁸ SABAM v. Netlog, 18. pont.

²⁶⁹ Uo. 20. pont.

²⁷⁰ UPC Telekabel Wien-ítélet, 50. pont.

²⁷¹ *Savola*: i. m. (249), p. 128.

²⁷² *Productores de Música de España*-ítélet, C-275/06, EU:C:2008:58 (2008. január 29.).

²⁷³ Uo. 29–30. pont.

hatja át, a Promusicae kérelme pedig polgári eljárásban született, amely eljárásban a spanyol nemzeti jog alapján nem lehet őt a kért adatok átadására kötelezni.²⁷⁴

Az Alapjogi Charta 47. cikke kimondja, hogy azoknak, akik jogukban sérelmet szenvedtek, joguk van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz, a jogérvényesítési irányelv 8. cikke pedig a tájékoztatáshoz való jogról rendelkezve kimondja, hogy a bíróságok a felperes *indokolt és arányos* kérelmére elrendelhetnek tájékoztatási kötelezettséget a jogsértő áruk és szolgáltatások eredetéről és terjesztési hálózatáról bizonyos személyek részére. E taxatív felsorolásból esetünkben a c) pont lehet releváns, hiszen kétségtelen, hogy a Telefónica üzletszerűen nyújtotta azt a szolgáltatást, amin keresztül a jogsértő tevékenységet kifejtették. Ha az alperes internethozzáférés-szolgáltató valóban kötelezhető adatszolgáltatásra, akkor a 8. cikk (2) bekezdésében megfogalmazottak szerint ki kell adnia a jogsértésben résztvevők nevét és címét.

Fentebb már szó esett az Elker-irányelv 15. cikkének (1) bekezdéséről, amely megteremtette a „védett kikötőt” a szolgáltatók számára. A (2) cikk azonban egy kötelezettséget is rájuk ró, amely szerint az illetékes közigazgatási hatóság számára a szolgáltatásaikat igénybe vevő személyek által elkövetett jogsértő vagy annak vélt cselekményekről nyújtsanak információt, illetve ha adattárolási szolgáltatást nyújtanak, azon adatokat, amelyek segítségével a jogsértő személyek beazonosíthatók. A Telefónica azonban nem biztosított tárhelyszolgáltatást, így erre aligha lenne kötelezhető.

A szolgáltatók különleges helyzetét nemcsak a sajátos, korábban már ismertetett felelősségi alakzat, hanem az információ- és adatkezelésre vonatkozó szabályok kettőssége is jellemzi. A jogérvényesítés elősegítését szabályozó közösségi jogi rendelkezések az igazságukat kereső jogosultak pozícióját kívánják javítani, miközben az elektronikus szolgáltatások nyújtói számára adatvédelmi kötelezettségek szabnak szigorú kereteket, amelyek a velük szerződő, a szolgáltatást használó előfizetők, végeredményben a felhasználók érdekeit védik. A 2002/58/EK irányelv²⁷⁵ 5. cikk (1) bekezdésében kimondja, hogy a nyilvános hírközlő hálózatok és a nyilvános hírközlési szolgáltatások igénybevételével történő közlések és forgalmi adataik titkosak, sőt, azokat a 6. cikkben foglaltak szerint anonimé kell tenni vagy törölni kell.²⁷⁶ Az adatkezelés kötött szabályai alól szükséges és arányos mértékben kivételt lehet tenni, ha azt a nemzetbiztonság, a nemzetvédelem és a közbiztonság igazolja.²⁷⁷ Ilyen körülmények pedig egy polgári eljárás keretei között nehezen képzelhetők el. A 95/46/EK irányelv²⁷⁸ 15. cikk (1) bekezdésének g) pontja mégis tovább árnyalja a helyzetet, kimondva, hogy a titkosság megőrzésének kötelezettsége korlátozható, ha az érintett vagy

²⁷⁴ Uo. 33. pont.

²⁷⁵ 2002/58/EK irányelv az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről.

²⁷⁶ Promusicae v. Telefónica, 47. pont.

²⁷⁷ 2002/58/EK irányelv 15. cikk.

²⁷⁸ 95/46/EK irányelv a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról.

mások jogainak és szabadságainak védelme ezt indokolja. Ebbe a „nyitott törvényi tényállásba” pedig beleérthető a szellemi tulajdon védelme, akár polgári eljárásban is.²⁷⁹

A közösségi jogi rendelkezések normaszövegének vizsgálata nyomán a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a tagállamoknak kötelezettségük a szellemi tulajdon védelme és annak sérelme esetén a jogérvényesítés biztosítása, de az nem kötelességük, hogy a jogérvényesítés során előírják a szolgáltatók számára, hogy a polgári eljárás keretei között az egyébként kötelező adatvédelmi előírásokat figyelmen kívül hagyva szolgáltatassanak adatot a felhasználóikról.²⁸⁰

Az LSG v. Tele2-ügyben a közös jogkezelő szervezetként működő felperes²⁸¹ polgári peres eljárások megindítása érdekében arra kívánta kötelezni az alperes internethozzáférés-szolgáltatót, hogy adja ki azon előfizetők személyes adatait, akik fájlcsereelő szoftverek használata révén megsértették az LSG által képviselt jogait.²⁸² A dinamikus IP-címeket az előfizetők részére kiosztó Tele2 a művelet elvégzésekor tudomással bírt az érintettek lakcíméről és személyazonosságáról. A Tele2 álláspontja szerint ugyanakkor nem minősül szolgáltatónak, így nem is jogosult a hozzáférési adatok tárolására. Az első fokon eljáró bécsi kereskedelmi bíróság helyt adott az LSG keresetének, a döntést azonban az alperes hibásnak tartotta, ezért fellebbezett. A másodfokon eljáró bíróság az első fok döntését helyben hagyta, ezért a Tele2 felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő.²⁸³ Az eljáró Osztérak Legfelsőbb Bíróság az eljárást felfüggesztette, mivel nem látta tisztázottnak, hogy a Tele2-t valóban közvetítő szolgáltatónak kell-e tekinteni, és kötelezhető-e arra, hogy a szerzői jogot sértő felhasználó személyes adatait az eljárás lefolytatása érdekében a jogosultak rendelkezésére bocsássa.²⁸⁴

Az előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Unió Bírósága nemcsak azt állapította meg, hogy a Tele2-t internethozzáférés-szolgáltatónak kell tekinteni,²⁸⁵ hanem azt is kimondta, hogy helye van a szolgáltató ügyfélkörére vonatkozó személyes adatok kiadásának, amennyiben az feltétele a szerzői jogok megsértése esetén indítandó polgári peres eljárásnak.²⁸⁶

A Bonnier v. Perfect Communication-ügyben a felperes Bonnier Audio és társai többszöröségi, kiadói és terjesztési jogokkal rendelkeztek.²⁸⁷ Álláspontjuk szerint az ePhone szolgáltató előfizetői megsértették kizárólagos jogaikat, amikor FTP-szerver segítségével engedély nélkül közvetítettek a nyilvánossághoz 27 elektronikus formátumú hangoskönyvet.²⁸⁸ A felperesek az első fokon eljáró bíróságtól azt kérték, hogy kötelezze az ePhone-t azon elő-

²⁷⁹ Promusicae v. Telefónica, 53–54. pont.

²⁸⁰ Uo. 57–60. pont.

²⁸¹ LSG-Gesellschaft zur Wahrnehmung von Leistungsschutzrechten GmbH.

²⁸² LSG v. Tele 2-ítélet, C-557/07, ECLI:EU:C:2009:107, 15–17. pont.

²⁸³ Uo. 18–19. pont.

²⁸⁴ Uo. 21–22. pont.

²⁸⁵ Uo. 46. pont.

²⁸⁶ Uo. 29. pont.

²⁸⁷ Bonnier Audio és társai-ítélet, C-461/10, ECLI:EU:C:2012:219, 25. pont.

²⁸⁸ Uo. 26–27. pont.

fizető személyes adatainak kiadására, aki a jogsértést elkövető IP-cím birtokosa volt. Mivel az elsőfokú bíróság a felpereseknek adott igazat, ezért az alperes fellebbezett. A fellebbviteli fórum előtt az ePhone azt kérte, hogy függessze fel az eljárást és forduljon előzetes döntés iránt kérelemmel az Európai Unió Bíróságához, mivel álláspontja szerint a felperes követelése ellentétes a 2006/24/EK irányelvvel,²⁸⁹ mivel olyan előfizetőről van szó, akiről adatokat csak az irányelvben meghatározott hatóságnak bocsáthat rendelkezésére.²⁹⁰ A másodfokon eljáró bíróság nemcsak az alperes előzetes döntés iránti kérelmét utasította el, hanem megállapítva, hogy a felperesek nem szolgáltatottak elég bizonyítékot a szellemi tulajdon-jog megsértésére vonatkozóan, hatályon kívül helyezte az első fok által kibocsátott meghagyást.²⁹¹

A felperesek felülvizsgálati kérelemmel éltek, az ügyben harmadfokon eljáró bíróság pedig végül mégis az Európai Unió Bírósága elé utalta az ügyet. A feltett kérdés arra irányult, hogy egy adott internet-előfizető azonosítása érdekében kötelezhető-e a közvetítő szolgáltató arra, hogy az előfizető személyes adatait polgári eljárásban a jogosult rendelkezésére bocsássa, feltéve hogy a felperes kellő bizonyítékot szolgáltat a jogsértés alátámasztására, a kérelmezett intézkedés pedig arányos.²⁹²

Az Európai Unió Bírósága a kérdésre azt a választ adta, hogy annak ellenére, hogy Svédország még nem ültette át a 2006/24/EK irányelvet, a már átültetett 2002/58/EK és 2004/48/EK irányelv lehetővé teszi, hogy a szerzői jogi jogosultak számára polgári igény érvényesítése céljából kiadják a szolgáltatók azon személyek személyéhez fűződő adatait, akiket a felperesek a szerzői jogi jogsértések mögött sejtjenek.²⁹³

A szolgáltatók alapjogaira vonatkozó szabályanyag részletesebb ismertetése nem annak okán történik, hogy a jogosultak alapjogainak fontosságát csökkentjük, sem pedig azért, hogy a felhasználókat illető hasonló jogosítványokat elhallgassuk. Mivel a tanulmány – amint arra korábban már történt utalás – főként az internethozzáférés-szolgáltatókra koncentrál, így az őket illető alapjogok is kissé nagyobb hangsúlyt kapnak. Mégis fontos ismét leszögezni, hogy ez a hangsúly nem jelentheti a jogérvényesítésben oly fontos balanszírozás elvetését, torzítását.

A kereskedelmi és gazdasági tevékenység gyakorlásának, valamint a szolgáltatás nyújtásának szabadsága az egyik legrégebben kimunkált alapjog az Európai Unióban. A szolgáltatásnyújtás szabadságát nevesíti az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) 56. cikke, amely kiterjed természetes személy állampolgárookra és azon gazdasági tevékenységet végző szervezetekre is, amelyek az Unió valamely tagállamának honosai.²⁹⁴

²⁸⁹ 2006/24/EK irányelv a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről és a 2002/58/EK irányelv módosításáról.

²⁹⁰ Uo. 31. pont.

²⁹¹ Uo. 33. pont.

²⁹² Uo. 35. pont.

²⁹³ Uo. 61. pont.

²⁹⁴ *Blutman László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban.* HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, p. 641.

A szolgáltatás fogalmát az EUMSZ 57. cikke határozza meg: „... *díjazás ellenében nyújtott szolgáltatás, ha nem tartozik az áruk, a tőke és a személyek szabad mozgására vonatkozó rendelkezések hatálya alá.*” Az 57. cikk a)–d) pontja alapján szolgáltatásnak minősülnek különösen az ipari jellegű tevékenységek, a kereskedelmi jellegű tevékenységek, a kézműipari tevékenységek és a szabadfoglalkozásuként végzett tevékenységek. Esetünkben a második, vagyis a kereskedelmi jellegű tevékenységek relevánsak.

Az EUMSZ mellett az egyik legfontosabb uniós jogi norma a 2006/123/EK irányelv a belső piaci szolgáltatásokról. Az irányelv legfőbb célja a letelepedés szabadságának és a szolgáltatások szabad mozgásának az előmozdítása annak érdekében, hogy a szolgáltatások minél magasabb színvonalon működhessenek.²⁹⁵ A magas színvonal elérése már csak azért is kívánatos, mert a szolgáltatások a modern nemzetgazdaságok éves teljesítményéből a legtekintélyesebb szeletet szakítják ki, messze megelőzve az ipart és a mezőgazdaságot. A tanulmány által vizsgált internethozzáférés-szolgáltatók pedig minden országban szektoruk legnagyobb gazdasági szereplői.

A szolgáltatások természetes vonzata a vállalkozás szabadsága. Az alapelv az Alapjogi Charta 16. cikkében, az ún. Szabadságok fejezetben került elhelyezésre, ám meghatározása igen kurta: „*A vállalkozás szabadságát az uniós joggal és a nemzeti jogszabályokkal és gyakorlattal összhangban kell értelmezni.*” Az elv a szolgáltatásnyújtás szabadságához képest igen képlékeny, kéz a kézben jár egy sor másik alapjoggal, hiszen amennyire gyűjtőfogalom, annyira nagy valószínűséggel érint egy sor másik alapelvet a tulajdonhoz való jogtól kezdve a munkavállaláshoz való jogon át a szerződési szabadságig és a szabad versenyig.²⁹⁶ A keretként is felfogható szabadság fontosságát jól jelzi, hogy a legtöbb tagállam, így hazánk is, alkotmányában, alaptörvényében is elhelyezte a vállalkozás szabadságát. Magyarország Alaptörvénye az M) cikkben deklarálja, hogy „*Magyarország gazdasága az értéktéremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik.*” A XII. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „*mindenkinek joga van a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint a vállalkozáshoz.*”

Ahogy minden alapjognak megvan az „ellentettje”, vagyis az a korlát, ami adott esetben kiolthatja, ha ezzel más alapjog érvényesülését akadályozza, úgy a vállalkozás szabadságának természetes korlátja többek között a szellemi tulajdon-jogokkal, illetve az erőfölénnyel való visszaélés. Az EUMSZ 102. cikkében nevesített korlát alapján a belső piaccal összeegyeztethetetlen, ezért tilos minden olyan magatartás, amely a tagállamok közötti belső kereskedelmet akadályozza. Ez különösen az értékesítés vagy a műszaki fejlesztés korlátozása, illetve egyenértékű ügyletek esetében eltérő feltételek alkalmazása tekintetében lehet

²⁹⁵ Uo. p. 643.

²⁹⁶ Freedom to conduct a business: exploring the dimensions of a fundamental right. Report of the European Union Agency for Fundamental Rights, 2015, p. 21. (http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-freedom-conduct-business_en.pdf, letöltés ideje: 2016. február 14.).

releváns.²⁹⁷ Hiába van meg tehát az a technológiai pozíciófölény a hozzáférés-szolgáltatók részéről, amivel blokkolni tudnak egy-egy weboldalt, az a vele szerződést kötő előfizető felhasználók számára a szolgáltatás értékesítése tekintetében okozhat hátrányt. Ugyancsak negatív következménye lehet annak, ha az általános nyomon követésre és a különféle szűrőmechanizmusok alkalmazására való kötelezés forrásokat von el a szükséges műszaki fejlesztésektől, így a vállalkozás nem képes az elvárt színvonalú szolgáltatás nyújtására. A piaci erőfölény feltétele, hogy a vállalkozás a saját szektorában a piaci részesedés több mint 50%-ával rendelkezzen.²⁹⁸ Az angol esetjog vizsgálata során kiderült, hogy a blokkolásra kötelezett szolgáltatók ennél jóval magasabb piaci részesedéssel bírtak.

Mind a jogosultaknak, mind a szolgáltatóknak az intézkedések megtétele során ügyelniük kell arra, hogy tiszteletben tartsák a felhasználók információs szabadsághoz fűződő jogát.²⁹⁹ E jogot az Alapjogi Charta 11. cikke nevesíti. Hogy ne sérüljön, abban az esetben, ha a szolgáltatókat intézkedések megtételére kötelezik, ezen intézkedéseknek célirányosnak kell lenniük, vagyis a szerzői jogi jogsértések megszüntetésére, megakadályozására kell szorítkozniuk anélkül, hogy a felhasználók információhoz való hozzáférése negatív hatást gyakorolnának.³⁰⁰

A háromszög csúcsein elhelyezkedő jogosultak (a szellemi tulajdon védelméhez való jog, a hatékony jogorvoslathoz való jog), a szolgáltatók (a vállalkozás szabadsága) és felhasználók (információhoz való jog, a személyes adatok védelméhez és a magánélet tiszteletben tartásához való jog) alapjogainak védelme és összhangba hozatala a fentiek tükrében a tagállamok feladata. Egyik érvényesítése a másik rovására elbillenti az egyensúlyt, amelyet megbontani csak egy nagyon szűk csapáson át haladva lehet, egy „felsőbb”, a köz érdekének védelmében.

Ezt a balanszírozást láthattuk a fent bemutatott több bírói ítéletben is, és ezt a célt tartották szem előtt a jogalkotók is, amikor olyan szabályokat alkottak, mint például a védett kikötő intézménye. A bíróságok igyekeztek a jogvitákat úgy eldönteni, illetve az előzetes kérdéseket úgy megválaszolni, hogy az egymással kollízióba kerülő alapjogokat nem engedték egymás rovására érvényesülni, hanem éppen ellenkezőleg, a végleges döntés meghozatalánál törekedtek az összevetésükre, kiegyenlítésükre (*ultimate balancing test*).³⁰¹

5. A BLOKKOLÁS HATÁSAI

A jogsértő tartalmakat nyilvánosság számára hozzáférhetővé tevő weboldalak blokkolása nemcsak egy lehetséges jogérvényesítési eszköz a szerzői jogi jogosultak kezében, hanem

²⁹⁷ EUMSZ 102. cikk b)–c) pont.

²⁹⁸ Az 50%-os küszöböt az Európai Unió Bírósága az AKZO-ügyben határozta meg. Lásd: AKZO v. Commission-ítélet, C-62/86, ECLI:EU:C:1991:286 5. pont.

²⁹⁹ UPC Telekabel Wien-ítélet, 55. pont.

³⁰⁰ Uo. 56. pont.

³⁰¹ Paramount v. Sky (2014), 41–42. pont.

az egyik módja annak, hogy a felhasználókat az ugyan ingyenes, de mégis illegális csatornákról a legális, de „fizetős” szolgáltatások felé irányítsák. A blokkolás hatására a digitális piacon végbemenő felhasználói „szemléletmódváltás” bemutatásához segítségül hívott tanulmány³⁰² a felhasználók magatartását vizsgálja két blokkolás nyomán. 2012 májusában Angliában a Pirate Bay-t tették elérhetetlenné, 2013 októberében és novemberében pedig további 19 népszerű torrentoldalt. A Pirate Bay egyedüli blokkolása nem eredményezett változást a felhasználók magatartásában, azok a legális források helyett más „kalózdoldalak” után néztek.³⁰³ Amikor viszont egyszerre blokkoltak több weblapot huzamosabb ideig, akkor például a Netflix iránt (12 százalék) nőtt meg a kereslet.³⁰⁴ A Megaupload lekapcsolása a digitális filmkereskedelem forgalmát 6-8 százalékkal növelte,³⁰⁵ de egy, a blokkolástól lényegesen eltérő eszköz, a francia „fokozatos válasz” rendszer is 25 százalékkal megnövelte a digitális zenekereskedelem hasznát.³⁰⁶ Svédországban a jogérvényesítési irányelv elfogadását követően a legális zenei eladások 36 százalékkal nőttek, igaz ugyanakkor, hogy az irányelv nem megfelelő végrehajtása hat hónap után visszaesést eredményezett.³⁰⁷ Az esetleges kedvező hatás minél hatékonyabb kiaknázása már csak azért is fontos lenne, mert a fájlcsereelő szoftverek megjelenése óta a hangfelvétel-előállítók bevétele 50 százalékkal, míg a filmgyártók haszna 27 százalékkal csökkent.³⁰⁸

A kontinentális Európa országaiban is készültek felmérések a hatékonyságról, amelyek igen nagy eltéréseket mutattak. A jogosultak egyik kedvelt példája az olasz és a belga minta, hiszen azok 73 és 78 százalékos hatékonysággal igazolták vissza a blokkolás hatékonyságát. Ezzel szemben Hollandiában ez az érték már csak 27-28 százalék volt. Itt a felhasználók abszolút többségének különösebb hátrányt nem okozott az általuk rendszeresen látogatott weboldalak elérhetetlenné tétele.³⁰⁹

³⁰² B. Danaher, M. D. Smith, R. Telang: The Effect of Piracy Website Blocking on Consumer Behavior, 2014, Workpaper on Information System and Economics (https://mis.eller.arizona.edu/sites/mis/files/documents/speakers-series/2015/mis_speakers_series_michael_smith.pdf, letöltés ideje: 2015. december 06.).

³⁰³ Ezt már csak azért is könnyedén megtehették, mivel a torrentoldalakon fellelhető adatmennyiség a blokkolással nem tűnik el. Ha a szankciót feloldották, az továbbra is elérhető marad a szervereken. Az igazán hatékony megoldás az, ha a támadott weboldalt teljes egészében „lelövik”, ami megtörtént a Megaupload és a Megavideo esetében. Egy oldal teljes megszüntetése túlmutat a weboldalak blokkolása által felvetett kérdéseken, emellett pedig számos büntetőjogi és büntető eljárásjogi kérdést vet fel. A szerverpark lefoglalásának, elkobzásának akkor van helye, ha a szerverekről bebizonyosodik, hogy azokat bűncselekmény elkövetéséhez használták vagy arra szánták. Az intézkedést nehezítheti, ha a szerverpark kívül fekszik az eljáró szervek joghatóságán. Az itt megjegyzettek akkor is relevanciával bírnak, ha a támadott torrentoldalak csupán indexáló oldalakként működnek.

³⁰⁴ Danaher, Smith, Telang: i. m. (302), p. 2.

³⁰⁵ Ugyanakkor az oldal likvidálása kifejezetten hátrányosan érintette a kisebb, független filmkészítőket. [Lásd: Danaher, Smith, Telang: i. m. (302), p. 10.]

³⁰⁶ Danaher, Smith, Telang: i. m. (302), p. 10.

³⁰⁷ Danaher, Smith, Telang: i. m. (302), p. 10.

³⁰⁸ Danaher, Smith, Telang: i. m. (302), p. 3.

³⁰⁹ Savola: i. m. (249), p. 126–127.

Az interneten elkövetett jogsértések és benne a fájlcsere jelentette kihívás olyannyira komplex, hogy a velük szembeni fellépés hasonlóan összetett megoldásokat kíván. Nem elég egy-egy felhasználóval szemben fellépni, és nem elég az sem, ha egy-egy weboldalt blokkolnak. A szerzői jogi jogosultak oldalán is paradigmaváltásra volt szükség, amely a terjesztési stratégia olyan új váltásaihoz vezetett, mint például az iTunes a zenés tartalmak, a Netflix a filmek, illetve a Steam a számítógépes játékok piacán. Az ingyenességgel szemben nemcsak a törvény erejével lehet felvenni a versenyt, hanem olyan megfizethető, extra tartalmakkal is, amelyek többletélményt nyújtanak a torrentoldalakon elérhető verziókhoz képest. Ez persze kevésbé hatékony a „hardcore” torrentezőkkal szemben. Ők az általuk leginkább kedvelt oldal elérhetetlenné tétele után kevesebb hajlandóságot mutatnak a legális csatornák felé vándorlásra, ehelyett keresnek maguknak másik torrentoldalt, ahol folytathatják a tevékenységüket.³¹⁰ Hiszen még ha nem is tudják a blokkolást feloldani helyettesítő szerverek közbeiktatásával, a Pirate Bayen kívül számos másik oldal kínál hasonló tartalmakat.³¹¹ Ha azonban nem egyetlen oldalt támadnának, hanem egyszerre akár az összessel szemben lépnének fel, az már érezhető kényszerhelyzetet teremtené a „kalózoknak”: gyűjtögetési szenvedélyüket kénytelenek lennének legális tartalmakkal kielégíteni. Az Angliában 2013 őszén tapasztaltak is ezt támasztják alá. A két hónapos periódus alatt, amikor egyszerre több oldalt is blokkoltak, a felhasználók lényegesen nagyobb arányban látogatták a legális tartalmakat kínáló oldalakat.³¹²

Az a Hollandiában készült felmérés, amely a Pirate Bay blokkolásával összefüggésben készült, némileg árnyalja a fentebb alkotott pozitív képet. Az ok főképpen abban keresendő, hogy a Pirate Bay blokkolásával egy időben más fájlcsere oldalt elérhetetlenné tételére nem került sor. A legnagyobb és legtöbbet támadott kalózkodalt egyszerre több szolgáltató is „össztűz” alá vette, a blokkolás mégis – úgy tűnik – haszontalan volt. Ez megmutatkozott a blokkolás feloldása utáni felhasználói aktivitásban is. A UPC, a KPN, a Tele2 és a T-Mobile előfizetői a blokkolás előtt 15,7 százalékban töltöttek le illegális forrásból tartalmakat, a blokkolás után viszont ez a szám 18,4 százalékra ugrott. Ugyanez az arány a Ziggo és az XS4ALL előfizetői esetében 22,5 százalékról 25,2 százalékra kúszott fel.³¹³ Megfigyelhető volt továbbá, hogy a holland társadalom azon szegmensét (27-28%), amely rendszeresen végez fájlcsere tevékenységet, mindössze 28-30%-ban érintette a blokkolás, a maradék 70-72% tevékenységére nem gyakorolt hatást a Pirate Bay blokkolása.³¹⁴ Azon kevesek, akiket

³¹⁰ *Danaher, Smith, Telang*: i. m. (302), p. 20.

³¹¹ *Pirate Bay Blocking Orders Should be Overturned Under EU Law, ISPS Argue* (<https://torrentfreak.com/pirate-bay-blocking-orders-should-be-overturned-under-eu-law-isps-argue-130919/>, letöltés ideje: 2015. december 03.).

³¹² *Danaher, Smith, Telang*: i. m. (302), p. 25.

³¹³ *Censoring the Pirate Bay is Futile, Research Shows* (<https://torrentfreak.com/censoring-the-pirate-bay-is-futile-research-shows-130822/>, letöltés ideje: 2015. december 07.).

³¹⁴ *Joos Poort, Jorna Leenheer, Jeroen van der Ham, Cosmin Dumitru*: *Baywatch: Two approaches to measure the effects of blocking access to The Pirate Bay. Telecommunications Policy*, 2014, p. 8. (<http://dx.doi.org/10.1016/j.telpol.2013.12.008>, letöltés ideje: 2016. január 30.).

a blokkolás hátrányosan érintett, vagy beszüntették korábbi tevékenységüket, vagy kevesebbet töltöttek le, vagy éppen ellenkezőleg, növelték a letöltött illegális adatmennyiséget. Mindez azt jelenti, hogy a Pirate Bay önmagában való blokkolása meglehetősen csekély hatást gyakorolt a holland fájlcsere-lők tevékenységére. Sőt, a filmek, sorozatok, számítógépes játékok és könyvek illegális úton történő beszerzése még nagyobb lendületet vett, majd a felhasználók fél évvel a blokkolás feloldása után visszatértek a Pirate Bay-hez. Ennek oka összetett: elsősorban a blokkolás megkerülésével, másodsorban pedig az új, alternatív fájlcsere-lő oldalak megjelenésével volt magyarázható.³¹⁵

6. EGY FEJLŐDŐ JOGINTÉZMÉNY LEHETSÉGES ÚTJAI

A technológiai haladás eddig nem látott mértékben felgyorsította a szerzői jog változását, köztük olyan jogérvényesítési módszereket is életre hívott, mint a jelen dolgozat tárgyát képező blokkolás. Az is nyilvánvaló, hogy a fejlődő számítástechnika állandó „tűz” alatt tartja a szellemi alkotások jogosultjait. Ugyanakkor tény, hogy a technológiai haladást nemcsak a „kalózok” és a jogsértők tudják kihasználni, hanem a jogosultaknak is lehetőséget nyújt arra, hogy hatékony módon lépjenek fel a jogsértésekkel szemben. Korábban számos esetben azt láttuk, hogy a jogosultak magánszemélyekkel szemben próbálták meg igényeiket érvényesíteni. Mivel ez a kilátástalan és aránytalan szélmalomharc már-már boszorkányüldözésre emlékeztetett – a túlzott pénzbüntetések mértékét tekintve mindenképpen – a jogosultak figyelme előbb a jogsértő weblapok üzemeltetői ellen fordult. Először náluk kerestek jogorvoslatot az értesítési és eltávolítási eljárás, valamint a jogsértéstől való eltávolítás keretében. Amikor ezzel a kívánt hatékonyságot nem érték el, azt a közeget támadták meg, amely a jogsértéseket az elektronikus hírközlő hálózat fenntartásával működteti. A blokkolásokkal azonban továbbra sem sikerült a felhasználókat jogszerű források felé csatornázni, azok nagy része egyszerűen megkerülte az akadályt, vagy más, jogsértő tartalmakat kínáló weboldalak felé fordult. Ha azonban egyszerre több szolgáltató lépett fel egy adott oldal ellen, akkor azzal a hatékonyságot már magasabb szintre tudták emelni.

Csak hogy az internethozzáférés-szolgáltatók kapacitásai is végesek. A jogosultak hajlamosak többet követelni, mint amire az arányosság és méltányosság keretein belül mód kínálkozik. Ezért tanácsos lenne további mechanizmusokkal kibővíteni a blokkolás kellék-tárát. A jogsértő weblapok blokkolása mondhatni sterilen jogi megközelítéssel bír, pusztán a jogsértés megszüntetésére vagy megakadályozására koncentrál. Mellőzi a járulékos kérdések megválaszolását, ami pedig sokkal hatékonyabbak lehetne. Itt elsősorban egyszerre több oldal egyidejű blokkolására vagy a „kövesd a pénzt” (*follow the money*)³¹⁶ elnevezésű akcióra

³¹⁵ Poort, Leenheer, van der Ham, Dumitru: i. m. (314), p. 9.

³¹⁶ Spanyolországban már van arra lehetőség, hogy a pénzügyi tranzakciók, valamint hirdetőszolgáltatók, együttműködve a szerzői jogi jogvédő szervezetekkel, felfüggeszték a jogsértő oldalak üzemeltetőinek nyújtott szolgáltatásokat. Lásd: Wilson Denton: i. m. (193), p. 291.

kell gondolni, amely mintegy gazdasági szankciós jelleggel a jogsértő weblapok pénzügyi ellehetetlenítésére törekszik. Ebben szerepe lehet a hirdető „lebeszélésének” arról, hogy a „fertőzött” oldalakon elhelyezett reklámokért pénzt fizessenek,³¹⁷ illetve a pénzügyi tranzakciókért felelős szolgáltatók is tehetnének lépéseket³¹⁸ annak érdekében, hogy a jogsértő weboldalakhoz ne jussanak el a reklám és egyéb, elsősorban a felhasználók által fizetett bevételek.³¹⁹

Az Európai Unió Bizottsága a szerzői jog átfogó, uniós szintű reformja keretében fontolja a „kövesd a pénzt” intézmény bevezetését. A Bizottság a tervezett intézkedéstől azt várja, hogy a kalózkodásból „élők” elvágása az üzletszerű tevékenységből fakadó bevételtől segít majd felszámolni az illegális tartalom forgalmát az elektronikus térben.³²⁰

A modellt az Egyesült Államokban a PIPA-/SOPA-törvénytervezet is tartalmazta. A politikai okokból elvetett tervezetek vonatkozó részei szerint egyszerre kellett volna alkalmazni a jogsértő weboldalak blokkolását és a hozzájuk érkező pénzügyi eszközök útját. Ennek érdekében mind a pénzügyi szervezetek, mind pedig a hirdetéseket elhelyező vállalkozások kötelesek lettek volna megszakítani az üzleti kapcsolatot az üzemeltetőkkel akkor is, ha azok amerikai joghatósági területen kívül helyezkednek el. Ezzel a módszerrel az egyértelműen profit elérésére törekvő, jogsértő üzemeltetők elestek volna fő bevételi forrásaiktól, így az általuk működtetett oldalak maguktól leálltak volna.³²¹ Ahogy az adatforgalomban a hozzáférés-szolgáltatók, úgy a pénzmozgásban a pénzügyi szektor szolgáltatói együttesen felelhetnének. Nem elsősorban a hirdetések elhelyezését kellene megakadályozni, mert egyrészt a nagy cégek is potenciális reklámfelületként tekinthetnek a weboldalakra, másrészt ha ők nem is, de alternatív (ún. *underground*) hirdetőcégek mindig lesznek, akik magukat a torrentoldalak közönsége előtt kívánják népszerűsíteni. Sőt, mivel az üzemeltetők is tud-

³¹⁷ Ford, Toyota, Nissan, Microsoft ‘Shamed’ as Piracy Sponsors (<https://torrentfreak.com/ford-toyota-nissan-microsoft-shamed-as-piracy-sponsors-151001/>), letöltés ideje: 2015. október 7.).

³¹⁸ PayPal, Visa and Mastercard Discuss ‘Pirate Site’ Blacklist (<https://torrentfreak.com/paypal-visa-and-mastercard-discuss-pirate-site-blacklist-150911/>), letöltés ideje: 2015. október 7.).

³¹⁹ Érdekes összefonódása ez ismét a fehér és a fekete árnyalatai felé tendáló gazdaságnak, ahol a törvényesen működő gazdasági társaságok hajlandók pénzt fizetni olyan vállalkozásoknak, amelyek köztudottan jogsértő tevékenységre építik üzleti modelljüket. Mivel az utóbbiak többmilliós multinacionális „vevőkörrel” rendelkeznek, akik a kalózoldalakon hirdető cégek számára potenciális vásárlók, meghódításuk érdekében szemet lehet hunyni azon apróságok felett, hogy pénzükkkel éppen a világ legnagyobb üzletszerű jogsértéséhez járulnak hozzá.

³²⁰ Mezei Péter: A bizottsági reformkoncepció nagytón keresztül. Szerzői Jog a XXI. században, 2015. december 21. (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2015/12/a-bizottsagi-reformkoncepcio-nagyiton.html>), letöltés ideje: 2016. január 30.), valamint: Commission takes first steps to broaden access to online content and outlines its vision to modernise EU copyright rules, European Commission – Press release, 2015. december 9. (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6261_en.htm), letöltés ideje: 2016. január 30.).

³²¹ Tobias Lauinger, Martin Szydłowski, Kaan Onarlioglu, Gilbert Wondracek, Engin Kirda, Christopher Kruegel: Clickonomics: Determining the Effect of Anti-Piracy Measures for One-Click Hosting. Work Paper, 20th Annual Network and Distributed System Security Symposium (NDSS 2013) in San Diego, CA on 26 February 2013, p. 11–12. (http://www.internetsociety.org/sites/default/files/07_1_0.pdf), letöltés ideje: 2016. január 30.).

ják, hogy könnyen elzárhatók a pénzcspok, ezért közvetett megoldásként viszonteladókon (*resellers*) keresztül hajtják végre a pénzügyi tranzakciókat. Ekkor a felhasználók nem közvetlenül az üzemeltetőknek, hanem a viszonteladóknak fizetnek banki átutalással, hitelkártyával, utalványokkal vagy akár online pénzeszközökkel (pl. Bitcoin). Mivel az illegális internetes adatforgalomból hasznot húzó „vállalkozások” a feketegazdaság határterületein helyezkednek el, így nem lepődhetnek meg azon, ha a viszonteladók magasabb összeget kérnek el a felhasználóktól saját működési költségeik fedezése címén, mint amelyet a weboldal üzemeltetői eredetileg beszédni óhajtottak.³²²

Megfordítva a fenti érvelést, talán nem lenne ördögtől való az sem, ha az illegális fájl-cserélő oldalakkal maguk a jogosultak kötnének megállapodást, hogy ellenérték fejében besegítsenek a terjesztésbe, akár ingyenesen letölthető próbaverziókkal, demókkal, teszt-verziókkal. Ezzel elejét lehetne venni az alkotások megjelenés előtti váratlan és jogosulti szempontból rendkívül kellemetlen kiszivárogtatásának. További megoldás lehetne, ha létezne egyfajta adatbázis, amely a jogsértő weboldalakat tartalmazná. Amely oldal erre felkerül, azt univerzális jelleggel lehetne kitiltani a világhálóról.³²³ Ezt az állandó jellegű blokkolást el lehetne választani az ad hoc, eseti jellegű blokkolástól, amelyet figyelmeztető jelleggel lehetne alkalmazni alapvetően jogszerűen működő, de jogsértésbe „keveredett” oldalakkal szemben. Egyelőre egy globális jellegű blokkolás elképzelhetetlen, hiszen az internet szabályozása lassan beilleszthetővé válik a szuverenitás fogalmi elemei közé. Tekintsünk az olyan autokráciákra, mint Kína, Irán vagy éppen a legszélsőségebb példa, Észak-Korea, ahol az internet felett az állam éberén őrökdi, vagyis maga blokkolja a hozzáférést a nyugati tartalmakat kínáló weboldalakhoz. A „globális” hozzáférhetetlenné tétel tehát sokkal inkább egyfajta „nyugati” megoldás lehetne, amelyhez az Európai Unió, Észak-Amerika és esetleg Dél-Amerika országai csatlakoznának egy egyezmény keretében.

Szintén a hatékonyságot növeli, ha a szerzői jogosultak összefogva lépnek fel és egyidejűleg perlik az adott piacon jelen levő összes szolgáltatót. Hiszen ne feledjük, egy ország telekommunikációs szektorában több azonos profilú gazdasági társaság is versenyez, ha csak egy blokkolja a támadott weboldalt, a többi szolgáltatón keresztül továbbra is elérhető az. Ilyen összefogásra találunk példát Nagy-Britanniában, ahol a jogosultak egyszerre perelték az összes szolgáltatót a célból, hogy elérhetetlenné tegyék a Newzbin, a Newzbin2, a Pirate Bay, a KAT, a H33T, a Fenopy, a FirstRow, a SolarMovie, valamint a TubePlus oldalt.³²⁴

Ha perléssel, blokkolással és pénzügyi ellehetetlenítéssel csak korlátozott mértékben és minőségben lehet célt érni, akkor meg kell próbálni a jogsértő tartalmakat kínáló üzemeltetőkre „ráígni”, vagyis marketingeszközökkel, valamint a terjesztési modellek újragon-

³²² Uo.

³²³ Ilyen listával rendelkezik például az Internet Watch Foundation (<https://www.iwf.org.uk/>), amely a fentebb már említett gyermekpornográf és más szexuális tartalmú oldalakat „proszkribálja”.

³²⁴ Mezei Péter: Az Európai Bíróság ítélete a jogellenes tartalmakat szolgáltató streaming oldalak blokkolásának egyes kérdéseiről – A szerzői jog érvényesítésének új útjai az online világban. JeMa, 2014. 4. sz., p. 70.

dolásával elszivattyúzni a felhasználókat a legális tartalmak felé. A Steam megjelenése a játékiparban, az iTunes, a Spotify, a Deezer feltűnése a zeneiparban, az Amazon és a Netflix felbukkanása a filmiparban mind-mind annak a jele, hogy a jogosultak végre elfogadták, az új kor új kihívásai új terjesztési modelleket követelnek. Az eredmények igazolják az erőfeszítéseket, a digitális világ előnyeit kihasználó két szolgáltató már nemcsak a tartalmak hozzáférhetővé tételét teszi lehetővé, hanem saját tartalmakat is készít, versenyezve immár nemcsak az illegális tartalomszolgáltatókkal, hanem a nagyokkal, nevezetesen Hollywood-dal is.³²⁵ A Netflix sikere összetett. A DVD-korongokat postai úton kölcsön adó cég hamar rájött arra, hogy el kell mozdulni az igény szerinti (on-demand) szolgáltatások felé, hiszen a felhasználók ma már nem elégszenek meg a lineáris műsorszórással, ott és akkor akarják megtekinteni az adott tartalmat, ahol és amikor szeretnék. A célzott közönség pedig ezt a modellt értékeli. A 13–34 év közötti amerikai fogyasztók elsöprő többsége az online szolgáltatást választotta. Ezzel pedig az olyan nagy stúdiók is kénytelenek versenyre kelni, mint az HBO, amely együtt működve az Apple-lel³²⁶ folyamatosan bővíti digitális szerepvállalását.³²⁷

A felhasználók megváltozott igényeit a legszembetűnőbben az szemléltette, hogy amikor az NBC (*National Broadcasting Company*) felfüggesztette a tartalmak iTunes-on keresztül történő árusítását, szinte azonnal 11,4%-kal nőtt meg ugyanezen tartalmak illegális forgalma. Amikor az NBC visszatért az iTunes-ra, csökkent a „kalóztevékenység”.³²⁸

Ha a tanulmányt messziről indulva, a szingularitással kezdtük, akkor hasonlóképpen egy messzinek tűnő példával kell lezárunk. Az NSA (*National Security Agency*) az Egyesült Államokban arról vált hírhedtté, hogy hatalmi, technológiai erőfölényével visszaélve internetes és telefonos kommunikációs események milliárdjait rögzítette. A titkosszolgálatok emlegetése valóban túlzónak hat, mégis volt törekvés olyan mechanizmus létrehozására, amely az interneten zajló minden folyamatot kontroll alatt tart. Ez volt az Európai Unió finanszírozásában futó ún. IMPRIMATUR projekt.³²⁹

E távolinak tűnő példa arra hívja fel a figyelmet, hogy egy bonyolult, több érdeket ütköztető jogviszonyban törekedni kell arra, hogy a felek viszonyait kiegyenlítsük. Olyan normarendszert hozunk létre, amely a túlszabályozásnak köszönhetően egyik felet sem juttatja

³²⁵ Matt Covan: Amazon and Netflix could herald indie cinema's great revival. *The Wired World* in 2016, 2016. január 18. (<http://www.wired.co.uk/news/archive/2016-01/18/indie-cinema-second-wave>, letöltés ideje: 2016. január 30.).

³²⁶ Éppen Steve Jobs, az Apple egykori ásza volt az, aki kijelentette: „Megállítani sosem fogod (a kalózkodást). Amit tehetsz, az az, hogy versenyzel vele.” Lásd: Brett Danaher, Samita Dhanasobhon, Michael D. Smith, Rahul Telang: *Converting Pirates without Cannibalizing Purchasers: The Impact of Digital Distribution on Physical Sales and Internet Piracy*. Working Paper, 2010, p. 1. (<http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=heinzworks>, letöltés ideje: 2016. január 30.).

³²⁷ Marinov Iván: Filmek most, bármikor: hogy lett ekkora játékos a Netflix? (http://hvg.hu/tudomany/20160112_a_netflix_tortenete, letöltés ideje: 2016. január 30.).

³²⁸ Danaher, Dhanasobhon, D. Smith, Telang: i. m. (326), p. 1.

³²⁹ Lundblad: i. m. (172), p. 3.

olyan előnyös helyzetbe, amellyel a többi jogalany fölé kerekedhet. Ennek a megállapításnak már csak azért is jelentősége van, mert a digitális világ támasztotta kihívások régen többet jelentenek annál, mint pusztán szerzői jogi jogsértések. Korábban már említett társadalmi igényeket, sőt, olykor elégedetlenséget fejeznek ki, amelyet nem lehet olyan jogi normákkal szabályozni, amelyek a társadalmi igényekkel homlokegyenest szembehelyezkednek, hiába gondolhatják a jogosultak teljes joggal törvényesnek. Ha mégis ilyen normákat kívánnának a társadalomra erőltetni, azzal csak a normakerülés fokozódását, a jogrendszerbe vetett bizalom megingását idéznék elő.³³⁰

A szerzői jog minden szempontból magánjogi jellegű jogviszony, jellemző azonban rá, hogy jogosultjai talán túlzott igyekezettel lobbiznak érdekeik tiszteletben tartásáért. Ha törekvéseik teljes mértékben eredményre vezetnének, túlzott erőfölény birtokába jutnának, amely olyan anomáliákhoz vezetne, mint például a Youtube teljes blokkolása, hiszen előfordul, hogy a videomegosztó portálra jogellenes tartalom kerül. Éppen ezért nem alkalmazható ilyen esetben a blokkolás, hanem egy szolgáltatót a tartalom levételére lehet kötelezni. Újabb példa erre a safe harbour kérdése, amelynek fenntartása a szolgáltatók műszaki és anyagi előnye ellenére is indokolt, hiszen ezzel nemcsak a fent már említett alapjogi balanszírozás valósítható meg, hanem olyan szélsőséges állapot is, amikor a szolgáltatók a szerzői jogi jogsértések megelőzése érdekében minden adatforgalmat és felhasználót ellenőriznek, amely kiemelné őket a magánjogi jogviszonyból, és egy újabb, mindent látó szolgálatot hozna létre.

A blokkolás fejlődése és szabályai sok kérdést felvetnek, azonban kiválóan szemléltetik, hogy ahogyan a számítástechnika, a jogfejlődés is folyamatos, igaz lassú, de változó, fejlődő pályát mutat, amelyben a blokkolás még messze nem érte el a végleges formáját és eszköztárát.

³³⁰ Mezei: i. m. (194), p. 29.

Legeza Dénes*

A MUNKAVISZONYBAN LÉTREHOZOTT MŰVEK JOGGYAKORLATA NAPJAINKBAN

A „munkaviszonyban létrehozott mű” viszonylag fiatal fogalom a magyar szerzői jogban. Először az 1969. évi, majd az 1999. évi szerzői jogi törvény szabályozta e jogintézményt, erősítve a munkáltató helyzetét. Lényege, hogy a munkáltató a munkavállaló-szerzőtől jogutódként megszerzi a munkaköri kötelességként alkotott művek vagyoni jogait. Az elmúlt években e jogintézmény előzményével, a jogszabályi rendelkezések kialakulásával és fejlődésével, a hatályos szabályozás elemzésével foglalkozó tanulmányok láttak napvilágot.¹ Jelen tanulmány a munkaviszonyban létrehozott művekkel kapcsolatos szabályozás rövid bemutatását követően az aktuális bírói gyakorlatot a Wolters Kluwer Jogtárban, továbbá az anonim Bírószági Határozatok Gyűjteményében² elérhető jogeseteken keresztül, a szakértői gyakorlatot pedig a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) szakvéleményeiben szereplő jogesetek révén ismerteti. A tanulmány első része a munkakört és a munkáltató utasítási jogkörének terjedelmét, a második része a megfelelő díjazás kérdését elemzi. A szoftverekre vonatkozó eltérő rendelkezések miatt e műtípusra a harmadik rész külön kitér. A negyedik rész ugyancsak külön foglalkozik a munkavállaló-szerző személyhez fűződő jogaival. Végezetül a tanulmány ötödik része az összetett szerződéses jogviszonyokat tárgyalja, amelyek gyakran szoros kapcsolatban állnak a munkaviszonyban létrehozott művek kérdéskörével.

* A szerző a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala munkatársa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja és titkára, valamint a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Konzulens: prof. dr. Homoki-Nagy Mária, társkonzulens: dr. Varga Norbert. Az írás a szerző saját szakmai véleményét tükrözi, amely nem feltétlenül egyezik meg az SZTNH vagy az SZTE álláspontjával. A szerző ezúton mond köszönetet dr. Bacher Gusztáv és dr. Nagy Balázs kollégának a kézirat javítását célzó észrevételeikért. Kapcsolat: deneslegeza@yahoo.com.

¹ A szoftverek vonatkozásában e témát részletesen feldolgozza: *Petkó Mihály*: Munkaviszonyban történő számítógépes programalkotások szabályozása a régi és az új szerzői jogi törvényekben. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* 1. 2001, p. 153–175. A munkaköri kötelességről részletesen lásd: *Kiss Tibor*: A munkaviszonyban alkotott szerzői művek a magyar jogrendszerben. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai VII./1.* Miskolc, Bíbor Kiadó, 2006, p. 311–335; *Gyertyánfy Péter*: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8 (118.) évf. 3. sz., 2013. június, p. 70–92; az Szjt. 30. §-ához fűzött magyarázat in: *Gyertyánfy Péter* (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez.* Complex–Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 228–234. A jogintézmény történeti fejlődéséről részletesen *Legeza Dénes*: Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 9. (119.) évf. 2. sz., 2014. április, p. 107–124: <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201402-pdf/05.pdf>.

² <http://birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara#>.

Terjedelmi korlátok miatt a tanulmány csak a jogintézményhez szorosan kapcsolódó és a jogesetekben felmerülő kérdéskörökkel foglalkozik, így nem tér ki a (felhasználási) szerződésekre, a közös jogkezelésre vagy az általánosabb munkajogi problémákra.

Általános fogalmak

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 4. §-a szerint a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta, azaz a szerzőt. Egy szerzői jogi jogviszonyhoz tehát szerzői mű és szerzőség szükséges. A Legfelsőbb Bíróság egyéni-eredeti jelleg hiányában nem tekintette műnek az egy műszaki asszisztens által AutoCAD programban megrajzolt terveket,³ ugyanígy nem tekintette szerzői hozzájárulásnak egy reklámcégnél foglalkoztatott DTP-operátor munkáját, aki csupán nyomdai anyagok előkészítését végezte.⁴ Ha viszont van szerzői mű, akkor már vizsgálható a szerzőség is. Amerikai és holland példákkal ellentétben a hatályos magyar szerzői jogi szabályozás nem teszi lehetővé, hogy a jogszabály eleve valaki mást (jellemzően munkáltatót vagy megrendelőt) tekintsen a szerzői jogok eredeti jogosultjának. Az Szjt. 30. § (1)–(2) bekezdése szerint ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg; e vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára, azaz továbbruházhatók. E rendelkezések azt jelentik, hogy ha a munkavállaló szerző a művet készre jelenti és átadja, akkor a személyhez fűződő jogok kivételével minden vagyoni jog átszáll a munkáltatóra. A munkáltató azzal a kötelezettséggel szerzi meg a vagyoni jogokat, hogy a szerzőnek fennmarad a díjazásra való igénye egyrészt akkor, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza, másrészt egyes közös jogkezelésben érvényesített vagyoni jogok vagy díjigények esetében. A részleges jogutódlás másik sajátossága a személyhez fűződő jogok látszólagos fennmaradása. Az Szjt. 30. § (5) bekezdése alapján a szolgálati mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, ezért a mű visszavonására irányuló szerzői nyilatkozat esetén a munkáltató köteles mellőzni a szerző nevének feltüntetését. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a mű nyilvánosan elérhetővé válhat, de már elveszíti a kapcsolatát az eredeti szerzővel. A mű nyilvánosságra hozatalának joga és a névfeltüntetés joga mellett a harmadik személyhez fűződő jog, azaz a mű egységének védelme sem marad érintetlen, ugyanis a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve jogosult a művön változtatni,

³ AutoCAD-eset. Fővárosi Bíróság 59.Mf.632.836/2008/4., p. 5. (Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.413/2009/8. szám). Mivel az egyes jogesetek teljes körűen csak valamennyi ítélet indokolásából ismerhetők meg, ezért a hivatkozások követhetősége miatt az egyes eseteknek nevet adtunk.

⁴ DTP-operátor-eset. Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.994/2007/5., p. 1.

legfeljebb ha e változtatással a szerző nem ért egyet, – a szerző kérése esetén – ugyancsak mellőzik a szerző nevének a feltüntetését.

A tanulmány általánosságban a munkaviszonnyal foglalkozik, de az Szjt. 30. § (7) bekezdése a 30. §-át rendeli megfelelően alkalmazni a közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban, szolgálati viszonyban lévő személyeknél is, valamint a munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tagokra is. Ezért az ismertetett jogesetek mint élethelyzetek és a bíróságok ítéletei többnyire irányadók lehetnek valamennyi érintett jogviszonyban. A tanulmány a foglalkozások közül egyedül a tanárokkal kapcsolatos szabályozást ismerteti részletesebben; a színlelt munkaviszonyra az ötödik rész tér ki röviden.

1. A munkakör és a munkáltatói utasítási jogkör terjedelme

Az Szjt. 30. § (1) bekezdése szerinti „munkaviszonyból folyó köteleesség” terjedelme a munkaviszonyra vonatkozó szabály, a konkrét munkaszerződés, a munkaköri leírás és a (munkaügyi) bírói gyakorlat alapján határozható meg.⁵ A hatályos munka törvénykönyve (a továbbiakban: Mt.) a munkáltató kifejezett írásbeli tájékoztatási kötelezettségei közé sorolja a munkakörbe tartozó feladatok meghatározását, amely nem adható meg munkaviszonyra vonatkozó szabály rendelkezésére történő hivatkozással.⁶ Ugyan az Mt.-nek a munkavállaló kötelezettségére vonatkozó szövegezése némiképp megváltozott,⁷ a munkáltató utasítási-irányítási jogának terjedelme változatlan, s ezáltal az utasítás megtagadásának esetei sem változtak.⁸ A munkáltató utasítási jogköre révén eseti jelleggel továbbra is túlterjeszkedhet a konkrét munkaköri leíráson, amit a munkavállalónak végre kell hajtania – legyen az akár szerzői mű létrehozása. A munkáltatói utasítási jogkör terjedelmét az alábbi jogesetek segítségével kíséreljük meg körülhatárolni.

Az első jogesetben egy stúdióvezetőről van szó,⁹ aki 1997 és 2004 júniusa között nyomdai alkalmazott volt, munkaköri feladata nyomdai munkák előkészítése volt. A perbeli tényállás

⁵ Gyertyánfy (2014): i. m. (1), p. 229.

⁶ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) 46. § (1) bekezdés d) pontja és (2) bekezdése. Ugyan az Mt. 50. § (3) bekezdése a kollektív szerződés számára a 46. §-ban foglaltakra a munkavállaló javára eltérő megállapodást enged, nehezen képzelhető el az írásba foglalt, személyre szabott munkaköri leírásnál jobb feladatmeghatározás.

⁷ Míg korábban, eltérő megállapodás hiányában, a munkavállaló a munkát a munkáltató utasítása szerint volt köteles ellátni [régi Mt. 104. § (1) bekezdés], addig a hatályos Mt. szerint a munkaszerződés alapján a munkavállaló köteles a munkáltató irányítása szerint munkát végezni, és munkáját személyesen, az általában elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkájára vonatkozó szabályok, előírások, utasítások és szokások szerint végezni [Mt. 42. § (2) bekezdés a) pont és 52. § (1) bekezdés c) pont].

⁸ Mt. 54. § (1) A munkavállaló köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása más személy egészségét vagy a környezetet közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné. (2) A munkavállaló megtagadhatja az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása munkaviszonyra vonatkozó szabályba ütközik, vagy a munkavállaló életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné.

⁹ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.20.479/2008/6.

szerint 2001-ben a felek megállapodtak egy, az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkot bemutató kiadvány elkészítésében. A kiadvány kivitelezését és finanszírozását az alperes vállalta, a fotókat a saját fényképezőgépével a felperes készítette. A felek megállapodtak abban, hogy a felperes a fotók elkészítéséért egyszeri juttatásban, míg kiadásonként további külön díjazásban részesül. A kiadvány 2002 és 2006 között többször megjelent, azonban az alperes a munkaviszony 2004-ben történt megszűnését követő kiadások után a felperesnek jogdíjat nem fizetett, a kiadáshoz a felperes hozzájárulását sem szerezte be.

Az elsőfokú bíróság munkaköri leírás hiányában nem tudta kétséget kizáróan megállapítani, hogy a felperes munkakörébe tartozott-e a fényképezés. *„A felperes a munkáért nem munkabért vagy prémiumot kapott, hanem az ügyvezetők saját jövedelmükből fizettek számára díjat, amely azt támasztja alá, hogy az alperes sem tekintette munkaviszonyban létrehozott műnek, hiszen ekkor munkaviszony keretében került volna sor az elszámolásra. Továbbá az alperes nem bizonyította, hogy a felperes munkaköréhez tartozott volna a helyszíni fotózás és ez a munkakörének a megnevezéséből – stúdió vezető – sem következik.”*¹⁰ Az elsőfokú bíróság a munkaviszonyból folyó köteletség vizsgálata során kizárólag a munkakör elnevezéséből indult ki.

A munkáltató fellebbezésében vitatta, hogy az utasítás alapján készített fotók szerzői jogi védelem alatt állnának. Az SZJSZT perben kirendelt eljáró tanácsa szakvéleményében kifejtette, hogy *„a kiadványban szereplő felvételek, a Feszty-körkép kivételével, nem esetlegesek, vagy véletlenszerűek, hanem a művész önálló szellemi termékei.”*¹¹ Az SZJSZT megállapította, hogy *„a megrendelésre készített munkák (általában az alkalmazott művészetek területére tartozók, de egy portré esetében is) szerzői jogi védettségét nem befolyásolja, nem befolyásolhatja a megrendelés ténye. Ezen esetekben is csak az a döntő: a létrejött mű önálló, egyéni szellemi alkotás-e? A témaválasztás kötelezősége e kérdést nem dönti el, amint nem döntheti el azt a megrendelő és az alkotó megállapodása sem.”*¹² A másodfokú bíróság az elsőfokú bírósággal egyezően megállapította, hogy a fotók az Sztj. hatálya alá tartoznak, azonban a fényképeket munkaviszonyban létrehozott műveknek tekintette a következő indokok alapján. A munkaszerződés 3. pontja kimondta, hogy a munkavállaló feladatait a belső szabályzatok, valamint a közvetlen felettese utasításai szerint köteles teljesíteni. Az alperes a per során nem a belső szabályzatra történő hivatkozással érvelt, hanem azzal, hogy a munkavállaló a perbeli mű elkészítésére a munkáltató széles utasítási joga alapján volt köteles. A másodfokú bíróság szerint *„az olyan esetben, ha a munkáltató a munkaköri kötelességen kívül külön megbízást ad saját munkavállalójának, az összes körülmények alapos megítélésével kell eldönteni azt, hogy a mű létrehozása munkaviszonyból folyó kötelezettség keretében történt-*

¹⁰ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Ítéletábra 8.Pf.20.479/2008/6.

¹¹ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Ítéletábra 8.Pf.20.479/2008/6., p. 6.

¹² SZJSZT-35/2006 – Megrendelésre készült fotók egyéni, eredeti jellege: http://www.sztjh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2006_35_rec_pdf.pdf.

e.”¹³ A per során kiderült, hogy a felperes munkája során több alkalommal készített fotókat az alperes részére, és nem vitatta azok munkaviszonyban létrehozott voltát, ezáltal azt sem, hogy a munkakörébe – időnként – a fotózás is beletartozott. A bíróság a bizonyítékok mérlegelésénél figyelembe vette azt is, hogy a tanúk vallomásai szerint a fotózással kapcsolatban minden költséget az alperes viselt, így a felperes munkaköri feladata fejében elvégzett munkájáért prémiumot is kapott. A bíróság álláspontja szerint nem befolyásolhatja a felek közötti jogviszony megítélését az, hogy a munkabéren felüli juttatás milyen módon kerül elszámolásra. A másodfokú ítélettel azonos állásponton van Gyertyánfy Péter is, aki kifejti, hogy a munkaköri kötelezettség ténykérdés, a kifizetés módját nem lehet jogátszállást kizáró megállapodásnak tekinteni; éppen az ilyen helyzetek elkerülését szolgálja az írásbeliség Szjt. 30. § (6) bekezdés szerinti követelménye.¹⁴ A stúdióvezető díjazására a következő részben térünk vissza.

A második jogeset szintén a munkáltatói utasítással kapcsolatos. A jogerős ítélet jelentősége abban áll, hogy felsorol több olyan szempontot, amelyet a bíróság elfogadhatónak tart az elmaradt munkaköri leírás munkáltatói utasítással történő pótlására. A perbeli tényállás szerint¹⁵ a felperes aktívan közreműködött az alperes által működtetett egyetemi kollégium életében. A peres felek között 2009. szeptember 1-jén közalkalmazotti jogviszony jött létre, amely a felperes munkakörét ügyvivő-szakértőként jelölte meg. Határozott idejű kinevezése „A kollégium történetének feldolgozása, megírása idejére”, illetve egy évre szólt. Külön munkaköri leírás vagy írásbeli utasítás nem készült. E kinevezése lejártát követően a felek között újabb hat hónapra szóló közalkalmazotti jogviszony jött létre. A jogvita tárgyát az képezte, hogy az eredetileg 1931-ben létrejött szakkollégium alapításának 80. évfordulójára szervezett találkozón a felperes által készített művet – egy interjúkötetet – CD-ken a résztvevők között az engedélye nélkül kiosztották, és azon nevét a doktori cím elhagyásával tüntették fel. A bíróságnak ismét abban kellett állást foglalnia, hogy a szerzői mű létrehozása munkaköri kötelességei közé tartozott-e. A felperes keresetében előadta, hogy a vendégeknek átadott CD-ken lévő interjúkat közalkalmazotti jogviszonya időtartama alatt, de attól függetlenül készítette. Álláspontja szerint a kinevezésében meghatározott feladatkör kizárólag a kollégium történetének megírására terjedt ki, az interjúkötet egy különálló szerzői műnek tekinthető.¹⁶

Az alperes ezzel szemben azt állította, hogy megszerezte a felperes által létrehozott művek szerzői vagyoni jogait. Ennek bizonyítékaul előadta, hogy az interjúk rögzítéséhez diktafont vásárolt, a munka elvégzéséhez számítógépet és kötetlen munkaidőt biztosított. Az alperes a kész művek szerkesztésébe más kollégákat is bevont, az interjúkat a felperes pedig szintén

¹³ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.20.479/2008/6., p. 9.

¹⁴ Gyertyánfy (2013): i. m. (1), p. 80.

¹⁵ Szakkollégiumi eset. Szegedi Ítéletábla Pf.II.20.277/2015/6.

¹⁶ Szakkollégiumi eset. Szegedi Törvényszék 23.P.21.784/2014/16., p. 3.

az alperes rendszergazda alkalmazottjának segítségével töltötte fel a kollégium honlapjára. Utalt arra is, hogy intézménye saját szellemi tulajdon-kezelési szabályzattal rendelkezik, amelynek értelmében „*valamennyi – az egyetemmel közalkalmazotti jogviszonyban álló személy által folytatott tevékenység során létrehozott szerzői mű, amely a törvény erejénél fogva szerzői jogi védelem alatt áll, és amely az egyetemi kutatómunka eredménye – az egyetemet illeti.*”¹⁷

Az elsőfokú bíróság a felperes szerzői jogi igény érvényesítése iránti keresetét elutasította. A Szegedi Törvényszék megállapította, hogy „*ha kétség merül fel a tekintetben, hogy a mű megalkotása a szerző munkaköri kötelessége volt-e, ezt a munkáltató terhére kell értékelni. Az alperes azonban a Pp. szabályai szerint nem volt elzárva attól, hogy e kétséget eloszlassa és álláspontját bizonyítsa. Utalt arra, a felek jogviszonyára irányadónak kell tekinteni a Kjt. utaló szabálya alapján a perbeli jogviszony időpontjában hatályos Mt. rendelkezéseit, azok alapján a munkáltatót megilleti az utasítás joga, amely akár szóban is történhet. Kifejtette, jelen esetben a munkáltatói jogkör gyakorlója, a kollégium igazgatója feladatokat határozhatott meg a közalkalmazott felperes részére munkaköri kötelezettségeinek ellátásához, ez pedig megtörtént, (személy neve) ugyanis vallomása szerint több alkalommal felhívta a felperest az interjú elkészítésére és átadására, ami azt igazolja, hogy az interjú elkészítése a felperes feladatkörébe tartozott.*”¹⁸ S miután a már említett honlapon, illetve CD-ken közzétett és nyilvánosságra hozott interjúkkal kapcsolatos vagyoni jogok az alperest illetik meg, jogsértés nem állapítható meg.

A Szegedi Ítéletábra az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta, továbbá a fellebbezés kapcsán kiemelte – lévén a felperes közalkalmazotti jogviszonyból folyó kötelessége a kollégium történetének megírása volt –, hogy írásbeli dokumentum és szóbeli utasítás hiányában „*a munkáltató alkotói szabadságot biztosított a felperes számára, hogy milyen módon tesz eleget a kinevezési okiratban foglaltaknak.*”¹⁹

Az ítéletábra bizonyítékként értékelte a felperes által írt e-maileket, amelyekben az alperes maga említi feladatai közt az interjú készítését, valamint kéri a volt kollégiumi tagok közreműködését az interjú elkészítésében. Perdöntő jelentőséget tulajdonított a „Tartalomjegyzék” megnevezésű iratnak. A tanúvallomásból kitűnt, hogy „*a tartalomjegyzék átadására azt követően került sor, hogy a tanú többször sürgette a felperest a kollégium történetéről szóló mű átadására. Mindezt az ítéletábra úgy értékelte, a tartalomjegyzék átadásával a felperes azt kívánta jelezni munkáltatójának, elképzelése szerint miként fogja felépíteni a megírni vállalt művet, s miután a tartalomjegyzéket, mint a mű egyfajta vázlatát az alperes nem kifogásolta, azt elfogadta, a felek lényegében ily módon konkretizálták a felperes közalkalmazotti jogviszony keretében elvégzendő feladatát.*”²⁰

¹⁷ Szakkollégiumi eset. Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.277/2015/6., p. 2.

¹⁸ Szakkollégiumi eset. Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.277/2015/6., p. 3.

¹⁹ Szakkollégiumi eset. Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.277/2015/6., p. 5.

²⁰ Szakkollégiumi eset. Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.277/2015/6., p. 5.

A felperes érvelése mindvégig az volt, hogy a kollégium története és az interjúkötet szükségszerűen egymástól elkülönülő művek. Kinevezésében csak az előbbire kapott megbízást, az utóbbit a munkaviszonyon kívül készítette el. Ezt az állítást az alperes az interjúk rögzítéséhez vásárolt diktafonnal megfelelően cáfolta. A felperes állítása szerint a kollégium történetét feldolgozó külön szerzői művet is készített, amelyet írásos formában adott át az alperesnek, a munkáltató íróasztalára helyezte. E műből mindössze egy példány készült, abból a felperesnek példánya nem maradt. Ezt az állítását az ítéletábla nem fogadta el, mondván, hogy *„életszerűtlen, és ezáltal elfogadhatatlan, hogy a felperes az egyéves időtartamú jogviszonya keretében egyedüli feladatául elkészítendő szerzői alkotást az általa előadott módon adta át munkáltatójának anélkül, hogy azt ’elmentette’ volna az írás során használt számítógépen, vagy hogy abból legalább egy példányt kinyomtatott volna a maga számára.”*²¹

Mindezek alapján a Szegedi Ítéletábla megállapította, hogy az interjúk mint szerzői művek közalkalmazotti jogviszonyból folyó kötelesség teljesítéseként jöttek létre, és azok átadásával a vagyoni szerzői jogokat az alperes egyetem megszerezte.

Kérdéses volt a per során, hogyan értelmezendő az Szjt. 30. § (6) bekezdése szerinti jognyilatkozat írásba foglalása. A bíróság értelmezése szerint főszabályként érvényesül az Szjt. 30. § (1) bekezdése, és az ettől eltérő, azaz a főszabályt általánosan vagy bizonyos művekre, illetve jogokra kizáró vagy korlátozó nyilatkozatokat kell írásba foglalni. Eltérő nyilatkozat hiányában a munkáltató megszerzi a szerzői vagyoni jogokat. Az ítéletábla abban is egyetértett az elsőfokú bírósággal, hogy ha a felperes számára nem volt egyértelmű, hogy mire terjed ki a munkaköre, illetve a közalkalmazotti jogviszonyából folyó kötelessége, a munkavállalói együttműködési kötelezettség alapján kezdeményezhette volna annak tisztázását.

Az ügyvivő-szakértőhöz hasonlóan próbált érvelni az a volt múzeumigazgató is, aki közel húsz éven állt közalkalmazotti jogviszonyban az alperessel. Munkája során részt vett a gyűjtemény gyarapításában, fényképeket készített, időszakos és állandó kiállításokat rendezett. Igazgatósága idején két könyvet is publikált, *„az impresszum szerint a könyvek szerzője a felperes, kiadója a felperes és az alperes, felelős kiadója szintén a felperes, mint megyei-múzeumigazgató.”*²² A jogviszony megszűnését követően keresetében a diáképek kiadását és a gyűjteményi adatokhoz való hozzáférést vagy nem vagyoni kártérítést követelt, valamint két könyve 300-300 példányának az átadását, vagylagosan közel 3 millió Ft nem vagyoni kártérítés megfizetését.

Az ítéletábla szerint helyesen állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy a felperes a közalkalmazotti jogviszony keretein belül készítette a perbeli felvételeket és végzett kutatómunkát.

²¹ Szakkollégiumi eset. Szegedi Ítéletábla Pf.II.20.277/2015/6., p. 6.

²² Múzeumigazgató-eset. Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.20.498/2010/3.

Munkaszerződése mindazon feladatokat tartalmazta, amelyeket a vonatkozó jogszabály²³ a múzeum feladataként megjelöl. A diák és a gyűjteményi adatok vagyoni jogi jogosultja így az alperes. A könyveket illetően az elsőfokú bírósággal egyezően az ítélet tábla is úgy ítélte meg, hogy „a per tárgyát képező, könyv formában megjelent tudományos munkák – amelyek az alperes által sem vitatottan egyéni, eredeti jellegük folytán szerzői védelem alá tartoznak – megírása meghaladta a felperes közalkalmazotti jogviszonyból eredő kötelezettségét, ezért e művek tekintetében az alkotó felperest a szerzői személyhez fűződő és vagyoni jogok megilletik.”²⁴ Mivel a könyvekkel kapcsolatos felhasználási szerződés megkötése – éppen a felperes mint igazgató hibájából – elmaradt, ezért a Fővárosi Ítélet tábla az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasította.

E témakörben utolsóként egy összetettebb problémával szembesülhetünk az SZJSZT egyik megbízás alapján készített szakvéleményében.²⁵ A megbízónál közszolgálati jogviszonyban foglalkoztatott köztisztviselő munkaidőben és a munkáltató eszközeivel, de munkaköri feladatkörén kívül, illetve a munkáltató erre vonatkozó utasítása nélkül, önkéntesen vezetett nyilvántartást (adatbázist) hozott létre. A megbízás kiegészítéséből kiderült, hogy a megbízónál különböző célból vezetnek nyilvántartásokat. Vannak munkáltatói utasítás nélkül vezetett nyilvántartások, jogszabályban rögzített feladaton alapuló nyilvántartások, belső szabályzatban rögzített feladaton alapuló nyilvántartások és (részben) munkaköri leírásban rögzített feladaton alapuló adatbázisok. A testülethez intézett kérdés ez utóbbi adatbázisokkal összefüggésben érkezett, és arra irányult, hogy állhat-e egy ilyen nyilvántartás szerzői jogi védelem alatt, és amennyiben igen, ki tekinthető a szerzőnek, illetve a vagyoni jogok jogosultjának. Az SZJSZT eljáró tanácsa részletesen elemezte a releváns nemzetközi és magyar jogszabályokat, a szerzői jog tárgyára vonatkozó általános rendelkezéseket, a közös és a gyűjteményes művekre, valamint az adatbázisokra vonatkozó szabályokat. A szakvélemény egyrészt megállapította, hogy az ilyen típusú nyilvántartás/adatbázis állhat szerzői jogi védelem alatt, másrészt meghatározta, hogy mely esetekben kit illet a szerzőség

²³ A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 42. § (2) A múzeum feladata – a 37/A. §-ban meghatározottakon túlmenően – a működési engedélyében meghatározott gyűjtőkörébe tartozó kulturális javak

a) gyűjteménygondozása, ennek keretében azok

aa) gyarapítása,

ab) nyilvántartása,

ac) állományvédelme,

b) tudományos feldolgozása és publikálása,

c) hozzáférhetővé tétele, ennek keretében

ca) állandó és időszaki kiállítások rendezése,

cb) közművelődési és múzeumpedagógiai programok és kiadványok biztosítása,

cc) a kulturális javak digitalizálása,

cd) a kutatási tevékenység biztosítása.

²⁴ Múzeumigazgató-eset. Fővárosi Ítélet tábla 8.Pf.20.498/2010/3., p. 6.

²⁵ SZJSZT-18/2013 – Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf.

és a vagyoni jogok. Ha a gyűjteményes mű szerkesztői meghatározhatók, akkor ők tekinthetők szerzőknek; amennyiben egyenként nem határozhatók meg a szerkesztők, akkor a nyilvántartás együttesen létrehozott műnek minősülhet, és így a vagyoni jogok jogosultja a megbízó lesz. Az eljáró tanács úgy találta, hogy a nem együttesen létrehozott gyűjteményes művek esetén van relevanciája a munkáltatói utasítás létének, a munkáltató ugyanis csak az utasítást követően – tehát amikortól a munkaköri feladat részévé válik – szerezheti meg a mű vagyoni jogait. A szerzői jogok mellett fennálló *sui generis* adatbázis-védelem eredeti jogosultja mindenképp a megbízó.²⁶

A hivatkozott jogesetek a munkaviszonnyal kapcsolatos alapvető kérdésekre hívták fel a figyelmet. Egy mű szolgálativá minősítésénél mennyiben irányadó a munkakör megnevezése, a munkaköri leírás léte, tartalma vagy éppen hiánya. Felelős-e a munkavállaló a munkaköri leírás hiányáért; a munkáltatói utasítás módosíthatja-e a munkakört és ezáltal a munkaszerződést; befolyásolja-e a mindenre kiterjedő munkaköri leírás és munkáltatói utasítás a szerzői alkotás létrejöttét, vagy ellenkezőleg, az alkotói szabadság biztosítása kétségbe vonja a mű szolgálati jellegét?

A munkajogi ítélkezési gyakorlat szerint a munkakör lényegében egy gyűjtőfogalom, amely mindazon tevékenységeket magába foglalja, amelyeket a munkavállaló végezni köteles, és a munkáltató jogosult ezen belül a konkrét feladatok meghatározására.²⁷ A munkakör megnevezése történhet foglalkozásra utalással (lásd Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere,²⁸ pl.: 2722 Képzőművész), amely további jellemző munkakörökre bontható (pl.: díszletfestő, könyvillusztrátor), de lehet jogszabályban meghatározott²⁹ vagy a munkáltatónál szokásos mód is. Azonban az elnevezés nem lehet túl általános.

Egy munkaügyi perben a felperes munkaköri megnevezése „autógyári technológiai művelet-végrehajtó” volt, de valójában anyagmozgató-targoncásként dolgozott. Egy munkaköri alkalmassági vizsgálat során az orvos alkalmatlannak találta a munkáltató által megjelölt gyártósori szerelő munkakörbe, miközben azt a tevékenységet korábban soha nem végezte. Az alkalmatlanságára hivatkozva a felperest elbocsátották. A tárgyalás során meghallgatott orvos a tág munkaköri elnevezéssel összefüggésben azt nyilatkozta, hogy „*ha valakiről azt írnám, hogy autógyári technológiai végrehajtóra alkalmas, ahhoz supermannek kellene lennie, mert az jelenti a festőüzemet, a szereldét, hegesztőüzemet...*”³⁰ A Kúria álláspontja szerint a munkaköri elnevezésből ki kell tűnnie a munkavállaló által elvégzendő munkák körének és jellegének. Ez különösen igaz akkor, ha nincs munkaköri leírás. A perbeli esetben meghatározott munkaköri elnevezés ezt a feltételt nem teljesítette.³¹ Mindezek alapján a mun-

²⁶ SZJSZT-18/2013, i. m. (25), p. 19.

²⁷ BH1998. 52.

²⁸ <https://www.ksh.hu/docs/szolgaltatasok/hun/feor08/feorlista.html>.

²⁹ Pl.: a közszolgálati tisztviselők képzési előírásairól szóló 29/2012. (III. 7.) Korm. rendeletben meghatározott feladatkörök.

³⁰ BH2015. 78 [28.].

³¹ BH2015. 78 [42.].

kavállaló munkakörének meghatározása nem jogszerű, ha olyan mértékben általános, hogy abból az elvégzendő munkák köre és jellege nem állapítható meg.³²

A munkavállaló feladatait gyakran a szerződés mellékletét képező munkaköri leírás tartalmazza részletesen, a munkaköréről szóló tájékoztatás írásba foglalása a munkáltató feladata. A munkaköri leírás a munkakör keretei között határozhatja meg a munkavállaló tényleges feladatkörét, amelyet a munkaszerződés sérelme nélkül egyoldalúan módosíthat a munkáltató.³³

A hivatkozott szerzői jogi jogesetek mindegyikében meg volt nevezve a munkavállaló munkaköre (stúdióvezető, ügyvivő-szakértő, múzeumigazgató, kormánytisztviselő), azonban egyik elnevezésből sem értetődik magától, hogy feladataik közé szerzői művek létrehozása tartozna. Mivel a munkakör a munkaszerződés lényegi eleme,³⁴ ezért elsősorban a munkáltató köteles a munkaszerződés írásba foglalására, de együttműködési kötelezettsége révén a munkavállaló is kezdeményezheti munkakörének a pontosítását (a stúdióvezető esete). Az írásba foglalás elmulasztása miatt a munkaszerződés érvénytelenségére csak a munkavállaló – a munkába lépést követő harminc napon belül – hivatkozhat.³⁵

Problémaként merülhet fel az is, hogy a lényegében korlátlan munkáltatói utasítási jogkör kiterjedhet-e a munkakör, s ezáltal munkaviszony egyoldalú módosítására. A kérdés megválaszolásában ismét egy munkaügyi jogeset segít.³⁶ A felperes *treasurer* munkakörben dolgozott, majd felkérték, hogy segítse a kontrolling- és a személyi hitelezési feladatokat is. A felek a felperes munkaszerződését sem szóban, sem írásban nem módosították. Az alperes a munkaviszonyt arra hivatkozva mondta fel, hogy a *treasurer* munkakört megszünteti, és a fennmaradó további feladatait az alperes más munkavállalója veszi át. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy mivel a felperes a kontrolligfeladatokat közel egy éven keresztül és lényegében munkaidejének 20-40%-ában végezte, a felek szóbeli megállapodása alapján a felperes munkaköre módosult. A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati eljárás során megállapította, hogy ha a munkavállaló szóbeli beleegyezés alapján a munkakörbe tartozó feladatokon kívül jelentékeny mértékben és huzamos időn keresztül más munkaköri feladatot is ellát, nem ideiglenes jellegű átirányítás (az új Mt. fogalma szerint munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás), hanem munkaszerződés-módosítás történik. Ennek ellenkezőjét a munkáltatónak kell bizonyítania. Mivel a felmondás a felperes kontrollingmunkakörére nem terjedt ki, és ezáltal a felperessel közölt rendes felmondás nem volt okszerű, a bíróság az alperest jogellenes felmondás miatt elmarasztalta. Az ügy egyik tanulsága a munkavállaló-szerzők számára az, hogy ha az eredeti nem alkotói munkakör (stúdióvezető) mellett a munkáltató más, alkotói munkakörbe tartozó feladat végzésére utasítja (fényképezés), amely nem

³² BH2015. 78 I.

³³ BH2001. 196

³⁴ Mt. 45. § (1) bekezdés.

³⁵ Mt. 44. §.

³⁶ BH2009. 306.

minősül sem helyettesítésnek, sem a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásnak, és ezt a munkavállaló nem vitatja, akkor megállapítható a munkaszerződés módosítása, s az így létrejövő alkotások a jövőben (időkorlát nélkül)³⁷ munkaviszonyban létrehozott műveknek tekinthetők. (Kérdéses, hogy a munkavállalót vagy a szerzőt védő érdek fontosabb-e, mert így vagy a munkavállaló veszíti el a művét, vagy a szerző a munkahelyét.) A másik tanulság az, hogy ha a munkaszerződés szerinti munkakörre hivatkozva a munkáltató felmond, eredményesen perelhető jogellenes felmondás miatt, ha a felmondás indokolásában nem tér ki valamennyi ellátott munkakörre. Ellenben jogszerű volt a felmondás egy tánctanár esetében *„amikor az alperesnél a jazz oktatás megszűnt, így ezen tantárgyat illetően nem volt szükség a továbbiakban pedagógus alkalmazására. Nem vitás, hogy a felperes táncelméletet is tanított, ez azonban csupán heti négy órában történt. A munkáltató jogszerűen döntött és hajtotta végre intézkedését olyan módon, hogy a felperes megmaradt munkakörét a nála már korábban is alkalmazásban álló személyek között szétosztotta. ... a felmondás indoka valós, világos és okszerű volt, a munkáltató intézkedése a munkaviszony rendes felmondással történő megszüntetése körében nem volt jogellenes.”*³⁸

E két utóbbi jogeset rámutat arra is, hogy a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásról szóló tájékoztatás kézhezvételekor, amennyiben a munkáltató alkotói munkakörben kívánna foglalkoztatni, célszerű munkáltatói jogszerzést kizáró megállapodást kötni. Természetesen a munkavállaló ebben a kényszerhelyzetben nem szívesen mer ellentmondani a munkáltatójának. A következetes munkaügyi bírói gyakorlat szerint azonban ha a munkáltató egyoldalú munkaszerződés-módosításnak minősülő utasításának nem tesz eleget, magatartása nem jelent rendkívüli felmondást megalapozó kötelezettségszegést.³⁹

A hivatkozott szerzői jogi esetekben a bíróságok a munkakörbe tartozó feladatok konkretizálására, értelmezésére vagy éppen kiszélesítésére többfajta bizonyítékot elfogadtak. Ilyennek tekinthető a munkavállaló szóbeli vagy írásbeli közlése a munkatársakkal, illetve a munkáltatói jogkör gyakorlójával (e-mail, levelezés); „büszkélkedés” a feladattal harmadik személyeknek; részvétel a közös alkotói folyamatban (anyagok munkatársak által történő lektorálása és szerkesztése); a feladathoz kapcsolódó tárgyi feltételek biztosítása (diktafon vásárlása, interjúkészítés a munkáltató székhelyén, határozatok tárgyszavas rendelkezésre bocsátása, fényképek és kutatási anyag tárolása a dolgozósobában); az elkészítendő mű vázlatának, tartalomjegyzékének a bemutatása. Mindezen körülmények alapos megítélésével lehet eldönteni az alkotás szolgálati jellegét.

³⁷ A munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás tartama naptári évenként összesen a negyvennégy beosztás szerinti munkanapot vagy a háromszázötvenkét órát nem haladhatja meg. Ezt arányosan kell alkalmazni, ha a munkaviszony év közben kezdődött, határozott időre vagy az általánostól eltérő teljes napi vagy részmunkaidőre jött létre. A munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás várható tartamáról a munkavállalót tájékoztatni kell. [Mt. 53. § (1)–(2)]

³⁸ Tánctanár-eset. Kúria Mfv.I.10.150/2013/6., p. 4. A tényállást lásd a következő részben.

³⁹ BH2009. 281.

Végezetül a munkáltatói utasítás és az alkotói mozgástér viszonyában utalnunk kell a szerzői jogi védelem egyetlen törvényi feltételére, amely szerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.⁴⁰ A szerzői mű létrejöttét nem befolyásolhatja a munkáltatói utasítás, a megrendelő kívánsága, a tételesen leírt technikai paraméterek vagy művészeti követelmények, a témaválasztás kötelezősége (pl.: alkalmazott tárgyfotós). Ezért több alperesi érvelés ellenére a tételesen meghatározott munkaköri feladat teljesítése ugyanolyan védelemben részesülő szerzői alkotást hozhat létre, mint az olyan közalkalmazotti kinevezésben meghatározott feladat, amely amúgy teljes alkotói szabadságot biztosított a szerző számára, s amely esetben a kinevezés szerinti munkakör – ügyvivő-szakértő – talán a legkevésbé utalt az alkotói tevékenységre.

Mindezek alapján láthattuk, hogy mely esetekben lehet a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége szerzői mű elkészítése, és mely esetekben szerezte meg jogutódként a munkáltató a mű átadásával a szerző vagyoni jogait.

2. A megfelelő díjazásra való igény

A második rész a munkavállaló megfelelő díjazásra való igényével összefüggő kérdéseket érinti. Elöljáróban röviden ismertetjük a megfelelő díjazás fogalmát, ezt követően szükségesnek tartjuk a tanárok jogviszonyára vonatkozó szabályokat röviden vázolni, mivel a problémakört elsődlegesen két pedagógus jogesetével szemléltetjük.

A szerzői jog többféle díjazást ismer. Az úgynevezett *arányos díjazás* a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia.⁴¹ Ezzel szemben áll a *megfelelő* (vagy némely esetekben *méltányos*) *díjazás*, amikor kizárólagos engedélyezési jog hiányában a szerző részéről nem történik engedélyadás (mert például ez a jog a munkáltatónál van, vagy nem is történik felhasználás, hanem a díjazás csupán kompenzációjellegű), de fenn marad a díjazás iránti igénye.⁴²

Áttérve a pedagógusok jogviszonyára, sem a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény, sem a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv.) nem határoz meg az Szjt. 30. §-ától eltérő szabályokat. Az előbbi személyi hatálya elsősorban a nevelőtestület tagjaira terjed ki, tehát mindazokra, akik a nevelési-oktatási intézménnyel közalkalmazotti jogviszony vagy munkaviszony keretében pedagógus-munkakörben, valamint a felsőfokú végzettséggel rendelkező, nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő munkakörben vannak foglalkoztatva. A nevelőtestülettel szemben az Szjt. munkaviszonyban létrehozott műre vonatkozó rendelkezései az óraadókra nem terjednek ki, mivel ők olyan pedagógusok, illetve oktatók, akik megbízási szerződés (korábban polgári jogviszony) ke-

⁴⁰ Szjt. 1. § (3) bekezdés.

⁴¹ Szjt. 16. § (4) bekezdés.

⁴² Szjt. 16. § (5) bekezdés.

retében legfeljebb heti tíz órában vagy csak adott foglalkozás megtartása érdekében vannak az iskolánál alkalmazva.⁴³ Az Nftv. 90. §-ának (4) bekezdése alapján az oktató, illetve kutató foglalkoztatási jogviszonya keretében létrehozott szellemi alkotásra a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott szellemi alkotás munkáltató részére történő átadására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Ez az átadásra vonatkozó rendelkezés elsősorban a szolgálati és alkalmazotti találmányok⁴⁴ esetében releváns, ezt a jogalkotó az Szjt. esetében nem tartotta szükségesnek külön szabályozni, csupán arról rendelkezik, hogy a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg.⁴⁵ A tanulmányban ismertetett jogesetek közül egyedül a korábban bemutatott szakkollégiumi esetben volt kérdéses az átadás módja.

A Nagykomentár túlzó szabályozásnak tartja a köznevelési törvénynek azt a korábbi rendelkezését, amely a munkaviszonyban létrehozott művekre vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni az oktató fizetés nélküli szabadsága során készített művére is.⁴⁶ Ez az egyes ágazati törvényekben megtalálható rendelkezés azonban nem más, mint a más országokban régóta ismert *sabbatical year/leave* („szombatév”⁴⁷) átvétele, amelyet alkotói szabadság néven szabályoz a magyar jogalkotó. Célja a munkavállaló feltöltődésének biztosítása, amely a tanulási-kutatási lehetőséget és a kiegészítő elkerülését is szolgálja. A közoktatásban dolgozó tudományos fokozattal vagy tudományos címmel rendelkező pedagógusok 2005-től⁴⁸ hét évente hat hónap fizetés nélküli szabadságot vehettek igénybe. 2013 szeptemberétől kezdve ez a szabály megváltozott, és kikerült az Szjt. 30. §-ra történő utalás, az alkotói szabadságot pedig a legalább pedagógus II. fokozatot elért pedagógus kérheti tízévenként legfeljebb egyéves időszakra.⁴⁹ A megváltozott szabályok előnye az is, hogy a pedagógus az alkotói

⁴³ Nktv. 4. § 20–21. pont.

⁴⁴ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 9–12. §.

⁴⁵ Hasonló rendelkezéseket tartalmazott a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 121. §-a (1) bekezdésének 2. és 30. pontjai és a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXCV. törvény 123. § (6) bekezdése.

⁴⁶ Gyertyánfy (2014): i. m. (1), p. 229.; Gyertyánfy (2013): i. m. (1), p. 77.

⁴⁷ Eredete a Bibliáig nyúlik vissza. „Szőlő Izrael fiaihoz és mondd meg nekik: Ha majd elérkeztek arra a földre, amelyet adok nektek, a föld tartson szombatot az Úrnak. Hat éven át vedd be földedet, hat éven át metszd meg szőlődet és gyűjtsd be termését. De a hetedik évben a föld élvezzen szombati nyugalmat, szombatot az Úr számára. Ne vedd be a földedet, ne metszd meg szőlődet, ne arasd le a kalászt és ne kösd kévébe, ne szüreteld le szőlődet, amelyet nem metszettél meg. A nyugalom éve legyen ez a földnek.” Levitik könyve 25, 1–5.

⁴⁸ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 17/A. § (1) A középfokú nevelési-oktatási intézmény tudományos fokozattal vagy tudományos címmel rendelkező, teljes munkaidőben foglalkoztatott pedagógusa hétévenként – tudományos kutatáshoz, vagy egyéni tudományos továbbképzésen való részvételhez – legfeljebb hat havi fizetés nélküli szabadságot (a továbbiakban: alkotói szabadság) vehet igénybe. A hét év számításánál csak a pedagógus munkakörben eltöltött időt lehet figyelembe venni. (2) A fizetés nélküli alkotói szabadság tartamába az igénybevétel évében járó alap- és pótszabadság nem számítható be. (3) Eltérő megállapodás hiányában az alkotói szabadság során elkészült mű tekintetében alkalmazni kell a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 30. §-ában foglaltakat.

⁴⁹ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 65. § (6) bekezdés.

szabadság idejére állami ösztöndíjat igényelhet.⁵⁰ Más a helyzet a felsőoktatásban dolgozóknál. A korábbi felsőoktatási törvény szerint a tudományos kutatás, illetve művészi alkotótevékenység végzéséhez, egyéni tudományos továbbképzéshez hétévenként egyszer lehetett legfeljebb egyéves alkotói szabadságot igénybe venni, amely időszakra távolléti díj járt. A szolgálati jelleget megalapozta az a rendelkezés, amely előírta, hogy a munkáltatónak és az oktatónak megállapodásban kell rögzítenie az elérendő célt és a mulasztás jogkövetkezményeit, ezáltal azt a munkaköri feladatok részévé téve.⁵¹ A szolgálati jelleg mindkét csoportnál rendeződött, ugyanis a közoktatásban az új törvény az Szt.-re való utalást elhagyta, az egyetemi oktatók számára az új felsőoktatási törvény pedig már nem biztosítja az alkotói szabadságot.

Mindezek tükrében a következőkben egy vezetőtanár és egy táncoktató jogesetét ismertetjük, majd visszatérünk a stúdióvezető díjazásának a kérdésére is.

A perbeli tényállás szerint a felperes 1986 augusztusától 2006 decemberéig olyan tudományos és oktatási tevékenységgel foglalkozó gazdasági társaságnál (illetve jogelődjénél) volt foglalkoztatva, amely rendszeresen nyújtott teljes körű oktatási szolgáltatást felsőoktatási intézményeknek. A munkavállalóként foglalkoztatott tanárok feladata volt tanári és hallgatói oktatási anyagok, prezentációk készítése, mindezek rendszeres időközönként történő frissítése, szükség esetén továbbfejlesztése, valamint órák megtartása is. Az alperes ezeket az oktatási segédanyagokat felhasználta az évenként megkötött megbízási szerződés alapján a megbízó főiskolánál nyújtott oktatási tevékenység során. A szerződés tárgya is kifejezetten „komplett oktatás tanárral, infrastruktúrával, tananyaggal”⁵² volt. A felperes munkakörét 2002 szeptemberétől vezetőtanárként határozták meg, és a munkaszerződés a kötelezettségei között szabályozta – egyebek mellett –, hogy „a munkáltatónál történő működés körében keletkező szellemi termékek tulajdoni (rendelkezési) jogosultságát a munkáltató szerzi meg, a vonatkozó törvényi rendelkezéseknek megfelelően, a munkavállaló anyagi [vagyon]i és személyi [személyhez fűződő] jogainak tiszteletben tartásával.”⁵³ A felperes 2000-ig belső intézményi utasítás alapján rendszeresen kapott fizetésen felüli díjazást az oktatási anyagok ismételt felhasználásáért.

A felperes kereseti követelése a munkaviszony fennállása alatt készített szellemi termékek ellenében járó szerzői díj megfizetésére irányult. Az alperes a kereset elutasítását kérte arra hivatkozva, hogy a felperes szerzői vagyoni jogait megszerezte, a felperes munkakörébe

⁵⁰ Természetesen a fizetés nélküli időszak és az ösztöndíjas időszak sem számít bele a szolgálati időbe. A pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról szóló 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet 20. § (1) Az alkotói szabadság az Oktatási Hivatal által kijelölt köznevelési szakértőnek a pedagógus szakmai munkatervére vonatkozó javaslatára, a munkáltató engedélye alapján vehető igénybe. (4) Az alkotói szabadság idején a pedagógus legfeljebb a fizetés nélküli szabadságot megelőző utolsó havi illetménye pótlékok nélkül számított összegének mértékéig állami ösztöndíjat kaphat.

⁵¹ A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 85. § (1)–(2) bekezdés.

⁵² Vezetőtanár-eset. Fővárosi Bíróság 8.P.25.341/2007/30., p. 4.

⁵³ Vezetőtanár-eset. Fővárosi Ítélőtábla 8.Pf.20.477/2011/5.

tartozó feladatok ellenértékét a 2002-es munkaszerződést követően egyedül a munkabér jelentette, hivatkozva arra is, hogy az általuk foglalkoztatott munkavállalók minden külön díjazás nélkül kötelesek az oktatáshoz kapcsolódó anyagokat, prezentációkat elkészíteni. Előadása szerint a jogelődnek átadott művek vonatkozásában a vagyoni felhasználási jogokat megörökölte és fenntartotta, hogy a jogutódlás folytán létrejött új munkáltatónál a jogelőd olyan szervezeti szabályzatai, amelyek a külön díjazást tételesen meghatározták, érvényüket veszítették, ezért a felperes részére nem fizetett szerzői jogdíjat annak ellenére, hogy az az oktatás mellett továbbra is részt vett a tananyagok elkészítésében.

A felperes fellebbezési ellenkérelmében nem vitatta, hogy az alperes a művek feletti vagyoni jogokat megszerezte, de kiemelte, hogy a szerzőt akkor is díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a vagyoni jogokat másra átruházza. Az pedig nem vitás, hogy a műveket az alperes a főiskolának értékesítette és abból bevételre tett szert, ami után a felperes felé köteles díjat fizetni. Az elsőfokú bíróság a felperes keresetének helyt adva megállapította, hogy felperest a munkaviszonyban létrehozott művei után az Szjt. 30. § (3) bekezdése értelmében megfelelő díjazás illeti meg, mivel az alperes munkáltató a művek felhasználására másnak engedélyt adott, és *„a felperesi művek vagyoni jogait az alperes harmadik személyre átruházta, nevezetesen évenként megbízási szerződést kötött a G. Főiskola Távfoktatási Alapítvánnyal, akinek részére a megállapodás szerint a vele munkaviszonyban álló tanárok útján oktatási tevékenységet nyújtott és a személyi feltételeken túl egyidejűleg eladta a tanításhoz szükséges segédanyagokat is, köztük a felperesi munkákat.”*⁵⁴ Az elsőfokú bíróság az alperest a 2002 és 2006 között ellenérték nélkül átadott szerzői művek fejében 2 millió forint szerzői jogdíj és késedelmi kamata megfizetésére kötelezte. A követelés összegszerősége a hasonló munkák után korábban a felperesnek kifizetett díjakhoz igazodott.

A következő jogesetben egy pedagógus munkaviszonya keretében koreográfiai műveket hozott létre. A Kúria munkaviszony jogellenes megszüntetése tárgyában hozott felülvizsgálati ítéletében⁵⁵ helybenhagyta a jogerős bíróság ítéletének azon részét, amelyben elutasította a felperes szerzői jogdíj megfizetése iránti kereseti kérelmét. A perbeli tényállás szerint a felperes 2005. szeptember 1-jétől dzsesszbalett- és tánc történet-oktató munkakörben állt az alperes alkalmazásában. A jogviszonya 2007. július 2-án rendes felmondással szűnt meg. A felperes azonban vitatta a felmondás jogszerűségét. Kereseti kérelmének a szerzői jogdíj iránti követelését az alperes által felhasznált koreográfiákra figyelemmel terjesztette elő, ugyanis a felperes munkakörébe tartozott – többek között – a vizsgaelőadásokhoz szükséges koreográfia elkészítése is. Ezeken a vizsgákon az alperes esetenként belépődíjat szedett, valamint ezeket az alkalmakat arra használta fel, hogy az iskola részére tanulókat toborozzon. A bíróság egyértelműnek találta, hogy ellenkező kikötés hiányában a munkakör részeként létrehozott koreográfiák vagyoni jogai a munkáltatót illetik. Osztotta a bíróság az Szjt. 30. § (3) bekezdésének indokolását, mely szerint külön alkotói díj a szerzőnek nem jár,

⁵⁴ Vezetőtánár-eset. Fővárosi Ítéletábrla 8.Pf.20.477/2011/5., p. 4.

⁵⁵ Tánctánár-eset. Kúria Mfv.I.10.150/2013/6.

ha a munkáltató a műveket saját maga használja fel. Csupán érdekességként jegyezzük meg, hogy a bíróság az Szjt. 38. §-ban szabályozott szabad felhasználással összefüggésben⁵⁶ megállapította, hogy *„lehetséges újabb tanulók toborzása nem értelmezhető jövedelemszerzésnek vagy jövedelemfokozásnak.”*⁵⁷

Visszatérve a stúdióvezető munkavállaló esetére,⁵⁸ a perben nemcsak a munkaviszonyból folyó köteleesség, hanem a munkaviszony megszűnésekor aláírt nyilatkozat hatályának terjedelme is kétséges volt. Az alperes ellenérvként hozta fel, hogy a felperes azért nem lett volna a munkaviszony megszűnését követően kiadott művek után díjazásra jogosult, mert a munkaviszony megszűnésekor tett nyilatkozata kizárta, hogy az alperessel szemben követeléssel lépjen fel.⁵⁹ A jogvita elbírálásakor hatályos Mt. még nem, de az új Mt. már tartalmazza azt az általános alapelvet, hogy a jogról lemondó vagy abból engedő nyilatkozatot nem lehet kiterjesztően értelmezni,⁶⁰ ezért a kifejezetten munkajogi jognyilatkozat szerzői díjazásra vonatkozó jogról való lemondásként nem értelmezhető. A másodfokú bíróság egyetértett a törvényszék ítéletével, amely kifejtette, hogy *„a hivatkozott felperesi nyilatkozat tartalma általános, nem szerepel benne, hogy a perbeli művel kapcsolatos jogokról mondana le. ... Ennek folytán nem tekinthető az Szjt. 16. §-ának (4) bekezdése szerinti díjazásról lemondó nyilatkozatnak.”*⁶¹ A másodfokú bíróság elismerte a munkáltató jogszerzését, ezáltal a munkaviszony megszüntetését követő kiadásokhoz nem volt szükséges a felperes felhasználási engedélyt beszereznie. Mivel azonban az alperes a kiadványokat nem maga adta ki, hanem a mű felhasználását másnak engedélyezte, ezért a jogerős ítélet alapján a felperesnek járt a két kiadás utáni megfelelő díjazás, azaz mintegy 400 000 Ft jogdíj.

A hivatkozott esetek több lényeges pontra irányítják rá a figyelmet. Az Szjt. 30. §-ának (3) bekezdése szerint: a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza. A vezetőtanár-esetben a Fővárosi Ítéltábla egyetértett az elsőfokú ítélettel abban, hogy a megfelelő díjazás *minden egyes*, harmadik személynek engedélyezett felhasználás után jár. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ha a munkáltató rendszeresen ugyanannak a harmadik személynek engedélyezi a vagyoni jogokat, akkor a díjazás minden egyes szerződés után jár. Ugyanígy fontos kiemelni a bíróságnak ugyancsak a vezetőtanár-esetben tett azon megállapítását,

⁵⁶ 38. § (1) Ha az előadás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a közreműködők sem részesülnek díjazásban, a művek előadhatók a következő esetekben:

... b) iskolai oktatás céljára és iskolai ünnepélyeken.

(2) Jövedelemfokozás célját szolgálja a felhasználás, ha alkalmas arra, hogy a felhasználó (pl. üzlet, szórakozóhely) vevőkörét vagy látogatottságát növelje, vagy pedig, ha az üzemhelyiséget látogató vendégek vagy más fogyasztók szórakoztatását szolgálja. Jövedelemszerzésnek minősül különösen a belépődíj szedése, akkor is, ha egyéb elnevezés alatt történik. Díjazásnak minősül a fellépéssel kapcsolatban ténylegesen felmerült és indokolt költségeket meghaladó térítés is.

⁵⁷ Tánctanár-eset. Fővárosi Munkaügyi Bíróság 4.M.3826/2007/52., p. 6.

⁵⁸ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.479/2008/6.

⁵⁹ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Törvényszék 6.P.24.783/2005/31.

⁶⁰ Mt. 5. § (2) bekezdés.

⁶¹ Stúdióvezető-eset. Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.479/2008/6., p. 3.

hogy a hivatkozott rendelkezés alapján „a felperest megfelelő díjazás illeti meg, függetlenül attól, hogy az értékesített felperesi művek újak voltak, vagy korábbi művek aktualizált, kibővített változatai.”⁶² Tehát a díjfizetésnek nem feltétele új mű létrehozása, sem egy már meglévő művön eszközölt lényeges változtatás. Ha a munkavállaló szerző műve rendszeresen hoz újabb és újabb megbízást vagy bevételt a munkáltatónak, a szerzőnek ismételt jár a munkabéren felüli juttatás. Ez történt a stúdióvezető ópusztaszeri kiadványának újabb kiadásai esetében is.

A következő lényeges kérdés a méltányos díjazásról való rendelkezés. A vezetőtanár esetében az alperes jogelődje részletes belső szabályzattal rendezte a munkavállalók díjazását. Az alperes azzal, hogy érvénytelennek tekintette a korábbi díjazást szabályozó belső utasítást, és nem fizetett a munkavállalóknak munkabéren felüli díjazást, úgy gondolta, hogy kizárta a szerzők díjazás iránti igényét. A bíróság azonban nem a munkáltatói utasítás, hanem a jogszabály előírása alapján állapította meg a díjazás iránti igény alaposságát, a korábban kifizetett összegek csak a követelésösszességének megállapítása alapjául szolgáltak. Elvonható-e a munkavállaló-szerző díjazás iránti igénye? Az Szjt. 16. § (5) bekezdés második mondata szerint a törvény kizárhatja a szerző megfelelő díjazásról való lemondásának a jogát, és ilyen rendelkezés hiányában is csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le a díjazásról. Mivel az Szjt. több esetben ezt kizárja,⁶³ de ezt az Szjt. 30. § (3) bekezdése vonatkozásában nem teszi, ezért álláspontunk szerint a munkavállaló-szerző e díjazásról kifejezett írásbeli nyilatkozattal lemondhat. Az SZJSZT nem tekinti visszaélésszerű joggyakorlásnak, ha a munkáltató belső szabályzatban vagy kollektív szerződésben kizárja a munkavállaló szerző díjazását.⁶⁴ A szakkollegiumi eset is megmutatta, hogy az egyetem szinte valamennyi vele oktatói vagy hallgatói jogviszonyban állóra kiterjeszti szellemi tulajdon-kezelési szabályzatát. Az Szjt. több rendelkezéséből is az következik, hogy ez a lemondás csak írásban vagy szabályzat hatályának írásban történő elfogadásával történhet, mint amilyen egy munkaszerződés aláírása vagy az egyetemi beiratkozás. De a stúdióvezető esete megmutatta azt is, hogy a munkaviszony megszűnésekor aláírt általános joglemondó nyilatkozat e díjazásra nem terjed ki.

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik az Szjt. 30. § (4) bekezdésének rendelkezése is („A szerző a munkáltató megszerzése esetén is jogosult marad arra a díjazásra, amely e törvény alapján a felhasználás jogának átruházását követően is megilleti.”), hogy vajon a (3) bekezdésben meghatározott díjigény meddig illeti meg a munkavállalót? Ha ez egyfajta lojalitási klauzulának tekinthető, akkor csak addig, ameddig a szerző munkaviszonya fennáll, csak

⁶² Vezetőtanár-eset. Fővárosi Ítéletábrla 8.Pf.20.477/2011/5., p. 2.

⁶³ Ezt az Szjt. a 20. § (7) bekezdésben, a 21. § (8) bekezdésben, a 23. § (6) bekezdésben, a 23/A. §-ban, a 74/A. §-ban meg is teszi; a munkaviszonyban létrehozott szoftver és adatbázis tekintetében a megfelelő díjazásra való jogot eleve kizárja.

⁶⁴ SZJSZT-09/2001 – Bankjegy-, illetve pénzérme-kép szerzői jogi védelme, felhasználása; a szerzői jogok jogosultja: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2001_009.pdf.

az engedélyezések után, és kizárólag egyszeri átruházás esetén. Ha viszont ez a díjigény a munkaviszonyra tekintet nélkül fennáll, akkor a munkáltató a teljes védelmi idő alatt köteles díjat fizetni volt munkavállalójának az egyes engedélyezések után, sőt, ez a kötelezettsége a jogszerzőnek is fennáll? Ezt a rendelkezést a stúdióvezető ügyében a bíróság úgy értelmezte, hogy a méltányos díjazásra való igény a munkaviszony megszűnése után is fennmarad, mindaddig, ameddig a művet felhasználják, a díjazás mértékére pedig a korábbi díjazás irányadó. A vezetőtanár esetéből nem tudjuk meg, hogy a munkáltató a munkaszerződés megszűnése után is felhasználta-e az anyagokat. Feltehetően igen, de ez nem képezte a per tárgyát. Abból, hogy a törvény megkülönbözteti az engedélyezést és az átruházást, az következhet, hogy ha a munkáltató a szerzői műveket egy harmadik személynek jelképes áron továbbadja, aki annak a felhasználását piaci alapon végzi, a szerző díjazás iránti igénye kiüresíthető. Ez a fajta jogügylet azonban nem eredményezheti a szerző kijátszását, hiszen a díjazás összegének méltányosnak kell lennie, azaz az összeget a piaci viszonyok figyelembevételével és nem a jelképes összeg arányában kell meghatározni. A szerző felléphet semmisségre hivatkozással is akár színlelt szerződés, akár jogszabály megkerülésével kötött szerződés miatt.

A bírói gyakorlat alapján az is elképzelhető, hogy a munkavállaló nem jogosult méltányos díjazásra, ha munkáltatója elsősorban harmadik személyek részére végez szolgáltatást.⁶⁵ A díjigény érvényesítésére még ma is alkalmazható az az 1990-es BH, amely abból indul ki, hogy a munkaviszonyban alkotott mű szerzője a szerzői díj iránti igényét csak a munkáltatójával szemben érvényesítheti.⁶⁶

3. A munkaviszonyban létrehozott szoftver

A szerzői jog összetettsége okán az átruházásra és a díjigényre nemcsak a jogviszonynak, hanem a műtípusnak is eltérő joghatása lehet. Ez a rész a szoftverekkel kapcsolatos eltérő szabályozásra összpontosít.

A már többször hivatkozott vezetőtanár perében a bíróság vizsgálta azt is, hogy a perbeli művek szerzői jogi védelem alatt állnak-e. Az elsőfokú tárgyalás során egyéb érvelés hiányában nem merült fel kétség, hogy a felperes egyéni, eredeti jellegű tudományos, illetve szoftverműveket alkotott. A másodfokú ítélet szerint *„ennek folytán az elsőfokú bíróság – a tárgyaláson közvetlenül is megtekintett művek alapján – helyesen jutott arra a következtetésre, hogy a perbeli művek a szerzői jogi törvény hatálya alá tartoznak és ehhez nem szükséges a szakértői testület kirendelése.”*⁶⁷ Sőt, az elsőfokú bíróság ítéletében külön kiemelte, hogy (azért) nem tartja szükségesnek az *„egyed anyagok tekintetében a jogi okfejtést részletezni,*

⁶⁵ Erről lásd részletesebben Legeza: i. m. (1), p. 112–113.

⁶⁶ BH1990. 333 I.

⁶⁷ Vezetőtanár-eset. Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.477/2011/5., p. 5.

*hiszen a jogszabályi rendelkezések, amelyek a felperes keresetének elbírálásánál irányadóak, nem tesznek különbséget a szerzői mű mibenlétével [sic!] kapcsolatosan.”*⁶⁸

Igen ám, de a bíróság az ítéletet az Szjt. 30. § (3) bekezdésére alapozta, azaz hogy a munkáltató a felhasználásra *másnak engedélyt* adott, és ezért a szerzőnek díjazás jár. Az Szjt. azonban a szoftver esetében kizárja a 30. § (3)–(4) bekezdésében foglalt rendelkezések alkalmazhatóságát, azaz a munkavállaló főszabály szerint csak a munkabérére jogosult. Erre a lényeges körülményre az alperes fellebbezésében hivatkozott is, és az elsőfokú ítélet megváltoztatásával kérte a kereset elutasítását. Sem az elsőfokú, sem a másodfokú bíróság nem vette azt számításba, hogy a munkaviszony során létrehozott alkotások többfélék lehetnek, és az egyes műtípusoknál eltérő díjazásra való jogosultság keletkezik. Az elsőfokú ítéletben felsorolt műcímekből (az „Informatikai alapszoftverek I.” című tantárgyhoz hallgatói és oktatói CD, valamint tankönyv, az „Iroda automatizálás”-hoz hallgatói CD, a „Szövegszerkesztés”-hez tankönyv, „Iroda automatizálás-prezentáció”-hoz)⁶⁹ megnyugtatóan lehet arra következtetni, hogy a tananyagok nyomtatott, illetve elektronikus formában megjelent szakirodalmi művek, és nem kifejezetten szoftverek. Így a munkavállaló díjazás iránti igényét figyelembe kell venni. Mindezek fényében a bíróság érvelése nem következetes, hiszen meg kellett volna állapítania, szükség esetén szakértő kirendelésével, hogy a felperes igénye a szoftverekre nem terjedt ki, vagy ha igen, akkor az alperes fellebbezésének helyt adva a szoftverek vonatkozásában a kereseti kérelmét el kellett volna utasítania.

Nem példa nélküli, hogy a felek a munkaszerződésben eltérnek a főszabálytól, és a munkáltató csak újabb szerződés révén válik jogosulttá. Ezért a felek a munkaszerződés mellett felhasználási szerződést is kötnek, aminek folytán a szerző munkabér mellett szerzői jogdíjra is jogosulttá válik. Ez elsősorban olyan műtípusoknál lehetséges, ahol a szerzői vagyoni jog átruházása megengedett (pl.: szoftver, adatbázis, reklámozás céljára megrendelt mű), tehát lehetséges engedélyezni a felhasználást és külön átruházni a jogokat. Egy adóügyben indult jogvitában⁷⁰ a felperes szoftverfejlesztéssel foglalkozott, értékesítési céllal hozott létre és fejlesztett számítógépes programokat. A felperes több munkakörben (szoftverfejlesztő, programszervező és grafikus) foglalkoztatott olyan személyeket, akiknek munkabér mellett szerzői jogdíjat is fizetett. A munkaszerződések a munkakör megjelölése mellett a szoftverek felhasználásáról, a felhasználási szerződésről és a fizetett jogdíjakról is rendelkeztek. Ez alapján a munkavállalók által a munkakörükben kifejlesztett szoftverek, szoftverrészek kizárólag a munkáltatót illették meg, de az átruházás mellett a munkáltató a munkavállalóval felhasználási szerződést is kötött, és a munkabéren felül ellenértéket is fizetett. Az adóhatóság szerint a felperes célja e konstrukcióval az volt, hogy jogellenesen „adónyereségre tegyen szert, vagyis a közterhek viselését lehetőleg a minimális szintre csökkentse, a jogsza-

⁶⁸ Vezetőtanárrészt. Fővárosi Bíróság 8.P.25.341/2007/30., p. 7.

⁶⁹ Vezetőtanárrészt. Fővárosi Bíróság 8.P.25.341/2007/30.

⁷⁰ Adóügyi-eset. Legfelsőbb Bíróság Kfv.I.35.489/2006/6.

bályokban írtak rendeltetésellenes gyakorlásával.⁷¹ Megállapította azt is, hogy a szoftverfejlesztők minimális, a szakmai átlagot messze alulmúló munkabért kaptak.

A közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata során egyik bíróság sem osztotta az adóhatóság álláspontját. „A Legfelsőbb Bíróság az alperes felülvizsgálati kérelmével ellentétben azt állapította meg, hogy az első fokú bíróság a tényállást teljes körűen és iratszerűen feltárta, a bizonyítékok okszerű mérlegelésével hozta meg döntését. ... Az Szjt. 30. § (1) bekezdés, 58. § (4) bekezdés alapján helytállóan jutott arra a következtetésre, a jogszabály nem zárta ki, hogy a felperes és a szerzők felhasználási szerződést kössenek, amely értelmében a szerzőket szerzői jogdíj illette meg. A felperes a bírósági eljárás során megfelelő gazdasági indokát adta annak, hogy a fejlesztőknél ezt a fajta jövedelmezést alkalmazta. A felperes megfelelően igazolta a perben, hogy szerzőhöz köthető fejlesztések történtek.”⁷²

A felperes a magyar jogszabályok mellett hivatkozott a szoftverirányelv⁷³ rendelkezésére is, amely egyedülként rendelkezik uniós szinten érdemben a munkaviszonyban létrehozott művekről.⁷⁴ Eszerint a munkaviszonyból folyó köteleesség teljesítéseként vagy a munkáltató utasítása alapján készített számítógépi program valamennyi vagyoni jogának gyakorlására a munkáltató kizárólagosan jogosult, kivéve ha szerződés ettől eltérően rendelkezik.⁷⁵ Ez az eltéréshez való jog biztosította a felperes számára, hogy a szoftverfejlesztő dolgozókkal a munkaszerződésen felül felhasználási szerződést is köthessen. A felperes gazdálkodó társaság a peres eljárás során beszerezte az SZJSZT szakvéleményét is. Az eljáró tanács a felperes által átadott dokumentumok alapján megállapította, hogy a felperes által alkalmazott szerződésben a felek csak a szoftverre vonatkozó felhasználási jogról rendelkeztek, így a főszabálytól eltérően a munkáltató a szoftver felhasználási jogait szerezte meg. A szerzői jogi jogszabályokkal összhangban a munkaszerződés 6. pontja alapján a felek újabb, a szoftver vagyoni jogának átruházására irányuló szerződést kötöttek, és ez képezte a szerzői jogdíj kifizetésének az alapját.⁷⁶

A perbeli tényállás óta a szerzőijogdíj-jövedelmekre vonatkozó szabályozás lényegesen megváltozott. Így 2007-ben megszűnt a jogdíjból származó jövedelem alapján érvényesíthető szellemi tevékenység SZJA-kedvezménye, vagy lépcsőzetesen 27%-ra emelkedett a ki-

⁷¹ Adóügyi-eset. Fővárosi Bíróság 16.K.33.600/2004/18., p. 3.

⁷² Adóügyi-eset. Legfelsőbb Bíróság Kfv.I.35.489/2006/6., p. 3.

⁷³ A számítógépi programok jogi védelméről szóló, 1991. május 14-i 91/250/EGK tanácsi irányelv.

⁷⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről (29) preambulum bekezdés: mivel a munkaviszonyban vagy más alkalmazotti jogviszonyban létrehozott adatbázisokra vonatkozó szabályozás a tagállamok hatáskörében marad; mivel ezért ez az irányelv nem gátolja a tagállamokat abban, hogy saját jogszabályaikban úgy rendelkezzenek, hogy amennyiben az adatbázist a munkavállaló kötelessége teljesítéseként, vagy munkáltatója utasításai alapján hozza létre, eltérő megállapodás hiányában kizárólag a munkáltató legyen jogosult az így létrehozott adatbázissal kapcsolatos minden vagyoni jog gyakorlására.

⁷⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (kodifikált változat) 2. cikk (3) bekezdés.

⁷⁶ SZJSZT-22/2005 – Munkaviszonyban alkotott szoftverre kötött felhasználási szerződés: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2005_022.pdf.

fizető egészségügyi hozzájárulásra vonatkozó (EHO) terhe, ugyanígy megváltozott a szerzői tevékenységek (pl.: előadóművészi tevékenység) áfakulcsa is (15%-ról 27%-ra nőtt). Változatlan azonban az a rendelkezés, hogy a szerzőijogdíj-jövedelem nem képezi a nyugdíjárulék alapját,⁷⁷ így a munkabér-kifizetéssel szemben még mindig közel 18%-kal nagyobb összegű jövedelem marad azoknál a szerzőknél, akik jogdíjat, és nem munkabért kapnak. Az adózási kérdések ugyan hatással lehetnek a felek szerződéses viszonyaira, és az adóhatóság jogosult is a szerződések adóügyi minősítésének elvégzésére, ez azonban önkényes értelmezésre nem vezethet.⁷⁸

A vezetőtanár és a szoftverfejlesztő cég esete rávilágít arra is, hogy a munkáltatónak a munkavállalóival a szerzői jogi kérdéseket érdemes műtípusonként rendeznie. Mivel az Szjt. tételesen meghatározza, hogy mely műtípusok esetében (a már említett szoftver, adatbázis stb.) kizárt az Szjt. 30. § (3)–(4) bekezdésének alkalmazása, a többi műtípus esetében a méltányos díjazás iránti igény fennmarad. Egy összetettebb mű létrehozásában több alkotó is részt vehet, vagy ugyanaz a munkavállaló többfajta művet is létrehozhat. Az Európai Unió Bírósága egyik ítéletében rámutatott arra, hogy valamely számítógépi program grafikus felhasználói felülete nem minősül a program bármely formában történő kifejezésének, és nem részesülhet a számítógépi programok szerzői jogi védelmében; azonban a grafikus felhasználói felület [más] műként szerzői jogi védelemben részesülhet, ha az a szerző saját szellemi alkotásának minősül.⁷⁹ Egy számítógépes vagy mobiltelefonos alkalmazás esetén tehát létrejöhet (legalább) egy szoftver és egy képzőművészeti alkotás, sőt akár filmalkotás is. A szoftverre nem, míg a grafikai részletekre alkalmazható az Szjt. 30. § (3)–(4) bekezdése. A filmalkotásokra pedig az Szjt. 65. § (5) bekezdése általánosságban kizárja az Szjt. 30. §-ának az alkalmazhatóságát. Mindezek alapján szerzői jogi szempontból a bíróságnak a vezetőtanár esetében tett megállapításával szemben a munkaviszonyon belül létrehozott mű típusa igenis kiemelt jelentőséggel bír.

4. A személyhez fűződő jogok gyakorlása

A munkaviszonyban létrehozott művek jogintézményének elsődlegesen a szerzői vagyoni jogok miatt van jelentősége, azonban a részleges jogalanyváltozás érinti a személyhez fűződő jogokat is. Az Szjt. a munkavállaló személyhez fűződő jogainak gyakorlását az általános és a munkaviszonyban létrehozott művekre vonatkozó külön rendelkezéseken belül is összekapcsolja [Szjt. 11. § és Szjt. 30. § (5) bekezdés]. A bevezető részben ismertettük, hogy a munkavállaló a mű átadásával hozzájárul annak nyilvánosságra hozatalához, azonban az

⁷⁷ A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény 21. § (1) bekezdés d) pont.

⁷⁸ Adóügyi-eset. Legfelsőbb Bíróság Kfv.I.35.489/2006/6., p. 2.

⁷⁹ A Bíróság (harmadik tanács) 2010. december 22-i ítélete [a Nejvyšší správní soud (Cseh Köztársaság) előzetes döntéshozatal iránti kérelme] – Bezpečnostní softwarová asociace–Svaz softwarové ochrany kontra Ministerstvo kultury (C-393/09. sz. ügy) rendelkező rész 1. pont.

Szjt. nem zárja ki, hogy a munkavállaló éljen a visszavonás jogával. A visszavonás nem érinti a munkáltató felhasználási jogát, egy ilyen nyilatkozat esetén a munkáltató köteles a szerző nevének a feltüntetését mellőzni. A munkáltató ugyancsak jogosult a mű átdolgozására is, amely jelentősen érintheti a szerzőnek a mű egységéhez való jogát. Amennyiben a változtatással a szerző nem ért egyet, kérésére nevének feltüntetése szintén mellőzhető.

Mindezekből egyrészt az a lényeges kérdés adódik, hogy ki jogosult a személyhez fűződő jogokat érvényesíteni, másrészt, hogy korlátlan-e a munkáltató átdolgozási joga. Mindkettőre nézzünk egy-egy jogesetet.

Az első esetben a névfeltüntetés elmaradása és jogosulatlan felhasználás volt a jogvita tárgya.⁸⁰ A megállapított tényállás szerint 2002 júliusában az önkormányzat szerződést kötött egy tervezőirodával az Érd, Tárnoki út–Riminyáki út kettősforgalmú csomópont engedélyezésére is alkalmas kiviteli tervdokumentáció elkészítésére. A tervezési szerződés szerint a megrendelő a tervek csak saját üzleti tevékenysége körében használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja, harmadik személlyel nem közölheti. Mivel az említett keresztesződés Érd egyik legveszélyesebb csomópontja, a lakosság többször jelezte már az önkormányzatnak, hogy tegyen valamit a balesetek megelőzése érdekében. A lakosság tájékoztatása céljából 2004. február 20-án az „Érdi Újság” című helyi lapban cikk jelent meg a tervezett beruházásról, amelyben a kiviteli terv egyik lapját a tervező nevének feltüntetése nélkül közölték. A perben részt vett a munkaviszonyban álló tervező (elsőrendű felperes), a munkáltató tervezőiroda (másodrendű felperes), az alperesi oldalon az önkormányzat (elsőrendű alperes), aki a tervlap átadásával megsértette a tervezőirodával fennálló szerződését, a helyi újság főszerkesztője (másodrendű alperes), aki engedély nélkül felhasználta a tervlapot, valamint az újságíró (harmadrendű alperes), aki a cikket megírta.

A kereseti kérelemben a tervező-munkavállaló (személyhez fűződő) szerzői joga megsértésének megállapítását, a tervezőiroda-munkáltató pedig a tervlap jogosulatlan felhasználása miatt elmaradt díj megfizetését kérte. Tehát az elsőrendű felperes az át nem ruházható – és kifejezett felhatalmazás hiányában csak személyesen érvényesíthető –, személyhez fűződő szerzői jogai alapján, míg a másodrendű felperes a munkáltatóként jogutódlással megszerzett vagyoni jogok alapján léphetett fel a perben. A bíróság megállapította a jogsértést. Az ítélet szerint az önkormányzat azzal sértette meg a tervező szerzői jogait, hogy az általa készített tervdokumentáció egyik tervlapja a nevének feltüntetése nélkül jelent meg a helyi lapban, az alpereseknek pedig az engedély nélküli felhasználásért 500 000 Ft-ot kellett fizetniük a tervezőirodának.⁸¹

⁸⁰ Érdi Újság-eset. Fővárosi Ítéletábrla 8.Pf.20.467/2008/3.

⁸¹ Említésre méltó, de a tanulmány vizsgálati hatókörén túlmutat a perben az Szjt. 37. §-ának az elsőrendű alperes által hivatkozott és a 2003. évi CII. törvény 65. §-ával módosított 2004. május 1-től hatályos rendelkezése, mely szerint egyes művek az időszéri, napi eseményekről való tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ez a rendelkezés e jogvita elbírálása során nem volt alkalmazható, de a tervlap ilyen módon történő felhasználása a másodrendű felperessel szemben 2004. május 1-jével már nem lett volna jogsértő.

Sajátosan alakul a személyhez fűződő jogok érvényesítése a munkaviszonyban létrehozott műveknél. Az Szjt. tételesen meghatározza, hogy a személyhez fűződő jogok megsértése miatt ki jogosult fellépni:

a) a szerző halála után, de a védelmi időn belül az, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott – ilyennek hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat *öröklési jogcímen* megszerezte [Szjt. 14. § (1) bekezdés];

b) a védelmi idő eltelte után már csak a szerző emlékének megsértése címén a névfeltüntetés elmaradása miatt az érintett közös jogkezelő szervezet vagy szerzői érdekképviselői szervezet léphet fel [Szjt. 14. § (2) bekezdés];

c) a szerző meghatározott személyhez fűződő jogainak védelmében a *felhasználó* is felléphet, ha ahhoz a szerző a felhasználási szerződésben *kifejezetten hozzájárult* [Szjt. 15. §].

Mindezek alapján a munkáltató jogérvényesítési lehetősége a szerző életében csak abban az esetben áll fenn, ha arra a szerző a közöttük fennálló (felhasználási) szerződésben külön felhatalmazta. Ennek hiányában a szerző életében csak a munkavállaló-szerző léphet fel, a szerző halálát követően pedig csak az általános jogutód örököse, de a munkáltató mint különös jogutód nem.⁸² Az Érdi Újság-esetben ugyan a tervező és a tervezőiroda hatékonyan tudott közösen fellépni, érdemes lehet a munkaviszonyban álló szerzőktől külön nyilatkozatot kérni, amely feljogosítja a munkáltatót – főleg a munkaviszony megszűnését vagy a szerző halálát követő időszakra –, hogy személyhez fűződő jog megsértése esetén is felléphessen, és akár sérelemdíjat (nem vagyoni kártérítést) követelhesen.

Áttérve az átdolgozás vagyoni jogának és a személyhez fűződő jogoknak a viszonyára, az elérhető bírósági esetek alapján két problémakör merülhet fel, az egyik a munkavállaló-szerző (építész/tervező) és a mű (épület) tulajdonosa (sokszor maga a munkáltató) közötti jogvita, amelynek elbírálásakor jellemzően a tulajdonos rendelkezési joga kerül előtérbe,⁸³ a másik a munkavállaló-szerző és a munkáltató mint átdolgozó közötti jogvita. Jelen tanulmány csak az utóbbival foglalkozik. A témában ugyan csak egy régebbi jogeset érhető el, de a bíróság elvi megállapításai még ma is aktuális érvényűek.

⁸² E rendelkezések vagyoni jogra vonatkozó párját az Szjt. XIII. fejezetében találjuk, de ez csak abban az esetben jöhet számításba, ha a felek között felhasználási szerződés és nem törvényi jogutódlás van. 98. § (1) A szerző vagyoni jogainak megsértése esetén a kizárólagos felhasználási engedélyt a 43. § (1) bekezdése alapján megszerző személy felhívhatja a szerzőt, hogy a jogsértés abbahagyása iránt tegye meg a szükséges intézkedéseket. Ha a szerző a felhívástól számított harminc napon belül nem intézkedik, a jog-szerző saját nevében felléphet a jogsértés miatt. (2) A nem kizárólagos felhasználási engedély esetében a jogszerző az (1) bekezdés szerint csak a felhasználási szerződés kifejezett rendelkezése alapján léphet fel.

⁸³ BH2005. 427, BDT 2010. 2329. Bővebben lásd: *Faludi Gábor*: Az építészeti művek a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában. In: *Legeza Dénes* (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 139–146.

A perbeli és az SZJSZT vonatkozó szakvéleménye⁸⁴ alapján kiegészített tényállás szerint a Lidérc című, nemzetközi díjjal kitüntetett kislemezfilm a rendező és az operatőr munkaviszonyban hozta létre. A munkáltató filmgyártó vállalat a kislemezfilm jelentős mennyiségű képi anyagának felhasználásával egy könnyűzenei együttest reklámozó videoklipet készítettett „Halley üstökös” címmel. A felperesek, mint az eredeti kislemezfilm alkotói, nem járultak hozzá a film képeinek videoklipben történő felhasználásához, ami ellen a rendező kifejezetten tiltakozott, ugyanis a film sikere meghatározó jelentőségű volt a felperesek ismertetése alapján, művészi tevékenységük megítélésében. Módosított kereseti kérelmükben a jogosulatlan felhasználás megállapítását, a videoklip megsemmisítésének elrendelését, személyhez fűződő jogaik megsértésének megállapítását és kártérítést kértek.

A bírósági ítélet elemzése előtt röviden térjünk ki a régi és a hatályos Szjt. közötti releváns eltérésekre. A régi Szjt. hasonló jellegű rendelkezéseket tartalmazott a munkaviszonyban alkotott művekre azzal a különbséggel, hogy míg a munkáltató korábban csak felhasználóvá vált, addig a hatályos Szjt. alapján már jogutód lesz. A névfeltüntetésre vonatkozó rendelkezések (visszavonás és anonimitás) azonosak. Az előző részben ugyan említettük, hogy a filmalkotásokra a hatályos Szjt. általánosságban kizárja az Szjt. 30. §-ának alkalmazhatóságát,⁸⁵ és a filmelőállító a megfilmesítési szerződés révén⁸⁶ „csak” átruházott felhasználási jogokkal rendelkezik, de a régi Szjt. szerint a munkaviszonyban alkotó filmszerzők esetében a munkáltató (filmgyár) a vagyoni jogok tekintetében ugyanúgy jogutóddá⁸⁷ vált, mint a hatályos Szjt. 30. § alapján más művek esetében. Tehát a Legfelsőbb Bíróság 1989-es ítélete a mai filmalkotásokra nem, de minden más, munkaviszonyban alkotott műre irányadó lehet.

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a filmgyártó vállalat nem sértette meg a felperesek személyhez fűződő jogait, mert a videoklipen nem tüntették fel a nevüket. A fellebbezés alapján eljáró Legfelsőbb Bíróság a régi Szjt. rendelkezései alapján mint *ratio decidendi* abból indult ki, hogy „a munkaviszonyban alkotott művel kapcsolatban a munkáltatót megillető felhasználási jog azt is jelenti, hogy a munkáltató a művet jogosult a működési körén belül alkotott más műben is megjeleníteni.”⁸⁸ A vizsgálandó kérdés pedig az volt, hogy a munkáltatót megillető felhasználói jog gyakorlása társadalmi rendeltetésének megfelelően történt-e. A kérdés a ma hatályos rendelkezések alapján így hangozna: a munkáltató mint törvényes jogutód visszaélhet-e jogával?

⁸⁴ SZJSZT-11/1986 – Filmrészletek felhasználása videoklipben. In: Lenkovics Barnabás, Székely László (szerk.): A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye II. 1978–1989. Budapest, MSZH Kiadó, 1991, p. 65–71.

⁸⁵ Szjt. 65. § (5) bekezdés.

⁸⁶ Szjt. 66. § (1) bekezdés.

⁸⁷ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 41. § (3) A filmre vonatkozó szerzői vagyoni jogokat a szerzőkkel kötött szerződések alapján jogutódként a filmgyár szerzi meg, és harmadik személyekkel szemben kizárólag a filmgyár gyakorolja. A filmgyár a szerzők személyhez fűződő jogai védelmében is felléphet.

⁸⁸ BH1989. 57.

A Legfelsőbb Bíróság a kérdés megválaszolásakor vizsgálta, hogy a munkáltató joggyakorlása nem ütközik-e a szerzői jogban is irányadó alapelvekbe. Márpedig az akkor és a jelenleg hatályos Ptk. és Mt. is megfogalmazza a joggal való visszaélés tilalmát. Az ítélet szerint „a film alkotói eredetiségét képviselő snitt-sorozatát önkényesen megváltoztató átvétele a Legfelsőbb Bíróságnak (a két mű megtekintése nyomán is kialakult) meggyőződése szerint az V. rendű [munkáltató] alperes részéről a felhasználási jog olyan gyakorlása, amely a felperesek hozzájárulásának hiányában, e jog társadalmi rendeltetésével ellentétes. A felhasználási jog ily módon való gyakorlása a kislemezfilm által ismertté vált felperesek számára különösen sérelmes.”⁸⁹ A Legfelsőbb Bíróság szerint a régi Szjt. névtelenséget biztosító rendelkezése a felperesek vonatkozásában tartalmatlanná és szerzői jogaik védelmére alkalmatlanná vált, ezért a személyhez fűződő jogok megsértésének megállapítása mellett a munkáltatót eltiltotta a további jogsértéstől és a videoklip felhasználásától.

Mi tehát a tényleges védett alanyi jog, ha a törvényes jogutód nem tehet meg bármit a megszerzett művel? Álláspontunk szerint jelen esetben a tényleges „név”-en felül a szerzőség a védett alanyi jog, amelyet az Szjt. 1. § (3) bekezdése a „szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleg”-ként határoz meg, vagy Balás P. Elemér szavaival a szerző személyiségének visszatükröződése a szellemi munka eredményében.⁹⁰ Számtalan olyan alkotót lehet említeni, aki jellegzetes stílusban alkot, csak rá jellemző ecsetkezelése, szófordulata, építészeti megoldása van. Sokszor egy épületre ránézve meg lehet állapítani a tervezőjét. A név levétele tehát önmagában még nem szakítja el az alkotót a művétől. A perbeli esetben a bíróság által ki nem mondott anonimitás valódi jelentése nem a névtelenség, hanem az azonosíthatatlanság (szerzőtlenség), hiszen a névtelenséggel önmagában nem érhető el a kívánt joghatás, tehát sérül az adott alanyi jog érvényesülése.⁹¹

Az Szjt. 30. § (5) bekezdés és a 14. § (1) bekezdés összeolvasásából és a hivatkozott BH-ből következik, hogy a munkáltató által a művön végzett utólagos módosítás (különösen pl.: átépítés, áttervezés, fekete-fehér film „kiszínezése”) esetén az örökös felléphet a munkáltatóval szemben a mű egységének megsértésére hivatkozva, és kérheti a szerző nevének mellőzését. Amennyiben erre a munkáltató nem hajlandó, a bíróság ítéletével a szerző nevének elhagyására kötelezheti. Visszaélésszerű joggyakorlás esetén, különösen akkor, ha a név mellőzése önmagában nem eredményez anonimitást, a bíróság akár a mű további felhasználásától is eltilthatja, és sérelemdíjra is kötelezheti.

5. Az összetett szerződéses kapcsolatok

Az utolsó részben nem kifejezetten munkaviszonyban, hanem több más (megbízási, vállalkozási) szerződéses jogviszony keretében létrehozott, fotóművészeti alkotással kapcsolatos

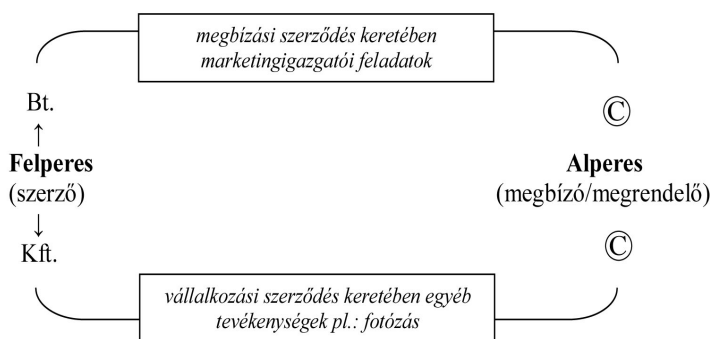
⁸⁹ BH1989. 57.

⁹⁰ Balás P. Elemér: Szerzői jog. In: Szladits Károly: A magyar magánjog I. Budapest, Grill, 1941, p. 768.

⁹¹ Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013, p. 32.

jog esetet elemzünk, amely például szolgálhat kényszervállalkozás keretében alkotó szerzők számára is.

A perbeli leegyszerűsített tényállás⁹² szerint a felperes és az alperes között két szerződéses jogviszony állt fenn. A felperes egy betéti társaságon keresztül előbb igazgatósági tagi, majd marketingigazgatói feladatokat látott el az alperesnél. A betéti társaság és az alperes között megbízási szerződés, majd vállalkozási keretszerződés jött létre. A felperes munkaviszonyban álló ügyvezetője volt egy korlátozott felelősségű társaságnak, amely megbízási szerződést kötött az alperessel – többek között – hirdetéstervezési, -kivitelezési, műsorstruktúra-kivitelezési szolgáltatásokra, majd ugyancsak vállalkozási keretszerződést kötöttek fényképezési szolgáltatásokra is. A szerződések mindkét esetben rendelkeztek a szellemi alkotások felhasználási köréről és ellenértékéről. A felperes a marketingigazgatói feladattal kapcsolatban több alkalommal fényképfelvételeket készített, amelyek között voltak portréfotók az alperesnél dolgozó munkatársakról, fotók az alperes épületéről, valamint különböző rendezvényekről. A felperes a képeket előbb átadta az érdekeltségi körébe tartozó két társaságnak, amelyek a fennálló szerződések alapján felhasználás céljából továbbadták alperesnek. A jogvita akkor kezdődött, amikor az alperes a szerződéseket 2005. december 6-án felmondta. A felperes keresetében kérte a jogsértés megállapítását, mivel az alperes a szóbeli megbízási alapján készített fényképeket írásbeli szerződés és díjfizetés nélkül használta fel, és állítása szerint a fényképek nem képezték a felperesi cégekkel kötött szerződések tárgyát. A felperes állítása szerint személyhez fűződő szerzői jogai is sérültek azáltal, hogy a felhasznált fényképeken az alperes nem tüntette fel a nevét. Kérte továbbá az alperes kötelezését a jogsértés abbahagyására, valamint eltiltását a további jogsértéstől és 3,8 millió Ft szerzői jogdíj megfizetését.⁹³

A szerzői jog átadásának-átszállásának iránya

⁹² Marketingigazgató-eset. Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4.

⁹³ Marketingigazgató-eset. Fővárosi Bíróság 6.P.22.227/2006/17., p. 4–5.

Az elsőfokú ítéletből megismerhető a szerződések vonatkozó 10. és 11. pontja, amelyek szerint a vállalkozó és a vállalkozó érdekkörébe tartozó személy által a megállapodás alapján létrehozott alkotások vonatkozásában, amennyiben jogszabály lehetővé teszi, minden szerzői vagyoni jogot átruház, amennyiben nem teszi lehetővé, akkor időben és térben korlátlan, kizárólagos és harmadik személynek átengedhető felhasználási engedélyt ad. A 11. pont rendelkezik arról is, hogy „a felhasználással összefüggésben vállalkozó, valamint a vállalkozó érdekkörébe tartozó személy további díjfizetési igénnyel nem élhet. A megrendelő kizárólagos felhasználási joga kiterjed az eredmény, vagy alkotás átdolgozására, kép- és hangfelvételen történő újbóli rögzítésére, adatbázis létrehozására, valamint számítógépen történő elektronikus adattárolóra másolására.”⁹⁴

Az alperes védekezésének lényege szerint a perbeli fotókat a felperes a két gazdasági társasággal kötött szerződések alapján készítette, amely szerződések rendelkeztek a szerzői jogokról, azok átengedéséről, illetve a korlátlan felhasználási jogok engedélyezéséről, és a alperes a díjakat hiánytalanul megfizette. Az eljárás során a törvényszék megvizsgálta a szerzői művek átruházásának, illetve a felhasználás engedélyezésének láncolatát, hogy eldönthesse, ki tekinthető a perbeli fényképek elsődleges felhasználójának. A törvényszék a csatolt bizonyítékok és nyilatkozatok alapján megállapította, hogy a gazdasági társaságok keretén belül eljáró felperes-szerző a fényképek vagyoni jogait a fotók elkészítésekor átruházta (átengedte) a gazdasági társaságokra, amelyek mint (elsődleges) felhasználók rendelkeztek azokról. A törvényszék következtetése szerint a felperes a szerzői jogi jogsértés miatti igényét a két (saját) gazdasági társaságával szemben érvényesítheti, mivel az alperes nem tekinthető felhasználónak.⁹⁵

A Fővárosi Ítéltábla nem osztotta az elsőfokú bíróság ez utóbbi okfejtését. Az ítéltábla álláspontja szerint a fényképeket nem vitatottan az alperes használta fel felhasználási engedély birtokában és jogdíjfizetés ellenében, így a felhasználás jogszerű volt. A névfeltüntetés kérdésében azzal egészítette ki az elsőfokú bíróság indokolását, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján felmerülhetett *„a névfeltüntetésről való hallgatóság lemondás lehetősége is. Emellett köztudomásúnak tekinthető, hogy a gyakorlatban a televíziós riporterekről, bemondókról készült portréfotók, vagy épületfotók esetében a reklámozás, az interneten, vagy a tévéképernyőn illusztrációként történő megjelenítés során, de különösen az arcképes belépőkártyákon nem szokásos a fényképet készítő szerző nevének a feltüntetése a technikai korlátokra is figyelemmel. Ezért a felhasználás adott jellegére tekintettel nem volt megállapítható, hogy az alperes jogsértést valósított meg azzal, hogy a felperes nevének feltüntetése nélkül használta fel a fényképeket.”*⁹⁶ Mindezek alapján a felperes keresetét a bíróság másodfokon is elutasította.

⁹⁴ Marketingigazgató-eset. Fővárosi Bíróság 6.P.22.227/2006/17., p. 4.

⁹⁵ Marketingigazgató-eset. Fővárosi Bíróság 6.P.22.227/2006/17., p. 6–7.

⁹⁶ Marketingigazgató-eset. Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4., p. 6.

A szerzői jogi joggyakorlatból ugyan csak egy ilyen közzétett jogeset érhető el, az alkotók számára feltehetően nem ismeretlen ez a vállalkozási szükséghelyzet, amelybe sokszor a munkáltató-megbízót is az adóoptimalizáció kényszere viszi bele. Az „eredeti” munkáltató-megbízó nem tudja a szerzőt munkaviszonyban foglalkoztatni, vagy nem tud magánszemélynek megbízási díjat vagy jogdíjat kifizetni. Ezért a szerző egyéni vállalkozóként vagy társas vállalkozás tagjaként köt felhasználási/megbízási/vállalkozási szerződést a felhasználó/megbízó/megrendelővel. A biztosítottság miatt a szerzőnek fontos, hogy valahol „be legyen jelentve,” ezért gyakran saját magát kényszerül foglalkoztatni. Ebben az összetett helyzetben azonban máris megváltozik a felek közötti jogviszonyok joghatása. Míg a szerzői vagyoni jogot felhasználási szerződéssel főszabály szerint nem lehet átruházni, addig egy munkaviszonyban ez lehetséges. De hol van itt a munkaviszony? A látszatomunkaviszony a szerző saját kényszervállalkozásánál van, amelynek meg kell felelnie mindazon követelményeknek, amelyeket a tanulmány korábbi részeiben ismertettünk (pl.: munkakör kérdése). A kényszervállalkozás munkaviszony alapján megszerzi a szerző valamennyi vagyoni jogát, és ettől fogva ezeket szabadon átruházhatja. A valóságos munkaviszony azonban a megbízóval szemben áll fenn. Ha a látszatomunkaviszonyban és a megbízási-vállalkozási viszonyban a szerzői jogokról nem rendelkeznek megfelelően, akkor a társaságok közötti teljes mértékű szerzői vagyoni jogok átruházásának láncolata hibás lehet, és a szerzői vagyoni jogok nem szállnak át.

6. Záró gondolatok

Látható, hogy viszonylag ritka a munkaviszonyban létrehozott művekkel kapcsolatos jogvita, hiszen az elmúlt években alig egy tucat jogeset lett közzétéve. A perek hiánya több okból fakadhat. Egyrészt a felek megfelelően elvárhatták a munkaviszony során vagy megszűnésekor támadt nézeteltéréseiket, másrészt elképzelhető, hogy a munkavállaló nem meri vitatni az alkotások munkaviszonyban létrehozott voltát, vagy abban a hiszemben van, hogy a joglemondó nyilatkozat kiterjed a méltányos díjazásra vagy a szerzői jogérvényesítési lehetőségeire általában.

A megismert jogesetek azonban olyan alapvető problémákra hívták fel a figyelmet, mint a tévesen megnevezett munkakör, a pontatlan vagy hiányos munkaköri leírás, a szóbeli utasítással a munkakör részévé tett alkotói tevékenység, a munkavállaló együttműködési kötelezettségének elmaradása, vagy az, hogy a szerzői mű létrejöttét nem befolyásolja sem a mindenre kiterjedő munkaköri leírás, sem a teljes körű alkotói szabadság. Azokon a munkahelyeken, ahol ezek a kérdések megoldottak, még mindig kérdéses lehet, hogy a méltányos díjazás figyelembe veszi-e az eltérő műtípusokat, mivel láttuk, hogy a munkaviszonyon belül létrehozott mű típusa igenis kiemelt jelentőséggel bír. Ugyanígy kérdéses, hogy vajon

a munkáltató mennyire van figyelemmel a munkavállaló személyhez fűződő jogaira akkor, amikor korlátlanul átdolgozza vagy más műben felhasználja a személyhez köthető szolgálati műveket. Azokban a kérdésekben, amelyekre szerzői jogi tárgyú ítélet még nem született, hasznosan lehet analógia útján általános munkajogi esetekből választ kapni. Hiszen a cél az, hogy a szerző–felhasználó mellérendelt és a munkavállaló–munkáltató alá-fölé rendelt kapcsolata a szerzői alkotás érdekében kiegyenlítődjék.

Dr. Vida Sándor*

AZ ALKATRÉSZGYÁRTÓ VÉDJEGYHASZNÁLATA – FORD DÍSZTÁRCSÁK

A védjegyirányelv¹ 6. cikke, valamint annak megfelelően a Vt. 15. § (1) bekezdésének c) pontja úgy korlátozza a védjegytulajdonos kizárólagos jogát, hogy az nem tilthat el harmadik személyt attól, hogy gazdasági tevékenysége körében – az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban – a védjegyet az áru rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok és alkatrészek jelzésére használja.

Kézenfekvő, hogy nem felel meg az üzleti tisztesség követelményének az sem, ha a harmadik személy a védjegytulajdonos engedélye nélkül használja annak védjegyét. Ezenfelül ennek a korlátozásnak versenyjogi tartalma is van, amint azt az EU Bírósága ismételtelen kifejtette.²

Az alábbiakban ismertetendő esetben a védjegybitorlás alperese sajátos védekezést tervezett elő; nevezetesen a közösségi formatervezésiminta-oltalmi jog rendelkezéseire hivatkozott.

Tényállás

1. A Ford cég, amely gépjárműveket, valamint e gépjárművekhez szánt pótalkatrészeket és tartozékokat gyárt, termékeit egy színes vagy fekete-fehér, ovális formájú, hosszanti irányú megjelölés elhelyezésével különbözteti meg, amelynek belsejében egy kézírás utánzó, dőlt betűs FORD felirat látható (a továbbiakban: FORD védjegy). E megjelölés több lajstromozott védjegynek is tárgyát képezi mind gépjárművek, mind pótalkatrészek és tartozékok tekintetében, ideértve a dísz társkákat is. A Ford e védjegyet többek között az általa gyártott gépjárművek kerekeire szerelt dísz társkákon is elhelyezi.

* Jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

¹ 89/104/EK sz. védjegyirányelv (hatályos szöveg: 2015/2436 EU HL L336/1-2015. 12. 23).

² Dr. Faludi Gábor, dr. Lukácsi Péter (szerk.): A védjegy törvény magyarázata. Budapest, 2014, p. 224.

2. A Wheeltrims, amely egy gépjárműpótalkatrész-beszállító cég, olyan díszláncsákat forgalmaz, amelyeken különféle gépjárműgyártók védjegyeinek – többek között a FORD védjegynek is – élethű másait jeleníti meg anélkül, hogy erre engedéllyel rendelkezne. E cég ezenfelül védjeggyel nem jelölt díszláncsákat is gyárt és forgalmaz, a gyártók védjegyeivel ellátott termékeknél alacsonyabb áron.

A Ford 2013. május 15-én védjegybitorlási keresetet indított a Wheeltrimsszel szemben a Torinói Törvényszék (Tribunal di Torino) előtt, egyrészt az iránt, hogy a bíróság tiltsa el a Wheeltrimset a FORD védjeggyel jelölt díszláncsák gyártásától és forgalmazásától, valamint e védjegy mindennemű, az Európai Unión belül engedély nélkül történő használatától, másrészt az iránt, hogy a bíróság kötelezze az alperest a Ford által elszenvedett károk megtérítésére. Ez utóbbi szerint az említett védjegynek a Wheeltrims által forgalmazott díszláncsákon való, engedély nélküli elhelyezése az olasz iparjogvédelmi kódex (Codice della proprietà industriale, CPI) 20. cikke és a KVR³ 9. cikke értelmében a Ford kizárólagos jogainak megsértését képezi. Ezenfelül szerinte e használat a CPI 21. cikkében, illetve a KVR 12. cikkében említett kivételek egyike alapján sem igazolható, hiszen e rendelkezések értelmében a FORD védjegy elhelyezése a Wheeltrims által forgalmazott díszláncsákon sem e pótalkatrész rendeltetésének jelöléséhez, sem egyéb leíró jellegű funkciók biztosításához nem szükséges.

3. A Wheeltrims alperes ezzel szemben azt állítja, hogy a FORD védjegy általa történő használata pusztán leíró jellegű. Az alperes e tekintetben a CPI 241. cikkében szereplő, „javítási záradékként” ismert mentesítő rendelkezésre hivatkozik, amely jogot biztosít az összetett termékek védjegyvoltalom alatt álló alkotóelemeinek átvételére a védjegyjogosult előzetes engedélye nélkül is, hiszen ezen átvételnek kell lehetővé tennie az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítását (a továbbiakban: javítási záradék). A FORD védjegy Wheeltrims által forgalmazott díszláncsákon való elhelyezésének szerinte nem az a funkciója, hogy ezen alkatrészek eredetét jelölje, hanem az, hogy az egészében vett termék – nevezetesen azon gépjármű, amelyre a díszláncsákat felszerelik – gyártóját azonosítsa. A FORD védjegy e használata szerinte arra szolgál, hogy feltüntesse a pótalkatrészen az érintett eredeti alkatrész – nevezetesen a díszláncsa – egyik esztétikai-leíró jellemzőjét, hiszen e jellemzőt úgy kell tekinteni, mint az összetett termék – amelyet a gépjármű egészében alkot – eredeti megjelenésének helyreállításához elengedhetetlen jellemzőt. Ha a gépjárműpótalkatrész-gyártók nem használhatnák e célból a védjegyeket, az az érintett piacon akadályozná a szabad versenyt.

4. A Torinói Törvényszék úgy véli, hogy a Wheeltrimsnek felrótt magatartás a FORD védjegyhez fűződő jogok megsértését képezi, ami a CPI 21. cikkében, illetve a KVR 12. cikkében említett kivételek egyike alapján sem igazolható. A kérdést előterjesztő bíróság

³ 207/2009/EK rendelet a közösségi védjegyekről (hatályos szöveg: 2015/2424, HL L 341/21 – 2015. 12. 24).

e tekintetben a Gillette-ítéletre (C-228/03)⁴ hivatkozik, és úgy véli, hogy a FORD védjegy Wheeltrims által történő használata nem szükséges ahhoz, hogy a közönség számára a szóban forgó dísz tárcsák rendeltetését, vagy azoknak a „Ford” termékekkel való – ezen ítélet értelmében vett – kompatibilitását jelölje.

5. Az olasz bíróság véleménye szerint komoly kétség áll fenn azt illetően, hogy mi tartozik a javítási záradék alkalmazási körébe. Az EU Bírósága szerinte eddig még nem hozott döntést arról, hogy milyen viszony áll fenn a védjegyoltalomhoz fűződő jogok és e záradék között. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a CPI 241. cikke és a közösségi formatervezésimintaltalomról szóló 6/2002 EK rendelet 110. cikke két eltérő értelmezést tesz lehetővé, és az olasz ítélkezési gyakorlat megosztott azt illetően, hogy közülük melyiket kell alkalmazni.

6. Az első értelmezés szerint e rendelkezések szövege és azoknak az őket tartalmazó jogi szabályozásokban betöltött szerepe alapján a javítási záradék csak olyan esetben engedi meg a Wheeltrimshez hasonló gyártók számára, hogy az eredeti alkatrészekkel azonos pótalkatrészeket forgalmazzanak, ha e pótalkatrészek gyártásának az a célja, hogy helyreállítsák az összetett termék eredeti megjelenését, és ez kizárólag a formatervezésimintaltalom tekintetében jelent mentesítést, az ipari tulajdon egyéb jogi formáit – különösen valamely lajstromozott védjegyet – illetően nem.

7. A második értelmezés szerint a javítási záradéknak általános jellege van, és alkalmazási körét szélessen kell értelmezni, figyelemmel arra az igényre, amely az összetett termékek eredeti megjelenésének a helyreállítása iránt merül fel, függetlenül az ipar tulajdon-jogok egyéb formáinak – többek között a védjegyoltalomból eredő jogok – a meglététől. Ez az igény lényegében arra irányul, hogy lehetővé tegye a pótalkatrészgyártók számára azt, hogy azonos feltételek mellett működhessenek a piacon az eredeti alkatrészek gyártóival az utóbbiak által érvényesíteni kívánt oltalom jellegétől függetlenül, lehetővé téve a pótalkatrészgyártók számára, hogy az eredeti alkatrészeket azok minden egyes – akár funkcionális, akár esztétikai – jellemzőjével együtt reprodukálni tudják.

8. Az említett bíróság pontosítja, hogy e második értelmezést fogadja el több olasz bíróság, többek között a Milánói Fellebbviteli Bíróság (Corte di Appello di Milano) is.

9. A Torinói Törvényszék szerint ezen utóbbi értelmezésnek adtak helyt azok a bírák is, akik elutasították a Ford ideiglenes intézkedés iránti kérelmét, amely ugyanazokon a tényeken alapult, mint a hozzá benyújtott bitorlási kereset. Az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet elbíráló bírák lényegében úgy ítélték meg, hogy a CPI 241. cikkében foglalt javítási záradékra a Forddal szemben hivatkozni lehet, hiszen e záradék biztosítja a pótalkatrészgyártók számára azon alapvető gazdasági jogot, hogy az összetett termék eredeti alkotórészeinek tökéletes helyettesítő termékét gyártani tudják.

10. E körülményekre tekintettel a Torinói Törvényszék felfüggesztette eljárását, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette az EU Bírósága elé:

⁴ Vö.: dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegy jogi gyakorlata II. Miskolc, 2010, p. 298.

„1. Összeegyeztethető-e a joggal [uniós] a formatervezési mintákról szóló 98/71 EK irányelv 14. cikkének és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002 EK rendelet 110. cikkének olyan alkalmazása, amely szerint ezek a szabályok annak érdekében biztosítják a pótalkatrészek és tartozékok gyártói részére a harmadik személyek lajstromozott védjegyeinek használatára vonatkozó jogot, hogy azok a végső felhasználó részére visszaadhassák az összetett termék eredeti megjelenését még akkor is, ha a védjegyjogosult a szóban forgó megkülönböztetésre alkalmas megjelölést az összetett termékre történő felszerelésre szánt pótalkatrészre vagy tartozékra oly módon alkalmazza, hogy az kívülről látható, és ezáltal hozzájárul az összetett termék külső megjelenéséhez?

2. Úgy kell-e értelmezni a formatervezési mintákról szóló 98/71 irányelv 14. cikkében és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002 EK rendelet 110. cikkében foglalt javítási záradékot, hogy az a pótalkatrész- és tartozékgyártó harmadik személyek részére alanyi jogot biztosít, és hogy ezen alanyi jog azt eredményezi, hogy a KVR-ben és a védjegyirányelvben meghatározott szabályoktól eltérően e harmadik személyek jogosultak mások lajstromozott védjegyeként a pótalkatrészekben és tartozékokon történő használatára még akkor is, ha a védjegyjogosult a szóban forgó, megkülönböztetésre alkalmas megjelölést az összetett termékre történő felszerelésre szánt pótalkatrészre és tartozékra [szintén] oly módon alkalmazza, hogy az kívülről látható, és ezáltal hozzájárul az összetett termék külső megjelenéséhez?”

Végzés⁵

Az eljárásban – a feleken kívül – a német kormány, valamint az EU Bizottsága nyújtott be írásbeli észrevételt.

Ezután, a főtanácsnok meghallgatását követően, az EU Bírósága 2015. október 6-án hozott határozatot.

Az elfogadhatóságról

A német kormány kétségeinek ad hangot az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatóságát illetően. A kérdést előterjesztő bíróság ugyanis szerint nem fejt ki, hogy melyek azok az okok, amelyek miatt az alapügy elbírálásához szükség lenne a formatervezési minták területén alkalmazott javítási záradéknak a védjegyjog területére való áttételére lehetőségével kapcsolatos kérdés megválaszolására. Szerinte a felvetett probléma tehát hipotetikus jellegű (végzés, 34. pont).

⁵ C-500/14 ügyszám.

E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az EU Bíróságának állandó ítélkezési gyakorlata szerint a nemzeti bíróság által saját felelősségére meghatározott jogszabályi és ténybeli háttér alapján – amelynek helytállóságát az EU Bírósága nem vizsgálhatja – az uniós jog értelmezésére vonatkozóan előterjesztett kérdések releváns voltát vélelmezni kell. Az EU Bírósága csak akkor utasíthatja el a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatal iránt előterjesztett kérelmet, ha az uniós jog kért értelmezése nyilvánvalóan semmilyen összefüggésben nincs az alapügy tényállásával vagy tárgyával, ha a probléma hipotetikus jellegű, vagy ha nem állnak az EU Bíróságának rendelkezésére azok a ténybeli vagy jogi elemek, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az elé terjesztett kérdésekre hasznos választ adhasson (Fish Legal és Shirley-ítélet, C-279/12, 30. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat; Idrodinamica Spurgo Velox és társai-ítélet, C-161/13, 29. pont – jelen végzés, 35. pont).

Jelen esetben az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból az derül ki, hogy az alapeljárás tárgyát képező, Wheeltrims által gyártott dísz tárcsák a FORD védjegyet jelenítik meg, és ennél fogva, amennyiben az olasz bírósági gyakorlat egyik változata szerinti értelmezést kell elfogadni, akkor e nem eredeti alkatrészek gyártóját a védjegy bitorlásáért el kell marasztalni, míg ha a másik változat szerinti értelmezésnek kell helyt adni, akkor nem történt védjegybitorlás (végzés, 36. pont).

Következésképpen nem tűnik nyilvánvalónak, hogy az előzetes döntéshozatal iránti kérelemben felvetett probléma hipotetikus jellegű lenne. A kérelem tehát elfogadható (végzés, 37. pont).

Az ügy érdeméről

Kérdéseivel, amelyeket célszerű együttesen vizsgálni, a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra szeretne választ kapni, hogy a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 98/71/EK irányelv 14. cikkét⁶ és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002/EK rendelet 110. cikkét⁷ úgy kell-e értelmezni, hogy azok – a védjegyirányelv és a KVR

⁶ Az „Átmeneti rendelkezés” című 14. cikk szövege:
Az irányelvre vonatkozó módosításoknak [az Európai Bizottság] által a 18. cikk rendelkezéseivel összhangban tett javaslata alapján történő elfogadásáig a tagállamok hatályban tartják az összetett termék alkotóelemét képező termékre alkalmazott vagy az ilyen termékben megtestesülő mintának az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából történő hasznosítására vonatkozó meglévő rendelkezéseket, és azokat csak akkor módosítják, ha a módosítás az ilyen alkotóelemek piacának liberalizálására irányul.

⁷ Az „Átmeneti rendelkezés” című 110. cikk szövege:

(1) E rendeletnek a Bizottság ilyen tárgyú javaslata alapján történő módosítása hatálybalépésig a közösségi formatervezésiminta-oltalom nem terjed ki az összetett termék alkotóelemét képező termék mintájának a 19. cikk (1) bekezdése értelmében történő hasznosítására, ha az az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítását célozza.

(2) A Bizottság (1) bekezdésben említett javaslatát azokkal a módosításokkal együtt kell benyújtani és megvizsgálni, amelyeket a Bizottság a [98/71] irányelv 18. cikke értelmében ugyanazon tárgyban javasol.

rendelkezéseitől való eltérés útján – megengedik a díszlámpákhoz hasonló gépjármű-pótalkatrészeket és -tartozékokat gyártó vállalkozások számára, hogy termékeiken valamely gépjárműgyártó cég – többek között ilyen termékek tekintetében – lajstromozott védjeggyel azonos megjelölést helyezzenek el ez utóbbi engedélye nélkül azzal az indokkal, hogy e védjegy efféle használata az egyetlen eszköz arra, hogy az érintett járművet oly módon lehessen javítani, amely lehetővé teszi a jármű – mint összetett termék – eredeti megjelenésének helyreállítását (végzés, 38. pont).

Először is, hangsúlyozni kell, hogy a formatervezési mintákról szóló 98/71 irányelv 14. cikkének⁸ és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002 EU rendelet 110. cikkének⁹ megfogalmazásából az következik, hogy e rendelkezések csupán a formatervezési minták oltalma tekintetében határoznak meg korlátozásokat anélkül, hogy bármiféle utalást tennének a védjegyeket megillető oltalomra (végzés, 39. pont).

Másodszor, meg kell állapítani, hogy a formatervezési mintákról szóló 98/71/EU irányelv, 2. cikke¹⁰ értelmében, csak a valamely nemzeti vagy nemzetközi iparjogvédelmi szervnél lajstromozott formatervezési mintára, valamint az e célból benyújtott formatervezésiminta-bejelentésre alkalmazandó. Ezenfelül a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002/EK-rendeletnek az (5) preambulumbekkezdésével¹¹ együttesen értelmezett 1. cikkéből az következik, hogy ez a rendelet csupán az egyes tagállamokban közvetlenül alkalmazandó közösségi formatervezésiminta-oltalmat kívánja létrehozni (végzés, 40. pont).

⁸ Vö. 6. lábj.

⁹ Vö. 7. lábj.

¹⁰ A szöveg:

(1) Ez az irányelv a következőkre alkalmazandó:

a) a tagállamok központi iparjogvédelmi hivatalainál lajstromozott formatervezési mintaoltalmi jogok;
b) a Benelux Mintaoltalmi Hivatalnál lajstromozott formatervezési mintaoltalmi jogok;
c) a valamely tagállamban hatályos nemzetközi megállapodások alapján lajstromozott formatervezési mintaoltalmi jogok;
d) az a), b) és c) pontban említett formatervezési mintaoltalmi jogok megszerzése iránt benyújtott bejelentések.

(2) Ennek az irányelvnek az alkalmazásában a formatervezési minta lajstromozása magában foglalja a mintának olyan tagállam iparjogvédelmi hivatalához történő benyújtást követő közzétételét, amelyben a közzététellel mintaoltalmi jogok keletkeznek.

¹¹ A szöveg:

Ez szükségessé teszi egy olyan közösségi formatervezési mintaoltalom létrehozását, amely közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban, mivel csak így módon szerezhető egységes formatervezésiminta-oltalmi jog egyetlen, az összes tagállamot magában foglaló területre, a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (védjegyek és formatervezési minták) benyújtott egyetlen bejelentéssel, egyetlen jogszabály alapján indult egységes eljárás alapján.

Harmadszor, hangsúlyozni kell, hogy egyrészt a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 98/71/EK irányelv (7) preambulumbekzdéséből¹² és 16. cikkéből,¹³ másrészt a formatervezési mintákról szóló 6/2002/EK rendelet (31) preambulumbekzdéséből¹⁴ és 96. cikkének (1) bekezdéséből¹⁵ az következik, hogy az uniós jog ezen rendelkezéseit e jognak és az érintett tagállam – többek között védjegyekre vonatkozó – jogának részét képező rendelkezések sérelme nélkül kell alkalmazni (végzés, 41. pont).

E megfontolásokból az következik, hogy a formatervezési mintákról szóló 98/71 irányelv 14. cikke¹⁶ és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002/EK rendelet 110. cikke¹⁷ nem tartalmaz semmiféle eltérést a védjegyirányelv és a KVR rendelkezéseitől (végzés, 42. pont).

Ami a kérdést előterjesztő bíróság által kifejtett és a Wheeltrims által támogatott feltevést illeti, miszerint az Európai Unió által követett, a torzulásmentes verseny rendszerének megőrzésére irányuló cél megköveteli, hogy a formatervezési mintákról szóló 98/71/EK irányelv 14. cikkének¹⁸ és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002/EK rendelet 110. cikkének¹⁹ alkalmazását kiterjesszük a védjegyek oltalmára is, hangsúlyozni kell, hogy e célt az uniós jogalkotó már a védjegyirányelv és a KVR keretében figyelembe vette. Ugyanis azon jogok hatásainak korlátozásával, amelyek a védjegyjogosultat a védjegyirányelv 5. cikke, illetve közösségi védjegy esetében a KVR 9. cikke alapján terhelik, ezen irányelv 6. cikkének és az említett rendelet 12. cikkének célja az, hogy a védjegyoltalomhoz fűződő alapvető érdekeket összefűtse az áruk szabad mozgásával és a szolgáltatásnyújtás szabadságával a belső piacon oly módon, hogy a védjegyhez fűződő jogok betölthessék alapvető funkciójukat a torzulásmentes verseny azon rendszerében, amelyet a szerződés cél-

¹² A szöveg:

... ez az irányelv nem zárja ki olyan nemzeti vagy közösségi rendelkezéseknek a formatervezési mintákra történő alkalmazását, amelyek más oltalmat írnak elő, mint amilyenekben a formatervezési minták lajstromozásuk vagy közzétételük útján részesülnek; ilyen rendelkezések lehetnek a nem lajstromozott formatervezési mintaoltalmi jogokra, a védjegyekre, a szabadalmakra és a használati mintákra, a tisztességtelen versenyre, illetve a polgári jogi felelősségre vonatkozó rendelkezések.

¹³ A szöveg:

Az irányelv rendelkezései nem érintik a Közösség, illetve az érintett tagállam jogszabályainak a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő formatervezési mintákra, a védjegyekre és más megkülönböztetésre alkalmas megjelölésekre, a szabadalmakra és a használati mintákra, a betűformákra, a polgári jogi felelősségre, illetve a tisztességtelen versenyre vonatkozó rendelkezéseit.

¹⁴ Vö.: 11. lábj.

¹⁵ „E rendelet rendelkezései nem érintik [az Unió], illetve az érintett tagállam jogszabályainak a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő formatervezési mintákra, a védjegyekre és más megkülönböztetésre alkalmas megjelölésekre, a szabadalmakra és a használati mintákra, a betűformákra, a polgári jogi felelősségre, illetve a tisztességtelen versenyre vonatkozó rendelkezéseit.”

¹⁶ Vö.: 6. lábj.

¹⁷ Vö.: 7. lábj.

¹⁸ Vö.: 6. lábj.

¹⁹ Vö.: 7. lábj.

ja létrehozni és fenntartani (lásd ebben az értelemben többek között: BMW-ítélet, C-63/97, 62. pont,²⁰ valamint Gillette-ítélet, C-228/03, 29. pont²¹) – jelen végzés, 43. pont).

Egyébként az EU Bírósága állandó ítélkezési gyakorlatából az következik, hogy a védjegyirányelv 5–7. cikke a védjegyoltalmi jogra vonatkozó szabályok teljes harmonizációjáról rendelkezik, és így meghatározza a védjegyjogosultakat az Európai Unión belül megillető jogosultságokat. Ennélfogva – az ezen irányelv 8. és azt követő cikkeiben szabályozott különös eseteket fenntartva – a nemzeti bíróságok a védjegyoltalomból eredő kizárólagos jog gyakorlására irányuló jogvitákban nem korlátozhatják e kizárólagos jogot az említett 5–7. cikkekből eredő korlátozásokat meghaladó mértékben (Martin Y Paz Diffusion-ítélet, C-661/11, 54. és 55. pont,²² valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

A fenti megfontolásokra tekintettel az előterjesztett kérdésekre azt a választ kell adni, hogy a formatervezési mintákról szóló 98/71/EK irányelv 14. cikkét²³ és a közösségi formatervezésiminta-oltalomról szóló 6/2002/EK rendelet 110. cikkét²⁴ úgy kell értelmezni, hogy azok nem engedik meg – a védjegyirányelv és a KVR rendelkezéseitől való eltérés útján – a díszlámpákhoz hasonló gépjármű-pótalkatrészeket és -tartozékokat gyártó vállalkozások számára, hogy termékeiken valamely gépjárműgyártó cég – többek között ilyen termékek tekintetében – lajstromozott védjegyével azonos megjelölést helyezzenek el ez utóbbi engedélye nélkül azzal az indokkal, hogy e védjegy ilyenfajta használata az egyetlen eszköz arra, hogy az érintett járművet oly módon lehessen javítani, amely lehetővé teszi a jármű – mint összetett termék – eredeti megjelenésének helyreállítását (végzés, 45. pont és rendelkező rész).

Kommentárok

A szokatlan kérdésfeltevést és az arra adott velős választ véleményem szerint Kur²⁵ elemzi a legalaposabban a gyakorlat szempontjából.

²⁰ Dr. Vida Sándor: Az EU Bíróság védjegyjogi gyakorlata. Miskolc, 2006, p. 185.

²¹ Vida: i. m. (4), p. 305.

²² A szöveg:

Legelőször is arra kell emlékeztetni, hogy a védjegyirányelv 5–7. cikke a védjegyoltalmi jogra vonatkozó szabályok teljes harmonizációjáról rendelkezik, és meghatározza a védjegyjogosultakat az Európai Unión belül megillető jogosultságokat (lásd különösen a C-404/99-416/99. sz., a Zino Davidoff és Levi Strauss egyesített ügyekben hozott ítélet 39. pontját, a C-127/09. sz., a Coty Prestige Lancaster Group-ügyben hozott ítélet 27. pontját, valamint a C-482/09. sz., a Budějovický Budvar-ügyben hozott ítélet 32. pontját (idézett ítélet 54. pont). Ennélfogva – az említett irányelv 8. és azt követő cikkeiben szabályozott különös eseteket fenntartva – a nemzeti bíróságok a védjegyoltalomból eredő kizárólagos jog gyakorlására irányuló jogvitákban nem korlátozhatják e kizárólagos jogot az említett 5–7. cikkekből eredő korlátozásokat meghaladó mértékben (hivatkozott ítélet, 55. pont).

²³ Vö.: 6. lábj.

²⁴ Vö.: 7. lábj.

²⁵ Anette Kur: Ersatzteilfeiheit zwischen Marken- und Designrecht. GRUR Int., 2016, p. 20.

Írását, sajnálkozásának kifejezésre juttatásával, azzal kezdi, hogy az EU Bírósága előzetes döntését kizárólag védjegyjogi alapon hozta, s mellőzte a felvetett kérdéseknek a formatervezésiminta-oltalmi jog vonatkozásában történő vizsgálatát.

A továbbiakban, utalással a térbeli védjegyekre vonatkozó szigorú uniós szabályozásra, valamint a Hauck kontra Stokke-ügyben (C-205/13)²⁶ alig egy esztendővel ezelőtt hozott előzetes döntésre azt kérdi, vajon egyáltalán lehetséges-e még (*überhaupt noch möglich*) az ilyenfajta védjegyek oltalma?

Beszámol róla, hogy a védjegyirányelvnek az alkatrészekre vonatkozó rendelkezése [6. cikk (1) bekezdés c) pont] vonatkozásában a német joggyakorlatban az a többségi nézet érvényesül, hogy harmadik személy az utángyártott alkatrészen az eredeti szóvédjegyet alkalmazhatja, de az ábrás védjegyet vagy az emblémát, logót nem. Mindenesetre nem merev elvről (*klein starrer Grundsatz*) van szó. Ilyen esetekben a Német Legfelsőbb Bíróság vizsgálja azt is, hogy az alkatrészgyártó eljárása tisztességes volt-e vagy sem, különösen hogy az eljárás nem jelenti-e a védjegy hírnevének tisztességtelen kihasználását.

Az adott esetben a FORD védjegy a dísz tárcsákba integráltan jelent meg.

A közelmúltban a Német Legfelsőbb Bíróság által eldöntött ügyben az alkatrészgyártó BMW emblémával ellátott dísz tárcsákat Ausztráliába szállított. A bíróság helyt adott a felperes kérelmének, és adatszolgáltatásra kötelezte az alperest.

Nézete szerint a német bíróságok ilyen tárgyú állásfoglalása megfelelt az EU Bírósága gyakorlatának, amely szerint az emblémának a védjegyjogosult engedélye nélküli használata védjegybitortást valósít meg. A külföldi forgalmazás mértéke azután majd a jogkövetkezmények vonatkozásában válik relevánssá.

A továbbiakban azért bírálja az EU Bíróságának tárgybani határozatát, mert az rigorózan elválasztja a védjegyoltalmat a formatervezési minta oltalmától, s felteszi a kérdést, hogy vajon nem áll-e ellentétben ez az eljárás az EU Bíróságának a DIOR/ÉVORA-ügyben²⁷ hozott ítélet koncepciójával, amelyben a védjegyjog kimerülését a reklámozással kapcsolatos versenyjogi cselekményekre is kiterjesztette a Bíróság?

Ismételten vitatja a FORD-ügyben hozott előzetes döntésnek azt a megállapítását, hogy az egyik fajta jog (formatervezésiminta-oltalmi jog) nem terjedhet túl a másik jogon (védjegyjog). Nézete szerint ha két eltérő tárgyú jogi norma átfedi egymást, akkor helyesebb volna mindegyik vonatkozásában annak logikája szerint dönteni ahelyett, hogy az egyiket a másik fölé/alá rendelnék. A különböző tárgyú normák átfedése esetén szerinte a megoldás nem az átfedés megszüntetése.

A továbbiakban arról emlékezik meg, hogy a FORD-ügyben az EU Bírósága nem vizsgálta az alapperbeli védjegy ismertségét, hanem egyszerűen abból indult ki, hogy a védjegybitort-

²⁶ Egy mind esztétikailag, mind piaci szempontból különösen sikeres gyerekszék utánzása miatt indított ügyben kért a Holland Legfelsőbb Bíróság előzetes döntést.

²⁷ *Vida*: i. m. (20), p. 209.

lás ténye megalapozott. Ezért ennek az ügynek a tényállása nem hasonlítható az OPEL-ügy²⁸ (játékautók) tényállásához.

Végül kísérletet tesz annak a prognosztizálására, hogy az ilyen típusú alkatrészeknek van-e egyáltalán esélyük arra, hogy a jövőben térbeli védjegyként oltalomban részesüljenek. Nézete szerint az olyan díszlámpák vagy hűtőlámpák, amelyeknek a kialakítása nem következik az áru jellegéből (*nicht formgebundene*), esélyesek lehetnek, hogy térbeli védjegyként oltalomban részesüljenek.

Fezer,²⁹ a védjegyjog elméletének németországi nagy „öregé”, írását imponáló jogelméleti bevezetéssel kezdi: Kant, Savigny, Gierke, Kohler nézeteit ismerteti a jog funkcióiról, és azok alapján vizsgálja a védjegyjog funkcióit. Majd a jogfilozófiai fejtegetéseket azzal zárja, hogy a tulajdon sérelmére elkövetett jogsértő magatartások a római joghoz hasonló taxatív meghatározásával az esetek „*numerus clausus*”-a (zárt száma) jött létre, ami megakadályozta a német jogot a természetjogi megközelítésben, azaz hogy generális klauzulával dolgozzon, mint például a francia védjegyjog.

Majd napjainkhoz érkezve azt mondja, hogy a modern alkotmányos államokban ezzel szemben a tulajdonjog intézménye az alapvető jogokon alapul. Ezért a szellemi tulajdon fogalma – még ha patetikusan hangzik is, mondja – mint az információs társadalom esztétikája jellemezhető. Ezt a nézetét az internet virtuális világára, a médiákra, valamint az információk és adatok mint gazdasági javak hálójára alapítja.

Majd az előzőekben általam csak néhány mondattal vázolt jogelméleti bevezetőt követően tér rá a védjegyoltalom és a formatervezésiminta-oltalom kollíziójának a vizsgálatára. Az OPEL-ügyben³⁰ az EU Bíróságának előzetes döntése, majd a Német Legfelsőbb Bíróságnak az ügyet lezáró ítélete³¹ alapjául szolgáló tényállás, valamint a FORD-ügy tényállása közötti alapvető különbség, hogy míg a FORD-ügyben a védjegy alapvető funkcióit teljesíti, nevezetesen a származást jelző, valamint a reklámfunkciót, a játékautókon megjelenített védjegyek ilyen funkciói nincsenek.

Az EU Bírósága a feltett kérdéseket az oltalom céljának elemzése (*Schutzzweckanalyse*) alapján válaszolta meg: a formatervezési minták, valamint a védjegyek vonatkozásában eltérő szabályozási célok figyelembevételével. Az EU Bíróságának állandó gyakorlata az, hogy a védjegyjog alapvető céljait egyensúlyban kell tartani a szabad árumozgás lehetőségével, mégpedig úgy, hogy a védjegyjog a torzítatlan versenybe illeszkedjék, amely utóbbit a Római, illetve a Lisszaboni Szerződés biztosítani kívánta.

A FORD-ügyben hozott határozatból azt olvassa ki, hogy a különböző tárgyban hozott uniós szabályokat úgy kell értelmezni, hogy a kollíziót elkerüljék vagy azt feloldják, s ha a

²⁸ Vida: i. m. (4), p. 236.

²⁹ K. H. Fezer: Theorie der Funktionalität der Immaterialgüterrechte als geistiges Eigentum. GRUR Int. 2016, p. 30.

³⁰ Vö.: 28. lábj.

³¹ Vida: i. m. (4), p. 249.

különböző jogi normák között mégis kollízióra kerül sor, akkor az értelmezés során egyen-súlyba hozzák azokat.

A védjegy és a formatervezési minta együttes megjelenése alkalmával persze előfordul-nak még versenyjogi, kartelljogi és marketingdimenziók is. Ezért véleménye szerint az eredeti termék utánzatával kapcsolatos megoldások előfordulnak például a játékpiacon, a merchandisingpiacon, de elképzelhetőek még a péksütemények, valamint az édességek pi-acán is.

Befejezésül megjegyzi, hogy az EU Bírósága – szerinte is helyesen – nem fogadta el a dísz társcsagyártónak azt az álláspontját, hogy a FORD védjeggyel megjelölt autótárca nélkül a személygépkocsi nem felel meg az eredetinek, miért is a védjegytulajdonos hozzájárulása nem szükséges. Az EU Bíróságával azonos nézete jut kifejezésre a Német Legfelsőbb Bí-róságnak a BMW embléma ügyében hozott ítéletében is, amely az embléma előállítójának eljárását védjegybitorlásnak tekintette.

*Hackbarth*³² rövid kommentárját azzal kezdi, hogy a FORD-ügyben hozott határozatot kö-vetően az olasz bíróságok nagyvonalú gyakorlata a továbbiakban már nem volna jogszerű. Ő is megállapítja, hogy az előzetes döntés kizárólag védjegyjogi alapokon nyugszik, és olyan kérdést vizsgál, amely Németországban egyértelműen eldöntött. A védjegyhasználat eleve megengedhetetlen, ha a védjegytulajdonos ahhoz nem járult hozzá.

A Németországban uralkodó nézetek szerint a dísz tárca nem is igazán tekinthető al-ka trésznek, sem pedig olyan elengedhetetlen (*must-much*) tartozéknak, amely a közösségi formatervezési rendelet hatálya alá esne.

Elengedhetetlen tartozékról akkor lehetne szó, ha a formatervezési minta (jelen esetben az ábrás védjeggyel ellátott dísz tárca) nélkül a személygépkocsi eladhatatlan volna. Ilyes-miről viszont legfeljebb egyes formatervezett karosszériaelemek (*body parts*) esetében le-hetne beszélni, feltéve, hogy ez utóbbiak esetében más alternatíva elképzelhetetlen volna. Dísz tárcsák tekintetében azonban mindig vannak alternatívák, akár csak a kerékabroncsok tekintetében. Az ilyen tartozékok – nézete szerint – nem vonhatók a közösségi formater-vezési rendelet hatálya alá. Végül ez utóbbi rendelet alkalmazásának előfeltétele lenne még az is, hogy a felhasználás javítási céllal történjék. Ezenfelül a nagy mennyiségben történő előállítás sem megengedett; a jog a szervizek, javítóműhelyek számára csak egy-két utánzott alka trész beépítését teszi lehetővé.

Beldiman és *Blanke-Roeser* az európai formatervezési jognak az alka trészekkel kapcsola-tos rendelkezéseiről írott cikkükben³³ éppen csak megemlítik az EU Bíróságának a FORD-ügyben hozott előzetes döntését, minthogy azonban a problematikát átfogóan tárgyalják, érdemes erről az írásról is megemlékezni. (Persze sok egyéb ilyen tárgyú cikk is jelent már meg, de ezek a FORD-ügyben hozott határozat előtt íródtak.)

³² *Ralf Hackbarth*: Reparaturklausel im Markenrecht nicht anwendbar. GRUR-Prax., 2015, p. 481.

³³ *D. Beldiman, C. Blanke-Roeser*: European design law: considerations relating to protection of spare parts for restoring a complex product's original appearance. IIC, 2015, p. 915.

A szakirodalomban „javítási rendelkezés” (*repair clause*) az említett rendelkezés, feladata a javítás során történő alkatrészbeépítéssel kapcsolatos jogokat és köteleességeket rendezni – ezt a közösségi formatervezési irányelv nem tartalmazza. Ez a közösségi jogalkotó tudatos döntésének az eredménye, mert a hosszúra nyúlt vita során a védjegyjogosult járműgyártók, valamint az alkatrészgyártók és -felhasználók eltérő szempontjait nem sikerült összeegyeztetni. Az érdekek ugyanis különbözőek, amint azt a gépjárműipar példája szemlélteti: az eredeti gépjárművek (elsődleges piac) tipikus versenypiac. Az alkatrészpiacán (másodlagos piac, *aftermarket*) az eredeti termékek gyártóinak jelentős szerepük van, s az alkatrészgyártóknak nehéz azon önállóan érvényesülniük.

Az alkatrészeknek ugyanis hajszálpontosan meg kell egyezniük az eredetivel a megjelenés, a méret, a beépíthetőség tekintetében. Enélkül az utángyártott alkatrész használhatatlan. Minthogy az önálló alkatrészgyártónak nem áll rendelkezésére az eredeti előállító know-how-ja, komoly kutató-fejlesztő munka, mérnöki visszafejlesztés (*reverse engineering*) szükséges ahhoz, hogy az utángyártott alkatrész megfelelőek legyenek. Ezenfelül az alkatrészgyártónak komoly marketingmunkát is kell végeznie, hiszen mint az eredeti járműgyártó versenytársa jelenik meg a piacon.

Ezért azok, akik a javítási rendelkezés (*repair clause*) bevezetése mellett szállnak síkra, a piac liberalizációjával érvelnek azzal, hogy az nem ellentétes a szellemi tulajdon-jogokkal. Tény, hogy a másodlagos piac nem innovatív piac, hiszen az innovatív tevékenység már amortizálódott az eredeti gyártó fejlesztési tevékenysége következtében, beleértve az alkatrészek kifejlesztését is. Ugyanakkor a liberalizált piac fokozza a versenyt, beleértve az árversenyt is.

A javítási rendelkezés (*repair clause*) ellenzői ezzel szemben azzal érvelnek, hogy a szellemi tulajdonról szóló szabályozók függetlenek attól, hogy elsődleges vagy másodlagos piacról van-e szó. A szellemi tulajdon oltalma kizárólagos jogokat biztosít, ez erősebb jogi pozíciót jelent a piacon, a „javítási rendelkezés” ezzel szemben csorbítaná az eredeti gyártó jogi és piaci helyzetét, amelyet alkotmányos alapokon élvez. Sőt, a vitatott rendelkezés bevezetése veszélyes precedenst is jelentene a használati minták vonatkozásában.

A tervezett/vitatott rendelkezés a szellemi tulajdon és a versenyjog egyik találkozási pontja (*intersection*). Figyelemmel az egymással homlokegyenest szembenálló érdekekre és nézetekre, a szerzők szerint a problémát aligha lehet igen-nem alapon megoldani, az út valószínűleg egy árnyalt (*nuanced*) megoldás felé vezet – mondják.

Megjegyzések

1. Az eljárás alapjául szolgáló kérdésről nem lehet azt mondani, hogy az ne lenne gyakorlati. Aligha képzelhető, hogy volna olyan gépkocsitulajdonos, aki szervizelés vagy javítás alkalmával ne szembesült volna azzal a kérdéssel, hogy eredeti (=drága) vagy utángyártott (=olcsóbb) alkatrészt építtessen-e be az autójába.

Az előzőekben ismertetett eltérő érdekek és azok jogi megoldására való törekvés nemcsak az Európai Unióban van jelen. Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa 2008–2015 között egyre újabb és újabb ilyen tárgyú törvényjavaslatokat tárgyal, de a kérdés ott sincs lezárva.

2. Rátérve Olaszországra, a könnyed, lezser olasz életstílus ismert, néhanapján irigyelt is. Arra azonban nem gondoltam volna, hogy ez helyenként még az ítélkezésre is rányomja bélyegét, s egyre másra születnek az egymásnak ellentmondó ítéletek.

Ezért öröndetesnek tartom, hogy végre akadt egy olyan bíró, akiben felmerült az igény, hogy iránymutatást kérjen az EU Bíróságától.

S azon sem lehet csodálkozni, hogy az egyik német kommentátor (*Hackbarth*) az EU Bíróságának határozatát azzal üdvözli, hogy az hozzájárulhat az olaszországi jogbiztonság javításához.

3. Ugyanakkor nem talákoztam olyan kommentárral, amely ne mutatna rá, hogy az európai uniós formatervezési jog hézagos: hiányzik a javítási rendelkezés. Az, hogy annak megalkotása nem lesz könnyű, a szembenálló érdekek miatt biztosra vehető. Talán az amerikaiak kitalálnak „nekünk” valamit.

4. Az adott helyzetben az EU Bírósága szerintem is helyesen határozott. Magam – másokkal együtt – csupán azt sajnálom, hogy ezt nem ítéletben, hanem végzésben tette. Alighanem nem tartotta elég súlyosnak a felvetett jogi kérdéseket.

5. A határozat visszhangja annál érdekesebb: imponáló tudományos eredmény *Fezer* professzor jogelméleti, a jogfilozófiát is érintő tanulmánya, amelyről ehelyütt csak dióhéjban tudtam megemlékezni.

Dr. Papp László*

RENDES BÍRÓSÁG – KÜLÖNBÍRÓSÁG. A SZABADALMI JOGSZOLGÁLTATÁS MEGSZERVEZÉSÉNEK ELMÉLETI KÉRDÉSEI A SZÁZADFORDULÓN

„... a szabadalmi ügyek elbírálása különös szakértelmet igényel, ... ily kérdéseknél okvetlenül szükséges lesz a bíróságnak szakértőhöz fordulnia, mert másképp aligha tudja megállapítani, hogy miben áll a szabadság, s mi által és mennyiben sértetett az meg.”¹

I.

A modern polgári államokban a jogállamiság egyik alapfeltétele a három hatalmi ág elválasztása, amellyel lehetővé válik a jogviták eldöntésének független bíróság elé utalása. Ebben az összefüggésben a bírói függetlenség a jogállamiság egyik elemeként is értelmezhető, hiszen a megsértett jogrend helyreállításának monopoljoga az igazságszolgáltatást illeti meg.

Hazánkban a jogállami értelemben vett igazságszolgáltatásról a bírói hatalomról szóló 1869:4. tc. megalkotása óta beszélhetünk, amely elválasztotta a közigazgatástól az igazságszolgáltatást, és deklarálta, hogy a bíró kizárólag a jog normái alapján köteles ítélni.² A bírói hatalmi ág függetlensége azt az alkotmányos igényt fejezi ki, hogy az igazságszolgáltatást úgy kell megszervezni, hogy annak működése mentes legyen a törvényhozó és a végrehajtó hatalom illetéktelen beavatkozásától.³ A közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztását

* Dr. Papp László PhD, egyetemi adjunktus, tudományos referens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék

¹ Deutsch Izidor: A szabadalmi törvényjavaslat. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1895/11. köt. 5. füzet, p. 87.

² 1869:IV. tc. 1. §-a értelmében „az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönített. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.” Ehhez párosul a 19. §, mely szerint „a bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.” A törvény jelentőségéről lásd bővebben Máthé Gábor: A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. tc. létrejötte és jelentősége a dualizmus jogrendszerében. Gazdaság- és jogtudomány: a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának közleményei, 3. évf. 1/2. sz., 1969, p. 133–161.

³ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az 1869:IV. tc. tükrében a bírói függetlenség nem értelmezhető pusztán falként, amely megvédi az igazságszolgáltatást a másik két hatalmi ágtól, hanem ennél egy jóval bonyolultabb eszmerendszer. A törvény által, a bírói függetlenség garanciájaként meghonosított intézmények: a bírósági szervezetrendszer törvény általi meghatározottsága, az elmozdíthatatlanság és összeférhetetlenség. A törvényesen kinevezett – s ezáltal a szakmai képzési követelményeknek is megfelelő – bíró csak a törvényben meghatározott esetekben mozdítható el, helyezhető át állásából, mely kivételek között a bírósági rendszer átszervezését, rokoni kapcsolatok folytán kialakuló összeférhetetlenséget, kötelező nyugdíjazást és a fegyelmi felelősséget találjuk. Mindegyik kivétel, de különösen az utolsó a bíróval, illetve az ítélkezési tevékenységgel szemben támaszt követelményeket, mely kapcsán azt látjuk, hogy a bírói függetlenség és annak garanciái nemcsak az illetéktelen beavatkozástól való mentességet, hanem végső soron az igazságszolgáltatás pártatlanságát és átláthatóságát is szolgálták.

azonban a maga tökéletlenségében kell értelmeznünk, ugyanis tökéletes hatáskörelválasztás legfeljebb elméletileg létezik, a gyakorlatban azt megvalósítani lehetetlen.⁴ Továbbá a bíróságok és ítélembírák függetlensége – bár alapfeltétele, de – a jogállami ítélkezésnek csak egy elemét jelenti, hiszen olyan további követelményeknek mint a törvény előtti egyenlőség, az igazságszolgáltatás egységessége, szintén érvényesülni kell.

A továbbiakban az igazságszolgáltatás egységességével foglalkozunk, amely magában foglalja a rendes bíróságok és a különbíróságok alkalmazásának a problematikáját. Időtől és kortól függetlenül a téma boncolgatása közben két alapfeltételt kell elfogadnunk. *Egyrészt* a különbíróságok és az ott dolgozó bírák ítélkezőtevékenysége és jogállása ugyanolyan, mint a rendes bíróságokon dolgozó bíróké. Ebből adódóan a különbíróságok bírói ugyanazt a bírói függetlenséget élvezik, tevékenységük ugyanolyan ítélkezési tevékenységnek minősül. *Másrészt* a bírósági szervezetrendszeren belül a rendes és a különbíróságok aránya soha nem lehet azonos, mindig az előbbi primátusának kell érvényesülnie. Amennyiben az első előfeltétel sérül, valójában nem is különbíróság, hanem rendkívüli bíróság jön létre, amely sem az igazságszolgáltatás egységességével, sem pedig a jogállami bíráskodással nem egyeztethető össze.⁵ Amennyiben pedig a második követelmény sérül, azaz a különbíróságok arányaikban elérnék, esetleg meghaladnák a rendes bíróságokat, akkor az az igazságszolgáltatás egységességének az elvét emésztene fel, amivel a bírósági szervezet átláthatatlanná válna, ez pedig mind a bírósághoz fordulás jogát, mind az átlátható és kiszámítható igazságszolgáltatás követelményét sértené. Mind a két előfeltétel abból a preconcepcióból indult ki, hogy a különbíróságok korlátozott mértékben megengedhetők, azaz a jogállamisággal nem összeegyeztethetetlenek. Kitekintve Európa többi országára azt látjuk, hogy különböző intenzitással szinte valamennyi állam alkalmazza a különbíróságokat.⁶ Mindez hazánkban sincs másképp, hiszen az Alaptörvény 25. cikk (4) bekezdése értelmében „A bírósági szervezet többszintű. Az ügyek meghatározott csoportjaira külön bíróságok létesíthetők.” Ugyanígy Alaptörvényünk hatálybalépését megelőzően az 1949:20. tv. 45. § (1)–(2) bekezdése is

⁴ Ennek értelmében a közigazgatási szervek mindig is végeznek jogszolgáltatást, ennek iskolapéldája a kihágási, majd később szabálysértési ügyek közigazgatási szervekhez való telepítése. Ugyanakkor a bíróságok is végeztek igazgatási teendőket, így a tárgyalt korszakban a telekkönyvek, azaz a mai értelemben vett ingatlan-nyilvántartás járásbírói kontrol alá került.

⁵ Ilyen rendkívüli bíróságok voltak a rögtönítélő, statáriális bíróságok.

⁶ A teljesség igénye nélkül napjainkban különbíróságként a közigazgatási bíróságot (Belgium, Bulgária, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Litvánia, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália), katonai bíróságot (Bulgária, Görögország, Románia), a tengerészeti és kereskedelmi bíróságot (Dánia, Svédország), az ingatlan-nyilvántartási bíróságot (Dánia), munkaügyi bíróságot (Ciprus, Finnország, Németország, Szlovénia,), a szociális bíróságot (Németország), az adóügyi bíróságot (Németország) határozzák meg az egyes jogrendszerek.

hasonló rendelkezést tartalmazott,⁷ s ha időben visszafelé haladva alkotmányfejlődésünk kartális periódusát elhagyjuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy 1949 előtt történeti alkotmányunk is lehetővé tette a különbíróságok szervezését. Mindezekből következik, hogy a magyar közjogi hagyomány szerves részét képezte a különbíróságokban való gondolkodás.

II.

A tanulmány a továbbiakban több mint száz év távlatából a történeti objektivitás luxusát élvezve a különbíróságok kialakításának elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik, egy konkrét, jelen esetben a Szabadalmi Bíróság példáján keresztül.⁸

A magánjog rendszerén belül a szabadalmi jogot fiatal és dinamikusan fejlődő jogterületként szokás meghatározni, hiszen az arra vonatkozó modern szabályozás a 19. században jelent meg. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a szabadalmi gondolkodás ne lenne régebbi keletű: találmányi kizárólagosságra vonatkozó privilégiumlevelekkel⁹ vagy normatív szabályozással korábban is találkozunk.¹⁰ A találmányra mint szellemi alkotásra vonatkozó védelem a középkorban privilégiumlevél formájában jelent meg, amely uralkodói diszkrecionalitás eredménye volt. Mindezekből adódóan a szabadalmi hatóságok szerveze-

⁷ A negyedik alaptörvény-módosításig Alaptörvényünk, illetve korábbi Alkotmányunk vonatkozó rendelkezései között legfeljebb annyi különbséget vélünk felfedezni, hogy az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése példálózó jelleggel – a közigazgatási és munkaügyi bíróságokra utalva – nevesíti a különbíróságokat, míg a korábbi Alkotmány szövegezése egyszerűen csak deklarálta azok megengedhetőségét. A negyedik alaptörvény-módosítással azonban az említett példálózó jellegű felsorolás kikerült az alapszövegből.

⁸ A Szabadalmi Bíróság ítélkezési gyakorlatának monografikus feldolgozásáról lásd bővebben: *Papp László: A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2015.

⁹ Az első kizárólagosságra vonatkozó privilégiumlevelet Bartolomeo Verde kapta 1332-ben, amelyet további velencei privilégiumok követtek, s ennek a gyakorlatnak az összefoglalása volt az 1474-ből származó velencei dekrétum, amely a „szabadalmi jogra” vonatkozó első normatív szabály, vö.: *John A. Dienner: Patents and Nationalism – A Patent Lawyer Looks at the Problem of European Recovery*, *Journal of the Patent Office Society*, 32. évf. 8. sz., 1950. augusztus, p. 622; *Frank D. Prager: Historic Background and Foundation of American Patent Law*. *American Journal of Legal History*, 5. évf. 4. sz., 1961. október, p. 309; *Jacob S. Sherkow: Negating Invention*. *Brigham Young University Law Review*, 2011. 4. sz., p. 1096; *Edward Walterscheid: Early Evolution of the United States Patent Law: Antecedents (Part 1)*. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, 76. évf. 9. sz., 1994. szeptember, p. 708.

¹⁰ Az első modern szabadalmi törvényként az 1624-ből származó angol Statute of Monopoliest szokás említeni. Napjainkban e törvény jelentősége és szerepe kezd új megvilágításba kerülni, amellyel a szerző is egyetért. Kétségtelen, hogy a törvény az angol jogfejlődés egy jelentős állomása, továbbá az is nyilvánvaló, hogy tartalmazza a modern szabadalmi gondolkodás alapelemeit, azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a törvény nem kifejezetten a találmányi szabadalmak rendezésére született. Valódi jelentősége nem abban áll, hogy éles cezúrát vont az angol jogfejlődésben, hanem sokkal inkább abban, hogy elindította az angol jogfejlődést azon az úton, amelynek a végén a szabadalom már nem az uralkodói diszkrecionalitástól függ, hanem objektív feltételeken nyugvó alanyi jog. Hasonló véleményen van Ove Granstrad és Oren Bracha, vö.: *Ove Granstrand: Innovation and Intellectual Property Rights*. In: *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 269; *Oren Bracha: Commodification of Patents 1600–1836: How Patents Became Rights and Why We Should Care*. *Loyola of Los Angeles Law Review*, 38. évf. 1. sz., 2004, p. 193.

tével is csak akkortól kezdve lehet érdemben értekezni, amikor e diszkrecionalitás fokozatosan objektív feltételeken alapuló alanyi joggá alakult. E tendencia pedig ténylegesen a 19. században jelent meg.

A diszkrecionalitás korlátozására irányuló hazai szabályozás – és ezzel együtt a szabadalmi hatóságok – vizsgálatánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül az osztrák joggal való szoros kapcsolatot. Bár az 1700-as években már találkozunk találmányokra vonatkozó privilégiumokkal, a rájuk irányadó szabályozás azonban csak a 18. század végén jelent meg. Az uralkodói rendeletek és elhatározások azonban nem alanyi jogon nyugvó oltalmi rendszer kialakítását jelentették, hiszen arra a 19. század második feléig várni kellett. A kiegyezést követő időszakban hazánkban az osztrák mintájú, 1852. évi patens szabályozta a szabadalmak kérdését, amely még mindig uralkodói kegyként kezelte azokat. E megítélésen az a tény sem változtatott, hogy a szabadalmi ügyet 1867 után közös érdekű ügyként kezelték.¹¹ Az Ausztria és Magyarország között fennálló gazdasági különbségek lehetetlenné tették a két ország között a szabadalmi ügy azonos elvek mentén történő rendezését, így 1894. január elsejével hazánk, visszanyerve jogalkotási önállóságát, végre hozzáláthatott a kérdés autonóm rendezéséhez.

Ennek a folyamatnak az eredménye a találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. tc., amely Magyarország első modern szabadalmi törvénye. E törvény a 19. századi tendenciáknak megfelelően már alanyi jogként kezelte az oltalomra való igényt, amely két szempontból is szervezeti relevanciával bírt.¹² *Egyrészt* ha nem uralkodói felségjog a szabadalom, akkor a törvényi feltételek fennállása esetén milyen szervnek kell azt engedélyezni? *Másrészt* ha a megadott szabadalommal összefüggésben jogvita támad, akkor azt milyen bíróság elé kell utalni? E kérdésfelvetéssel máris utalhatunk arra a kettősségre, amely ezt követően alapjaiban határozza meg a szervezeti gondolkodásunkat. E kettősség értelmében szervezeti szempontból egy adminisztratív (engedélyezési) és egy jogszolgáltató funkcióval találkozunk. E két funkció egymáshoz való viszonya kapcsán érdemes kiemelni, hogy a 19. század elején a szabadalmi oltalomból folyó jogviták általában kötelmi követelésként rendes bíróság előtt voltak érvényesíthetők, míg magáról az engedélyezésről egy közigazgatási szerv döntött. Ez a legtöbb államra jellemző megoldás azt eredményezte, hogy a közigazgatási szervek a szervezeti fejlődés egy kiindulópontját képezték, amely a továbbiakban kétféle fejlődési utat járt be. *Egyrészt* az adminisztratív funkció továbbra is közigazgatási hatáskörben maradt, míg a jogvitákat rendes bíróság elé utalták. *Másrészt* az engedélyezési funkciót a jogvitát elbíráló bírósághoz telepítették, amely bíróság ettől kezdve szervezetében és hatáskörében is „kilógott” a sorból, s elindult a különbírósággá válás útján.

¹¹ Vö.: Balogh Judit: Közös érdekű ügyek a dualizmus rendszerében. Jogtörténeti Szemle, 2007. 3. sz., p. 2–7.

¹² Az első szabadalmi törvény jelentőségéről lásd bővebben Papp László: 120 éves az első szabadalmi törvény. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 3. sz., 2015. június, p. 61–74.

Még mielőtt egyik vagy másik fejlődési utat érdemben értékelnénk, egy, a 19. századi szervezeti fejlődésre ható tényezőről kell említést tenni, amely Párizsi Unió Egyezmény (továbbiakban PUE) néven vált ismertté. Tekintettel a szabadalmi jog nemzetközivé válására, a PUE a részes állami szabályozások közelítését tűzte ki célul, s ezt minimumkövetelmények útján kívánta elérni.¹³ Ezen minimumkövetelmények közül a szervezetrendszerre egyetlen rendelkezést találunk. Az egyezmény értelmében a részes államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy „*az ipari tulajdon védelmére külön hivatalt rendeznek be.*”¹⁴ Ebből a rendelkezésből két sarkalatos megállapítás vonható le. Egyrészt a részes államoknak az iparitulajdon-jogokkal kapcsolatos kérdések rendezésére egy új, központi hatóságot kell felállítani.¹⁵ Másrészt a hivatkozott cikk értelmében ennek a hatóságnak a funkciója: az iparitulajdon-jogok védelme.¹⁶ Vagyis itt nem pusztán egy adminisztratív funkciót ellátó szervről van szó, amely kizárólag az engedélyezéssel foglalkozik, hanem egy olyan szervről, amely az engedélyezéssel összefüggő kérdések elbírálására is jogosult, tehát valódi jogvédelmet lát el. Sem a PUE, sem annak módosításai nem határozták meg, hogy mit kell „*ipari tulajdon védelme*” alatt érteni, így a központi hatóság szervezeti és hatásköri megoldása a részes államok viszonylatában rendkívül széles skálán mozgott.

Mindezek alapján a 19. századi megoldások között két szervezeti csoport különíthető el. A legtöbb tagállam egy különálló hivatalt hozott létre, mint pl. Magyarország, Ausztria, Németország, Svájc, Franciaország, USA, Kanada.¹⁷ Mára már egyértelmű, hogy a PUE valódi célkitűzéseit ez a szervezeti struktúra volt képes megvalósítani. Azonban az ebbe a csoportba tartozó államok megoldása sem mondható egységesnek. Ennek oka abban keresendő, hogy PUE által meghatározott „*ipari tulajdon védelme*” kitétel nem bírt egységes értelmezéssel. A fentebb említett kettős szervezeti funkció ugyanis ezen ponton bírt relevanciával, mivel számos ország a jogkérdések elbírálását továbbra is rendesbírószághoz utalta, míg voltak olyan elképzelések is, amelyek mindezt az újonnan felállított szervhez telepítették, kialakítva annak különbíróági jellegét.

Hazánk az első szabadalmi törvénnyel az utóbbi mellett tört lándzsát, vagy inkább csak afelé kívánt tendálni. Érdemes megjegyezni, hogy a közigazgatás szervezetrendszeréből kiszakított testület bírói joghatósággal való felruházása, és ezáltal különbíróágként való

¹³ Susan K. Sell: Private Power, Public Law: The Globalization of Intellectual Property Rights. Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 408.

¹⁴ PUE 12. cikk.

¹⁵ A PUE 12. cikkének eredeti francia megfogalmazása a „Chacun des Hautes Parties contractantes s'engage à établir un service special de la propriété industrielle et un dépôt central pour la communication au public des brevets d'invention, des dessins ou modèles industriels et des marques de fabrique ou de commerce” fordulatot használta.

¹⁶ Georg Hendrik Christian Bodenhause: Guide to the Application of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property. BIRPI, Geneva, 1968, p. 154.

¹⁷ Kósa Zsigmond: A magyar szabadalmi törvény magyarázata: függelékben a Nemzetközi Unióra vonatkozó, Ausztriával, a Német Birodalommal, Spanyolországgal kötött nemzetközi szerződésekkel és végrehajtási rendeletekkel. Budapest, 1911, p. 142.

működtetése nem idegen a 19. századtól. Itt csak vázlatosan utalunk a közigazgatási jogvédelemre és vele együtt a közigazgatási bíráskodásra. Franciaországban 1806-ban az Államtanácsban belül egy külön bizottságot szerveztek a közigazgatási jogviták elbírálására, amely bizottság 1836-tól sajátos eljárási rend szerint működött, s 1872-ben, végleges felépítését elnyerve, már egy független testületként határozták meg, mely alapja lett a II. világháború utáni francia közigazgatási bíráskodásnak. Továbbá utalhatunk Olaszország, Belgium és Svájc korabeli megoldásaira is, – amelyek sajátos hatáskörmegosztást alkalmazva – közigazgatási szervek és bíróságok által valósították meg a közigazgatási jogvédelmet. E tekintetben hazánk sem kirívó, hiszen nálunk is kezdetben közigazgatási szervek által, majd 1896-tól egy különbíróóság formájában biztosították a közigazgatási jogvédelmet.

Mindezekből adódik, hogy a közigazgatási bíráskodás kialakítása során megfigyelhető logika a szabadalmi hatóságokra is alkalmazható lett volna.¹⁸ Ennek ellenére mégis azt tapasztaljuk, hogy a szabadalmi hatóságok különbíróóságkénti megszervezése nem sikerült zökkenőmentesen. Ugyanis a közigazgatási bíráskodás szervezetrendszerének kialakításával való párhuzam során egy érdekességet fedezhetünk fel. A 19. századtól a 20. század második felével bezáróan Európa országainak jelentős része vagy külön közigazgatási bíróságot állított fel, vagy a közigazgatási bíráskodást rendes bíróságok és más szervek között osztotta meg. A szabadalmi jogszolgáltatásban ilyen, nagyjából egységesnek mondható tendencia azonban nem figyelhető meg, aminek az az oka, hogy a különbíróóságkénti megszervezés alapja a szabadalmi jogszolgáltatás kapcsán más volt, mint ami a közigazgatási bíráskodás kapcsán. Mára már evidencia, hogy a dualizmus speciális alanyi kör, illetve speciális tárgykörök alapján szervezett különbíróóságokat. Jelen esetben evidensnek tűnhet, hogy a szabadalmi ügy, amelynek alapja egy műszaki kérdésben való döntés, nyilván olyan speciális ügynek minősült, amelyet csak különbíróóságként lehetett elbírálni. E sorok szerzőjének álláspontja szerint ez az állítás csak felületesen állja meg a helyét, és valójában a hazai szervezeti megoldás mélyebb gyökerű.

Az vitán felüli, hogy egy szabadalmi ügyben – legyen az engedélyezési eljárás vagy jogvita – a konkrét tényállás műszaki kérdésben való állásfoglalás nélkül nem bírálható el. Az is nyilvánvaló, hogy a bíró ezzel a szaktudással nem rendelkezett, így szakmai segítségre szorult. Mindez azt jelentette, hogy a szabadalmi jogszolgáltatás szükségszerű következménye egy műszaki szakember bevonása az eljárásba. A műszaki szakember bevonása az eljárásba tehát elkerülhetetlen, hiszen az első ránézésre olyan egyszerű találmányok, mint pl. a töltő-

¹⁸ A dualizmus kori közigazgatási bíráskodás történetéről lásd bővebben: *Stipta István*: Tisza Kálmán és a közigazgatási bíráskodás. Jogtörténeti Szemle, 2013. 3. sz., p. 23–33; *Stipta István*: A magyar pénzügyi közigazgatási bíróság eljárási rendje (1884–1896). Miskolci Jogi Szemle, 2011. különszám, p. 168–182; *Szabó István*: Közjogi bíráskodás az I. Osztrák Köztársaságban. Iustum Aequum Salutare, 2009. 4. sz., p. 65–84.

toll¹⁹ vagy a lakat²⁰ műszaki leírása is gondot okozhat a jogászbírónak. Azonban pusztán a speciális műszaki kérdésre hivatkozva még nem juthatunk el a különbírói modell elfogadásáig. Ugyanis voltak egyéb magánjogi viták is, amelyeknél speciális szakkérdés merült fel. Így a bíró egy egyszerű gondnokság alá helyezési perben is orvosszakértő véleményét vette igénybe, azonban mégsem merült fel a gondnokság alá helyezési perek különbírói modellhez való utalása. A legtöbb magánjogi vitában a speciális szakkérdés eldöntésére elegendőnek bizonyult a szakértő bevonása az eljárásba. A szakértő feladata volt a jogászbíró kitanítása oly módon, hogy az a vitás kérdés lényegével annyira megismerkedjen, hogy az ítélet meghozatalánál figyelembe veendő összes kérdést eldönthesse. A szabadalmi vitákban azonban az ilyen típusú szakértői segítség nem bizonyult eléggé hatékonynak, aminek oka az volt, hogy a szabadalmi eljárásban igénybe vett szakértő funkcionálisan különbözött az egyéb magánjogi vitákban előfordulóknál.

Ugyanis ha valamilyen szakkérdés egy ítélet alapjául szolgált, akkor elegendő lehetett szakértő bevonása, jelen esetben azonban a műszaki kérdés mint szakkérdés eldöntése maga volt az ítélet.²¹ Ítéletet pedig csak bíró hozhatott, így a dualizmus gondolkodásában mindez azt jelentette, hogy olyan speciális összetételű bírói tanácsot kellett összeállítani, amelyben a jogászbíró mellett helyet kapott egyéb műszaki végzettségű bíró is.

Ennek értelmében a szabadalmi jogszolgáltatás során olyan tanácsot kellett összeállítani, amely bírókból és szakbírókból, tehát műszaki képesítésű tagokból egyaránt állt. Vagyis azzal a sajátos jellemzővel, amely a szabadalmi jogszolgáltatást megkülönbözteti a „rendes” jogszolgáltatástól, nem magának a bírónak, hanem a bírói tanácsnak kellett rendelkeznie.

A kérdés most már csak az, hogy ezen *speciális összetételű bírói tanács integrálható-e valamely rendes bíróság szervezetébe?* Amennyiben integrálható, akkor a sajátos tanácsai összetétel valamely rendes bíróság szervezetén belül alakul meg, amely nem teszi szükségessé a különbírói felállítását, ugyanakkor a műszaki szakkérdés eldöntésének szakszerűsége sem kerül veszélybe. Megvizsgálva a dualizmus rendes bírósági szervezetrendszerét megállapíthatjuk, hogy ha nem is nagy számban, de találunk ilyen esetre példát. Így a dualizmus korában a törvényszék magánjogi perekben háromtagú tanácsban járt el, amely tanácsai formáció sajátosan alakult a váltó- és kereskedelmi perek esetén, amikor a tanács két tagja az ipari és kereskedelmi érdekvédelmi szervezetek (kamarák) által választott ülnök volt. Ennek ellenére a dualizmus kori gondolkodás úgy ítélte meg, hogy szabadalmi viták esetében e sajátos tanácsai formáció nem integrálható a rendes bírósági szervezetbe, így mindenképp

¹⁹ Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban MNL) Polgári kori kormányhatósági levéltárak K szekció (továbbiakban K) Iparügyi minisztériumi levéltár (továbbiakban 603) 126. cs. B. 14162/1938.

²⁰ MNL K 603 152. cs. B. 14988/1944; vö: Papp László: Polgári perrendtartás a szabadalmi jogban in *Homoki-Nagy Mária* (szerk.): A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon. Szeged, 2013, p. 189–195.

²¹ *Fazekas Oszkár*: Sürgős iparjogvédelmi reformok. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1907/36. kötet, 2. füzet, p. 20.

egy különbíróság felállítása indokolt. Észre kell vennünk tehát, hogy a szabadalmi hatóság különbíróságkénti megszervezése mögött nem az az érv húzódott, hogy egy szabadalmi vitában a műszaki kérdés eldöntéséhez a jogászbíróval egyenértékű szakbíró bevonása szükséges, hanem sokkal inkább az, hogy ezen sajátos összetételű tanács a rendes bíróságok szervezetébe nem illeszkedhet.

III.

Abban az esetben, ha e logika elvi jellegét el is fogadjuk, érdemes egy pillantást vetnünk a tényleges megvalósítására. Szabadalmi törvényünk bírósági szervezetre vonatkozó rendelkezései korántsem konzekvensek a vázolt tendenciával. Ugyanis első ránézésre is szembe-tűnik, hogy a törvény nem minden szabadalmi ügyet utalt a szabadalmi hatóságok elé. A szabadalmi hivatal bejelentési osztályának hatáskörébe tartozott különösen a szabadalmi bejelentések vizsgálata, közzététele, visszautasítása, a szabadalom megadása vagy megtagadása, a felszólalások elintézése, a meghatalmazottak lajstromozása, a lejárt szabadalmak megszüntetésének kihirdetése, a szabadalmi díjak beszedése. E bejelentési osztály általános hatáskörű elsőfokú fórumnak minősült, ebből adódóan a bírói osztály csak azokban az ügyekben járhatott el, amelyeket a törvény kifejezetten elé utalt. A bírói osztály tehát első fokon kizárólag a megvonási, megsemmisítési és a szabadalmak terjedelmének megállapítása iránt indított perekben járt el.²² Továbbá e szerv intézte a más bíróságok, illetve hatóságok azon megkereséseit, amelyek tárgya valamely szabadalmi leírás értelmezése volt. A bírói osztályt a törvény azonban vegyes folyamodású szervként hozta létre, azaz a bejelentési osztály másodfokú fórumaként is funkcionált. A bejelentési és a bírói osztályból álló szabadalmi hivatal²³ fölé a törvény szabadalmi tanácsot szervezett, amely a bejelentési osztály elsőfokú ügyeiben másodfokú, s egyben végső fórumként funkcionált.²⁴ Mindezekből adódik, hogy a már megadott szabadalomról, illetve magából az oltalomról folyó jogok védelmét mint vagyonjogi kérdést a törvény rendes bírósági hatáskörben hagyta.²⁵

²² *Kósa Zsigmond*: Jogosítottak-e a szabadalmi hatóságok egy szabadalom megsemmisítése iránt indított perben a későbbi elsőbbséggel engedélyezett szabadalmat a korábbi szabadalomtól függőnek nyilvánítani? *Ügyvédek Lapja*, 1900, 18. sz., p. 3; *Fenyő Henrik*: Szabadalmi intézményünk jelen állapota. *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1914, p. 139.

²³ Érdekeség, hogy a törvény eredetileg három osztályt rendelt el felállítani: bejelentési osztály, felfolyamodási osztály, megsemmisítési osztály. Az igazságügyi bizottság javaslatára azonban az utolsó kettő egy egységes bírói osztállyá lett összevonva, utalva arra, hogy a tervezett felfolyamodási és megsemmisítési osztályok hatáskörébe tartozó ügyek döntően jogi természetűek, így a szervezeti különállást semmi sem indokolja.

²⁴ Ebből következik, hogy az első szabadalmi törvényünk a szabadalmi hivatal és a szabadalmi tanács felállításával az egyetlen kétszintű különbíróságot hozta létre.

²⁵ *Kósa Zsigmond*: Bevezetés a szabadalmi jog tanába. *Iparjogi Szemle*, 1914. 6. sz., p. 65; *Ladoméri Szmertnik István*: A magyar szabadalmi törvény, a hozzátartozó végrehajtási rendelet és az ezeket módosító rendelkezések. A m. kir. Szabadalmi Bíróság kiadása, Budapest, 1935, p. 9.

Joggal merül fel az olvasóban, hogy a szabadalomból folyó jogok védelme során nem merült fel olyan műszaki kérdés, amelynek eldöntése speciális tanácsí formációt igényelt volna? Nyilvánvalóan felmerült, azonban nem olyan mélységében, mint az engedélyezési eljárás vagy a megállapítási, megsemmisítési perek vonatkozásában. Azonban mégis elgondolkodtató, hogy egy licencia vagy szabadalombitorlás kérdésében a jogalkotó elégségesnek ítélte a rendes bíróságok szervezetében rejlő lehetőségeket, és ezen ügyekben nem ágált a felek által kirendelt szakértőtől sem.²⁶ Ugyanis azt látni kell, hogy a szakértő-szakbíró kérdésében a szabadalmi joggal foglalkozók egyértelműen az utóbbi mellett tették le a voksukat.²⁷ Anélkül, hogy e kérdést különösebb mélységében boncolgatnánk, nyilvánvaló, hogy a szakértők alkalmazása azt a veszélyt rejtette magában, hogy ugyanabban a kérdésben eltérő szakértői vélemények születhettek, ami az egységes jogalkalmazást áshatta volna alá.

Mindezekből következik, hogy a szabadalommal összefüggő némely kérdés rendes bírósághoz utalása egyértelműen gyengítette a különbíróság mellett felhozott érveket, azonban azokat megdönteni nem tudta. Ennek oka az osztrák–német szabályozási tendenciához való igazodás volt.

Unos-untalan hangoztatott tétel, hogy a 19. századi magyar magánjogi szabályozás az osztrák–német befolyás alatt állt. A századvégi hazai szabadalmi gondolkodást azonban az osztrák–német koncepciók valóban több szinten is áthatották. *Egyrészt* 1894-ig a szabadalmi politika a dualizmuson belül közös érdekű ügynek számított, s azt a két állam közös elvek mentén kezelte. 1880 és 1893 között több tervezet is született amely az osztrák–magyar közös elveken, s azon belül is az 1852. évi pátensen alapuló szabályozást kívánta megreformálni. Bár ezen tervezetek zátonyra futottak, a bennük foglalt haladó elvek egyértelműen hatottak az 1895. évi jogalkotásra. *Másrészről* a hazai elméleti és gyakorlati szabadalmi joggal foglalkozók szinte kivétel nélkül a német szakirodalmon nevelkedtek. Nem véletlen, hogy a magyar szabadalmi jog első monografikus feldolgozása 1911-ben Kósa Zsigmond tollából született meg, s ezt megelőzően csak hosszabb tanulmányok és cikkek árulkodnak arról, hogy Magyarországon is foglalkoznak szabadalmi kérdéssel. E munkák pedig rendre Kohler „Handbuch”-ját²⁸ vették alapul, s többnyire az osztrák, illetve a német, esetleg a francia szabályozás bemutatására törekedtek. A Jogtudományi Közlöny, illetve a Szabadalmi Közlöny hasábjait lapozgatva elvértve találkozunk angol, illetve amerikai összehasonlítással is, azonban azok mélysége és terjedelme soha nem érte el az előbb említett országokét.

²⁶ Meg kell jegyezni, hogy ha egy rendes bíróság előtti eljárás során valamely találmány leírása körül vita támadt, akkor a hatóság a leírás értelmezése végett a szabadalmi hivatalt megkereshette. E megkeresésre azonban törvényi kötelezettsége nem volt, és helyett a bíró megelégedhetett a Pp. szabályainak megfelelően a szakértői bizonyítással is.

²⁷ Bernauer Zsigmond: Szakbírák és szakértők a szabadalmi jogszolgáltatásban. Iparjogi Szemle, 1911, 1. sz., p. 8.

²⁸ Josef Kohler: Handbuch des deutschen Patentrechts in rechtsvergleichender Darstellung. J. Bensheimer, 1900. A mű kétséget kizáróan a német szabadalmi jog egyik alapműve, amely nemcsak korában, hanem azt követően is hatást gyakorolt a német szabadalmi jog fejlődésére.

Mindezekből következően egy német dogmatikán nevelkedett tudományos közvélemény, illetve az osztrák–német szabályozási minta alapulvételére hajlamos törvényhozás önmagában determinálta szabadalmi törvényünk alaptételeit.

Azonban az 1895. évi jogalkotást hiba lenne egy egyszerű német adaptációnak titulálni, hiszen az nem minden esetben követte azt. Erre tökéletes példa a szervezeti megoldás, amely alapvonalaiban német koncepciót követett, azonban hatásköri és eljárási szabályaiban eltért. A legmarkánsabb eltérést abban látjuk, hogy a német törvény az ún. elővizsgálati rendszert vezette be, míg a magyar jogszabály a bejelentési rendszerrel egybekötött felszólalást.²⁹ Az eljárásjogi eltérés értelemszerűen a szervezetre is kihatott, amely a fentebb említett sajátos hatásköri megosztást eredményezte.

IV.

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy a szabadalmi jogviták elbírálására – ideértve az engedélyezést is – a dualizmus kori magyar szabályozás két okból választotta a különbíró-sági megoldást. Egyrészt a szabadalmi jogszolgáltatás során felmerülő műszaki kérdés szak-szerű és jogszerű eldöntését a jogalkotó egy sajátos tanácsi összetételben látta biztosítani. A dualizmus kori gondolkodás e sajátos tanácsi összetételt azonban összeegyeztethetetlennek tartotta a rendes bírósági szervezetrendszerrel, így azt egy különbíró-ság formájában hozta létre. A történelmi hitelesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy az 1895. évi szabályozás nem egy tökéletes különbíró-ságot hozott létre, hanem valójában egy bírói jogkört gyakorló „hibrid” szervet, amely a két világháború közötti módosításoknak köszönhetően nyerte csak el tiszta különbíró-sági jellegét. E tanulmány a terjedelmi korlátokra tekintettel e folyamatot nem vizsgálja, fókuszában csak a különbíró-ság megszervezésének kérdése állt. Másrészt pedig annak az eldöntésében, hogy e sajátos tanácsi formáció miért nem egyeztethető össze a rendes bíróságokkal, hazánk német mintát követő állásfoglalást dolgozott ki.

Kilépve a tárgyalt korszak történelmi közegéből megállapíthatjuk, hogy a sajátos összetételű szabadalmi tanács rendes bíróságba történő integrációja ellen, azaz a különbíró-ságkénti megszervezése mellett, legalább annyi érvet sorakoztathatunk fel, mint amennyit ellene. A szerző elfoglaltságában úgy érzi, hogy a rendesbíró-ság–különbíró-ság érvrendszerében a mérleg nyelve egy hajszálnyit az utóbbi felé látszik elbillenni, amit azonban ellensúlyozhat a nemzetközi, elsősorban a német dogmatika szervezetről alkotott, és a konkrét időszakra jellemző elképzelése.

²⁹ A 19. század végi szabadalmi eljárásokról lásd bővebben *Beck Hugó*: Szabadalmi jogunk reformja. Franklin Társulat, Budapest, 1909, p. 388; *Walter D. Brown*: A brief history of patent legislation in the United States. Washington, 1889, p. 8; *Deutsch Izidor*: Az ipari szellemi tulajdon védelme. Jogtudományi Közlöny, 1894, 33. sz., p. 261; *Fekete Ignác*: Szabadalmi jogunk reformja. Budapest, 1884, p. 11; *Thomas Bond Hall*: Legal status of patents. Cleveland, 1882, p. 20; *Nagy Benő, dr. Wámoscher Endre*: A magyar szabadalmi jog zsebkönyve. Budapest, 1931, p. 11; *Tury Sándor*: A magyar szabadalmi jog kézikönyve. Budapest, 1911, p. 15.

A tanulmány fő tanulságaként tehát azt emelhetjük ki, hogy a szabadalmi jogszolgáltatás szervezeti rendezésének nem az a fő kérdése, hogy a műszaki elem milyen mélységben vegyen részt a jogvita eldöntésében, hanem az, hogy a műszaki taggal kiegészült bírói tanácsot az adott korszakban összeegyeztethetőnek véljük-e a rendes bíróság szervezetével. A kérdés megválaszolására pedig nyilvánvalóan hatást gyakorol a probléma éppen aktuális nemzetközi megítélése. Ebből adódóan a szabadalmi jogszolgáltatás szervezete a dualizmuskori osztrák–német–magyar különbíróági rendszerben éppúgy elképzelhető, mint a napjainkban jellemző rendes bíróságba integrálva.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság (US Supreme Court, SC) gyógyászati készülékekre vonatkozó, egymástól független két bitorlási ügyben elutasította mind a *Nautilus*, mind a *Covidien* kérését, hogy változtassa meg a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal for the Federal Circuit, CAFC) ellenük hozott döntését.

Az SC 2014-ben a *Nautilus v. Biosig*-ügyben úgy döntött, hogy az amerikai bíróságoknak meg kell vizsgálniuk, hogy egy szabadalmi igénypont „észszerű bizonyosságot” nyújt-e a szakembereknek, elutasítva az amerikai bíróságok által használt „megoldhatatlanul kétértelmű” (insolubly ambiguous) próba alkalmazását.

Az SC általi visszautalást követően a CAFC fenntartotta azt a véleményét, hogy a Biosig szívritmusmérőre vonatkozó szabadalma érvényes, és azt a *Nautilus* bitorlalta.

A *Nautilus* ismét az SC-hez fordult, és újbóli meghallgatást kért, amely azonban kérelmét 2015. november 30-án elutasította.

A *Medtronic* által birtokolt *Covidien* sebészeti precíziós eszközökre vonatkozó három szabadalmának a bitorlása miatt a Connecticuti Kerületi Bíróság a *Johnson & Johnson* egyik leányvállalatát, az *Ethicon* 2013-ban 176 millió USD kártérítés fizetésére kötelezte. E döntés ellen az *Ethicon* fellebbezést nyújtott be a CAFC-nél, amely 2014-ben az *Ethicon* javára döntött.

Ezt követően a *Covidien* az SC-nél keresett jogorvoslatot, amely azonban elutasította fellebbezését.

B) 2015. szeptember 24-én a CAFC véleményt nyilvánított aktív gyógyászati hatóanyagot szállítók bitorlási felelősségével kapcsolatban a *Hatch-Waxman* ügyekben (lásd e sorok szerzőjének „A kísérleti felhasználás mint kivétel a bitorlás alól néhány fontosabb országban” című cikkét e folyóirat 2015. októberi számának 49–61. oldalán). Konkrétan a bíróság megállapította, hogy a gyógyászati hatóanyagot szállító *Johnson Matthey Pharmaceutical Materials* (JMPM) tevékenységét védte az amerikai szabadalmi törvény 271(e)(1) cikke szerinti, a biztos menedékre (*safe harbor*) vonatkozó rendelkezés, és hogy a 271(b) cikk szerint közvetett bitorlást sem követett el azzal, hogy gyógyászati hatóanyagot szolgáltatott a rövidített új gyógyszerkérelmet (abbreviated new drug application, ANDA) benyújtók számára az Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hatóság (Food and Drug Administration, FDA) engedélyének megszerzéséhez.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Az ügy háttere, hogy a *Shire* birtokolja a *Vyvanse* nevű (liszdexamfetamin-dimezilát) gyógyszerre vonatkozó amerikai szabadalmat. A *Vyvanse* a központi idegrendszer stimuláló anyag, amely engedélyezve van hiperaktivitási rendellenesség kezelésére és súlyos falánkság mérséklésére. Számos generikus gyógyszervállalat nyújtott be ANDA-t (Abbreviated New Drug Application), engedélyt kérve a *Vyvanse* generikus változatainak forgalmazására az FDA „Orange Book”-jában felsorolt szabadalmak lejárta előtt.

A *Shire*, amellett, hogy beperelte az ANDA-t benyújtókat, beperelte a gyógyászati hatóanyagot szállító JMPM-et is. A kerületi bíróság döntése megállapítja többek között, hogy az ANDA-benyújtók bitorolták a *Shire* szabadalmának termékigénypontjait, a JMPM pedig közvetve bitorolta a termékigénypontokat. A kerületi bíróság úgy értelmezte a *CAFC Forest Labs., Inc. v. Ivax Pharms, Inc.*-ügyben 2007-ben hozott döntését, hogy egy ANDA benyújtása közvetett felelősséget hozhat létre az ANDA-t benyújtó gyártó vagy szállító részéről.

A *CAFC* megerősítette a kerületi bíróságnak azt a megállapítását, hogy a *Shire* szabadalmának igénypontjai nem voltak kézenfekvők, és hogy a JMPM az amerikai szabadalmi törvény 271(e)(2) cikke szerint nem volt közvetlen bitorló, mert nem nyújtott be ANDA-t. Érvénytelenítette azonban a kerületi bíróságnak a közvetett bitorlásra vonatkozó döntését, megállapítva, hogy a biztos menedékre vonatkozó 271(e)(2) cikk mindaddig védi a JMPM tevékenységét, amíg az abban áll, hogy anyagot szolgáltat az ANDA-t benyújtók számára az FDA-engedély megszerzéséhez.

Andorra

Andorra kis állam Spanyolország és Franciaország között, azonban alacsony adókulcsai miatt igen élénk a kereskedelmi tevékenysége. Ezért érdemes röviden összefoglalni a 2016. január 1-jén hatályba lépett új andorrai szabadalmi törvény főbb vonásait.

- Szabadalmi bizonylatot egyszerűen, a bejelentés benyújtásával lehet kapni. A bejelentéseket alakiságokra és arra vizsgálják, hogy van-e újdonság. Erdemi vizsgálatot nem végeznek.

- A szabadalom oltalmi ideje a bejelentés napjától számított 20 év. A szabadalom érvényben tartásához évenként díjat kell fizetni.

- Andorra tagja a Párizsi Unió Egyezménynek, ezért az országban benyújtott bejelentés alapján 12 hónapos elsőbbséget lehet igényelni.

- Jelenleg Andorra nem tagja a Szabadalmi Együtműködési Szerződésnek (PCT), sem az Európai Szabadalmi Egyezménynek (ESZE). Az ország kormánya azonban tárgyalásokat folytat annak érdekében, hogy csatlakozhasson mindkét egyezményhez.

- Az andorrai szabadalmi törvény szerint a szabadalmazhatóság követelményei meg egyeznek az európai szabadalmi törvényben foglaltakkal, vagyis a szabadalmazhatóság feltétele az újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság.

Az andorrai szabadalmi bejelentéseknek a következő követelményeket kell kielégíteniük.

- Az előírt hivatali díjak megfizetése.

- A szabadalmi bejelentést katalán, spanyol, francia vagy angol nyelven lehet benyújtani.

Ha a bejelentést nem katalán nyelven nyújtják be, a szabadalmi hivatal az igénypontok katalán nyelvű fordításának a benyújtását írja elő.

- Ha a bejelentő elsőbbséget igényel, ezt a tényt közölni kell a bejelentésben. Az elsőbbségi irat hiteles másolatát az igénypontok katalán fordításával együtt három hónapon belül kell benyújtani.

Ausztrália

2015. október 7-én az Ausztrál Szellemi tulajdon-védelmi Hivatal és az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) megállapodást kötött a két hivatal közötti együttműködés javítására azzal a céllal, hogy mind Ausztráliában, mind az Európai Unióban kedvezményeket nyújtsanak a szabadalmi rendszerek használói számára.

A két szabadalmi hivatal közötti együttműködési lehetőségek, ideértve a szabadalmi információhoz való kölcsönös hozzáférést és a gyorsított szabadalmi vizsgálatra (Patent Prosecution Highway, PPH) vonatkozó kísérleti programot, mindkét szerződő fél számára lehetővé teszik majd a szabadalmi bejelentések elővizsgálatának a gyorsítását.

Brazília

A) Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trademark Office, USPTO) és a Brazil Szellemi tulajdon-védelmi Intézet 2015. július 30-án gyorsított szabadalmi vizsgálatra vonatkozó kísérleti egyezményt írt alá, amely 2016. január 1-jétől kezdve két évig lesz érvényben.

Az egyezmény alapján gyorsított szabadalmi vizsgálati eljárást lehet kérelmezni azzal a szabadalmi bejelentéssel kapcsolatban, amelynek az ekvivalensét a másik szabadalmi hivatal engedélyezhetőnek találta. Így az amerikai és a brazil szabadalmi bejelentők gyorsabban és hatékonyabban kaphatnak szabadalmat. A kísérleti program hivatalonként 150 szabadalmi bejelentésre fog korlátozódni.

A kísérleti program keretében a brazil hivatal az USPTO-tól csak olyan szabadalmi bejelentéseket fog kapni, amelyek az olaj- és gáziparra vonatkoznak, és amelyeket az elmúlt három évben nyújtottak be. A brazil bejelentők bármelyik műszaki területre vonatkozó szabadalmi bejelentés kapcsán kérhetnek gyorsított vizsgálatot az USPTO-nál.

B) A brazil hivatal 2015. november 10-én publikálta a 151/2015 sz. rendeletet, amely lehetőséget alapol meg brazil szabadalmi bejelentések gyorsított vizsgálatának a kérelmezésére. Ez a rendelet módosítja a hatályát veszített korábbi, 68/2013 sz. rendeletet.

A módosított rendelet szerint gyorsított vizsgálatot kérhet az olyan bejelentő, aki bizonyítja, hogy fizikailag vagy szellemileg fogyatékos, vagy komoly betegségben szenved.

A szabadalmi bejelentés elsőbbséges vizsgálatának kérelmezéséhez a Brazil Hivatalos Orvosi Szolgálat szakvéleményét kell csatolni a bejelentő orvosi állapotáról.

A 68/2013 sz. korábbi rendelet alábbi pontjai érvényben maradnak:

- a) a kérelmező elmúlt 60 éves;
- b) a szabadalmi bejelentés tárgyát egy harmadik fél jogosulatlanul vette gyakorlatba; és
- c) a szabadalom engedélyezése feltétele anyagi forrás elnyerésének egy hivatalos hitelintézettől.

A brazil hivatal még az alábbi lehetőségeket nyújtja szabadalmi bejelentések gyorsított vizsgálatához:

– Jelenleg is hatályban van a 80/2013 sz. rendelet, amely lehetővé teszi, hogy az egészségügyi minisztérium elsőbbséges vizsgálatot kérjen olyan szabadalmi bejelentésekre, amelyek az országos egészségügyi rendszerben stratégiai fontosságú termékekre vagy eljárásokra vonatkoznak. E rendelet hatálya kiterjed a rákra, az AIDS-re vagy elhanyagolt betegségekre vonatkozó szabadalmi bejelentésekre is.

– A „zöld szabadalmakra” vonatkozó kísérleti program, amely 2016 áprilisában járt le, és a brazil hivatalnál benyújtott első 500 szabadalmi bejelentést érintette, ha azok tárgya alternatív energiaforrásokra, szállításra, energiatárolásra, hulladékkezelésre vagy a mezőgazdaságra vonatkoztak.

C) A Nemzetközi Szellemitulajdon-védelmi Egyesület (AIPPI) Brazil Csoportjának elnöke, Kasznár-Fekete Erzsébet – aki kitűnően beszél magyarul – 2015. október 20-án felszólalt a képviselőház Alkotmányjogi, Igazságügyi és Állampolgársági Bizottságának nyilvános meghallgatásán. Itt kifejtette a bizottság álláspontját a 139/1999 sz. és az 5402/13 sz. szellemitulajdon-védelmi törvényjavaslattal kapcsolatban, amelyek lényeges változásokat kívánnak bevezetni a 9279/96 sz. brazil szabadalmi törvénybe. Kasznár-Fekete szerint ezeket a törvénytervezeteket műszakilag nem elemezték kellő mértékben, és nem tárgyalták meg az iparral és a kutatókkal. Megvilágította a javasolt módosítások műszaki hibáit, amelyek elfogadás esetén negatívan befolyásolnák a brazil gazdaságot és az innovációs kezdeményezéseket, valamint a kutatási és fejlesztési beruházásokat az ipar minden területén és az egyetemeken.

Kasznár-Fekete arra is rámutatott, hogy a javasolt törvénytervezetek az alkotmányba és nemzetközi egyezményekbe is ütköznek. Példaként hivatkozott olyan országokra, amelyek erősen támogatják a jó szellemitulajdon-védelmi rendszert, és kifejtette, hogy sürgősen szükség van a hasonló brazil rendszer megjavítására.

Jelenleg harmincnál több törvénytervezet van a brazil kongresszus előtt, amelyeket azzal a céllal szövegeztek meg, hogy javítsák a 9279/96 sz. szabadalmi törvényt. E törvénytervezetek közül néhány azt a célt szolgálja, hogy korlátozzák a második indikációs találmányok

és az új vegyületformák (ideértve a polimorfokat, az izomereket és a kombinációkat) szabadalmazhatóságát.

A törvénytervezetek azt is célozzák, hogy növeljék a feltalálói tevékenységgel kapcsolatos szabadalmazhatósági követelményt. Az 5402/13 sz. törvénytervezet szerint egy találmány akkor elégíti ki a feltalálói tevékenység követelményét, ha nem következik kézenfekvő módon a technika állásából, és emellett „a technika állásához képest jelentős műszaki haladást is biztosít”.

Ugyanez a törvénytervezet azt is javasolja, hogy a brazil szabadalmi bejelentések vizsgálatánál be kell vezetni az engedélyezés előtti felszólalási eljárást, hasonlóan a legtöbb latin-amerikai országhoz. A jelenleg hatályos brazil szabadalmi törvény csak azt teszi lehetővé, hogy harmadik személy a szabadalom engedélyezése után szólaljon fel, vagy pedig adatokat és dokumentumokat nyújtson be a függő szabadalmi bejelentések vizsgálatának az elősegítésére.

Dánia

2015 májusában a Tengerészeti és Kereskedelmi Bíróság megállapította, hogy a *Coop* és a *Nopa* nem sértette meg az *Unilever* BIO-TEX jelzésű kereskedelmi termékével kapcsolatos kereskedelmi arculatát, és hogy a D'OR-TEX megjelölés nem megegyeztően hasonló a BIO-TEX megjelöléshez.

Miként a Tengerészeti és Kereskedelmi Bíróság, úgy 2015. október 9-én a Felsőbíróság is megállapította, hogy a BIO-TEX és a BIOTEX védjegy jól ismert Dániában, és hogy az alperesek nem sértették meg az Unilever védjegyeit, ezért a Tengerészeti és Kereskedelmi Bíróság ebben a kérdésben az Unilever ellen döntött.

A Felsőbíróság azonban azon a véleményen volt, hogy a D'OR-TEX megjelölés a BIO-TEX-szel való társulásra enged következtetni. Azt is megállapította továbbá, hogy az alperesek csomagolása számos olyan elemet tartalmazott, amely teljesen vagy részben megtalálható volt az Unilever termékein. Általános felbecsülés alapján a Felsőbíróság úgy találta, hogy az elemek kombinációja következtében az alperesek csomagolása az Unilever jól ismert BIO-TEX tisztítószeréhez való hasonlóság benyomását keltette. Ezt az álláspontot a Felsőbíróság által elvégzettetett piackutatás is alátámasztotta.

A Felsőbíróság megállapította, hogy az alperes D'OR-TEX jelzéssel ellátott termékei azzal a kockázattal járnak, hogy hígítják a BIO-TEX hírnevét és piaci helyzetét. Ezért biztosíték nélkül ideiglenes intézkedést rendelt el az Unilever javára, és egyúttal az alperest 50 000 DKR költségtérítés fizetésére kötelezte.

Egyesült Királyság

A) Az alperes *Janssen* tulajdonosa volt a vérnyomáscsökkentő hatóanyagok hatását növelő gyógyszerre vonatkozó, 0 334 429 sz. európai szabadalomnak. Az *Actavis Ltd.* többek között újdonsághiányra hivatkozva megtámadta a Janssen szabadalmának érvényességét.

A Szabadalmi Bíróság (Patents Court, PC) megállapította, hogy a Janssen egy korábbi szabadalma újdonságrontó volt a vizsgált szabadalom több igénypontjára nézve. A PC egy, a *Synthon v. SmithKline Beecham*-ügyben nem sokkal korábban hozott, az újdonságra vonatkozó joggyakorlatot megváltoztató döntésre hivatkozva abból az alaptételből indult ki, hogy a technika állásához tartozó dokumentumoknak olyan tárgyat kellene kinyilvánítaniuk, amelynek a gyakorlatbavétele szükségszerűen szabadalombitorláshoz vezetne. A PC ezt úgy értelmezte, hogy ez kinyilvánítja azt, ami a valószínűség mérlegelése alapján valóban megtörténne. Így a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy ebben az esetben szükségszerűen szabadalombitorlás következne be.

A G 2/88 döntésre hivatkozva a szabadalomtulajdonos azzal érvelt, hogy egy igénypont vonatkozhatna egy ismert anyag arra való felhasználására, hogy egy még ismeretlen műszaki hatást idézzenek elő, és az ilyen igénypontok esetén nem játszana szerepet az, hogy a műszaki hatás önműködően együtt jár a vegyületnek az ismert műszaki hatás létrehozására szolgáló felhasználásával. A G 2/88 ügyben az igénypont műszaki jellemzője (a súrlódás csökkentése) velejárója volt a régi alkalmazásnak, és elkerülhetetlen eredménye volt az adalékanyag motorba való betöltésének. Erről a műszaki jellemzőről azonban azt gondolták, hogy az a nyilvánosság számára nem hozzáférhető. A Janssen azt állította, hogy ez nem különbözik egy új gyógyászati kezelés esetétől. Ha felismerik, hogy egy régi (az X betegség kezelésére ismert) gyógyszert az Y betegség kezelésére is fel lehet használni, természetesen elkerülhetetlen, hogy egyes páciensek, akiknél addig ezt a gyógyszert az X betegség kezelésére használták, és esetleg az Y betegségtől is szenvedtek, így egyúttal az Y betegség ellen is kapjanak kezelést. Azonban önmagában a cél újdonsága, vagyis az Y betegség kezelésére való felhasználás elegendő volt az újdonság megalapozásához. Ez az alapelv most véglegesen részévé vált az Egyesült Királyság joggyakorlatának.

A G 2/88 ügyben olyan igénypontokról van szó, amelyek egy ismert anyag olyan új célra való felhasználására vonatkoztak, amely ki nem nyilvánított (azonban valójában már elért) műszaki hatáson alapult. Az igényelt új cél, a súrlódás csökkentése, egyértelműen különbözött a rozsdaképződés megakadályozásának céljától, és ez új és másféle műszaki hatás által vált lehetővé. A PC előtt lévő ügy nehezen volt ebbe a kategóriába beilleszthető.

A PC szerint ha a G 2/88 ügyben helyesen döntöttek volna, akkor egy nyilvánosságra nem jutott műszaki hatás, amely egy ismert anyag új felhasználásának az alapját képezi, elkerülhetetlen eredményekre vonatkozó szabály alóli kivétel lenne. Az Egyesült Királyság bíróságai és az Európai Szabadalmi Hivatal azonban csak korlátozott mértékben vette figyelembe a G 2/88 döntést. A T 958/90 és a T 279/93 döntés azt mutatta, hogy az ESZH

különbséget tesz a valóban új alkalmazások és a régi alkalmazásokra vonatkozó kiegészítő információk között. Az előbbi esetben a fellebbezési tanács megállapította, hogy a szabadalom által nyújtott új információ csupán „egy további okot szolgáltatott az ismert keveréknek ismert módon ismert célra való felhasználásához”, és ezzel nem járult hozzá a technika állásának bővítéséhez.

A PC arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy egy olyan mechanizmus pusztá magyarázata, amelyen egy, a technika állásában már leírt alkalmazás alapszik, nem alapozhat meg újdonságot, ha többet nem nyilvánítanak ki. A G 2/88 ügyben az új és a régi alkalmazás alapját eltérő műszaki hatások képezték. Egy gyógyszer hatásmódjának a felfedezése nem mindig alakítható át új célá és ilyenként igényelhetővé.

Emellett bizonyítást nyert, hogy több igénypont tárgyát bemutatták egy tudományos konferencián, és így elveszett ezen igénypontok újdonsága. Ennek következtében a szabadalom legtöbb igénypontját újdonsághiány miatt semmisnek nyilvánították, és csak egyetlen igénypont maradt érvényben.

B) Az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatala (UK Intellectual Property Office, UKIPO) 2015. október 6-án az *Angiotech Pharmaceuticals Ltd. (Angiotech) and the University of British Columbia (UBC)*-ügyben arról a kérdésről foglalt állást, hogy adható-e kiegészítő oltalmi tanúsítvány (Supplementary Protection Certificate, SPC) egy TAXOL[®]-al bevont hálóra („sztent”-re), amely az Európai Unióban III. osztályú orvosi eszközként van nyilvántartva (nem pedig humán gyógyászati termékként). A bejelentő azzal érvelt, hogy az orvosi eszközökre vonatkozó 93/42/EC irányelv (Medical Device Directive) szerint a forgalomba helyezés előtt az EU-ban megkívánt mintavizsgálati bizonylat (Design Examination Certificate) és megfelelési nyilatkozat (Declaration of Conformity) egyenértékű a 2001/83 gyógyszertermék-irányelv (Medicinal Product Directive) alapján engedélyezett, humán gyógyszertermékekre vonatkozó forgalmazási engedéllyel (Marketing Authorization).

Egy német és egy holland bíróság ilyen körülmények között engedélyezett SPC-t. Az UKIPO a múltban szintén engedélyezett ilyen SPC-kérelmeket, azonban, megerősítve az elmúlt évben a *Cerus*- és a *Leibnitz*-ügyben hozott döntésével megalapozott legújabb gyakorlatát, úgy határozott, hogy ilyen körülmények között nem engedélyezhető SPC, és elutasította a kérelmet.

Az Angiotech és az UBC 2014. március 31-én két SPC-t kért a „TAXOL[®]”-ra és a „TAXOL[®]”-t leadó sztentre. Mindkét SPC-kérelem az EP (UK) 2226085 B1 számú, „Antiangiogén kompozíciók és alkalmazási eljárások” című szabadalmon alapult, amely az Európai Szabadalmi Hivatalban 2014. július 8-án járt le.

A kérdéses SPC-bejelentések TAXOL[®] (paklitaxel) alkalmazására vonatkoznak resztenózis kezelésére vagy megelőzésére. A TAXOL[®]-bevonatú sztentek úgy kezelik a resztenózist, hogy fizikailag nyitva tartják a véredényeket, és egy időn keresztül meggátolják új véredények képződését a sztent körül.

Egy 2003. január 21-én kelt mintavizsgálati bizonylatot azonosítottak a bejelentők vonatkozó forgalombahozatali engedélyként az SPC-bejelentés céljára. A bizonylatot a *TUV Rheinland Product Safety GmbH* adta ki. A bizonylat megerősíti, hogy a „koszorúérszent szállítórendszer termékekkel” néven azonosított orvosi eszköz konstrukciója kielégíti a 93/43 irányelv II. melléklete 4. cikkének követelményeit.

Az orvosi termékek kiegészítő oltalmi tanúsítványára vonatkozó 469/2009 rendelet (az „SPC-rendelet”) érvényességi körét annak 2. cikke az alábbi módon határozza meg:

„Bármely termék, amelyet egy tagállam területén szabadalom véd, és amely a 2001/83 irányelvben lefektetett adminisztratív eljárásnak van alávetve, mielőtt gyógyszertermékként forgalomba hozzák ... bizonylat tárgya lehet.”

A „termék” meghatározása a következő:

„Egy gyógyászati termék hatóanyaga vagy hatóanyagok kombinációja”.

Egyértelműnek tűnnek az ismételt utalások a „gyógyászati termékre”, nem pedig „orvosi eszközre”, és első pillantásra nem fűzhető sok remény ahhoz, hogy egy orvosi eszköz alapját képezheti egy SPC-nek.

A bejelentő azonban a következőkkel érvelt.

– Az SPC-rendelet alapvető célja, hogy elegendő oltalmat biztosítson a gyógyszerkutatáshoz, amely döntő szerepet játszik a közegészségügy folytonos fejlesztésében. Az SPC-rendelet létének értelme az a tény, hogy egy szabadalom tényleges oltalmának időtartama nem elegendő ahhoz, hogy fedezze a gyógyszerkutatásba fektetett beruházást, és így az SPC-rendelet arra törekszik, hogy az SPC megalkotása útján gyógyászati termékekre kárpótlást nyújtson ezért a hiányosságért.

– Ugyanez a gondolatmenet alkalmazható az orvosi készülékekre, amelyek lényeges részként egy olyan anyagot foglalnak magukban, amelyet külön felhasználva a 2001/83 irányelv 1. cikke szerinti definíció alapján gyógyászati terméknek lehet tekinteni, és amely képes arra, hogy az emberi testre olyan hatást fejtsen ki, amely mellékes az eszközök hatása szempontjából. Az ilyen termékeket a 93/43 irányelv IX. mellékletének 13. szabálya szerint III. osztályú orvosi eszközökként osztályozzák, nem pedig gyógyászati termékeként. Forgalomba hozatalukhoz korábbi engedélyre van szükség az orvosi eszközök irányelve lényeges követelményeinek való megfelelés szempontjából.

– Az elvégzett biztonsági, minőségi és hasznossági vizsgálat az orvosi termékek irányelve szerint egyenértékű a gyógyszertermékek esetében megkívánt biztonsági és hatékonysági vizsgálattal. Célszerűen megközelítve a jogi értelmezést (amit megkíván az Európai Unió törvénye), az ilyen típusú III. osztályú orvosi eszköznek pontosan az SPC-rendelet hatáskörébe kell esnie.

A kérelmező érvelését olyan bizonyítékkal támasztotta alá, amely kifejtette, hogy milyen nehéz, időt rabló és fáradságos volt engedélyt kapni az orvosi eszközök irányelve alapján. A terméket előklinikai és klinikai próbáknak vetették alá, és 8-10 évet vett igénybe, hogy az ötlettől a piacig eljussanak.

Az UKIPO ügyintéző elővizsgálója azonban nem volt hajlandó arra a következtetésre jutni, hogy a „biztonság, minőség és hasznosság” megállapítása az orvosi eszközök irányelve alapján megfelel a „biztonság és hatékonyság” megállapításának a gyógyszertermék-irányelv szerint.

Az UKIPO döntései nem élveznek nagy tekintélyt az angol jogrendszerben, és mint ilyenek, nem örvendenek széles körű nyilvánosságnak. A döntés azonban tanulságos, mert az UKIPO jelenlegi irányvonalát szemlélteti az SPC-törvény egy fontos területén.

A bejelentő rámutatott, hogy a TAXOL[®]-t leadó sztentre vonatkozó SPC-oltalom elutasítása elkedvetleníti azokat, akik gyógyszerterméket iktatnának be eszközökbe, és ez a páciensek számára káros. Az ilyen érvek azonban nem befolyásolták eléggé az UKIPO-t ahhoz, hogy egyensúlyba hozza a rendelet szövegének értelmezését az engedélyezési eljárás jelle gével.

Ebben az esetben különösen nagy volt az SPC-oltalom kereskedelmi jelentősége. A szabadalmat az Európai Szabadalmi Hivatal csak 2013. november 27-én engedélyezte, jóllehet a vonatkozó bejelentést 1994. július 9-én nyújtották be 1993. július 19-i elsőbbség igénylésével. A rendkívül hosszú (19 évig tartó) elővizsgálati szakasz folytán a tényleges szabadalmi oltalom időtartama rövidebb volt egy évnél. Ha engedélyeztek volna SPC-t, ez az időtartam közelítőleg 3,5 év lett volna, ami a szabadalmi oltalom időtartamának rendkívül kíváncsatos meghosszabbítását jelentette volna.

A különböző tagállamok eltérő gyakorlatának fényében az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU) véleményének kikérése bizonyos vonatkozásokban előnyös lehet a következetesség érdekében. Az UKIPO azonban nem fordulhat a CJEU-hoz. Ha a döntés ellen fellebbeznek, az ügy az Angol Szabadalmi Bírósághoz kerül, amelynek jogában áll a CJEU-hoz fordulni, és ezt az SPC-törvény vonatkozásában többször meg is tette.

C) Az *Envirotecnic v. Gutterclear UK Ltd.*-ügyben a Felsőbíróság (High Court, HC) elutasított egy fellebbezést, amelyet az UKIPO olyan döntése ellen nyújtottak be, amelyben elutasított egy védjegy törlése iránti keresetet. A töröltetni kívánt védjegy a GUTTERCLEARUK színes ábrás védjegy volt. A törlési keresetet az Envirotecnic nyújtotta be korábbi GUTTERCLEAR közösségi védjegye alapján arra hivatkozva, hogy a GUTTERCLEARUK védjegyet rosszhiszeműen lajstromoztatták, és hogy az elővizsgáló lényeges hibát követett el, amikor elutasította a törlési keresetet, mert figyelmen kívül hagyta a védjegyek közötti nagymértékű fogalmi hasonlóságot.

A HC elismerte, hogy az elővizsgáló tévedett, amikor arra következtetett, hogy a védjegyek közötti fogalmi különbségek jelentősek voltak, azonban azt állapította meg, hogy a védjegyek közötti hasonlóság nem elegendő ahhoz, hogy fennálljon az összetévesztés valószínűsége. A HC kiemelte a GUTTERCLEARUK védjegy színeit, amelyek a védjegy uralkodó megkülönböztető elemét képezték.

Egységes európai szabadalom

Az Európai Szabadalmi Hivatal Eseti Bizottsága (Select Committee) 2015. december 16-i ülésén egy sor szabályt fogadott el (az egységes hatályú európai szabadalmi oltalomról, annak díjairól, a díjak elosztásáról, valamint pénzügyi kérdésekről). Ezt követően az ESZH elnöke, *Benoît Battistelli* bejelentette, hogy az egységes európai szabadalom „kész az indulásra”. Nyilatkozatát az alábbi szavakkal fejezte be: „E szabályok mai elfogadásával az egységes hatályú európai szabadalom előkészületei befejeződtek, most jogilag, műszakilag és működésileg készek vagyunk egységes európai szabadalmak kiadására. Az egyetlen fennmaradó lépés az Egységes Szabadalmi Bíróság megnyitása és a ratifikációs eljárás befejezése nemzeti szinten. Reméljük, hogy ez 2016-ban bekövetkezik.”

Egységes Szabadalmi Bíróság

A) Az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unitary Patent Court, UPC) díjaira és visszanyerhető költségeire vonatkozó szabályokat az Előkészítő Bizottság utolsó, 2016. február 24-től 25-ig megtartott ülésén fogadták el, és azok még jogi pontosításon mehetnek keresztül, azonban az átláthatóság érdekében, valamint azért, hogy a felhasználók tájékoztatva legyenek a munkák jelenlegi állásáról, a bizottság elnöke hozzájárult a szabályok jelenlegi alakban való publikálásához. Így ezeket a szabályokat az Előkészítő Bizottság rövid magyarázó megjegyzésekkel együtt 2016. február 25-én publikálta.

Az Előkészítő Bizottság által elfogadott, a bírósági díjak és a nyertes fél által visszanyerhető költségek legmagasabb összegének meghatározására vonatkozó irányelveket röviden összefoglalva, az alábbiakban közöljük.

- Kilépési (opt out) díj: nincs. Az Előkészítő Bizottság törölte ezt a díjat a kilépés visszavonására vonatkozó díjjal együtt. (Korábban 80 EUR kilépési díjat javasoltak.)

- Rögzített díjak: a szabályok megerősítik a rögzített és az értéken alapuló díjak mértékét. Ez 11 000 EUR (+ értéken alapuló díj) lesz bitorlási per és 20 000 EUR megsemmisítés per esetén.

- Értéken alapuló díjak: ezek olyan ügyek esetén lesznek alkalmazhatók, amelyek perértéke 750 000 EUR-nál kezdődik (a díj 2500 EUR). 50 millió EUR feletti perérték esetén e díj felső határa 325 000 EUR. A kísérő irányelvek kifejtik, hogy a perértéket az értéken alapuló díj megállapítása céljából a megfelelő licenccdíj alapján kell megállapítani.

- Visszanyerhető költségek: az Előkészítő Bizottság (az eljárás értékétől függően) felső határt állapított meg. 50 millió fölötti perérték esetén a visszanyerhető költség felső határa 2 millió EUR. A felek kérhetik a felső érték csökkentését, ha az a vállalat (kkv, nem nyereségszerző vállalat stb.) gazdasági létét fenyegeti. Vannak olyan rendelkezések is, amelyek lehetővé teszik a felső határ 50%-os emelését 1 millió EUR-ig terjedő perérték esetén, 25%-

os emelését 1-50 millió EUR perérték és 5 millió EUR-ig terjedő emelését 50 millió EUR feletti perérték esetén, ha az ügy különösen bonyolult vagy többnyelvű.

Az UPC Előkészítő Bizottsága egy interjút közölt a bizottság új elnökével, *Alexander Ramsay*-vel, aki megerősítette, hogy reményei szerint a bizottság 2016 közepéig befejezheti munkáját.

B) Az Előkészítő Bizottság 2016. februárjában publikálta az UPC-divíziók addig megerősített helyszíneit azok címével és fényképével együtt. Ezek a helyszínek 2016. február 11-én a következők voltak:

- a Fellebbezési Bíróság Luxemburgban;
- négy helyi divízió Németországban (Düsseldorfban, Hamburgban, Mannheimben és Münchenben);
- az Észak-Balti Regionális Divízió Stockholmban (Svédország, Észtország, Lettország és Litvánia részére); és
- a Központi Divízió német szakága (Münchenben, de más helyen, mint a Helyi Divízió).

Az Egyesült Királyság kormánya még 2015-ben úgy döntött, hogy a Központi Divízió egyesült királyságbeli szakágát és az egyesült királyságbeli helyi divíziót egyaránt Londonban helyezik el az újonnan épült Aldgate Towerben.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) A müncheni *Thorsten Bauschon* szabadalmi ügyvivő 2015. december 14-én publikált egy közleményt, amely alapvetően az ellen tiltakozik, hogy az ESZH elnöke, *Benoît Battistelli* kérést nyújtott be az Adminisztratív Tanácshoz, hogy az ESZH fellebbezési tanácsait helyezzék át Bécsbe.

A közlemény nem ír arról, hogy Battistelli kérelmének mi az indítéka. Az elmúlt hónapokban több helyen lehetett olvasni arról, hogy sztrájkokhoz vezető nézetkülönbségek vannak az ESZH elnöke és a hivatali dolgozók között, de sehol sem volt olvasható konkrétum az elnök és a fellebbezési tanácsok közötti feszültségekről. Ezért nem is tudjuk határozottan megadni az Adminisztratív Tanácshoz beadott kérelem okát. Így egyelőre csak a latin közmondásra hivatkozhatunk: „Bármi legyen is rejtve, napfényre hozza az idő”.

B) Az Európai Szabadalmi Hivatal csendben komoly változást fogadott el a humán embrionális őssejtekre (human embryonic stem cells) vonatkozó találmányok szabadalmazása terén. Korábban azon a véleményen volt, hogy humán embrionális őssejteket erkölcsileg elfogadható módszerekkel csak 2008 februártól kezdve tudtak előállítani. Ezért az ennél az időpontnál korábban benyújtott, ilyen őssejtekre vonatkozó szabadalmi bejelentéseket az ESZH morális rendelkezései alapján kifogásolták, mert azok kizárt tárgyra vonatkoztak. Most azonban – miként ezt alább kifejtjük – azon a véleményen van, hogy humán embrionális őssejteket már 2003. június 5-én is elő tudtak erkölcsileg elfogadható módszerekkel ál-

lítani. Ennek megfelelően az ESZH elkezdett a 2003. június 5-e után benyújtott bejelentések kapcsán olyan elővizsgálati jelentéseket kiadni, amelyek azt jelzik, hogy ezek a bejelentések nem ütköznek az ESZH erkölcsi normáiba. Ez jó hír azok számára, akiknek 2003. június 5. után, de 2008. február előtt benyújtott, ilyen őssejtekre vonatkozó, függő bejelentésük van.

A humán embrionális őssejtek hagyományosan humán embriókból származnak. Nem világos azonban, hogy szabadalomjogilag mi képez humán embriót vagy humán embrionális őssejtet. Az ilyen őssejtek embrióból való elkülönítésére vonatkozó kezdeti módszerek esetén a sejtet az embrióból a blasztocita fejlődési szakaszban távolították el, egyidejűleg elpusztítva a blasztocitát. Újabb módszerek lehetővé teszik az őssejt blasztocitából való elkülönítését az utóbbi elpusztítása nélkül. E kísérleti módszerek bármelyikével való elkülönítés után az őssejtet fel lehet használni humán embrionális őssejtvonal létrehozására. Ez egy *in vitro* őssejttenyészet, amelyet laboratóriumban szaporítani lehet, ezáltal humán embrionális őssejtek lényegileg korlátlan forrását biztosítva.

A biotechnológiai találmányok szabadalmazását az Európai Unióban a biotechnológiai irányelv szabályozza, amely megállapítja, hogy az olyan találmányok nem szabadalmazhatók, amelyek kereskedelmi kihasználása erkölcsbe ütközne, és különösen tiltja a humán embriók felhasználását kereskedelmi vagy ipari célra. Az ESZH ezt az irányelvet az Európai Szabadalmi Egyezmény 53. cikkén és 28. szabályán keresztül érvényesíti.

Az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsa 2008-ban megállapította, hogy az olyan találmányok, amelyek szükségszerűen megkívánják humán embrió elpusztítását, ki vannak zárva a szabadalmazásból. 2011-ben azonban az Európai Unió Bírósága a C 34/10 ügyben megállapította: mellékes, hogy a humán embrió elpusztítása milyen messze van a találmánytól, vagyis a humán embriók kizárása nemcsak olyan találmányokra vonatkozik, amelyek egy embrió közvetlen elpusztításával járnak, hanem olyanokra is, amelyek eredetileg embrió elpusztításából származó humán embrionális őssejtek használatát kívánják meg. Ennek megfelelően a szabadalmazásból ki volt zárva minden olyan eljárás vagy termék, amelynek alapanyagát olyan humán embrionális őssejtvonalból vették, amelyet eredetileg egy humán embrió elpusztításával kaptak, és az teljesen mellékes, hogy a humán embrionális őssejtvonalat milyen régen állították elő. Az ESZH ezt a megközelítést az alább említett T2221/10 ügyben is követte.

A CJEU a C 34/10 döntésben az „embrió” kifejezés jelentésével is foglalkozott, megállapítva, hogy ez a kifejezés bármilyen megtermékenyített petére vonatkozik a megtermékenyítés pillanatától kezdve, ideértve az emberi test fejlődésének és kialakulásának minden következő szakaszát, így a blasztocitaszakaszt is, amelytől jellemzően számítjuk a humán embrionális őssejteket, valamint bármilyen egyéb sejtet, amely képes elkezdni az emberi lényre való fejlődési folyamatot, amilyen a szűznemzés (partenogenezis) is. A CJEU a nemzeti bíróságokra hagyta annak eldöntését, hogy egy humán embrionális őssejt maga humán embriónak tekintendő-e.

Azt a nézetet azonban, hogy a partenogenezis terméke (partenot) humán embriót képez-e, mert képes elkezdni egy humán lénné váló fejlődési folyamatot, eredményesen vonták kétségbe a CJEU C 364/13 döntésében, ahol a CJEU megelégedett azzal, hogy az akkori tudományos nézet szerint az emlősök nem képesek kifejleszteni partenotokat, mert az utóbbiak, ellentétben a megtermékenyített petével, nem tartalmaznak apai DNS-t, ami szükséges extraembrionális szövet kifejlődéséhez.

Az ESZH-t nem kötik a CJEU döntései, azonban vizsgálati irányelveit úgy korszerűsítették, hogy tükröződjék bennük a CJEU C 34/10 döntése, és az ESZH egyik fellebbezési tanácsa T 2221/10 döntésében jelezte, hogy meggyőzőnek találta a CJEU C 34/10 döntését.

Az ESZH a CJEU C 364/13 döntésében foglaltakat (a partenotok nem képeznek humán embriót) követve a partenotokat morálisan elfogadhatónak tekinti humán embrionális őssejt előállítására, mert – miként fentebb említettük – nemrég elkezdett kiadni olyan elővizsgálati végzéseket, amelyek azt mutatják, hogy a 2003. június 5. után benyújtott szabadalmi bejelentések nem ütköznek az Európai Szabadalmi Egyezmény erkölcsi rendelkezéseibe. Az ESZH érvelése szerint a partenotokból származó humán embrionális őssejteken alapuló módszerek ki vannak nyilvánítva a WO 03046141 sz. szabadalmi bejelentésben, amelyet 2003. június 5-én publikáltak. Az ebben a bejelentésben nyújtott tanítás alapján az ESZH úgy tekinti, hogy szakemberek ettől a publikációs időponttól kezdve képesek partenotokat előállítani és azokból humán embrionális őssejteket származtatni.

Különös módon ezt a nagy horderejű gyakorlatváltozást nem publikálták megfelelően.

C) A *Boehringer Ingelheim* svájci típusú igényponttal benyújtott bejelentését az ESZH vizsgálati osztálya elutasította arra hivatkozva, hogy az Európai Szabadalmi Egyezmény akkor módosított 54(5) cikke már nem teszi lehetővé célhoz kötött gyártási eljárásigénypont engedélyezését. Ezért a bejelentő beiktatott a módosított 54(5) cikknek megfelelően megszüvegezett termékigénypontot is. Így a bejelentés gyógyászati indikációra vonatkozó kétféle igénypontot tartalmazott, de a hivatal a bejelentést kettős szabadalmazásra hivatkozva ismét elutasította.

Az ESZH fellebbezési tanácsa azonban a Bővített Fellebbezési Tanács G 2/08 sz. döntése által meghatározott átmeneti időszakra hivatkozva, amely lehetővé tette mindkét típusú igénypont egyidejű szabadalmazását, engedélyezte a szabadalmat, megállapítva, hogy nincs szó kettős szabadalmazásról, mert a svájci típusú igénypont eljárásra, míg az 54(5) cikk szerinti igénypont termékre vonatkozik.

Az Európai Unió Bírósága

A) Az Európai Unió Bírósága 2015. júliusban kelt, C-170/13 sz. döntésében új szabályokat fektetett le a szabványon alapuló fontos szabadalmak (standard-essential patents, SEP) érvényesítésével kapcsolatban. (Az SEP-ről e folyóirat 2016. évi 1. számának 171–172. oldalán adtunk ismertetést.) A CJEU ezen új szabályai szerint egy SEP tulajdonosának figyelmeztet-

tetnie kell a feltételezett bitorlót a bitorlás veszélyére mielőtt a bíróság megszüntetésre és elállásra vonatkozó felszólítást küld neki. Ezt követően a bitorlónak kifejezésre kell juttatnia licencmegállapodásra irányuló készségét FRAND (fair, reasonable and non-discriminatory, vagyis tisztességes, észszerű és nem diszkriminatív) alapon. Ezután a szabadalomtulajdonosnak írott ajánlatot kell tennie a bitorló számára, akinek viszont kellő időben választ kell adnia erre az ajánlatra.

A Düsseldorf-i Tartományi Bíróság (Landesgericht Düsseldorf, LD) most első ízben alkalmazta ezeket az új szabályokat, amikor egy háztartási cikkeket, mobiltelefonokat és táblagépeket készítő, *Haier* nevű kínai vállalkozó ellen 2015. november 14-én abbahagyásra és elállásra felhívó döntést bocsátott ki. Az erre vonatkozó kérelmet egy *Sisvel* nevű, két SEP-t birtokló vállalkozó nyújtotta be a bíróságnál. *Sisvel* már ajánlott licenciát *Haier*nek, amit azonban az utóbbi elutasított az általa túl magasnak vélt licencdíj miatt. Bár ezt követően *Haier* ellenajánlatot tett, nem helyezte letétbe a bíróságnál az ajánlott licencdíjat; e mulasztása miatt adta ki ellene az LD az abbahagyásra és elállásra vonatkozó felszólítást.

Ez az ügy bizonyítja mind az alaki követelményekhez való ragaszkodás, mind a FRAND-licencdíj helyes kiszámításának a fontosságát. Mindkét tényező kiemelkedő fontosságú a bírósági siker számára.

Haier jogosult fellebbezni az LD döntése ellen.

B) A *Seattle Generics*-ügyben 2015. október 6-án a CJEU hasznosan tisztázta egy nemzeti kiegészítő oltalmi tanúsítvány oltalmi idejét egy olyan európai tagállamban, ahol azt a humán gyógyszert, amelyre az SPC vonatkozik, központi eljárással (vagyis az Európai Gyógyszerügynökség pozitív véleményét követően az Európai Bizottság döntésével) engedélyezték.

A CJEU döntése szerint:

– „a termék első közösségi forgalombahozatali engedélye időpontjának, amit egy SPC oltalmi idejének kiszámításánál használnak, egységes európai uniós értelmezést kell adni (vagyis nem kell hagyni a nemzeti törvényhozásra); és

– ahol első forgalmazási engedélyt központi eljárással adtak, a kérdéses időpont az, amelyben a *bejelentőt értesítették* a Bizottság döntését formailag megadó engedélyről, *nem* pedig maga a *Bizottság döntésének az időpontja*.

Ez csupán részletkérdésnek tűnhet, minthogy a két időpont közötti különbség rendszerint csak kettő-öt nap. Egy SPC oltalmi idejének csupán rövid megnövelése azonban jelentős kereskedelmi értékkel bírhat egy gyógyszertermék esetében (nem utolsósorban azért, mert a gyógyszertermékek jellemző életciklusa rendszerint az SPC oltalmi idejének lejártá körül éri el a csúcsladásokat).

Az ügy háttereként említjük, hogy a *Seattle Generics* egy vezető biotechnológiai vállalat, amely antitestgyógyszer-konjugátumok (antibody-drug conjugates, ADCs) kifejlesztésére és forgalmazására szakosodott, vagyis olyan technológiára, amely azt célozza, hogy monoklonális antitestek számára olyan célzóképeséget biztosítson, amely közvet-

lenül a ráksejtek megölését teszi lehetővé. Csúcsterméke, a *brentuximab-vedotin* (kereskedelmi neve *ADCENTRIS®*) egy ADC, amely a klasszikus Hodgkin-limfóma (HL) által expresszált CD30 proteinre és a szisztémás anaplasztikus nagysejtes limfómára (systemic anaplastic large cell lymphoma, sALCL) irányul. A hatóanyag egy génmanipulált (kiméra) monoklonális antitest brentuximabból (cAC10) készül, amely a CD30 sejtmembrán-proteint célozza meg. Ezt a hatóanyagot a Seattle Generics által szabadalmaztatott technológiával monometil-aurisztatin E-hez, egy citotoxikus molekulához kapcsolják. A monoklonális antitest monometil-aurisztatin E-t szállít a CD30-pozitív ráksejteknek, és amikor már a ráksejteken belül van, leállítja azok osztódását, ami végül megöli a ráksejteket.

A Seattle Generics a tulajdonosa az 1 545 613 sz. európai szabadalomnak (alapszabadalom), amelynek címe: „Aurisztatin-konjugátumok és azok alkalmazása rák, autoimmun betegség vagy fertőző betegség kezelésére”. Az erre az alapszabadalomra vonatkozó bejelentést 2003. július 31-én nyújtották be, és a szabadalmat 2011. július 20-án engedélyezték.

2009-ben, miközben a brentuximab-vedotin még visszaeső és makacs HL és sALCL kezelésére vonatkozó IIb próbák fázisában volt, az Európai Gyógyszerügynökség „humán felhasználásra szolgáló árva gyógyszerterméknek” minősítette. Ugyanebben az évben a Seattle Genetics stratégiai együttműködést kötött a *Millennium Pharmaceuticals/Takeda Oncology* vállalattal abból a célból, hogy közösen fejlesszenek ki és forgalmazzanak brentuximab-vedotint. Az együttműködési megállapodás szerint a Takeda jogosult volt a terméket Észak-Amerikán kívül forgalmazni. Ennek megfelelően a Takeda 2011 májusában központi eljárás keretében feltételes forgalmazási engedélyt kért a brentuximab-vedotinra. Az Európai Bizottság 2012. október 25-én megadta a Takedának a feltételes forgalmazási engedélyt. A Takeda 2012. október 30-án értesült erről a döntésről.

A Seattle Generics 2012. november 2-án osztrák SPC-t kért az alapszabadalom alapján. Az Osztrák Szabadalmi Hivatal megadta ezt az engedélyt.

A gyógyszertermékek kiegészítő oltalmi tanúsítványára vonatkozó 469/2009 sz. SPC-rendelet „A tanúsítvány oltalmi ideje” című 13. cikkének 1. bekezdése szerint:

„A tanúsítvány az alapszabadalom oltalmi idejének végén lépjen hatályba olyan időtartamra, amely egyenlő azzal az időtartammal, amely eltelt az alapszabadalom benyújtásának napja és a termék első közösségi forgalombahelyezési engedélyének az időpontja között, csökkentve öt év időtartammal.”

Abból kiindulva, hogy a termék első forgalombahelyezési időpontja az Európai Unióban az SPC-rendelet 13(1) cikke értelmében a Bizottság forgalmazási engedélyének az időpontja, vagyis 2012. október 25., nem pedig a Takeda értesítésének az időpontja, vagyis 2012. október 30. volt, az osztrák hivatal az osztrák SPC lejáratí idejeként 2027. október 25-ét rögzítette.

2014. április 22-én a Seattle Generics az osztrák hivatal ezen döntése ellen keresetet indított a Bécsi Felső Körzeti Bíróságnál (Oberlandesgericht Wien), kérve az osztrák SPC lejáratí idejének 2027. október 30-ra való módosítását, vagyis öt nappal való meghosszabbítását.

Az osztrák bíróság megállapította, hogy eltérő gyakorlat fejlődött ki az Európai Unió tag-államainak szabadalmi hivatalai között (amelyek felelősek az SPC-kérelmek átvételéért és vizsgálatáért) az SPC-k oltalmi idejének számítása terén. Abban az időben számos európai nemzeti szabadalmi hivatal (ideértve a német, az olasz, az ír, a cseh, a holland és a svéd hivatal) szokásos gyakorlata az volt, hogy az SPC oltalmi idejét annak az időpontnak az alapján állapították meg, amikor az Európai Bizottság döntött a központi engedély kiadásáról.

Az osztrák bíróság a Seattle Generics keresete alapján a CJEU-hoz fordult, hogy az döntőn az időkülönbség kérdésében.

A CJEU először azt állapította meg, hogy az SPC-rendelet 13(1) cikkét az Európai Unió tagállamaiban egységesen kell értelmezni, vagyis az nem hagyható a nemzeti hivatalokra. Valójában a CJEU rámutatott arra, hogy ahol az uniós rendelkezés nem hivatkozik a tagállamok törvényeire egy bizonyos fogalom vonatkozásában, ezt a fogalmat az Európai Unión belül függetlenül és egységesen kell értelmezni.

A kérdéses két időpont közötti választás kapcsán a CJEU megállapította, hogy nem lehet egyértelmű választ adni e rendelkezés különböző nyelvű változatai vagy az SPC-rendelet egyéb rendelkezései alapján. Ezért a CJEU a 469/2009 rendelet célját vette figyelembe, vagyis azt, hogy egy alapszabadalom számára elegendő és hatékony oltalmi időt állapítsanak meg a szabadalom oltalmi idejének lejártakor ahhoz, hogy a szabadalomtulajdonos további kizárólagossági időszakot élvezhessen. Ezzel legalább részben kárpótolni kívánják a találmány kereskedelmi kihasználása terén bekövetkezett késedelemért, amely a találmányi bejelentés benyújtása és az Európai Unióban megadott első forgalmazási engedély időpontja közötti időtartamnak felel meg. Ezért a CJEU megállapította, hogy a bejelentő értesítésének az időpontja mérvadó.

A CJEU tehát a szabadalmasok, illetve az SPC-kérelmezők számára kedvező döntést hozott.

C) A CJEU 2015. október 6-án kelt döntése a *Ford Motor Co. (Ford) v. Wheeltrims srl* (Wheeltrims)-ügyben megállapította, hogy az eredeti gyártó védjegyének a pótalkatrészen való használata bitorlásnak minősül.

Az ügy előzménye, hogy Olaszországban a *Wheeltrims* díszlámpákat árusított, amelyek közül egyeseken az eredeti gyártók védjegyét alkalmazta. Ezért a Ford a Torinói Bíróságon bitorlási pert indított a *Wheeltrims* ellen. Az utóbbi a 6/2002 EC közösségi mintatendelet 110. cikkére és a 98/71 mintairányelv 14. cikkének megfelelő olasz mintarendelet 14. cikkére hivatkozott, amelyek nem tiltják meg egy a mintajoggal védett termék használatát egy összetett termék javításánál az eredeti megjelenés visszaállításának céljából.

A Torinói Bíróság a CJEU-hoz fordult azzal a kérdéssel, hogy az európai joggal összeegyeztethető-e a 98/71 sz. irányelv 14. cikkét és a 6/2002/EK rendelet 110. cikkét úgy értelmezni, hogy azok alapján a pótalkatrészek gyártói jogosultak harmadik felek által lajstromoztatott védjegyeket használni abból a célból, hogy lehetővé tegyék a végeladók számára az összetett termékek eredeti megjelenésének a helyreállítását.

A CJEU a 2014 novemberében feltett kérdést egy éven belül megválaszolta, mégpedig nem ítélettel, hanem végzéssel, vagyis szóbeli meghallgatás és főtanácsnoki vélemény nélkül.

A válasz szerint a 98/71 sz. irányelv 14. cikkét és a 6/2002/EK rendelet 110. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azok könnyítés (derogation) révén a gépkocsi-pótalkatrészek, így a díszlámpák gyártóját nem jogosítják fel arra, hogy figyelmen kívül hagyja a 2008/95/EK védjegyirányelv és a 207/2009/EK közösségi védjegyrendelet rendelkezéseit, és ennek megfelelően nem alkalmazhat ezeken a termékein a gépkocsigyártó által lajstromoztatott védjeggyel azonos megjelölést a gyártó engedélye nélkül. Vagyis nem fogadható el az az érvelés, hogy a védjeggyel ellátott alkatrész használata az egyetlen lehetőség arra, hogy visszaállítsák az összetett termék eredeti megjelenését.

D) A kínai *Huawei* cég az LD-nél ideiglenes intézkedés elrendelését kérte a kínai *ZTE* céggel szemben, miután a két vállalat nem tudott FRAND-feltételek mellett licencmegállapodást kötni egy drót nélküli, széles sávú technológiai szabványt megalapozó fontos szabadalommal (SEP) kapcsolatban. Az LD-nél egyidejűleg függőben voltak okos telefonra vonatkozó egyéb SEP-ügyek is, amelyekben a keresetet a *Motorola*, illetve a *Samsung* nyújtotta be.

Az LD ezekkel a nála függőben levő ügyekkel kapcsolatban előzetes véleményt kért a CJEU-tól, mégpedig nem tényekre vonatkozó részletes, hanem az SEP-vonatkozású ügyekkel kapcsolatos tágabb, általános véleményt.

A CJEU 2016. január 21-én adta meg a kért általános választ arra a kérdésre, hogy mikor számít uralkodó helyzettel való visszaélésnek az, ha egy harmadik feleknek FRAND-feltételekkel használatra felajánlott SEP-t birtokló vállalat ideiglenes intézkedést kér.

A CJEU válasza először a visszaélés klasszikus esetjogi definícióját idézi, és arra a tényre emlékeztet, hogy olyan jogok gyakorlása, amelyek egy szellemi tulajdon-jog részét képezik, önmagában nem képezhet uralkodó helyzettel való visszaélést, mert az utóbbira csak rendkívüli körülmények között kerül sor.

A CJEU válasza szerint a vizsgált esetben különleges körülmények lehetnek: (i) a szabadalom nélkülözhetetlensége; és (ii) az a tény, hogy az SEP-státusz csupán FRAND-feltételek melletti visszavonhatatlan licencmegállapodás ellenében érhető el. A CJEU nézete szerint „minthogy ezek a körülmények harmadik felek részéről azt a törvényes várakozást keltetik, hogy az SEP tulajdonosa valóban FRAND-feltételek mellett fog licenciat adni, az SEP-tulajdonos részéről ilyen feltételek mellett a licencadás elutasítása elvileg visszaélést képezhet az Európai Unió működéséről szóló szerződés (Treaty on the Functioning of the EU, TFEU) 102. cikke alapján.”

A következő kérdés, hogy hogyan lehet meghatározni a FRAND-feltételeket. A CJEU megközelítése szerint „a FRAND-feltételek alapján történő licencadásra vonatkozó visszavonhatatlan ajánlat nem tagadhatja ezeknek a jogoknak a lényegét, azonban igazolhatja a tulajdonos kötelezettségét, hogy megfeleljen a sajátos követelményeknek, amikor keresetet

indít az állítólagos bitorlók ellen a bíróság tiltó intézkedéséért vagy a termékek piacról való visszavonásáért.”

A válasz ezután a sajátos követelményeket azonosítja, vagyis azt, hogy a 102. cikk szerinti felelősség alól való mentesülés érdekében mi a teendő:

1. Az SEP-tulajdonosnak értesítenie kell az állítólagos bitorlót, vagy előzetes megbeszélést kell vele folytatnia.

2. Miután az állítólagos bitorló kinyilvánította készségét, hogy hajlandó licencmegállapodást kötni FRAND-feltételekkel, a szabadalomtulajdonosnak sajátos, írott ajánlatot kell adnia FRAND-feltételekkel történő licencadásra, pontosan megadva a royalty összegét és azt a módot, ahogyan a royaltyt számította. A bíróság nem bocsátkozik vitába arról, hogy mi tisztességes és mi nem.

3. Ezután a vélt bitorlónak válaszolnia kell a szabadalomtulajdonos ajánlatára az adott terület elismert kereskedelmi gyakorlata szerint és jóhiszeműen, mégpedig azonnal és írásban, a FRAND-feltételeknek megfelelő ellenajánlattal.

4. Ha a felek az ajánlat és az ellenajánlat után nem tudnak megegyezni, közösen kérhetik a royaltynak egy független harmadik fél általi meghatározását.

5. A vélt bitorló nem tiltható el attól, hogy kétségbe vonja a szabadalom érvényességét.

Az LD-nek a CJEU ítéletét is figyelembe vevő döntése 2016. első felében várható.

Az Európai Unió Szellemitulajdon-védelmi Hivatala (European Union Intellectual Property Office (EUIPO))

A közösségi védjegytulajdonosok régi gyakorlata volt, hogy logóikat feketén és fehérén lajstromoztatták az EUIPO-nál (régi nevén BPHH-nál), aminek következtében a logók bármilyen színben való használat esetén védve voltak. Az új szabály miatt azonban már nem célszerű ezt a gyakorlatot követni, mert az veszélyeztetheti a védjegyoltalmat. Egy logó ellen használat hiánya miatt indított törlési kereset valószínűleg eredményes lehet, ha a logót feketében és fehérben lajstromozták, de csak színesben használják. Hasonló a helyzet bitorlási per esetén, ha egy védjegytulajdonosnak a korábbi használatot kell bizonyítania, és a logót feketében és fehérben lajstromoztatta, azonban csak színesben használta. Végül, ha egy logót feketében és fehérben lajstromoztak, a bitorlók bármilyen színben használhatják a védjegyet anélkül, hogy felelősségre vonástól kellene tartaniuk.

Az új szabály ismeretében célszerű, ha a védjegytulajdonosok felülvizsgálják közösségi védjegy lajstromozásaikat, és új közösségi védjegyet olyan színben lajstromoztatnak, ahogy a logót legtöbbször használják. Egy színes védjegy új kérelem alapján való lajstromoztatása kor célszerű fontolóra venni a fekete-fehér lajstromozások megszüntetését.

Európai Unió Törvényszéke

A) A *Sony Computer Entertainment Ltd. v. OHIM*-ügyben az Európai Unió Törvényszéke (EU General Court, GC) részben törölte egy, „Vieta” szót tartalmazó ábrás közösségi védjegyet azon az alapon, hogy azt a 2007/2009 sz. rendelet 51(1) cikke szerint nem vették tényleges használatba.

A védjegy lajstromozott tulajdonosa Spanyolországban rendszeresen használta a védjegyet a lajstromozott áruk egy részével kapcsolatban, azonban a lajstromozottól eltérő alakban.

A GC azt vizsgálta, hogy a lajstromozott és a kereskedelmileg használt védjegy közötti különbség befolyásolta-e a védjegy megkülönböztető jellegét. Rámutatott, hogy az 51(1) cikk célja, hogy lehetővé tegye egy védjegy bizonyos módosításait kereskedelmi felhasználáskor, azonban hangsúlyozta, hogy a módosításoknak nem szabad megváltoztatniuk a védjegy megkülönböztető jellegét. A vizsgált esetben a módosítások csupán a védjegy ábrás elemeit befolyásolták, amelyeket a GC az általános benyomás szempontjából mellékesnek tekintett. Ennek eredményeként megállapította, hogy a védjegyet bizonyos áruosztályokban ténylegesen használták, és fenntartotta a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal részleges törésre vonatkozó döntését, a fellebbezést pedig elutasította.

B) A *CareAbout v. OHIM*-ügyben a GC megállapította, hogy fennállna az összetévesztés valószínűsége a lajstromoztatni kívánt KERASHOT szóvédjegy és egy lajstromozott, a „kerasol” szót tartalmazó ábrás védjegy között.

A védjegyek által védett áruk hasonlóak (hajkrémek és hajkészítmények) voltak. A védjegyek hasonlóságával kapcsolatban a GC megállapította, hogy átlag feletti a hangzási hasonlóság. Mindkét védjegy kezdő „kera-” része kelti fel elsősorban a fogyasztók figyelmét. Ezért átlag feletti lenne a hangzási hasonlóság az olyan érintett spanyol fogyasztók esetében, akik beszélnek angolul, és helyesen ejtik a „shot” szót. Az angolul nem beszélő spanyol fogyasztók számára a hangzási hasonlóság kisebb.

A GC azt is megállapította, hogy átlagos mértékű a védjegyek hasonlósága. Fogalmilag nem lehetett hasonlóságot megállapítani. Végül a GC arra a következtetésre jutott, hogy a vizuális és a hangzási hasonlóság miatt a fogyasztók a védjegyeket összetévesztenék. Ezért helybenhagyta a BPHH fellebbezési tanácsának a döntését, és a védjegybejelentést elutasította.

C) A GC úgy döntött, hogy a *Lacoste* sportruházatvédjegy „erősen disztinktív” krokodil logója meggátolhatja egy lengyel vállalatot abban, hogy hasonló logót lajstromoztasson közösségi védjegyként (Community Trade Mark, CTM).

Egy 2015. szeptember 30-i döntésében a GC kimondta, hogy a lengyel *Mocek and Went*a vállalat számára nem engedélyezhető közösségi védjegy egy kajmán, vagyis a Közép- és Dél-Amerikában található, az alligátorokkal és krokodilokkal közeli rokonságban álló hüllő ábrázolására.

A lengyel vállalat 2007-ben nyújtott be kérelmet a Belső Piac Harmonizálási Hivatalnál egy közösségi védjegy lajstromozása iránt, ami ellen a Lacoste azonnal felszólalt krokodil logójára engedélyezett CTM-je alapján. A védjegybejelentés, amely egy kék teremtményt ábrázol, amelynek a testét a „kajman” szó helyettesíti, táskákat, ruházati cikkeket és lábbeliket felölelő árukra vonatkozik.

A BPHH felszólalási osztálya helyt adott a Lacoste felszólalásának, és elutasította a lengyel bejelentő védjegy lajstromozási kérelmét. A Mocek és Wenta ezután a GC-nél kérte a döntés érvénytelenítését.

A GC döntése megállapította, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy „legalább átlagos mértékű hasonlóságot mutat a Lacoste védjegyével, minthogy mindkettőnek a képletes elemei „egy krokodilszerű hullőre utalnak”.

A bíróság szerint a hangzási szempont nem mérvadó, mert a Lacoste logóvédjegye nem tartalmaz semmilyen szóelemet. A bíróság hozzátette: „Figyelembe véve azt a vitathatatlan tény, hogy a Lacoste védjegye használat révén bőrárúkra, ruházati cikkekre és lábbelikekre erős megkülönböztető jellegre tett szert, a bíróság azon a nézeten van, hogy az ilyen típusú árukkal kapcsolatban fennáll az összetévesztés valószínűsége. A bíróság különösen tekintetbe veszi, hogy a Mocek és Wenta kajmánábrázolása a Lacoste krokodilábrázolásának változataként fogható fel, és az utóbbi széles körben ismert a közönség számára.”

A fentiekre tekintettel a GC döntése megállapította, hogy a lengyel bejelentő védjegykérelmére nem engedélyezhető CTM.

D) A *Smiley Company* (Smiley) szív alakú szemekkel megrajzolt háromdimenziós nevető arcot kívánt lajstromoztatni a BPHH-nál. A bejelentés elutasítása után a Smiley a BPHH fellebbezési tanácsánál nyújtott be fellebbezést, amely megállapította, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy nem bír megkülönböztető jelleggel a megjelölt árukkal (különböző élelmiszerek) kapcsolatban, vagyis a Smiley itt is elutasításra talált.

Ezután a Smiley a GC-hez fordult, amelynek 2015. október 7-én kelt döntése megállapította, hogy díszítőelemekkel szépített geometriai alakok használata ilyen áruk esetében általánosnak volt tekinthető. Az érintett fogyasztók azonban a védjegy alapján nem tudnák azonosítani az áruk eredetét. Ezért a GC is elutasította a Smiley lajstromozási kérelmét.

E) A GC új megvilágításba helyezi egy híres védjegy a közösségi védjegyrendelet (KVR) 8.5 cikke szerinti bitorlásának kérdését, és különösen azt a követelményt, hogy a közönségnek kapcsolatot kell találnia a védjegyek között.

A francia *Editions Quo Vadis* (EQV) a KVR 8.1b cikkére hivatkozva összetévesztés valószínűsége alapján és a 8.5 cikkre hivatkozva híres QUO VADIS védjegyének bitorlása alapján felszólalt egy *Hernandez* nevű fél QUO VADIS közösségi védjegybejelentése ellen. Az EQV védjegyét többek között naptárakra lajstromozták, míg a Hernandez alkoholos italokra és bor árusítására kérte védjegye lajstromozását.

A felszólalás visszautasítása után az EQV a KVR 8.5 cikke alapján fellebbezést nyújtott be a GC-nél arra hivatkozva, hogy a közönség kapcsolatot látna a védjegyek között, és hogy

az alkohol által kölcsönzött negatív mellékjelentés káros gondolattársításokhoz vezethetne védjegyével kapcsolatban, továbbá hogy a francia törvény miatt a kifogásolt védjegy lajstromozása korlátozná a védjeggel kapcsolatos kommunikációs képességet és szabadságot.

A francia közegészségügyi törvény L.3323-2 és következő cikkei valóban szigorú korlátozásoknak vetik alá az alkoholos italok közvetlen vagy közvetett hirdetését. A közvetett hirdetés az alkoholos terméktől eltérő termék olyan hirdetését jelenti, ahol a védjegy használata felhívja a figyelmet az alkoholos italokra. A felszólaló olyan francia bírósági döntésekre hivatkozott, amelyek megállapítják, hogy az alkoholos italok hirdetését szabályozó törvény miatt egy alkoholos italokra vonatkozó védjegybejelentés benyújtása akadályozná egy nem hasonló árukra, például illatosított gyertyákra vonatkozó korábbi védjegy használatát. Franciaországban ez a későbbi védjegy törlését igazoló védjegyjogok megsértését jelenti, ami független a védjegy hírnevétől.

A GC először megállapította, hogy a 8.5 cikk alkalmazásához a következő négy halmazati követelményt kell kielégíteni: (i) lajstromozott és híres korábbi védjegy; (ii) a védjegyek azonossága vagy hasonlósága; (iii) hírnév az adott területen; és (iv) megfelelő ok nélküli használat. Ezek együtt károsítják a védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét, vagy pedig tisztességtelen hasznot tesznek lehetővé a védjegy megkülönböztetőképessége vagy hírneve alapján.

A felszólaló fellebbezésének elutasítása előtt a GC megállapította, hogy ha a közönség nem hoz létre kapcsolatot a bizonyos mértékig hasonló védjegyek között, de azokat nem is téveszti össze, a későbbi védjegy használata valószínűleg nem okoz kárt. Így egy kapcsolat létrehozása kötelező előfeltétel. Ezután a GC arra a következtetésre jutott, hogy bár a védjegyek azonosak voltak, a közönség nem tudott közöttük kapcsolatot feltételezni a jelzések átlagos megkülönböztetőképessége, a megcélzott közönség, valamint a termékek és szolgáltatások jellegének, céljának és használatának a teljes különbözősége miatt, ami meggátolja az átfedést. Mindezek következményeként a bejelentett védjegy használata valószínűleg nem okozna semmiféle kárt.

A korábbi védjegy hírnevének károsodásával kapcsolatban a GC megjegyezte azonban, hogy a bor nem feltétlenül hat károsan egy védjegy hírnevére, és hogy a kellő ok nélküli használat a bejelentő viselkedésének, nem pedig a nemzeti törvénykezésnek a következménye.

A fentiek miatt a GC megerősítette a fellebbezési tanács döntését. A híres védjegyekkel való kapcsolat szigorú megítélése korlátozza az oltalom terjedelmét, és gátolja abszolút jogok adását a híres védjegy tulajdonosának még sajátos nemzeti korlátozások megléte esetén is.

F) A *Hikari Miso Co. Ltd. (Miso) v. OHIM*-ügyben a GC egyetértett a BPHH fellebbezési tanácsával abban, hogy fennáll az összetévesztés valószínűsége a lajstromoztatni kívánt HIKARI szóvédjegy és az azonos szóból álló korábbi angol védjegy között.

A GC megállapította, hogy az áruk között csak kismértékű hasonlóság észlelhető. Világos hasonlóság áll fenn annyiban, hogy mindkét védjegy árujegyzékében vannak olyan élelmiszerek, amelyek a japán konyha részét képezik. Míg azonban a lajstromozott védjegy olyan

rizsre vonatkozik, amely Európában használt termék, de nem része az ázsiai konyhának, és szilárd alakban fogyasztják, addig a lajstromoztatni kívánt *Miso* terméket ízesítésre használják számos egyéb alakban; így a termékek közötti hasonlóság általában csekély mértékű. Ennek ellenére, minthogy a védjegyek azonosak, mégis fennáll az összetévesztés valószínűsége, és ezért a GC a védjegybejelentést elutasította.

Finnország

A) A finn Alkotmányügyi Bizottság 2015. november 17-én javaslatot tett Finnország csatlakozására az Egységes Szabadalmi Bíróságra (Unified Patent Court, UPC) vonatkozó egyezményhez. A parlament 2015. decemberben jóváhagyta a ratifikálást, és *Sauli Niinistö* elnök 2016. január 8-án aláírta a ratifikációs törvényt. Ezzel Finnország kilencedikként ratifikálta az UPC-egyezményt.

B) A MAO 491/15 sz. ügyben a Finn Kereskedelmi Bíróság azt a kérdést döntötte el, hogy az *Abloy* cég Finnországban védjegyként lajstromoztathatja-e a „12” számot fém ajtókilincsekre a 12. áruosztályban és nem fém ajtókilincsekre a 20. áruosztályban.

Ezzel szemben a MAO 492/15 sz. ügyben arról kellett döntenie, hogy *KappAhl Sverige* (KappAhl) nemzetközileg lajstromozott „1953” védjegye lajstromozható-e Finnországban a 18., 25. és 35. áruosztályban többek között ruházati cikkekre, lábbelikre és védősisakokra, valamint ilyen áruk eladására.

A Finn Szabadalmi és Védjegy hivatal megkülönböztetőképesség hiányára hivatkozva mindkét kérelmet elutasította, megállapítva, hogy a lajstromoztatni kívánt jelzések csupán számokból állnak.

Az *Abloy* szerint a „12” jelzés egy adatszámot képez, amely az ajtókilincs gyártóját jelzi, azonban a hivatal azzal érvelt, hogy ezt a jelzést a termék minőségének vagy árának a megjelöléseként is lehet érteni, ezért az nélkülözi a megkülönböztetőképességet.

Az „1953” megjelöléssel kapcsolatban a hivatal arra utalt, hogy az időpontként fogható fel, amely azt jelzi, hogy mikor alapították a KappAhl-t, vagy mikor indult meg az áruk gyártása. A KappAhl azzal érvelt, hogy ilyen alapon nem lehet elutasítani védjegybejelentését, és hogy a jelölés nem leíró jellegű a bejelentés által védett árukra és szolgáltatásokra.

A bíróság mindkét ügyben az Európai Unió Bíróságának az *Agencja Wydawnicza Technopol v. OHIM*-ügyben hozott döntésére hivatkozott, amelyben az „1000” megjelölésnek a 16. áruosztályban közösségi védjegyként való lajstromozási kérelméről határozott. E döntés szerint az a tény, hogy a lajstromoztatni kívánt megjelölés csupán egy szám, nem akadály a lajstromozásnak, és az a tény sem akadály, hogy a megjelölés grafikai módosítások nélküli szám (vagyis nélkülözi a kreatív/művészi stilizálást). A leíró jelleggel kapcsolatban azonban a CJEU megállapította, hogy a védjegy bejelentésekor nem szükséges a számot leíró módon használni – elegendő, ha a szám ilyen célokra használható. Továbbá a csupán számokból álló megjelölések például mennyiséget jelenthetnek. Ez a védjegybeje-

lentes elutasításának érvényes okát képezheti, ha észszerű azt feltételezni, hogy (az érintett közönség szerint) az ilyen szám által jelzett mennyiség jellemzi a védjegybejelentés által fedett árukat vagy szolgáltatásokat.

A Finn Kereskedelmi Bíróság azonban nem találta valószínűnek, hogy az érintett közönség észszerűen azt gondolná, hogy az árukat 1953-ban gyártották. Szerinte ha az árukat csomagokban árusítják, 12 egy szokásos mennyiség; ajtókilincseket lehet ilyen csomagokban eladni. Továbbá egy ajtókilincs ára könnyen lehet 12 EUR. A CJEU fenti bírói gyakorlata alapján nem lényeges, hogy az ajtókilincseket valóban 12-es csomagokban árusítják, vagy hogy az ajtókilincs ára 12 EUR. A bíróság megállapította, hogy a 12-es szám jellemzi az ajtókilincsek mennyiségét és árát, és ezért leíró jellegű, aminek következtében nem lehet lajstromozni. A döntés ellen az Abloy fellebbezett.

Az „1953”-as számot a Finn Kereskedelmi Bíróság évszámnak tekintette, ami azonban önmagában nem ok az elutasításra. Miként a hivatal jelezte, 1953 lehet az az év, amikor a KappAhl céget alapították, vagy amikor megindították a kérdéses áruk gyártását, azonban az ilyen tények nem jellemzik a lajstromoztatni kívánt védjegy által érintett árukat vagy szolgáltatásokat. A bíróság nem találta valószínűnek, hogy az érintett közönség ténylegesen azt gondolná, hogy az árukat 1953-ban gyártották, és megállapította, hogy az „1953” nemzetközi védjegy nem leíró jellegű, és lajstromozható.

Itt megjegyezzük, hogy a bíróság három bírása közül az egyik nem volt azonos véleményen, és megállapította, hogy dátumokat általánosan használnak ruházatokon (például egy ing ábrás elemeként), aminek következtében a finn fogyasztók a megjelölést nem fogják fel védjegyként a KappAhl áruin és szolgáltatásain.

Hollandia

Egy 2016. februári döntésében a Hágai Fellebbezési Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy megtévesztő hasonlóság áll fenn a Lacoste 3. áruosztályban (többek között) kozmetikai termékekre lajstromozott, krokodilt ábrázoló védjegye és az azonos termékekre lajstromozott EAU CROCO (krokodilvíz) szóvédjegy között.

Az ügy háttere, hogy egy holland vállalat a Holland Védjegyhivatalnál kérelmet nyújtott be az EAU CROCO védjegy lajstromozása iránt. Ez ellen a Lacoste felszólalt elsősorban azon az alapon, hogy közösségi ábrás védjegye van egy krokodilábrázolásra.

A bíróság ítéletét arra alapozta, hogy fogalmi hasonlóság van a két védjegy között. Kozmetikai készítmények, így illatszerek esetén az „eau” elemet (amely franciául vizet jelent) az EAU CROCO védjegyben a vásárlóközönség illatszerre vonatkozóként értheti annak következtében, hogy ez a kifejezés előfordul az „eau de cologne” és az „eau de toilette” kifejezésben is; így ez az elem leíró jellegű. Az uralkodó elem az EAU CROCO szóvédjegyben a „croco” szó, amelyet kétségtelenül krokodilra utalóként fognak értelmezni. Ezért a bíróság szerint a Lacoste ábrás védjegye egyértelműen egy krokodil fogalmára utal. Ezen az alapon

ügy döntött, hogy a két védjegy fogalmilag hasonló. A felek megegyeztek abban, hogy nincs vizuális hasonlóság.

A bíróság érdekes módon érintette azt a kérdést is, hogy a védjegyek hangzásilag hasonlók-e, utalva az Európai Unió Törvényszékének egy 2015. szeptember 30-i döntésére (Case T 346/13), amely jelenleg függőben van az Európai Unió Bírósága előtt. Ebben az ügyben a GC úgy döntött, hogy ábrás védjegyek esetén nincs szükség hangzási hasonlóság figyelembevételére, mert a képeket nem lehet kiejteni, vagyis csupán a vizuális vagy fogalmi hasonlóság játszik szerepet. Ezért a Hágai Fellebbezési Bíróság nem foglalkozott a hangzási hasonlósággal, de utalt a CJEU egy 1999. június 22-i döntésére (C-342/97), amely megállapította, hogy védjegyek esetében fennállhat az összetévesztés valószínűsége akkor is, ha azok csak egy vonatkozásban (vagyis fogalmilag, vizuálisan vagy hangzásilag) hasonlóak.

A bíróság úgy döntött, hogy fennáll az összetévesztés valószínűsége, mert maguk a védjegyek fogalmilag nagyon hasonlóak, a termékek azonosak, és a Lacoste ábrás védjegye komoly hírnévnek örvend. Ezért tényleges kockázata van annak, hogy az érintett fogyasztók az EAU CROCO védjegyet viselő termékekről azt fogják gondolni, hogy azok a Lacoste-parfümökkel azonos eredetűek.

India

A) Az Indiai Szabadalmi Hivatal 2015. augusztus 21-én a szoftvertárgyú találmányokra vonatkozó irányelveket adott ki, amelyekről azonban a szakmának az volt a véleménye, hogy korlátozzák a fejlődést. A szakmai körökkel folytatott konzultáció és a külföldi megoldások vizsgálata után a hivatal 2015. december 14-én rendeletet adott ki, amellyel az irányelveket függőben tartotta, majd 2016. február 19-én a számítógéppel kapcsolatos találmányokra vonatkozó módosított irányelveket publikált. Ezek tiltják a tisztán szoftveralapú találmányok szabadalmazását, de nagyon sajátos követelmények között – amelyeket az alábbiakban foglalunk össze – a szoftvertárgyú találmányok is szabadalmazhatók:

1. Az igénypontok világosan legyenek megszövegezve, és egyértelműen azonosítsák a tényleges hozzájárulást a technika állásához.
2. Ha a hozzájárulás csupán matematikai vagy üzleti módszerrel vagy algoritmussal kapcsolatos, az igénypont nem szabadalmazható.
3. Ha a hozzájárulás a számítógépprogramok területére esik, ellenőrizni kell, hogy egy új hardverrel kapcsolatban igénylik-e, és további lépésekben kell meghatározni a találmány szabadalmazhatóságát. A számítógépprogram önmagában sohasem szabadalmazható, vagyis ha a hozzájárulás csupán a számítógépprogramban rejlik, az igénypontot meg kell tagadni. Ha a hozzájárulás mind a számítógépprogramban, mind a hardverben rejlik, a szabadalmazhatóságot további lépésekben kell vizsgálni.

B) India kormánya 2015. július 31-én tájékoztatást adott ki, hogy a vizsgálatlan szabadalmi bejelentések számának csökkentése érdekében 459 további szabadalmi elővizsgálót

vesznek fel a szabadalmi hivatalok, aminek révén a jelenlegi 5-6 év helyett 15 hónapra kívánják csökkenteni a szabadalom engedélyezésének időtartamát. Emellett az újdonságvizsgálatot részben külső vállalatokkal fogják elvégeztetni. Szerződéses alapon 263 szabadalmi elővizsgálót alkalmaztak a rendszer gyorsítása érdekében. Továbbá 12 hónapról 6 hónapra csökkentették azt az időtartamot, amely alatt a bejelentőnek meg kell válaszolnia a hivatali végzéseket.

A hivatal munkaterhelésének csökkenését várják attól az intézkedéstől is, hogy 2015 novemberében eltörölték azt a díjat, amelyet a szabadalmi bejelentések visszavonása esetén kellett fizetni.

Az iparfejlesztési minisztérium bejelentette, hogy a védjegybejelentések vizsgálatához jelenleg szükséges 13 hónapot egy hónapra kívánják csökkenteni. A védjegybejelentések lajstromozásához szükséges időtartamot a jelenlegi 15-18 hónapról 4 hónapra szándékoznak csökkenteni.

C) A vizsgált ügy 1996-ban kezdődött, amikor a *Roche* Indiában szabadalmi bejelentést nyújtott be, amelyre 2007-ben 196 774 számmal ('774-es) szabadalmat kapott. Ennek 1. igénypontja a következő szövegű volt:

„A képletű új [6,7-bisz(2-metoxietoxi)kinazolin-4-il]-(3-etinilfenil)amin-hidroklorid vegyület”.

Ez a vegyület az „erlotinib-hidroklorid”, amely a szabadalom oltalmi köre alá eső számos polimorf alakban létezhet.

A Roche később, 2002-ben a 6 900 221 sz. amerikai szabadalom alapját képező amerikai bejelentés alapján egy másik bejelentést is benyújtott Indiában. Ezt az indiai bejelentést a szabadalmi hivatal elsősorban a *Cipla* felszólalása alapján 2008 decemberében elutasította.

A Roche Indiában az erlotinib-hidroklorid B polimorfját hozta forgalomba *TARCEVA* névvel.

A Roche 2008 januárjában indított bitorlási pert, amikor a *Cipla* bejelentette, hogy az erlotinib generikus verzióját szándékszik piacra vinni tablettaként 1600 rúpia áron, szemben a Roche által forgalmazott tabletták 4800 rúpia árával. A *Cipla* azt állította, hogy nem bitorolta a Roche szabadalmát, mert ő a Roche által védett termék polimorf alakját árusította.

A Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court, DHC) egyesbírója közérdekre hivatkozva elutasította a Roche ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmét, mert a *Cipla* olcsóbb generikus terméke könnyebben hozzáférhetővé tenné Indiában ezt az életmentő gyógyszert. Bár a *Cipla* kétségbe vonta a Roche szabadalmának az érvényességét, az egyesbíró megállapította, hogy Roche bizonyítékai alapján első pillantásra kitűnik, hogy a *Cipla* bitorol. Ugyanakkor a bíró azt is megjegyezte, hogy a *Cipla* „hihető módon vonta kétségbe a Roche szabadalmának érvényességét”.

A DHC döntése ellen mindkét fél a két bíróval ítélkező Divíziós Tanácshoz (Division Bench, DB) fellebbezett. A DB előtt a Roche vesztett. Ez a bíróság nemcsak fenntartotta a

DHC megállapításait, hanem a Roche-t még bírság fizetésére is kötelezte lényeges szabadalmi információ elhallgatásáért. Emellett nem állapított meg első pillantásra nyilvánvaló bitorlást, mert úgy tűnt számára, hogy a Roche szabadalmának oltalmi köre nem terjed ki a Cipla generikus termékére, sőt a Roche szabadalmát érvényesség hiánya miatt megtámadhatónak tekintette.

A Roche a DB döntése ellen a legfelsőbb bírósághoz (Supreme Court, SC) folyamodott, amely azonban elutasította a fellebbezést, és elrendelte, hogy gyorsítsák meg a DHC előtt folyamatban levő eljárást. Rendelkezéséhez azt is hozzáfűzte, hogy a DHC-t semmiben nem köti a DB döntése.

Ezt követően a DHC 2012. szeptember 7-én elutasította a Roche ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmét, mert azt állapította meg, hogy a Cipla nem bitorolta a Roche szabadalmát.

A DHC döntése ellen mindkét fél fellebbezést nyújtott be a DB-nél. A DB elutasította a Cipla arra irányuló kérelmét, hogy semmisítse meg a Roche szabadalmát, és a következő megjegyzéseket tette az igénypont oltalmi körével és a termékek összehasonlításával kapcsolatban:

- A Roche '774-es szabadalmának igénypontja elég tág, vagyis egyértelműen nem korlátozódik az erlotinib-hidroklorid valamelyik polimorfjára, hanem magára az erlotinib-hidrokloridra vonatkozik. Ez a vegyület számos polimorf alakban létezhet, amelyek mindegyike a szabadalom oltalmi körébe esik.

- Minthogy a Cipla terméke kétségtelenül az erlotinib-hidroklorid egy sajátos polimorf alakja, a Cipla egyértelműen bitorolja a '774-es szabadalmat.

- Az egyesbíró helytelenül következtetett arra, hogy a Cipla terméke nem esik a Roche '774-es szabadalmának oltalmi köre alá, vagyis, hogy a Cipla nem bitorol.

- A bíróság nem tartja helyesnek az egyesbíró által elfogadott összehasonlító módszert, mert helytelen egy termékszabadalom bitorlása esetén röntgendiffrakciós módszerrel meghatározni, hogy a versengő termékek azonos jellegűek-e. A helyes vizsgálati módszer a bitorlás megállapítása céljából Cipla termékének összehasonlítása a Roche szabadalmi igénypontjaival, amit az egyesbíró nem tett meg, és ez is hibának tűnik.

Végül a DB elutasította a Roche ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmét, mert szabadalma 2016 márciusában lejár. Azonban a DB elrendelte, hogy a Cipla adjon számot generikus termékének gyártásáról és eladásáról, hogy meg lehessen állapítani a bitorlásból származó hasznát.

A Cipla a DB döntése ellen ismét az SC-hez nyújtott be fellebbezést.

D) A veszélyes Zika-vírus terjedése a védjegyvilágot is elérte.

A gépkocsigyártó *Tata Motors* (Tata) ZICA névvel kívánta az Új-Delhiben 2016. februárban tartandó gépkocsi-kiállításon bemutatni egyik új modelljét. A Tata igen szerencsésnek találta ezt a névválasztást, és hetekkel korábban erős értékesítési kampányt indított, benne a futballszeni *Lionel Messit* ábrázoló reklámhirdetésekkel. Mindezek ellenére a Tata vezetése a

név megváltoztatása mellett döntött, mert úgy gondolta, hogy a névhez tapadó kellemetlen asszociációk a sikeres kampány ellenére súlyosan ártanának a kocsi értékesítési eredményeinek.

E) A *Larsen and Toubro Ltd.* (L&T) a DHC-nél bitorlási pert indított a *Lachmi Narain Traders* (Lachmi) ellen. 2015. november 1-jén kiadott ítéletében a bíróság az L&T javára döntött.

Az ügy előzménye, hogy az L&T Indiában különböző áruosztályokban lajstromoztatta a LARSEN & TOUBRO és az L&T védjegyet. 2003 júniusában tudomására jutott, hogy a Lachmi elektromos áruin, ideértve elektromos elosztórendszereket és árammegszakítókat, márkanevként használja az L&T és az WLENTE szót. Ezt követően az L&T megszüntetésre és elállásra felszólító levelet küldött a Lachminak, az azonban nem tett eleget ennek a felszólításnak.

Miután az L&T a DHC-nél bitorlási pert indított ellene, a Lachmi a bíróságon azzal védekezett, hogy 2001 áprilisa óta a Lachmi Narain Trades névvel folytatnak kereskedelmi tevékenységet, és 2001. április 17-én kérték az Indiai Védjegyhivatalnál a nevük kezdőbetűiből képezett L&T rövidítés lajstromozását. Ezt követően kezdték el ennek a márkanevnek a használatát elektromos eszközökön. 2002-ben a felperes képviselője találkozott az alperessel, amikor megállapodtak abban, hogy az alperes megváltoztatja a miniatűr áramkör-megszakítók színét és csomagolását, ami meg is történt. A felperes belenyugodott abba, hogy az alperes 2001. április óta használja az LNT/ELENTE márkanevet, amely egyébként nem is hasonlít a felperes által használt L&T védjegyhez.

A DHC döntése megállapította, hogy az alperes megtévesztően hasonló védjegyeket használt, amivel becsapta a fogyasztókat.

A per késedelmes megindításával kapcsolatos kifogással kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy valahányszor egy személy egy lajstromozott védjeggyel kapcsolatban vétséget követ el, a védjegytulajdonosnak mindannyiszor joga van ez ellen kifogást emelni.

A fentiek alapján a DHC tartósan eltiltotta az alperest az LNT és az ELENTE megjelölés vagy a felperes L&T védjegyéhez megtévesztően hasonló egyéb védjegyek használatától.

Izrael

A) Az Izraeli Szabadalmi Hivatal korábbi igazgatója 2010-ben olyan körlevelet adott ki, amelyben megtiltotta egy megosztott bejelentésből további megosztott bejelentés benyújtását.

A hivatal jelenlegi elnöke, *Asa Kling* megállapította, hogy a korábbi gyakorlathoz vezető körülmények megváltoztak, és ezért törölte a 2010. évi döntést. Ennek indoklásában arra is hivatkozott, hogy a hivatal vezetőjének kötelessége időnként felülvizsgálni az adminisztratív irányelveket. Továbbá arra is hivatkozott, hogy az Európai Szabadalmi Hivatal, valamint

az amerikai, az ausztrál és a japán szabadalmi hivatal lehetővé teszi másodlagos megosztott bejelentések benyújtását.

A fentiekre tekintettel Kling elnök 2016. januárban módosított irányelveket adott ki, amelyek megengedik másodlagos megosztott bejelentések benyújtását Izraelben.

B) Az elsőfokú bíróság *Roi Peert* (Peer) hathónapi közösségi szolgálatra és 150 000 sékel bírság megfizetésére kötelezte hamisított Viagra pirulák árusításáért, amelyekről azt állította, hogy alkalmasak impotencia kezelésére, de az eladáshoz nem kívánt orvosi receptet, és a pirulákat eredeti csomagolás nélkül árusította. Ezzel védjegybitorlást követett el.

A döntés ellen Peer a kerületi bíróságnál nyújtott be fellebbezést, amely a bírság összegét helybenhagyta, azonban az érvényes büntetést tíz hónap tényleges börtönbüntetésre változtatta, tekintettel az elkövetett bűncselekmény súlyosságára, és külön meghagyva, hogy az elítéltet megfelelően biztonságos intézményben tartsák fogva.

A döntés ellen Peer a legfelsőbb bíróságnál keresett jogorvoslatot. Az azonban azt állapította meg, hogy az adott esetben nincs elegendő jele annak, hogy a fellebbezőt a társadalom hasznos tagjává lehetne változtatni, ha nem ítélik börtönbüntetésre. Bűncselekményeit sorozatosan követte el, és kapzsisága károsan befolyásolhatta volna a közérkölcset, ezért elutasította a fellebbezést.

Kanada

A) A *Markush-csoportok* Kanadában az alábbi formában határozzák meg az igényelt tárgyat:

„A-t, B-t és C-t tartalmazó csoport (the group consisting of A, B and C) vagy „egy tag kiválasztva az A-t, B-t és C-t tartalmazó csoportból (a member selected from the group consisting of A, B and C).”

A kanadai szabadalmi törvény nem foglalkozik konkrétan Markush-csoportokkal, de kitér az igényelt változatokra a következőképpen:

27(5) Nagyobb biztonság érdekében, ahol egy igénypont egy találmány tárgyát lehetőségekként adja meg, mindegyik lehetőség egy külön igénypont a 2.28.1–28.3 és a 78. 3 cikk céljára.

A szabadalmi törvénynek ezek a cikkei a szabadalmazhatóság érdemi követelményeire, így a hasznosságra, az újdonságra és a nem kézenfekvőségre vonatkoznak.

Az *Abbott Laboratories v. Canada (Minister of Health)* (Abbot I)-ügyben a Szövetségi Bíróság (Federal Court, FC) megkülönbözteti a Markush-csoportokat a vagylagos lehetőségektől, és a Markush-igénypontot a teljes csoportra vonatkozó igénypontként határozza meg. Az Abbot I-ügyben az FC arra a következtetésre jutott, hogy a teljes Markush-igénypont érvénytelen volt, mert a Markush-csoportban felsorolt egyes (de nem az összes) oldószerek nélkülözték a hasznosságot.

A szabadalmi törvény 27(5) cikke úgy értelmezhető, hogy ha az Abbott I-ügyben az oldószereket Markush-csoport helyett alternatívaként határoznák meg, akkor minden egyes oldószer egy különálló igénypont lenne, és a hasznossággal rendelkező oldószerekre vonatkozó igénypontok még érvényesek lehetnének. Ha a 27(5) cikknek ez az értelmezése helyes lenne, akkor Kanadában az alternatívák erősebbek lehetnének, mint a Markush-igénypontok.

Az *Abbott Laboratories v. Canada (Minister of Health)* (Abbott II)-ügyben az FC ugyanazt a Markush-igénypontot vizsgálta, mint az Abbott I ügyben, és megállapította, hogy még ha az igénypontot a 27(5) cikkben foglalt alternatívaként szövegeznék is meg, az egész igénypont akkor is érvénytelen lenne, ha az alternatívák egyike nem lenne szabadalmazható. A bíróság úgy jutott erre a következtetésre, hogy a 27(5) cikket mint „lényegileg szabadalmi bejelentés céljára szolgáló adminisztratív rendelkezést” jellemezte.

Az Abbott I- és az Abbott II-döntés együtt arra enged következtetni, hogy Kanadában mind a Markush-igénypontok, mind az alternatívákra vonatkozó igénypontok teljesen használhatatlanok, ha érvénytelen kiviteli alako(ka)t foglalnak magukban.

Másrészről az újabb *Eli Lilly v. Mylan*-döntés arra utal, hogy a Markush-szövegezés jobb választás lehet. Ebben a döntésben az FC a 2 226 784 sz. kanadai szabadalom 2. igénypontját vizsgálta, amely a következő szövegű:

2. Gyógyászati kompozíció merevedési zavar gyógyító vagy megelőző kezelésére hím állatban, amelyre jellemző egy vegyület kiválasztva az alábbi csoportból:

[tadalafil] vagy annak egy fiziológiailag elfogadható sója vagy szolvátja és

[3-metil-tadalafil] vagy annak egy fiziológiailag elfogadható sója vagy szolvátja egy gyógyászatilag elfogadható hígítószerrel vagy hordozóval együtt.

A fenti igénypontban a szögletes zárójelben szereplő „tadalafil” és „3-metil-tadalafil” a bonyolultabb képletek helyett áll.

A Mylan azzal érvelt, hogy a 3-metil-tadalafil nélkülözte az újdonságot, ezért a CA azt vizsgálta, hogy a 3-metil-tadalafil hasznosságának a hiánya befolyásolná-e a 2. igénypont érvényességét. Minthogy a 2. igénypont „csoportból kiválasztva” szövegezést használ, és a csoport különböző vegyületekből áll, amelyeket az „és” szó köt össze, a bíróság Markush-igénypontként, vagyis nem alternatívákra irányuló igénypontként jellemezte, amelyre vonatkozik a szabadalmi törvény 27(5) cikke.

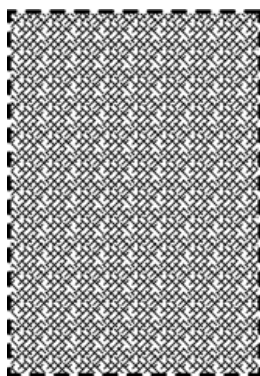
Az Abbott II-döntésben az FC megismételte a 27(5) cikkel kapcsolatban adott korábbi értelmezését, vagyis azt, hogy ha egy igénypont alternatívákat határoz meg, akkor az egész igénypont hibás, ha az alternatívák egyike érvénytelen. Minthogy a 2. igénypont Markush-formájú, vagyis nem vonatkozik alternatívákra, a bíróság arra következtetett, hogy a 27(5) cikk nem vonatkozik rá, és hogy a 2. igénypont nem lenne érvénytelen hasznosság hiánya miatt még akkor sem, ha a 3-metil-tadalafil nélkülözné a hasznosságot. Ezért a bíróság nem döntött arról, hogy a 3-metil-tadalafil új-e. Úgy tűnik, hogy az *Eli Lilly v. Mylan*-döntés

ellentmond az Abbott I-döntésnek, amelyben az FC elutasított egy Markush-igénypontot, amely egyaránt tartalmazott érvényes és érvénytelen kiviteli alakokat.

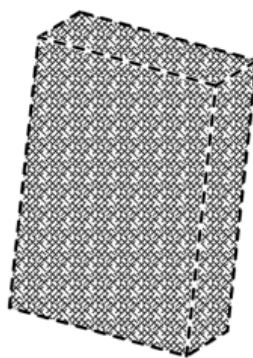
Az Eli Lilly v. Mylan-döntés ellen fellebbezést nyújtottak be a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnál (Federal Court of Appeal), amely tisztázhatja a Markush-csoportokat tartalmazó igénypontok jelentését és a 27(5) cikk hatását.

B) A Szövetségi Fellebbezési Bíróság (Federal Court of Appeal, FCA) a *Rothmans Benson & Hedges Inc. (RBH) v. Imperial Tobacco Products Limited (ITP)*-ügyben 2015. május 1-jén hozott döntésében megerősítette azt az elvet, hogy egy tárgy felületén – ideértve a termék csomagolását is – alkalmazott egyetlen szín lajstromozható védjegyként.

Ennek a döntésnek az ITP által benyújtott két védjegybejelentés képezte az alapját, amelyek cigarettacsomagolásokon síkban és 3D alakban alkalmazott narancsszínre vonatkoztak. Az RBH mindkét bejelentés ellen felszólalt azon az alapon, hogy az azokhoz benyújtott alábbi

1 317 127 sz. bejelentés

1 317 128 sz. bejelentés

– minták nem voltak a védjegyek pontos ábrázolásai a kanadai védjegy törvény követelményei szerint, tekintettel például egészségügyi intések jelenlétére, és

– mintákat az ITP nem használta ténylegesen védjegyekként, a csomagoláson egyéb anyag vagy védjegyek jelenlétére tekintettel.

A Felszólalási Tanács (Opposition Board, OB) és az FC mindkét felszólalási okot elutasította. Ezért az RBH az FCA-nál nyújtott be fellebbezést, amelyet azonban ez a bíróság is elutasított.

Döntésében az FCA megerősítette az OB és az FC megállapításait a következő pontokban.

– A mintákat helyesen ábrázolták a bejelentésekben. Jóllehet a piacon a csomagolásokon egészségügyi intések és egyéb dolgok is megjelentek, a bejelentések ennek ellenére helyesen ábrázolták az igényelt védjegyeket, nevezetesen a csomagolás látható felületén alkalmazott narancsszínt.

– A mintákat védjegyként használták. Az ITP elegendő bizonyítékot nyújtott be azzal kapcsolatban, hogy kifejezetten alkalmazta a narancsszínűt úgy, hogy az önmagában védjegyként hasson a csomagoláson egyéb anyag vagy védjegyek jelenléte ellenére.

Kína

Taylor Swift (Swift) egy Grammy-díjas amerikai énekes, akinek az angol és a kínai neve általánosan ismert Kínában.

2010. január 22-én egy Li nevű kínai kérelmet nyújtott be a Kínai Védjegy hivatalnál a TAYLOR SWIFT védjegy lajstromozása iránt ruházati cikkekre a 25. áruosztályban. A védjegyet a hivatal 2010. november 6-án előzetesen engedélyezte.

2011. február 9-én Swift felszólalt a TAYLOR SWIFT védjegy ellen. A hivatal 2013. március 19-én elutasította a felszólalást, megállapítva, hogy a Swift által benyújtott anyag nem volt elegendő annak bizonyításához, hogy a Taylor Swift név széles körben ismert a kínai közönség körében.

Swift 2013. április 11-én fellebbezést nyújtott be a Védjegy-felülvizsgáló Tanácsnál, korábbi személyes névjogára hivatkozva. A felülvizsgáló eljárásban Swift újság- és folyóirat-cikkekkkel, valamint online publikációkkal bizonyította nevének hírnevét.

A tanács 2015. március 12-én Swift javára döntött, és elutasította a védjegy lajstromozását, mert megállapította, hogy a kifogásolt védjegy azonos volt a „Taylor Swift” névvel, és a Swift által benyújtott anyag bizonyította, hogy a megtámadott védjegy egy amerikai énekes neve, aki mint természetes személy jogosult annak védelmét kérni. Swift azt is bizonyította, hogy a kifogásolt védjegy benyújtásának időpontja előtt komoly hírnévnek örvendett a zeneiparban. Az alperes nem tudott észszerű okot adni arra, hogy milyen alapon kérte a kifogásolt védjegy lajstromozását.

A tanács megállapította, hogy a védjegy benyújtásának oka a „Taylor Swift” név hírnevéből származó előny tisztességtelen kihasználásának a szándéka volt. A kifogásolt védjegy lajstromozása és használata bitorolta a felszólaló névjogát, és ütközött a kínai védjegy-törvény 32. cikkébe, amely tiltja egy másik személy korábbi jogaiban kárt okozó védjegy lajstromozását.

Lengyelország

A 2015. december 1-jén hatályba lépett iparjogvédelmi törvény módosította a védjegyekre és az ipari mintákra vonatkozó szabályozást is.

Védjegyek

- Lengyel városok nevét tartalmazó védjegyek lajstromozása iránti kérelem esetén nincs többé szükség a helyi hatóságok hozzájárulásának a megszerzésére. Korábban ez követelmény volt.

- Bevezették a hozzájáruló levelek (Letters of Consent) elfogadását. Ezt megelőzően a Lengyel Szabadalmi Hivatal korábbi jogokra hivatkozva elutasította a védjegybejelentést annak ellenére, hogy a korábbi jog tulajdonosa hozzájárult ahhoz, hogy a bejelentő használja és lajstromozza a védjegyét.

Több további védjegyjogi változás csak 2016 második felében fog hatályba lépni.

Ipari minták

- A bejelentési iratokban nem lesz többé szükség az ipari minta leírására.
- Egy ipari minta szerzői oltalmát kérni lehet, és meg lehet szerezni az ipariminta-oltalomtól függetlenül. Korábban az ipari minta tulajdonosa nem igényelhetett szerzői jogi oltalmat az ipariminta-oltalom lejárta után.
- Az ipari minták nemzetközi lajstromozására vonatkozó Hágai Egyezményhez való csatlakozás miatt számos új rendelkezést iktattak be a lengyel mintatörvénybe.

Németország

A) A Szövetségi Igazságügyi Minisztérium (Bundesjustizministerium) 2016. február 17-én publikált két törvénytervezetet: az első az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezmény ratifikálására, míg a második a német szabadalmi törvénynek az egységes európai hatályú európai szabadalomhoz való hozzáigazításához szükséges változásokra vonatkozik.

Ezt a két törvénytervezetet meg megfontolják, mielőtt a végleges változatokat előterjesztik a parlamentnek. Az várható, hogy a törvénytervezetek végleges változatának előterjesztése 2016 nyara előtt fog megtörténni.

Az egységes hatályú európai szabadalom és az Egységes Szabadalmi Bíróság hatálybalépése előtt az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország, valamint további tíz európai tagállam ratifikálására van szükség. Franciaország, valamint további kilenc tagállam már ratifikált. Így még az Egyesült Királyság és Németország, valamint egy további tagállam ratifikálása szükséges az egységes európai szabadalomra és az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezmény hatálybalépéséhez.

B) A vizsgált szabadalom fal és mennyezet borítására szolgáló panelelemekre és azok összekötésére szolgáló erősítő kapcsokra (Befestigungsklammern), különösen annak a problémának a megoldására vonatkozott, hogy hogyan lehet ilyen panelelemek esetén a legegyszerűbb és legolcsóbb módon különböző szélességű, látható fugákat létrehozni. A Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht, BPG) előtt a felperes azzal érvelt, hogy a szabadalom tárgya nem volt új, és mindenképpen nélkülözte a feltalálói tevékenységet. A BPG a kereset elutasítása mellett a vizsgált szabadalmat részben semmisnek nyilvánította, azonban a felperes a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnál (Bundesgerichtshof, BGH) tovább vitte az ügyet annak érdekében, hogy a vizsgált szabadalmat teljes terjedelmében semmisnek nyilvánítsák.

Hasonlóan a BPG-hez, a BGH sem volt meggyőződve arról, hogy a technika állásának ismeretében a szabadalom még védett tárgya szakember számára kézenfekvő lett volna, és hogy ezért a találmány kidolgozásához nem volt szükség feltalálói tevékenységre. Különösen a technika állásából ismert megoldások nem adtak arra irányuló ösztönzést, hogy a panelelemeket – akár kiegészítően egy horony–rugó csatlakozáshoz, miként a szabadalom esetében, akár egy kettős horony–horony csatlakozással kombinálva – egy erősítő kapoccsal lássák el. Az erősítő kapocs ugyanis – miként a neve is mutatja – mindig erősítőelemnek tűnt, amelyet panelelemeknek az alattuk levő szerkezethez való erősítésére, nem pedig távolság biztosítására, vagyis olyan komponensként használnak, amely két szomszédos panel-elem közötti látható fuga szélességének a beállítására szolgál.

A találmány szerinti megoldás eléréséhez ezért a szakembernek újra kellett gondolnia egyrészt a horony–rugó kötés, másrészt az erősítőkapocs funkcióját. Különösen az előbbi elvesztette szokásos célját, mert a rugót már nem illesztették a horony alapjába, miként ezt korábban tették (még ha a fa figyelembe veendő duzzadására tekintettel csak közelítőleg is). Erre a megoldásra vonatkozó konkrét javaslat hiányában nem lehetett megállapítani, hogy egy ilyen módosított felfogás kézenfekvő lett volna a szakember számára. Sokkal inkább feltalálói tevékenységről lehet beszélni, ha a szakembernek módosítania kellett az ismert építőelemek funkcióját ahhoz, hogy egy egyszerűbb szerkezetet és ezáltal költségmegtakarítást hozzon létre, és a technika állása semmiféle ösztönzést nem nyújtott egy ilyen módosított felfogáshoz.

C) A BGH 2015. március 25-én kelt döntésében részletesen kifejtette álláspontját a gyógyászati termékek területén az áruk és szolgáltatások hasonlóságával kapcsolatban. A MEVIDA és a MELVITA védjegyet hasonlóknak találta, leszögezve, hogy azok az árukkal és a szolgáltatásokkal kapcsolatban összetévesztést okozhatnak.

Az ügy előzménye, hogy a korábbi MELVITA védjegy alapján felszólalást nyújtottak be a Német Szabadalmi és Védjegyhivatalnál (Deutsches Patent- und Markenamt, DPMA) az 5., 35. és 44. áruosztályban lajstromoztatni kívánt MEVIDA védjegybejelentés ellen. A felszólalás többek között kozmetikai és gyógyászati készítmények ellen irányult. A DPMA védjegy-osztálya elrendelte a megtámadott védjegy részleges törlését az 5. áruosztályban, ideértve a gyógyászati és állatgyógyászati készítményeket, az orvosi használatra alkalmas étrendi készítményeket és a gyógytapaszokat. Az áruk fennmaradó részére a hivatal a felszólalást elutasította az áruk közötti hasonlóság hiánya miatt.

A felszólaló a hivatali döntés ellen a BGH-nál nyújtott be fellebbezést. A BGH azt vizsgálta, hogy az 5., 35. és 44. áruosztályban fennmaradó áruk és szolgáltatások hasonlóan-e azokhoz a kozmetikai és gyógyászati készítményekhez, amelyekre a korábbi védjegyet lajstromozták.

Eltérően a DPMA védjegyosztályától, a BGH nem értékelte a hasonlóság mértékét a tapaszok és a kötszerek között, viszont azt állapította meg, hogy legalább közepes mértékű hasonlóság áll fenn a kötszerek és a gyógyászati készítmények között.

A hirdetésre, üzleti ügyintézésre és hivatali funkciókra vonatkozó 35. áruosztályban a későbbi védjegy árui nem hasonlítottak a felszólaló áruinhoz.

A 44. áruosztályba tartozó orvosi és állatgyógyászati szolgáltatások vonalán a BGH hasonlóságot talált a két védjegy által védett áruk között.

Emellett a BGH megerősítette azt a hivatali álláspontot, hogy a MELVITA és a MEVIDA védjegy között hangzási hasonlóság áll fenn: azonos a szótagok száma és a magánhangzók sorrendje, valamint a kiejtési hangsúlyozás és ritmus; ezért az általános hangzási kép nagyon hasonló. Mindez a fogyasztók megtévesztéséhez vezethet.

D) A svájci csokoládégyáros *Lindt & Sprüngli* az aranymedvékkel kapcsolatos védjegyváltásban legyőzte a német édességgyártó *Haribót*.

A BGH megállapította, hogy a Lindt arany csokoládémedvéje nem bitorolta a Haribo gumimedve-édességekre vonatkozó védjegyét. A Haribo, amely birtokolja a GOLDBÄREN védjegyet Németországban, azt állította, hogy a Lindt csokoládémedvét társítanák az ő védjegyével.

A Lindt terméke, amelyet úgy hozott forgalomba, hogy az megfelelően jól ismert csokoládényszijainak, aranyfóliába van csomagolva, és egy aranyszalagot visel.

A Haribo, amely 1960 óta gyárt gumimedve-édességeket, azt állította, hogy a csomagolás megtévesztheti a vásárlókat, mert medvéje szintén aranyszínű, és piros szalagot visel.

2012-ben a Kölni Kerületi Bíróság a Lindt javára döntött, azonban két évvel később a Kölni Kerületi Fellebbezési Bíróság megváltoztatta a döntést, majd a BGH 2015. szeptember 23-i döntésében helybenhagyta az elsőfokú bíróság döntését, megállapítva, hogy a Lindt terméke nem sértette a Haribo védjegyét. Döntésének indoklásában a BGH leszögezte, hogy a Lindt termékét számos kifejezéssel le lehet írni, amilyen a „teddy” vagy a „csokoládémedve”, viszont nem nevezhető „aranymedvének”, amire a Haribo támaszkodott. A BGH hozzátette, hogy bár a Haribónak is volt ábrás védjegye aranymedvéjére, a védjegy és a termék jellegében egyaránt eléggé különbözött a Lindt védjegyétől. A BGH szerint „az olyan védjegy, amely egy álló medvealakot mutat, nélkülözi a hasonlóságot a Lindt termékéhez, amely aranyfóliába csomagolt csokoládé.”

E) A BPG 2015. július 29-én egy betűsorozat védjegyként való oltalmazhatóságára vonatkozó ítéletet adott ki, amely szerint betűk sorozata nem lajstromozható, ha egy leíró kifejezés általános betűszava, és a vonatkozó közönség mint ilyet értelmezi.

Az MPH *Mittelständische Pharma Holding AG* (Pharma) védjegyként kívánta lajstromoztatni az MPH szóvédjegyet az 5., 35., 36. és 41. áruosztályban. A DPMA védjegyesztálya elutasította a bejelentést arra hivatkozva, hogy az áruk és szolgáltatások többsége nélkülözi a megkülönböztető jelleget, mert azon a nézetten volt, hogy a vonatkozó közönség az „MPP” betűsorozatot a figyelemhiányos hiperaktivitás kezelésére használt *metilfenidát* hatóanyagra betűszóként értelmezné.

A Pharma panasszal élt a döntés ellen, és kifejtette, hogy a betűsorrend határozatlan jellegű, aminek következtében oltalmazható. A betűk olyan sok kifejezést képviselhetnek, hogy

lehetetlen az egyértelmű meghatározásuk, mert nincs leíró jelentésük. A bejelentő lehetséges jelentésekként említette a „hím (male) pszeudohermafroditizmust”, a „melphalan”-t, a „master of public health”-t vagy a „miles per hour”-t.

A BPG elutasította a panaszt, mert kivéve a gyógyászati alkalmazásra használható diétás anyagokat (5. áruosztály) és a hirdetési szolgáltatásokat (35. áruosztály), nem látott kiemelkedő deskriptív tartalmat; az „MPH” betűsor ugyanis nem képvisel általános betűszót ezekre az árukra és szolgáltatásokra. A bíróság szerint ez a metilfenidát hirdetésére is vonatkozik. A hirdetési szolgáltatások leírása a konkrétan hirdetett termékkel nem felelt meg az ipari szokásoknak. A védjegy azonban nélkülözte a megkülönböztető jelleget, amely egyéb termékek és szolgáltatások lajstromozásához szükséges. A betűk és a betűkombinációk rendszerint nélkülözik a megkülönböztető jelleget, amikor leíró kifejezések szokásos betűszói, amelyek érthetők a vonatkozó közönség számára.

A BPG kifejtette, hogy az MPH védjegy jelentését az érintett közönség a vonatkozó termék kategóriában várhatóan megértene. Ennek megfelelően az 5. áruosztályban kiemelkedő lenne a „metilfenidát” vagy a „melphalan” jelentés. 2011-ben, a bejelentés idejében az „MPH”-t ilyen betűszóként használták. A 35. áruosztály szolgáltatásaira (például kiállítások szervezése) az „MPH” leíró volt, mert a betűk sorrendjét „metilfenidát” jelzésének gondolhatták. A 41. áruosztály szolgáltatásaira (ideértve szemináriumok szervezését orvosi és gyógyszerészeti területen) az „MPH” „master of public health” (közegészségügyi tanár) értelmezése állapítható meg.

A fenti okok miatt a BPG elutasította a Pharma lajstromozási kérelmét.

Olaszország

A) A Milánói Szellemi tulajdon-védelmi Bíróság 2015. szeptember 10-én érdekes döntést hozott egy használati minta ekvivalenciatanon alapuló bitorlása kapcsán. Ez azt jelenti, hogy bár az ekvivalensek tana a találmányi szabadalmakra van kidolgozva, az olasz szellemi tulajdon-védelmi kódex 82(3) cikke alapján a használatiminta-szabadalmakra is alkalmazható, aminek következtében bitorlás megállapításához nincs arra szükség, hogy a használati mintát teljesen („szó szerint”) lemásolják, hanem elegendő, ha az „innovatív eszmé” van benne megismételve.

A vizsgált esetben a megtámadott termék a jól ismert Vileda felmosófej (mop) olyan változata volt, amelyre az jellemző, hogy a vödör el van látva egy, a belső dobot forgató pedállal, ami által könnyebbé válik a tisztítócsíkok szárítása.

A felperes tulajdonát képező 269 122 sz. olasz használati minta szerinti termék egy olyan pedállal rendelkezik, amely egy a belső dobot forgató emelőkart működtet. Ebben az eszközben a vödör pedálja nyomást gyakorol egy egyenesen fogazott elemre, amely két fogaskereket mozgat. Az utóbbiak viszont átviszik a forgást a belső dombra.

Ezzel szemben a Vileda termék pedáljának van egy hajlított fogazott oldala, amely közvetlenül működteti a két fogaskereket anélkül, hogy igénybe venne valamilyen egyenesen fogazott elemet. Ezért a szakértő tanú és ezzel összhangban a bírók kizárták a használati minta szó szerinti bitorlását. A szakértő tanútól eltérően azonban a bírók azon a véleményen voltak, hogy a Vileda termék az ekvivalencián alapján bitorolta a használati mintát.

E következtetés eléréséhez a tanács először megjegyezte, hogy a szakértő tanú által azonosított „innovációs eszme” (amely lényegileg megegyezett az egyenesen fogazott elemmel), és amelynek alapján a szakértő tanú az ekvivalencián szerint kizárta a bitorlást, valójában helytelen értébecslés volt. Az innovációs eszme a figyelembe vett technika állásának fényében ehelyett „az (önmagukban már ismert) elemek új elrendezésében állt, amelyek a kérdéses eszközhöz vezetnek, és ezt a működtető egység (amely magában foglalja az egyenes fogazású elemet is) és a transzmissziós egység adja.”

Ezután a bírók a szellemi tulajdon-védelmi kódex 82(3) cikke szerint vizsgálták az ekvivalencián alapján a bitorlási elveket, „utalva ugyanarra az 'innovációs eszmére', amely lehetővé teszi, hogy különböző alakok is bitorlók lehessenek, ha kézenfekvőnek tekinthető, hogy a különböző alakok – azonos hatékonysággal – csak kézenfekvő változatai a szabadalomban leírt szerkezetnek (vagyis már önmagukban olyan technikai változatot képeznek, amelynek révén ugyanaz az eredmény érhető el). Ezért meg kell állapítani – a szabadalmi találmányok ekvivalenciájára vonatkozó elvek alapján, azokat megfelelően módosítva a használati minta-szabadalmak sajátos területének megfelelően –, hogy az eszköz eltérő alakja eredeti-e. Azt is figyelembe kell venni, hogy az ekvivalencián alapján a bitorlás nem zárható ki abban az esetben, amikor a termék (vagy az eljárás) csak részben van reprodukálva, egyetlen komponens változtatásával, vagy az eljárás egyetlen lépésének megváltoztatásával.

Ezeknek az elveknek az alkalmazásával a bírók arra a következtetésre jutottak, hogy egy egyenesen fogazott elem egyszerű eltávolítása és helyettesítése a Vileda-pedal hajlított fogazott oldala által nem volt elegendő a bitorlás elkerüléséhez. Ennek alapján a bírók elrendelték, hogy a Vileda vonja ki termékét a piacról, és azt ne forgalmazza tovább. Egyúttal bírságot is kiszabtak, és elrendelték, hogy az eljárást folytassák a károk megállapítása érdekében.

B) Az Olasz Legfelsőbb Bíróság 2015. február 9-én egy angol nyelvű szóvédjegy ügyében hozott döntést. A kérdéses SLIMMIX védjegyet az olasz *Medicinali e Cosmetici* (MEC) vállalat lajstromoztatta fogyasztó hatású étrendkiegészítőkkel kapcsolatban.

Azonos típusú termékekre a *Baif International Products New York* (Baif) korábban lajstromoztatta a SLIMMER védjegyet.

A Baif arra kérte a Milánói Bíróságot, hogy tiltsa el a MEC-et a SLIMMIX védjegy használatától. Ezzel szemben a MEC arra kérte, hogy a SLIMMER védjegyet nyilvánítsa érvénytelennek azon az alapon, hogy az egy közönséges angol szó, ezért nélkülözi a megkülönböztetőképeséget, és emellett olasz területen is leíró jellegű a védjegy által védett termékekre nézve.

A bíróság a Baif javára döntött, és a MEC fellebbezése után a Milánói Fellebbezési Bíróság hasonló döntést hozott.

Ezt követően a MEC a legfelsőbb bírósághoz fordult, azzal érvelve, hogy mind az elsőfokú, mind a másodfokú bíróság helytelenül alkalmazta a lajstromoztatni kívánt védjegyekről megkövetelt megkülönböztetőképességre vonatkozó törvényt.

Az először az Európai Unió Bírósága C-421/04 sz. döntésében kinyilvánított elvre utalt. Ez a döntés ugyanis kimondta, hogy egy olyan tagállam nyelvéből kölcsönzött védjegy, amelyben a kifejezés deskriptív a lajstromoztatni kívánt árukra nézve, nincs kizárva a lajstromozásból. Ez az elv azonban nem érvényes, ha az érintett közönség képes azonosítani a kifejezés jelentését. Ebből az következik, hogy a megkülönböztetőképességet azoknak az áruknak a fényében kell meghatározni, amelyekre nézve a védjegyet lajstromozzák, figyelembe véve ezeknek az áruknak az átlagos fogyasztóit. „Egy ilyen kifejezés azonban nélkülözheti a megkülönböztetőképességet, és olasz területen csupán leíró jellegű lehet, ha a kifejezés a köznyelv részévé vált.”

Ennél a pontnál a legfelsőbb bíróság megállapította, hogy valójában a Milánói Fellebbezési Bíróság nem helyesen ítélte meg a kifejezés megkülönböztetőképességét, mert nem vette figyelembe az áruk fogyasztó funkcióját. Ezt a funkciót a „slim” angol kifejezés (jelentése: karcsú) juttatja kifejezésre, bár az „-er” szótag hozzáadásával a kifejezést „összehasonlító” alakban használták. A legfelsőbb bíróság szerint ez a módosítás egyáltalán nem változtatta a kifejezést képzeletbelivé, sőt tovább hangsúlyozta annak leíró jellegét az áruk vonatkozásában.

Rámutatott, hogy általános feltételezés szerint az olaszok csupán korlátozott mértékben ismerik az angol nyelvet. Ennek következtében az angol kifejezések könnyen minősíthetők képzeletbelinek. Egy ilyen kifejezés azonban nélkülözheti a megkülönböztetőképességet, és csupán leíró jellegű lehet olasz területen, ha a köznyelv részévé vált.

Végül a legfelsőbb bíróság segítséget nyújtott a fellebbező MEC-nek, mert hatályon kívül helyezte a Milánói Fellebbezési Bíróság döntését, és e bíróság által új ítélet meghozatalát rendelte el. Megállapította, hogy egy védjegy érvényességének a megkülönböztetőképessége alapján történő megállapításakor a bíróságnak el kell döntenie, hogy a kifejezés jelentése milyen mértékben ismert az érintett fogyasztók körében.

Úgy tűnik, hogy a legfelsőbb bíróságnak ez a döntése beleillik olyan ügyek – közöttük számos európai ügy – sorozatába, amelyekben megállapították, hogy angol kifejezések nélkülözik a megkülönböztetőképességet, vagy pedig leíró jellegűek azokkal az árukkal kapcsolatban, amelyekre lajstromozták azokat, még ha olyan tagállamok területén szándékoznak is használni azokat, amelyekben az angol nyelvet még nem lehet jól ismertnek tekinteni.

C) A Bolognai Bíróság szellemi tulajdon-jogra szakosodott részlege 2015. szeptember 3-án egy ideiglenes intézkedést hozott, amely megtiltotta egy szállodának, hogy a HOTEL INC 124 üzleti nevet és a megfelelő www.hotelinc124.it doménnevet használja, mert a bíróság azokat megtevesztően hasonlóknak találta a nagy olasz *INC Hotels Group* szállodalánchoz tartozó,

lajstromozott INC HOTEL védjegyhez. A bíróság azt is megtiltotta, hogy a bitorló az előbbi doménnevet más weboldalakon használja, vagyis azt kívánta, hogy az alperes az internetről távolítson el minden utalást a bitorló védjegyre.

A Bolognai Bíróság tehát annak ellenére állapította meg a bitorlást, hogy a bitorló védjegyet a bitorolt védjegy lajstromozása előtt használták. A felperes 2004-ben kezdte használni a bitorolt védjegyet, és országos hírnévre tett szert. Ilyen vonatkozásban egy legfelsőbb bírósági korábbi ítélet megállapította, hogy egy védjegy újdonságának vizsgálatakor figyelembe kell venni a jogtulajdonos általi korábbi használatot.

Érdemben a bíróság megállapította, hogy „a megtévesztés valószínűsége nyilvánvaló még egy minősített fogyasztó esetében is a HOTEL INC és a HOTELINK124 megjelölés használata esetén e védjegyek szemantikai, vizuális, grafikai és fonetikai összehasonlítása alapján, mert az általános benyomás szerint ezek a hasonlóság következetes megítéléséhez vezetnek, ami a közönség megtévesztésének valószínűségét okozhatja arra nézve, hogy a vállalatok között kapcsolat állhat fenn”.

A bíróság a bitorló megjelölések és a doménnevek alperes általi használatát a tisztességtelen versenyt tiltó törvény alapján is jogsértőnek tekintette, megállapítva, hogy „a versenyző vállalatok azonos gazdasági ágazatban és földrajzi területen működnek, és azonos fogyasztókon osztoznak, aminek következtében ez a gyakorlat megosztó, elősködő és versenyellenes”.

A Bolognai Bíróság az Európai Törvényszék joggyakorlatát követte, amely szerint a termékek közötti erős hasonlóság kiegyenlíti a védjegyek közötti különbségeket. A bíróság megállapította: „A felek által nyújtott szolgáltatások erős hasonlósága kétségtelenül hozzájárul a védjegyek közötti, fentebb említett hasonlósággal együtt a fogyasztók megtévesztése valószínűségének megnöveléséhez az említett áruk eredetével kapcsolatban, figyelembe véve a végzett tevékenységek közötti hasonlóságokat és azoknak az ügyfeleknek a jellegét, akik felé a nyújtott szolgáltatások irányulnak.”

A bíróság a fogyasztók lehetséges megtévesztését nem csupán elvont szempontok alapján állapította meg. Vizsgálta azt a bizonyítékot is, amely szerint a felperes hirdetési kampányokkal és reklámtevékenységgel országosan szerzett hírnevet védjegyének. A felperes ipari szakértők által adományozott különféle díjakra is hivatkozott..

A bíróság elrendelte, hogy az alperes távolítsa el a szálloda megjelölését, és a piacról vonja vissza a bitorló védjeggyel ellátott összes termékét. Emellett naponkénti büntetést helyezett kilátásba arra az esetre, ha az alperes nem teljesíti a rendelkezéseit, valamint ha késlekedik eltávolítani üzleti nevét, a bitorló online anyagot és minden olyan további megjelölést, amely a tisztességtelen versenyt tiltó törvény rendelkezéseibe ütközik.

A bíróság döntését nem kellett megerősíteni külön érdemi döntéssel ahhoz, hogy véglegesnek minősüljön, jóllehet sürgősségi eljárással hozták meg. Az iparjogvédelmi törvény 132. cikke ugyanis megállapítja, hogy az olyan ideiglenes intézkedés (ideértve a bírságra vagy a piacról való visszavonásra vonatkozó rendelkezést is), amelyet sürgősségi eljárással hozták, véglegessé válhat, hacsak az egyik fél nem indít érdemi eljárást.

Ez azt jelenti, hogy Olaszországban a szellemi tulajdon-jogok oltalmára vonatkozó polgári eljárás rendkívül hatékony, mert érdemi eljárást csak az alábbi ügyekre vonatkozó rendelkezések esetén kell indítani:

- bitorlási ügyekben a haszon és a kárpótlás megállapítása;
- az újságokban és folyóiratokban történő publikáció költségeinek megtérítése; és
- a bitorló áruk átadása a jogtulajdonosoknak, vagy a bitorló áruk megsemmisítése a bitorló költségén.

Omán

Az Ománi Szabadalmi Hivatal 2015. november 8-án bejelentette, hogy két hónapon belül be kell fizetni a 2009-ben formailag elfogadott szabadalmi bejelentések érdemi vizsgálati díját. Ez annak a következménye, hogy az Egyiptomi Szabadalmi Hivatallal olyan megállapodást írt alá, amelynek alapján az Ománban benyújtott függő és új szabadalmi bejelentések vizsgálatát az egyiptomi hivatal fogja elvégezni. Így azoknak az ománi bejelentőknek a bejelentését, akik 2016. január 8-ig nem nyújtották be az érdemi vizsgálati kérelmet az alaki vizsgálaton való megfelelés bizonylatával együtt, és nem fizették be a 300 ománi ríjal összegű vizsgálati díjat (amely ugyanennyi USD-vel egyenértékű), töröltnek tekintik.

Ötök találkozója

Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala 2015. december 7-én összehívta az öt legnagyobb szellemi tulajdon-védelmi hivatalt (IP5) abból a célból, hogy megtárgyalják a jelenlegi ipariminta-szabályozás javításának a lehetőségeit. Ezen a megbeszélésen, amelyet „Industrial Design 5 Forum”-nak (ID5) is neveztek, az USPTO-n kívül az alábbi négy hivatal képviselői vettek részt: Dél-koreai Szellemi tulajdon-védelmi Hivatal, Japán Szabadalmi Hivatal, a Kínai Népköztársaság Szellemi tulajdon-védelmi Hivatala és az Európai Unió Szellemi tulajdon-védelmi Hivatala.

A fórumról kiadott közlemény többek között megállapítja: „Elismerve az ipari minták egyre növekvő jelentőségét, a világ öt legnagyobb védjegyhivatala (TM5) létrehozta az ID5 fórumot”, amely az IP5 negyedik évi összejövetelét követően került sorra.

Míg az ipari minták gyakorlatának bizonyos szempontjai hasonlítanak a védjegygyakorlathoz, maga a mintagyakorlat történelmileg közelebb áll a szabadalmak és a szerzői jog gyakorlathoz. Ez leginkább kézenfekvő az Egyesült Államokban, ahol a mintaszabadalmakat a szabadalmak egy alfajának tekintik, és a szabadalmak, a minták és a szerzői jog egyaránt az alkotmány 8. fejezete 1. cikkének „szerzői jog” paragrafusában gyökerezik. Másrésről az amerikai védjegy törvény az alkotmány 8. fejezetének „kereskedelmi részéből” származik. A védjegyek a szokásjogból erednek, és alapvetően a kereskedelmi alkalmazás hírnevével állnak kapcsolatban. A minták, hasonlóan a szabadalmakhoz és a szerzői joghoz, csupán

a törvény alapján létező kreativitás és találmányosság kifejezését képezik, és kereskedelmi felhasználás nélkül is létezhetnek.

Az ID5 megállapította, hogy az EUIPO a gyakorlatban kitűnő munkát végzett, amikor kifejlesztette az Európai Védjegy és Mintahálózatot, amely a TMview és DesignView adatbázist szolgáltatja a védjegy- és mintakutatáshoz.

Pakisztán

Egy pakisztáni 2012. évi törvény alapján 2015-ben létrehozták a Szellemi Tulajdon-védelmi Szervezetet (Intellectual Property Organization, IPO). Ez egy önrendelkező testület, amelynek célja, hogy összhangba hozza a szabadalmi hivatal, a védjegyhivatal és a központi szerzői jogvédő hivatal munkáját. További feladatai, hogy létrehozzon szellemi tulajdon-védelmi bíróságokat, megkönnyítse a szellemi tulajdon-jogok érvényesítését, megerősítse a szellemi tulajdon-jogok oltalmát, és tudatosítsa azok fontosságát.

Az IPO javaslata alapján a szövetségi kormány szellemi tulajdon-védelmi bíróságokat hozott létre Punjab, Sindh és Iszlámábád tartományi fővárosban, amelyek kizárólagos feladata a szellemi tulajdon-védelmi viták eldöntése. E bíróságok tanácsainak elnökeit felső, kerületi és körzeti bíróságok bírái és olyan ügyvédek közül választották ki, akik a szellemi tulajdon-jogok szakértő ismerete révén alkalmasak erre a tisztségre. A törvény arról is intézkedik, hogy műszaki jellegű kérdésekben a bíróságok igénybe vehetik szakértők segítségét.

A szellemi tulajdon-védelmi bíróságok megalapítása egy új, szakosodott bírói testület munkájának megindítását jelzi, amely fokozott mértékben ért a szellemi tulajdon-védelmi törvényekhez, és kizárólag a szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó ügyekkel foglalkozik. Ezek a bíróságok polgári és büntetőjogi ügyekkel foglalkoznak, amelyek az 1908. évi polgári eljárási törvény és az 1898. évi büntetőjogi eljárási törvény körébe tartozó szellemi tulajdon-védelmi vonatkozású vétkes ügyekben járnak el. A szellemi tulajdon-védelmi törvények körébe tartozó valamennyi függő ügyet is átutalják ezeknek a bíróságoknak.

A kormány 2015. szeptemberében a szerzői jogvédő hivatal vezetőjét nevezte ki a Karachi Szellemi Tulajdon-védelmi Bíróság elnökévé. Ez annak a jele, hogy a kormány igyekszik elkötelezett bírókkal megerősíteni a szellemi tulajdon-védelmi bíróságokat, és folytonosan javítani kívánja az országban a szellemi tulajdon-jogok oltalmát, ami növeli a jogtulajdonosok bizalmát, és megkönnyíti a gazdasági növekedést.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO)

Az egységes doménnévrendező irányelv (Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy, UDRP) alapján a Szellemi Tulajdon Világszervezete előtt nemrég hozott döntés lehetővé tette, hogy egy luxus sportruházati divatcég megkapja a védjegyét magában foglaló 50 olyan doménnév átruházását, amelyeket arra használtak, hogy hamis termékeket eladás-

ra ajánló vagy versenytársak weboldalaira utaló, klikkelésekként fizető linkeket tartalmazó weboldalakra utaljanak.

A panaszos a *Moncler S.p.A.*, egy Milánóban székelő luxus sportruházati divatcég volt, amelyet 1952-ben alapítottak, és amelynek a világ száznál több államában 500-nál több, a „Moncler” kifejezést tartalmazó, lajstromozott védjegye volt. Emellett 1000-nél több olyan doménnevet is lajstromoztatott, amely a MONCLER védjegyet tartalmazta, ideértve a moncler.co doménnevet is. A panaszos világszerte 184 butikot üzemeltet, és az olasz tőzsdén is be van jegyezve. A panaszos működtet egy *www.moncler.com* címen elérhető fő weboldalt is.

Az ellenfél (a továbbiakban: alperesek) három kínai személy: *Yao Tom*, *Lee Fei* és *Geryi Wang* volt, akikről további adatok nem ismertek.

Vitatott volt 50 olyan doménnev, amely a „Moncler” kifejezést általános kifejezésekkel és/vagy számokkal együtt tartalmazta. A legtöbb doménnev a panaszos hivatalos weboldalát tükröző weboldalon volt megtalálható, a panaszos hivatalos weboldaláról vett szövegeket és képeket tartalmazott, és a panaszos eladásra kínált termékeinek hamisított változatait ajánlotta.

A Moncler S.p.A. 2015. december 9-én panaszt tett a WIPO-nál. Az alperesek erre nem válaszoltak.

Ahhoz, hogy egy panaszos az UDRP alapján eredményt érhessen el, a következő három elemet kell kielégítenie.

- (i) Az alperes által lajstromoztatott doménnévnek azonosnak vagy megtévesztően hasonlónak kell lennie egy olyan védjeggyel, illetve védjegyhez, amelyben a panaszosnak joga van; és
- (ii) az alperesnek nincs joga vagy törvényes érdeke a doménnev vonatkozásában; és
- (iii) a doménnevet az alperes rosszhiszeműen lajstromoztatta, és jelenleg is így használja.

A fenti három követelmény vizsgálata előtt az UDRP-tanács azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy lehet-e egyesíteni a három alperes elleni panaszt, és megállapította, hogy a doménnevek közös lajstromozási elemeket tartalmaztak, továbbá bizonyítást nyert, hogy a legtöbb doménnev azonos weboldalon volt elrendezve. A panaszos azzal is érvelt, hogy bonyodalmas és méltatlan lenne, ha három különálló eljárást kellene indítania. Ennek alapján a tanács megállapította, hogy a három ügyet egyesíteni lehet.

A fenti első követelménnyel kapcsolatban a tanácsnak először azt kellett megállapítania, hogy a panaszos érvényes védjegyjogokkal rendelkezik-e, tekintet nélkül arra, hogy a védjegyet hol és mikor lajstromozták. Továbbá azt is meg kellett állapítania, hogy a vitatott védjegy azonos vagy megtévesztően hasonló-e a panaszos védjegyéhez.

A tanács megállapította, hogy a panaszos csak egy táblázatkezelő program által készített táblázattal bizonyította védjegylajstromozását. Független kutatást folytatott, és meg tudta erősíteni, hogy a panaszosnak számos védjegylajstromozása van a MONCLER kifejezésre,

többek között az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál is. Ennek alapján elismerte, hogy a panaszosnak van MONCLER kifejezésre vonatkozó védjegyjoga.

A tanács azt is megállapította, hogy a doménnevek teljes mértékben tartalmazták a MONCLER védjegyet, ami elegendő volt az UDRP első követelményének kielégítéséhez.

A második követelmény kapcsán a tanács megállapította, hogy a panaszos *prima facie* (első pillantásra) bizonyította, hogy az alperesek a doménnevekkel kapcsolatban nem rendelkeztek jogokkal vagy törvényes érdekekkel. Ennek alapján megállapította, hogy a panaszos a második követelményt is kielégítette.

Végül a harmadik követelménnyel kapcsolatban a tanács megállapította, hogy az alperesek a doménneveket az UDRP 4(b) cikke szerint rosszhiszeműen lajstromoztatták és használták, mert szándékosan próbálták az internethasználók figyelmét a saját weboldalukra irányítani, egyúttal megteremtve annak a valószínűségét, hogy árujuk a panaszostól származik. Ezek alapján a tanács megállapította, hogy a doménnevek alperesek általi használata az UDRP 4(b)(iv) cikke szerint rosszhiszemű volt.

Végül a tanács megállapította, hogy a panaszos védjegyét tartalmazó 50 doménnév lajstromoztatásával az alperesek az UDRP 4(b)(ii) cikke szerint rosszhiszeműen jártak el, vagyis a panaszos kielégítette az UDRP szerinti harmadik követelményt is. Ezért elrendelte a doménnevek átruházását a panaszosra.

A fenti ügy azt is bizonyítja, hogy az UDRP olyan eljárási rendet dolgozott ki, amely lehetővé teszi, hogy egy védjegytulajdonos egyetlen panasz alapján megszerezhesen jelentős számú doménnevet még akkor is, ha azokat több alperes lajstromoztatta. Ehhez bizonyítania kell, hogy az alperesek közös megállapodás alapján cselekedtek, vagy a háttérben egy és ugyanazon személy áll. Így az UDRP-eljárás igénybevétele a védjegytulajdonost megkímélheti hosszú és költséges pereskedési eljárástól külföldi bíróságokon, és a védjegytulajdonosok számára gyakran hatékony eszköz lehet a hamis árukat értékesítő weboldalak elleni küzdelemben, ahol a doménnév magában foglalja védjegyüket.

Thaiföld

A thai kormány 2015. november 7-én a védjegytvörvény módosítására vonatkozó törvénytervezetet nyújtott át az Országos Törvényhozó Testületnek. Ebben a következő főbb módosításokat javasolják.

1. A hangvédjegyek legyenek lajstromozhatók.
2. A megszerzett megkülönböztetőképeség bizonyítását a védjegyek valamennyi fajtájánál engedélyezzék.
3. A hivatali elővizsgáló felhívása megválaszolásának vagy egy fellebbezés benyújtásának a határideje 90 napról 60 napra csökkenjen.
4. Azonos vagy hasonló bejelentések benyújtása esetén a hivatal a régebbi bejelentés vizsgálatát végezze el, és ennek megfelelően értesítse az újabb bejelentő(ke)t. Ha a

régebbi bejelentés nem jut el lajstromozásig, az elővizsgáló a következő újabb bejelentést kezdje vizsgálni, és a többi bejelentőt (ha van ilyen) értesítse erről.

5. Az egyetlen osztályú bejelentési rendszert váltsa fel a többosztályú bejelentési rendszer.
6. A felszólalás határidejét a védjegyközlönyben való publikálástól számított 60 napra csökkentsék.
7. Egy bejelentés legyen részben átruházható vagy örökölhető.
8. A védjegymegújítás határideje legyen a lejárati időpontjától számított 6 hónap, 20%-os különdíjjal. A hat hónapos türelmi idő letelte után a védjegyet töröljék.
9. Csatlakozzanak a Madridi Jegyzőkönyvhöz, és a védjegy törvényt ennek megfelelően módosítsák.

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Rudolf Krasser, Cristoph Ann: Patentrecht (Szabadalmi jog), 7. kiadás. Beck Verlag, München, 2016; ISBN 978-3-406-67276-7

A német iparjogvédelmi irodalomban fogalom a „Krasser”-féle, évtizedek óta vezető monográfia. Kasser nyugállományba vonulása következtében utódja – a Münchener Műszaki Egyetem Szellemi Tulajdon-jogi Tanszékének vezetője – *dr. Christoph Ann* – vállalkozott a mű 7. kiadásának a megírására. Így a társszerzőség időbeli egymásutániséget jelent, s Ann nagy tisztelettel emlékezik meg elődjéről.

A hat évvel korábban megjelent előző kiadás korszerűsítése mellett a jelenlegi műből elmaradt az NDK szabadalmi jogának ismertetése (a szerző szerint 25 évvel a német újraegyesítést követően már túlhaladott), valamint a soha életbe nem lépett közösségi szabadalom tárgyalása. Ezek helyett röviden ismerteti az egységes európai szabadalom intézményét, valamint az egységes szabadalmi bíraskodást. Bár ezek nem léptek még hatályba, de a szerző szerint erre jó esély van. A hatálybalépés függ az EU tagállamainak ratifikációjától, valamint attól is, hogy az Egyesült Királyság az Európai Unió tagja marad-e vagy sem.

A mű vázlata:

- Alapvetés (első rész): Szabadalmak és használati minták; Jogi és gazdasági rend; Történeti fejlődés; Jogforrások, szervezetek;
- A szabadalmi és használatiminta-oltalom jogi feltételei (második rész): A műszaki találmány; A találmány oltalomképességének korlátai; Újdonság és feltalálói tevékenység;
- A találmányból fakadó jogok (harmadik rész);
- A szabadalomra és a használati mintára való jog keletkezése és megszűnése (negyedik rész): A Német Szabadalmi és Védjegyhivatal által engedélyezett szabadalmak és használati minták; Az európai szabadalom;
- Szabadalmak és használati minták hatása és a jogérvényesítés (ötödik rész);
- A találmányokra és a használati mintákra vonatkozó jogok az üzleti forgalomban (hatodik rész).

Az alábbiakban néhány szemelvény a terjedelmes műből.

Az 1989 előtti jogi irodalomban nálunk is vitatott volt, hogy a szabadalomra vonatkozó jog *tulajdonjog-e* avagy sem. A két világháború közti szakirodalomban, nevezetesen *Szladits* magánjogi nagykommentárjában, valamint magánjogi tankönyvében az eszmei javak (*Immaterialgüter*) kifejezést használja, amely megfelelt az akkori német elméletnek és terminológiának. Az 1950–1989 közötti időszakban ezt nálunk a „szellemi alkotások joga” kifejezés váltotta fel, ami célzatos szembefordulást jelentett a „szellemi tulajdon” francia és angol elméletével és terminológiájával. Érdekes megfigyelni, hogy a közel százötven esz-

tendően keresztül vitatott tulajdoni koncepciót most a német jogi irodalom is kénytelen volt átvenni, s – amint a szerző mondja – német hivatalos szövegekben is egyre gyakrabban találkozni ezzel a terminológiával (2 § 1–5. széljegy). Ugyanakkor szemmel látható, hogy a szerző nem örül ennek a változásnak, s bár tudomásul veszi, célszerűnek látja a korábbi dogmatika és terminológia mellett szóló szempontokról mégis beszámolni.

Ha már itt tartunk, érdemes arról az áttekintésről is beszámolni, ami az utóbbi másfélszáz esztendő *szabadalomjogi elméleteit* vázolja fel (3 § 7–12. széljegy). Nevezetesen:

1. Tulajdoni elmélet. Ez természetjogi alapokon nyugszik, miszerint minden szellemi alkotás az azt létrehozó személy tulajdona, a találmányok vonatkozásában ezt testesíti meg a szabadalom. Megjegyzem, hogy ez a koncepció a francia forradalmi törvényhozásra vezethető vissza.

2. Jutalmazási elmélet. Ez az igazságosság gondolatán alapul: aki a közösség számára valami hasznosat hozott létre, azt, mint a „nemzet tanítóját”, jutalom illeti meg, találmány esetében ez a szabadalom, nevezetesen az általa biztosított kizárólagos jog.

3. Ösztönzési elmélet. Ennek alapja, hogy társadalmi cél a műszaki fejlődés ösztönzése. E cél érdekében helyezi kilátásba a társadalom a szabadalmat.

4. A nyilvánosságra hozatal elmélete. Eszerint a feltaláló csak akkor érdemel szabadalmat, ha találmányát a társadalom számára nyilvánosságra hozta, s így felhasználhatóvá teszi. Ezt az elméletet gyakran nevezik szerződési elméletnek is (a *Rousseau*-féle társadalmi szerződés analógiájára).

A különböző elméletek nem zárják ki egymást, kumuláltan vagy egymást részben átfedve is elképzelhetők – mondja a szerző.

Hasonlóképpen időszerű kérdést vizsgál a mű, amikor a szabadalmi oltalom és a *gazdasági verseny* egymáshoz való viszonyát vizsgálja (3 § 47–62. széljegy). Az elemzés kiindulópontja az, hogy a kizárólagosságot biztosító szabadalom monopóliumot is jelenthet. Nézete szerint azonban a szabadalom alapján képződő monopólium a gyakorlatban ritka, nevezetesen csak akkor fordul elő, ha a műszaki megoldás teljesen új elveken nyugszik. Az azt védő, az ún. úttörő szabadalommal (*Pionerpatent*) védett találmány azonban éppen újszerűsége miatt gyakran csak hosszú idő alatt valósítható meg például az ehhez szükséges beruházások miatt, amikor a szabadalom oltalmi ideje a legtöbbször már a végéhez közeledik.

Persze a szabadalmi oltalom akadályozza a versenytársakat, hogy az oltalom alatt álló megoldással azonos, korszerű termékeket hozzanak forgalomba. Versenyhátrányuk ezért arra ösztönzi őket, hogy másfajta vagy továbbfejlesztett megoldásokat hozzanak létre, miáltal a szabadalom lényeges szerepet kaphat a gazdasági verseny fejlesztésében.

De még e pozitív hatások mellett is előfordulnak *visszaélések* – mondja a szerző. Ilyen a szabadalmak halmozása, a szabadalmi társulatok (*patent-pools*) létrehozása vagy a kartelljogilag kifogásolható magatartások, valamint az erőhatalommal való visszaélés, ha ez

utóbbit szabadalomjogi eszközökkel is alátámasztják. Beszámolója szerint a szakirodalomban csak jelentéktelen számú ilyen magatartásról és ezzel kapcsolatos jogvitáról lehet olvasni. Ugyanakkor hatásos eszköz lehet a szabadalmi joggal való visszaélés, nevezetesen a gyakorlatbavétel elmulasztásával szemben a szabadalmi kényszerengedély intézménye.

Ehhez a magam részéről még annyit jegyzek meg, hogy az Európai Unió elődje, az Európai Közösség létrehozása utáni első években a brüsszeli Bizottságban is számottevő szabadalomellenes hang hallatszott, azzal, hogy a szabadalom akadályozza a verseny szabadságát, ami pedig a Közös Piac egyik alapvető célkitűzése. Az első évek bizonytalanságait követően azonban a szakmának sikerült a brüsszeli apparátust meggyőzni, hogy ez a nézet téves, az iparjogvédelem, s azon belül a szabadalmak a versenyjoggal összhangba hozhatók, s ez esetben – különösen a védjegyek – igen hasznos eszközei lehetnek az üzleti versenynek.

A szerző megemlékezik a TRIPS-megállapodás szabadalomjogi rendelkezéseiről (7 § 44–54. széljegy) azzal, hogy ezek lényegében megfelelnek a német és számos európai ország hasonló előírásainak. Beszámol arról is, hogy a fejlődő országok az elmúlt évtizedekben, figyelemmel a súlyos és széles körben elterjedt betegségek kezelésére (AIDS, TBC, malária), kezdeményezték, hogy az ezen betegségekre kezelésére használatos gyógyszerek szabadalmakra a kényszerengedélyek adását megkönnyítsék. Ez eredményezte a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) Általános Tanácsának dohai nyilatkozatát 2003-ban, amely ennek a lehetőségét a fejlődő országok gyógyszergyártói számára könnyíti meg. Ehhez persze megfelelő infrastruktúra is szükséges. Nem véletlenül emlékezik meg erről a témáról, hiszen ez több német gyógyszergyártót (például *Biehringer-Ingelheim*) is érzékenyen érintett és érint.

A magyar olvasó számára alighanem meglepő, hogy milyen röviden intézi el a Szabadalmi Együttműködési Megállapodást (PCT – 7 § 13–19. széljegy). Ebből alighanem arra következtethetünk, hogy a német szabadalmi gyakorlatban a PCT-nek koránt sincs akkora jelentősége, mint a magyarban.

Az *európai szabadalmi jog szervezete* témakörben beszámol az Európai Szabadalomjogi Egyezményről (1973), amelynek ma hatályos szövegét a 2000. évi diplomáciai konferencia állapította meg, valamint az Európai Szabadalmi Hivatal szervezetéről (9 § 19–26. széljegy). Ezt követi persze a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal szervezetének és működésének a bemutatása.

Figyelemre méltó a számítógépi programok szabadalmazhatósága feltételeinek (12 § 25–52. széljegy) a bemutatása, amit követ az ilyen tárgyú bírósági gyakorlat (12 § 57–123. széljegy) ismertetése. Nézetem szerint különösen érdekes amikor a számítógépi programokkal kapcsolatos problematikát (12 § 132–174.) hat csoportba foglalva elemzi. Mégpedig: *a)* műszaki jelleg *b)* az ortalomból kizáró rendelkezések okai *c)* általánosított problémamegoldások szabadalmazhatósága *d)* kivitelezhetőség és nyilvánosságra hozatal *e)* újdonság és feltalálói tevékenység *f)* igénypontba foglalás lehetősége. Minthogy az újdonságra és az igénypontoszerkesztésre vonatkozó szempontokat korábban már tárgyalta, ehelyütt persze csak a számítógépi programokkal kapcsolatos sajátos szempontok szerepelnek.

Annak megjegyzésével, hogy az *alkalmazotti találmányokról* szóló rendelkezések a német jogban a munkajog szférájába tartoznak, – szerintem helyesen – ezeket is részletesen tárgyalja.

Tárgyilagosságát dicséri, hogy nem hallgatja el, hogy a feltalálói tevékenységet ösztönző első német jogszabály még a nemzeti szocialista rendszerben, a háborús erőfeszítések idején, 1942-ben jelent meg, s az ebben kifejezésre jutó elvek ma is érvényesnek tekinthetők.

Ugyanígy beszámol a kommunista Német Demokratikus Köztársaságnak a feltalálói tevékenységet ösztönző „gazdasági szabadságról” (*Wirtschaftspatent*) szóló törvényéről, valamint a Szovjetunió által bevezetett szerzői tanúsítványos rendszerről (3 § 16. széljegy), s ezek után tér rá a „nyugatnémet” hasonló jogszabályra, az alkalmazotti találmányokról szóló 1957. évi törvényre, amely persze ugyancsak biztosítja a feltalálónak a díjazásra való jogát.

Ha pedig e vonatkozásban vita merül fel, akkor azt a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal mellett működő egyeztetőbizottság elé kell terjeszteni (12 § 156–158. széljegy). Ha az egyeztetőbizottság által hozott javaslattal a felek valamelyike nem ért egyet, akkor és csak akkor lehet a bírósághoz fordulni. Ez utóbbi esetben a szabadalombitorlási ügyekben illetékes bíróság – ami a mi Törvényszékünknek felel meg – ítélezik.

Hazai tapasztalatok alapján úgy képezem, hogy már az egyeztetőbizottság, de még inkább a bíróság előtti eljárásra leginkább a munkaviszony megszűnését követően kerül sor – hiszen az ilyen jogvita rendszerint megrontja a munkáltatóval való kapcsolatot. Ezért is hasznosak a törvénynek az elévülésre vonatkozó szabályai.

A külföldi olvasó számára érdekes lehet még a *licenciaszerződés* részletes tárgyalása (40–42 §), különösen a felek jogainak és kötelezettségeinek a kifejtése, valamint a kellék- és jogszavatossággal kapcsolatos gondolatok. Ezeket a magyar licenciadó vagy engedélyes is bátran hasznosíthatja, azokban csak a német jogszabályra való utalást kell behelyettesíteni – ha a másik szerződő fél nem német.

Ebben az ismertetésben nem szóltam a *használati mintákról*, pedig azok oltalmát, jogvédelmét a mű ugyancsak részletesen tárgyalja. Tartózkodásomnak fő oka, hogy a jelenleg folyó, az újrakodifikációt megelőző időszakban a használati mintákra vonatkozó jog koncepciója tekintetében éles viták folynak nálunk, s ezekkel kapcsolatos kérdésekben kellő szakértelem hiányában még érintőlegesen sem kívántam állást foglalni.

Befejezésül annak a reményemnek adok kifejezést, hogy a német nyelven olvasó szakemberek – akik az angolul olvasókkal szemben alighanem kisebbségben vannak – figyelmét sikerült e kitűnő mű iránt felkeltenem. Hiszen ez a mű is egy apró hozzájárulást jelenthet az európai szabadalmi jog egységesüléséhez.

Dr. Vida Sándor

Szentgyörgyi Zsuzsa: A Sziget. Ötvenéves az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézete. Typotex, 2014; ISBN: 978-963-2798-15-8

„Gém-lábu sasok, csodalények / Amilyen nem volt soha tán... / Szól róluk a hír, meg az ének! / Gém-lábu sasok, csodalegények... / Lyuka van mindjök süvegének, / De golyó szakította csatán!” (Edmond Rostand: *Cyrano de Bergerac*)

2014-ben ünnepelte – s ünnepeltük mind, akiknek fontos a hazai szellemi élet – a SZTAKI, vagyis a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézete alapítása 50. évfordulóját. Ipar- és tudománytörténetünkben a SZTAKI az egyik legfényesebb csillag, s az volt akkor is, midőn – vízőzönökkal korábban – számos nagynevű kutató-fejlesztő intézet működött e honban. Tevékenységét fénylő nevek hosszú sora fémjelzi – sokukat e kötetben is vizionálhatjuk –, s ha vannak, akikre már kevésbé emlékeznek, ez az utókor szomorú vesztesége. Jó, hogy ez a könyv segít tudni róluk – megérdemlik, mi pedig gazdagabbak és büszkébbek lehetünk e tudással.

Sajátos idők fejlesztési élcapata volt a SZTAKI az itteni elődeivel. Nem sokkal korábban az itt is mindent meghatározó nagyhatalom még burzsoá áltudománynak nyilvánította a kibernetikát, majd ugyan művelésbe vette maga is, ám legtitkosabb katonai fejlesztései részeként. Az itt is érvényesített birodalmi politika pedig igencsak megnehezítette, hogy a honi kutatók és fejlesztők nyugati kapcsolatok segítségével ismerhessék meg az új innovációs eredményeket, s azokat használhassák fel a saját munkájukban. Apró jellemző vonásként: egyik nagy gyárunkban úgy indult egy – ma infokommunikációs nevezhető – fejlesztés, hogy kézen-közön szereztek külföldön egy gépkönyvet, remélve, hogy belőle lemásoljuk a rendszert, majd kiderült, hogy az annak csak egy részét tartalmazza, így nekiálltunk kitárolni a többi.

A kötet címe a benne kibontakozó visszaemlékezés egyik vezérmotívumára utal, amelyet így foglal össze a Typotex ajánlója: „A SZTAKI nem egyszerűen egy kutatóintézet volt, hanem egy meglehetősen zordon anyagi és szellemi javakkal gazdálkodó, többnyire kemény parancsokkal irányított társadalmi közeg sekély vizekkel körülvett szigetcskéje, ahol nem csupán kedvező körülményeket teremtettek meg a Sziget vezetői a nyugalmas tudományos kutatói munkához, hanem a szellem szabadságát is” – jellemzi Szentgyörgyi Zsuzsa, a kötet szerkesztője és részben írója a hazai informatikai kutatás központját.”

A továbbiakban ezúttal kissé rendhagyóak leszünk: a SZTAKI történetének eme ismertetéséhez nem fűzünk több megjegyzést, inkább magukba a visszaemlékezésekbe adunk egy kis betekintést.

Vámos Tibor akadémikus, a SZTAKI talán legismertebb atyja és vezetője kitűnő címet választott a történetet felidéző fejezetéhez: „Emberarcú automatizálási és számítástudományi intézet”. Ő mondja: „Az Automatizálási Kutatóintézet 1964-es koncepciója határozta meg a fél évszázad működési és munkamódszerbeli, szellemi útját. Arra gondolatra épült, hogy az automatizálás a műszaki haladás alapirányzata, amely a maga elméleti és gyakorlati

eszközrendszerével egyre átfogóbb rendszereket hoz létre. Ennek a folyamatnak a keretében csökken a hazai alapkutatásban és gyártásban az egyes, tömeggyártásra kerülő és piaci viszonyok között kapható elemek jelentősége, és növekszik az integráló számítástechnika kiterjedt alkalmazása az informatika fogalmi kereteiben. Ez a megfontolás az akadémiai kibernetikai labor alapítóinak világában is domináló volt, de néhány ág és annak szereplői hamarosan önálló utakon kezdtek járni. Elsősorban a közgazdaságtudományt és az ahhoz kapcsolódó optimalizálási diszciplínákat említhetem, továbbá a nyelvtudománynak a számítástudományhoz kapcsolódó kutatásait. A Kibernetikai Labor tevékenysége viszonylag gyorsan szűkült a számítógép-építésre, majd a beszerzés előkészítésére, továbbá az akkor legerősebb valószínűségszámítási, statisztikai feladatokra.

A vázolt szemléleti és gyakorlati alakulások tették indokolttá a két intézmény egyesítését egy 1971-től '74-ig tartó folyamatban. Az Akadémia központi számítógépe, amely az adott politikai viszonyok között a lehető legkorszerűbb és legnagyobb teljesítőképességű import-berendezés volt, részben az általános tudományos szolgáltatást látta el, de ugyanakkor a kiinduló koncepció alapja is volt. Itt teremtdőött meg – főleg a különlegesen felkészült mérnöki háttérnek köszönhetően – a magyar számítógépes hálózat, számos olyan fejlesztéssel, amelyek alkalmasak voltak az akkori amerikai korlátozások meghaladására. ...

A másik, szintén az alapkoncepcióból adódó irány a számítógéppel végzett ipari tervezés, gyártás és gyártástervezés rendszerintegrációja volt. Párhuzamosan haladt a feladat szoftver- és hardverfejlesztése, több olyan eszköz úttörő megvalósítása, amelyek az adott korban a legfejlettebb nemzetközi színvonalat képviselték. Ilyen volt a számítógépes tervezés alapeszköze, a GD71 számítógépes grafikus tervezőrendszer, és ide tartoztak a nyomtatott áramköröket tervező és ellenőrző berendezések, valamint azok a többdimenziós tervezési és gyártásvezérlő rendszerek, amelyek egy ma is sikeres iparágat alapoztak meg.

A kutatásokat is olyan irányok ösztönözték, amelyek az integratív és széles értelemben vett műszaki tendenciákat jellemezték. Így erősödtek meg a komplex tervezést megalapozó mérnöki és piaci feladatokat összekapcsoló gyártástervezés, az automatizált gyártó és humán rendszerek összekapcsolását segítő mesterséges intelligencia jellegű kutatások, ezeken belül elsősorban a nagy adattömegek új elvű feldolgozásai és az alakfelismerés, tehát a vizuális és egyéb érzékelőket értelmező módszerek és eszközök. A nagy és elosztott rendszerek problematikájának keretében folytatódtak a számítógépes hálózati kutatások és azok az eszközöket is fejlesztő erőfeszítések, amelyek a különlegesen nagysebességű és nagybonyolultságú, sokprocesszoros rendszerek algoritmikus és alkalmazási feladataira irányulnak. ... Így teljesedett ki a folytonos folyamatoknak az analízishez kötődő és a nem-folytonos folyamatoknak a diszkrét matematikához kapcsolódó Intézeti iskolája. A matematikai diszciplináris kutatás helye és viszonya a fő tematikai irányokkal majdnem mindig vitatott volt. Nem mindig sikerült e kétoldalú közelítést tartalmassá tenni, de kitűnő matematikusok jelenléte, munkásságuk eredményessége önmagában is képes volt értékrendeket formálni.”

Vámos fejezetét Szentgyörgyi vele folytatott interjúja követi, sokatmondó címe: „A világ ment cikkcakkban”. A kezdetek keretfeltételeit vázolván elmondja, hogy 1962 után „kezdődött Magyarország nyitása a világ felé. A zárt rendszer először ablakokat, majd ajtókat kezdett nyitni. Ez adta meg a politikai hátterét annak, amiről beszélni szeretnénk.” (Azaz a SZTAKI és elődei létrejöttéről.) Szól a világpolitikai változásokról, ahogy azok a Szovjetunióon keresztül hatottak Magyarországra, és a fejlődés itteni lehetőségeire, s természetesen arról, hogy „a világtörténelmi változások másik pontja az a technológiai forradalom volt, amelyik az elektronikával, az információs technológiával, a számítógépekkel indult el.” A SZTAKI előtörténetében „itt egyszerre zajlott magyarországi és nemzetközi mozgás. Bizonyos mértékig ezek a mozgások tektonikussá váltak, tehát hagyományos területeket választottak szét, hagyományos gondolkodásokat szakítottak szét. Ennek a szükségét ismertük föl és ezek a szükségletek párosultak az akkori, fiatalkori ambícióinkkal. A többes szám alatt tulajdonképpen három embert értek: Uzsoky Miklóst, Hatvany Józsefet és saját magamat. Ehhez természetesen hátteret, szövetségeseket kellett keresnünk. Az intézetek alapítását és a kutatás előtérbe kerülését természetesen az a jelszó is erősítette, hogy a tudomány termelőerővé válik. Ez annak a fölismerése volt, hogy a szellemi munkának már más a szerepe ebben a korszakban. Általános divat volt ez akkor, és egy sor intézet alakult meg vagy fejlődött nagyot ebben a periódusban.”

Megvalósítási problémák, fékek, kudarcok – a Vámos-interjúból: „... az intézmény [a SZTAKI] ragyogó, előremutató ötleteket bocsátott ki magából – nemcsak Hatvany (Hatvany József, a SZTAKI korai időszakának egyik legendás alakja, aki, Vámos szavaival ’világlátásban, perspektívák megérzésében, meggyőző erőben, tehát tulajdonképpen menedzsmentben rendkívüli, nem magyarországi méretekben, hanem bárhol a világon elsőrendű’ volt – Osman P.), néhány más munkatárs által is –, de a gyakorlati megvalósítás nem érdekelte őket, időnként le is nézték. Lehet azon vitatkozni, hogy az ipar nem volt képes befogadni ezeket az eredményeket, de az is lehet, hogy nem voltak olyan állapotban, amiből ipari termék készülhetett volna. ... Ami a megvalósítást illeti, tulajdonképpen az egész rendszer koncepció problémája ebben fókuszálódott. Nem véletlenül, hiszen többek között a legmodernebb technológiák rendszerbeli megvalósíthatóságának a kudarca volt a rendszer összeomlásának az oka. Emiatt volt, hogy a kísérlet, amit mi megpróbáltunk, a nagyon előremutató sziget kialakítása mindig kudarcot vallott. Néha-néha akadt egy-egy partner, akik azt remélték, meg tudják teremteni a hidat az eredmények és az ipari megvalósítás között, amiről az előbb beszéltél, de valójában nekik sem sikerült. Volt az esztergomi, vagy a csepeli szerszámgépgyárban, az OMFB-ben olyan vezető (vagy vezetők), akik teljes lelkesedéssel támogattak minket. Egy-egy pillanatra az elektronikus iparban is volt ilyen, de az egész közege ez ellen hatott, mert *végeredményben az új technológiáknak nem volt meg az igazi igénye sem ebben a rendszerben. Maga a bürokratikus szisztéma, ami a KGST-t és az azt domináló országokat uralta (elsősorban a Szovjetunióra és az NDKra gondolok), nem passzolt össze az-*

zal a szárnyaló elképzeléssel, ami a világban az új technológiákat kíséri és ami feltétele ennek.”
(Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Szentgyörgyi, az interjúban: „Beszéljünk most azokról a ’külső’ személyekről, akik elősegítették, megteremtették a lehetőséget, hogy a SZTAKI egyáltalán létrejöhessen, szigetként élhessen és virágozhasson. Én itt elsősorban három emberre gondolok, de javíts ki, ha tévedek. Az első sajnos nagyon korán meghalt: Kiss Árpád. A másik kettő Sebestyén János és Zentai Béla.”

Vámos: „Én négyet mondanék. Kezdhetjük Kiss Árpáddal, aki emberi kvalitásaiban, tisztességében és távlati gondolkodásában kimagasló egyéniség volt. Aki közről ismerte, ma is így emlékszik rá. ... Amikor a Tervhivatal elnökeként igazán széles perspektívában kezdte fölteni reformelképzeléseit, gyorsan arrébb rakták. Parkolópályaként adták neki az OMFB elnökségét 1962-ben, amiből ő egy olyan kiváló szervezetet tudott csinálni Sebestyén Jánossal együtt, amelyik ma is példaképe lehet egy műszaki fejlesztési szervezetnek. Kiss soha nem akart állami bürokráciát csinálni. Az OMFB a legjobb szakembereket egyesítő, gondolkodó emberek gyülekezete, tanulmányíró társaság, ugyanakkor mecenatúra-szervezet lett. Ebbe a mecenatúra-elképzelésbe illett bele a SZTAKI alapítása is. ...

A másik rendkívüli egyéniség a szellemileg mai napig erős Sebestyén János volt. Sebestyén szintén kitűnő képességű mérnök, aki 1945 után az újjáépítési és jóvátételi kormánybizottságban működött. Annak idején tulajdonképpen ez a testület indította el az ipart. Nemcsak az volt a feladata, hogy teljesítse a jóvátételi szolgáltatásokat, hanem hogy ennek keretében és ezt fölhasználva beindítsa a teljesen lerombolt ipart, méghozzá új nyomvonalon. Sebestyén következő munkája a Nehézipari Központ létrehozása volt, majd pedig Sztálinvárosnak (ma Dunaújváros) volt az építési kormánybiztosa.” Szentgyörgyi itt közbeveti: „Ahol egyébként a fiatal Vámos Tibor volt a munkatársa, mint az erőmű építésének beruházója.

„[Sebestyén] 1956-ban Németországban, Frankfurtban lett kereskedelmi attasé. Előtte még rendbe hozta a magyar energiarendszert. 1953-ban olyan viszonyok voltak Magyarországon, hogy Budapesten a villamosok álltak energiahiány miatt. Akkor ő, Zentai Béla közreműködésével kb. fél év alatt normalizálta az állapotokat. Frankfurtban megint egy új világot ismert meg (folyékonyan tudott németül). Akkor már kezdett feljönni a német technológia, és ő kitűnő kapcsolatokat épített ki. Így, szellemileg felszerelve jött haza, és Kiss Árpáddal ők alapították meg az OMFB-t. A két ember kitűnően összeillett. Az egyiknek a kontemplatívabb, a másiknak a menedzsment-jellegű tevékenység volt az erőssége, de szellemiségben azonosak voltak. Nos, ők elfogadták és támogatták azt a javaslatunkat, hogy érdemes egy ilyen intézetet létrehozni.”

Újabb hérosz: Csurgay Árpád. Szentgyörgyi visszaemlékezéséből: „Működött egy igen kiváló, akkor még főleg fiatalemberekből álló csoport a Távközlési Kutató Intézetben (TKI) (a K+F szintű nagynevű, a szakmában megbecsült fellegrára – Osman P.), amely bár ipari kutatóhely volt, magas színvonalú munkát folytatott. Történt, hogy nyugdíjba ment az

igazgató, Váradi Imre, aki 'pártközeli' ember volt ugyan, de kiváló menedzser és a tehetségek valódi támogatója. Ő mindenképpen azt akarta, hogy utódja a kiemelkedő kvalitásokkal rendelkező, amellett emberi tulajdonságaiért is népszerű, vonzó Csurgay Árpád legyen. Nem így történt, a kerületi pártbizottság nem volt hajlandó elfogadni (abban az időben ez a kinevezés alapfeltételének számított), helyette egy igen átlagos képességű, de párthű ember kapta meg a posztot. Csurgaynak és csapatának a helyzete tarthatatlanná vált. Márpedig, ha szétszélednek, az eddigi eredmények, a közösség színenergetikus hatása elporlad (nagyon előremutató munkát folytattak). Kézenfekvő volt, hogy a csapatot egyben kell tartani. De hogyan? Pál Lénárd, akkori akadémiai főtitkár és Vámos Tibor érdeme, hogy a Csurgay-csapat átkerülhetett a SZTAKI-ba. Az Akadémiától és az OMFB-től is jutott nekik némi anyagi támogatás, ám a legfontosabb az volt, hogy egy évre lehetőséget kaptak: csak új irányzatok feltárásával, maguk képzésével, közös munkával készüljenek új feladatokra, ne kelljen részt venniük az Intézet számára szükséges 'pénzkereső' tevékenységekben. Az eredmények azóta bőségesen igazolták ennek a lehetőségnek az életképességét."

És újabb, ugyanott: „A csapat akkori, Csurgay után második embere, az ifjú Roska Tamás később akadémikus, jeles díjak birtokosa, professzor, ígéretes utánpótlás kinevelője, a SZTAKI egyik kiemelkedő, emblematisztikus személyisége lett.” Roska ezt követően Szentgyörgyi vele készített interjújában beszél a kiemelkedő szakmai csúcsokra jutó életútjáról, munkájáról a SZTAKI-ban és a világ élvonalában. A SZTAKI-ba a TKI-ból került, ahol elméleti kutatást végzett, ám Váradi meggyengülésével a helyzete megromlott. Ekkor „A KFKI-ban, ahol Csurgay rövid ideig dolgozott, nem óhajtották ezt a kis társaságot befogadni. Vámos Tibor, a SZTAKI igazgatója viszont úgy döntött, hogy ő igenis vállalja a rizikót, hogy ezt a hat embert egy kis elméleti csoportba felveszi, és az intézet Várban lévő épületrészében helyezi el. Érdemes erről szólni, mert fontos lenne, hogy itthon is bevezetődjék egy különleges lehetőség, a sabbatical fogalma. Voltaképpen mi akkor kaptunk egy-két év sabbaticalt. Ez azt jelentette, módunk nyílt arra, hogy megpróbáljuk az alapoktól megérteni az elektronika fejlődésének új szakaszát, tehát, hogy mi lesz a következő évtizedben az új elektronikai diszciplína, ennek mik az alapjai, a lehetőségei és hozzá a technológia. Sokat tanultunk, szemináriumoztunk. Másrészt pedig azoknak a tapasztalatoknak a birtokában kezdtünk újra az elméleti alapokkal foglalkozni, amit korábban csináltunk. A TKI-ban ugyanis kifejlesztettük és elvittük ipari bevezetésig az elektronikai áramkörök számítógéppel segített tervező rendszereit (a legkorábbiakat már a hetvenes években öt vállalatnál telepítették). Mondhatnám, majdnem a filozófiai és matematikai alapoktól (Gödel-tétel és hasonlók) kezdve jutottunk el az elektronikáig. Igazából akkor kezdtem alaposabban foglalkozni a digitális rendszerekkel, nem a számítógéppel – a számítógéppel kezdettől fogva foglalkoztam –, hanem magával a logikai rendszerek alapjaival, majd a bonyolultabb digitális csipek fizikai korlátaival. Mindezt azért nagyon fontos elmondani, mert úgy érzem, ezek a váltások – az, hogy ember egyszer csak új helyzetbe kerül – nagyon lényegesek egy kutató fejlődése szempontjából.”

Roska multidiszciplináris kutatócsapata a SZTAKI-ban – ugyanonnan: Szentgyörgyi: „Úgy érzem, rendkívül lényeges dologról szólt az előbb, amikor azt mondta, hogy miközben egy-egy szakmában el kell mélyülnie az embernek, kollektívában is tudnia kell együttműködni, akár egészen más irányultságú szakemberekkel együtt. Maga híresen jól tud kollektívában dolgozni és kollektívát szervezni: Magyarországon kialakított egy közel húszfős csapatot a SZTAKI-ban, és nemzetközi téren is nagyon sok emberrel van kapcsolata. Ez adottság, vagy fel lehet rá készülni?” Roska: „Azt hiszem, hogy a körülmények szerencsés alakulása is benne van ebben, de készülni is lehet rá. Azokban az években, amikor én kezdtem dolgozni, nagyon nagy szerencsém volt, hogy olyan emberekkel kerülhettem kapcsolatba, mint Simonyi Károly vagy Csurgay Árpád, másrészt pedig olyan kutatókkal tudtam együtt dolgozni, mint Leon Chua, Hámori József vagy Frank Werblin. Úgy vélem, hogy a multidiszciplináris együttműködés kulcskérdése a másik szakma fogalmainak türelmes megértése. Barátkozni kell a fogalmakkal, meg kell érteni a másik kutató gondolkodásmódját. Mint A kis hercegben, hogy csak ülnek és barátkoznak. Ami a kutatócsoportot illeti, itt nagyon nagy segítséget jelentett nekem, hogy amikor elkezdtem ezekkel az új dolgokkal foglalkozni, akkor kiváló, tapasztalt munkatársaim mellett volt négy-öt nagyon tehetséges és egyben nagyon szorgalmas doktoranduszom, lelkes fiatalember, akiket motiválni tudtam ebben az irányban. Amikor pedig nekem megadatott a lehetőség, hogy évente mehettem Berkeley-be, el tudtam érni, hogy a csoportból is mindig mentek külföldre. Hatan-nyolcan Berkeley-be, néhányan Leuvenbe, mások Japánba, Lausanne-ba, Sevillebe, tehát a szakterületünk legjobb helyeire el tudtam őket küldeni. Egy új szakterületen persze könnyebb sikeresnek lenni, mint egy harminc éve művelten. Kialakult végül is egy kritikus tömeg a csoportban, ahová érdemes eljönni külföldről. Nagyon sok fiatal kutató jön hozzánk egy hétre, egy hónapra, csak azért, hogy benne éljen abban a világban, ahol tizenöt-húsz ember egy viszonylag szűk – bár egyre bővülő – területen koncentráltan dolgozik. Ha a publikációkat és az idézettséget nézzük, akkor ezen a területen a mienk valóban messze a legerősebb és a legmeghatározóbb csoport a világon.”

Az adóízetők tájékoztatása nagyon fontos – Roska ugyanott: „Korábban nem nagyon kerültem kapcsolatba az ismeretterjesztéssel, mert egyrészt senki nem kért rá, másrészt nekem nem volt rá szükségem. Amikor azonban 1993 nyarán Berkeley-ben a már említett szemináriumunkat tartottuk, egy ismerősünk szólt, hogy erről kellene valamit írni a San Francisco Chronicle-ba. Ez persze nem egy Le Monde, ezért mindnyájan húzódoztunk is tőle, de mese nem volt, az adóízetők tájékoztatása nagyon fontos dolog.”

Az előtörténetről – Dömölki Bálint – Szelecsán János: Történetek az ősidőkből – KKCS és SZK. Ez a kötet negyedik fejezete. Innen:

„Azon intézmények egyike, amelyből a SZTAKI létrejött, a MTA Kibernetikai Kutatócsoportja (KKCS) volt, mely 1960-tól a MTA Számítástechnikai Központja (SZK) nevet viselte. Ha akkoriban is divat a küldetésnyilatkozat, akkor annak első pontja bizonyára így szólt

volna: 'Az intézmény feladata a számítástechnika hazai meghonosítása, elterjesztése, az első szakembergárda kinevelése, az új technológia társadalmi elfogadtatásának előmozdítása.'

Sajátos idők: „A KKCS 1956 szeptemberében alakult, előtörténete azonban 1953 telére nyúlik vissza, amikor a *Kozma utcai börtön néhány lakója* levelet fogalmazott meg a Magyar Tudományos Akadémia számára, javasolva egy elektronikus számológép megépítését, amelynek megtervezését is elvállalták volna. A levelet a börtön illetékesei elküldték a MTA-nak, ahonnan udvarias elutasító választ kaptak. Nehezen tekinthető azonban véletlennek az, hogy alig egy hónap múlva, 1954 januárjában a MTA Elnöksége értekezletet hívott össze 'a nagykapacitású számológépek hazai építésének kérdése tárgyában', amelyen döntés született 'a Méréstechnikai és Műszerügyi Intézetben kialakítandó csoport és a csoport munkáját irányító szűkebb bizottság' létrehozásáról. Ennek vezetője lett 1955-ben történt *szabadulása után a börtönlevél egyik szerzője*, Tarján Rezső. A csoport előkészítő munkája is hozzájárult ahhoz, hogy az MTA Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának vezetősége 1956 januárjában már olyan határozatot hozott, amelyben 'javasolja nagyteljesítményű digitális számológépek beszerzését a Szovjetunióból'. Ennek következtében született meg egy előterjesztés a MTA Kibernetikai Kutatócsoportjának létrehozására, amelynek útját az Akadémián az Elnöki Titkárság vezető munkatársaként a *börtönlevél egy másik szerzője*, Hatvany József egyengette (aki később egy ideig tudományos munkatársként a KKCS-ben dolgozott). [Kiemelések a recenzió szerzőjétől. S nem ők voltak az egyetlenek ebben a „börtönműfajban”. Egyebek közt Kozma László professzorról (BME), Kossuth-díjas villamosmérnökről, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjáról tudható és olvasható a Wikipédia róla szóló szócikkében is, hogy a hírhedt „Standard-ügy kapcsán, koholt vádak alapján letartóztatták. 1950-ben tizenöt éves börtönbüntetésre ítélték, s 1952-től a budapesti gyűjtőfogházban rabokból létrehozott mérnöki iroda tagja volt.”]

A Párt óvó gondoskodása: „Közbeszólt azonban a politika: bár a KKCS a fent említett, Tarján által vezetett csoport bázisán jött létre, a Párt és a Kormány csak azzal a feltétellel járult hozzá a megalakulásához, ha igazgatónak Gerő Ernő egyik közvetlen munkatársát, a Minisztertanács Titkárságán betöltött vezető pozíciójából távozni kényszerülő Varga Sándort nevezik ki, és Tarján szakmai vezetőként igazgatóhelyettes lesz.” S a rosszból néha jó is származhat: elmondják, hogy „A KKCS első tevékenységeinek egyikeként még 1956 őszén a Metrimpex útján megrendelt a Szovjetunióból egy Ural-1 számítógépet”, amelynek leszállítását a szovjetek végül megtagadták, és „Ebben a helyzetben bizonyultak hasznosnak Varga kapcsolatai, melyeket emigránsként szerzett a háború alatt, a szovjet hadiiparban végzett munkája során. Ezek segítségével elérte, hogy 'tudományos együttműködés keretében' – tehát a szokványos kereskedelmi csatornákat megkerülve – átadják nekünk egy akadémiai intézetben kifejlesztett, de ipari gyártásba még nem került számítógép teljes műszaki dokumentációját és meghatározó alkatrészeinek egy készletét.”

Megépítik az első magyar elektronikus digitális számítógépet: „Ennek az M-3 gépnek a dokumentációja és alkatrészei érkeztek meg 1957 végén a KKCS-be, ahol az addigra összeállt

– zömmel frissen végzett mérnökökből és matematikusokból álló – társaság a következő kihívásokkal találkozott:

– A gép fizikai alkotórészeinek – három méretes szekrény és egy nagyteljesítményű hűtőberendezés – megtervezése, és egy erre a célra létrehozott mechanikai műhelyben való kivitelezése, aminek elvégzését Edelenyi László (a börtönlevél harmadik szerzője) irányította;

– A több száz áramköri alegység összeszerelése, a kábelek elhelyezése a szekrényekben, aminek elvégzésére Vasvári György hozott létre egy elektromos szerelőműhelyt;

– Kiderült, hogy a műszaki dokumentáció – amely rendeltetésének megfelelően leírta az egyes elemek összekapcsolását – kevés utalást tartalmaz a gép működése megértésének elősegítésére. Ez feltehetőleg azzal volt magyarázható, hogy a dokumentáció korábbi felhasználásai olyan környezetben történtek, ahol a gép fejlesztői közül valaki mindig jelen volt. Nálunk nem ez volt a helyzet, így egy jelentős 'rejtvényfejtési' feladattal találkoztunk, melynek megoldására Varga egy matematikust, jelen írás egyik szerzőjét, Dömölki Bálintot küldte a mérnökök közé;

– Sok problémát jelentett a gép működésének megbízhatósága (pontosabban ennek hiánya), amit elsősorban az elektroncsövek természetes meghibásodási gyakorisága, valamint a kontaktusok hibái okoztak. Ezekkel a Kovács Győző által irányított fiatal műszaki társaság vette fel a harcot, olyan eszközökkel, mint a tápfeszültség ingadoztatása, gumikalapács, megelőző karbantartások stb.” („Gumikalapács” – így keresett az ember kontakthibát. Kissé cinikus megfogalmazása volt ennek akkoriban, hogy „Rádiója recseg, néma – rúgjon bele egyet néha!”)

Igazi fejlesztés! „Az M-3 építésével és üzembeállításával párhuzamosan már menet közben megindultak a lépések a továbbfejlesztés irányába, így gyorsabb lyukszalag-olvasó illesztésére, a mágnesdobon nagyobb felírási sűrűség megvalósítására, az egész gépnek hosszabb élettartamú elektroncsövekre való áttervezésére, ferrittár fejlesztésére, két mágnesdob egyidejű használatára, mágnesszalag-memória hozzákapcsolására, egyes áramkörök tranzisztorizálására, az utasításrendszer bővítésére stb. Ezek eredményeképpen a KKCS-ben üzembe álló M-3 gép jelentős mértékben különbözött mind eredeti prototípusától, mind az annak alapján máshol megépült M-3 gépektől.

A mágnesdob fejlesztéséhez kapcsolódik az első hazai (sikeres) számítástechnikai exporttevékenység is: Románia egyik első számítógépéhez, a Temesváron készülő MECIPT-hez a KKCS szállította 1961-ben a mágnesdob-memóriát. ...

Néhány 'idősebb' műszaki munkatárs a számítógép-építéssel közvetlenül nem kapcsolatos témákban is végzett kutató-fejlesztő munkákat. Így például:

– Hatvány József elkészítette egy numerikus szerszámgép vezérlésének deszkamodelljét (a vezérlést évekkel később a Telefongyárban építettük meg a segítségükkel a Grosics-laborban – Osman P.);

– Bóka András (Ladányi József segítségével) ferritmemóriák tulajdonságait és előállításuk módszereit kutatta, több szabadalmuk is született;

– Münnich Antal volt akkoriban a számítástechnika/kibernetika fő ideológusa. Ő alkotta meg – és terjesztette tűzzel-vassal – a 'számítógép' szót, az akkor még általánosan használt 'számológéptől' való megkülönböztetésre.”

Az első alkalmazások: „Az 1959 végére többé-kevésbé használhatóan működő M-3 híre – valamint az Aczél István által vezetett Alkalmazási Osztály intenzív 'marketingtevékenysége' – vonzotta a KKCS-hez azokat a feladatokat, amelyeket korábban csak nagymennyiségű kézi számolással – vagy egyáltalán nem – tudtak megoldani. Néhány példa az első éles alkalmazások közül:

Az ipar területéről:

- az Erzsébet-híd merevítő tartóinak szilárdságtani vizsgálata (UVATERV)
- keretszerkezetek számítása Cross-módszerrel (Általános Épülettervező Vállalat) és statikailag többszörösen határozatlan zárt keretek (Klement Gottwald Villamossági Gyár)
- optikai rendszerek tervezése (MOM, Gamma)
- egész horonyszámú tekercselésekkel kapcsolatos számítások (Klement Gottwald Villamossági Gyár)

Kutatóintézetektől:

- bordás hőcserélők paramétereinek számítása (Hőtechnikai Kutató Intézet)
- metán parciális oxidációjánál keletkező vegyületek mennyiségének meghatározása és többváltozós lineáris regressziós együtthatók meghatározása (Magyar Ásványolaj és Földgázkísérleti Intézet) (Újabb hajdani nagynevű kutatóhely: a MÁFKI. 'Régi dicsőségünk...')
- Osman P.)

– részecskék emulzióban való szóródásának számítása és elektronok becsapódására végzett kísérletek kiértékelése (MTA KFKI)

A gazdasági jellegű feladatok köréből:

- sakktáblaszerű társadalmi termékmérlegek számításai (Országos Tervhivatal, KSH)
- szállítási költségek minimalizálása (TEFU, Vasúti Tudományos Kutató Intézet)
- villamosenergia-hálózatok gazdaságos teherelosztása (Villamosenergetikai Kutató Intézet)”.

Ami ebben különösen nagy jelentőségű volt: „A listából látszik, hogy a megbízók nagyobbik része nem akadémiai intézet volt, tehát a KKCS 'küldetést' valósított meg.”

Vonzások: „A KKCS-ben folyó újszerű, érdekes tevékenység a legkülönbözőbb területek kutatóit, szakembereit vonzotta ide (nyelvészek, orvosok, közgazdászok, biológusok, mérnökök). Kiemelendő azonban, hogy az M-3 gépen a legnagyobb két felhasználó a Tervhivatal és az Árhivatal volt, számos jelentős népgazdasági modell futott a gépen. Ez összefüggött azzal, hogy a fentiekben már említett gazdasági alkalmazásokkal foglalkozó osztály nagyszámú jelentős külső szakembert is vonzott a KKCS-be. Később ez a kör az operációkutatással foglalkozó belső munkatársakkal bővült. (Újabb hősök az idevágó lábjegyzetben, ezúttal a közgazdasági területekről: 'Többek között Augusztinovics Mária, Bródy András, Ganczer Sándor, Kornai János, Krekó Béla, Lipták Tamás, Martos Béla, Morva Tamás' –

Osman P.) Ennek eredményeként a KKCS – és később az SZK – az operációkutatás első hazai bázisa lett. Ezen a területen jelentős elméleti kutatások is folytak.

A gazdasági alkalmazási lehetőségek feltárásának fontos fóruma volt a KKCS kezdeményezésére megalakult Gazdaságtervezési és Gazdaságigazgatási Tudományos Munkaközösség (GGTM), amely a 'gazdaságtervezési és gazdaságigazgatási feladatok elektronikus számoló és adatfeldolgozó berendezések felhasználásával történő megoldásának előkészítésére létesült', munkájában az államigazgatás és a tudományos élet vezető közgazdászai vettek részt. Titkársági teendőit a KKCS látta el."

Érdekes kiágazás: „A kutatások tekintetében érdekes kiágazás volt a matematikai nyelvészet, amelyre egy önálló csoport alakult Kiefer Ferenc vezetésével, aki innen indulva nemzetközi hírű szakemberré vált (az MTA tagja is lett). A KKCS 'Computational Linguistics' címmel egy folyóiratot is kiadott."

„Kádernevelő”: „Az első, a számítógép-alkalmazások területén, valamint a számítástechnikai kultúra terjesztésében betöltött úttörő pozíció mellett a KKCS a legjelentősebb hatást a számítástechnika hazai fejlődésére azzal a 'kádernevelő' szereppel gyakorolta, melynek eredményeképpen a számítástechnikai intézmények vezető posztjain gyakran találkozhatunk olyan személyiségekkel, akik szakmai pályafutásukat az M-3 körül kezdték."

S „Mert mindenben elérkezik egyszer az utoljára” (Arthur C. Clarke: Isten kilencmilliárd neve), az idézetek sorának is vége kell szakadjon. Így már csak egy következik, Inzelt Péter „46 év a SZTAKI-ban – ahogyan láttam” című, „Finomított visszaemlékezés jubileumi évkönyvhöz” csiklandós alcímű fejezetéből.

„Milyen volt a SZTAKI a hetvenes években? Igen jó hely volt, valóban egy sziget. Rengeteg előnnyel rendelkezett a környezethez képest (például állandó szabad szombat, eléggé kötetlen munkaidő, évente egy nyugati út – konferencia stb. –, gyakorlatilag mindenkinek, ösztöndíj-lehetőségek stb.). Ezek eredményeképpen lényegesen egyszerűbb volt kiváló munkaerőre szert tenni, mint manapság (multik sem voltak). Meglehetősen szabadon lehetett szólni és vitatkozni tabutémákról is, és sok vitaforum volt. Vámos Tibor neves politikusokat és állami vezetőket hívott el a SZTAKI-ba (Nyers Rezsőtől Marosán Györgyig), a nevezetes Tanú című filmet 6-8 évvel korábban vetítették a Nagytanácsban (vagyis az intézet nagy tanácstermében), mint a mozikban. Más kérdés, hogy a jelenlévők legalább fele már akkor sem tudta, hogy ki volt Péter Gábor (és hogy eredeti foglalkozása szabó volt) vagy Farkas Mihály – ugyan mit ért meg a mai néző? Élményszámba mentek Bródy Feri filozófiai szemináriumai. És rengeteg jó osztálybuli, szilveszteri buli – nem hajszoltuk annyira a pénzt, mint manapság, nyugodtan iszogattunk, mert nem jártunk kocsival, nem laktunk elegáns házban a városon kívül stb. Szegényebbek voltunk, de vidámak, jártattuk a szánkat és jól éreztük magunkat. Volt bridzsklub az intézetben, és máig büszke vagyok arra, hogy egy ideig Frey Tamásnak, a kiváló matematikusnak és bridzselőnek lehettem a párja.

A hangulat jellemzéséhez tartozik a szilveszteri Szt. AKI-Nyúz, amely 1970–74 között jelent meg. Mellesleg fontos kordokumentum, mert kizárólag intézeti ügyekkel, pletykák-

kal foglalkozott humorosan, de a dolgok kerülgetése nélkül. Rendkívül népszerű volt, karácsony táján az egész intézet várta a megjelenését. Hencsey Gusztival együtt írtuk (néha mások is írtak bele egy-egy cikket) egykét üveg vörös bor társaságában és nem nagyon fogtuk vissza a pennánkat. Csipkedtük Vámos Tibort, az intézet más nagyjait, koncepciókat és projekteket. Természetesen Akadémia-szerte híre ment, eredményképpen született egy Fanyar Tudomány nevű különszám is az Akadémia egyik közgyűlésére. ...

Akkoriban kedvencem a Nagy Pista – Borka József-féle Teljesítményelektronika Osztály volt. Amíg az intézeti beszámolókon a társaság nagy része össze-vissza hablatyolt különböző koncepciókról és a jövőről (a SZTAKI-ban munkák nem fejeződtek be, nem zárultak le: elfelejtették őket), Nagy Pista beszámolója úgy 10 percig tartott: ezt fejlesztettük ki, ez a cég vette át gyártásra, azt fejlesztettük ki és itt meg itt működik stb. Ez egyszerűen példátlan volt, nem is tartoztak Tibor kedvencei közé – egy ilyen földhözragadt társaság. Ez a 'rossz' tulajdonságuk a következő évtizedekben is megmaradt."

A nagy sakkjátékos: „A következő lényeges dátum 1981, ekkor hozta az intézetbe Vámos Keviczky Lacit a BME-ről. Az intézetben mindenki azt gondolta addig, hogy csak Gertler Jancsi lehet Vámos utódja, de Tibor – egy másik nagy sakkjátékoshoz hasonlóan – ügyelt arra, hogy senki ne nőjön túlságosan nagyra, és Gertler megérthette (vagy félreértette?) a figyelmeztetést. Tibor visszavonulása még fel sem merült, de lehet, hogy itt-ott kijelentette, hogy Keviczky a jövő embere, és az ilyesmi az intézetben futótűz sebességével terjed (nem feltétlen dicséretként mondom, de az intézet ritka nagy pletykatelep volt mindig is, és ma is az). A következő évben János kiment Amerikába egyetemi státuszba és azóta is ott él."

Dr. Osman Péter

* * *

Charles Handy: A második görbe. Gondolatok a társadalom megújításáról. HVG Könyvek, 2016; ISBN 978-963-304-335-6

A „második görbe” itt egy újonnan megnyíló vagy épp céltudatosan megnyitott pályát jelent egy második esélyhez a sikerre – egy új szivárványt, amelynek a túlsó végén talán tényleg ott van az arannyal teli fazék. Maga a mögötte álló koncepció régi és jól bevált: minden jó cégvezetés tudja, hogy mielőtt a vállalat jövedelmének nagy hányadát hozó vezető termékeik (közéjük értve természetesen a szolgáltatásokat is) hanyatlani kezdenek a piacon, létre kell hozni és ott harcba küldeni azokat az újabbakat, amelyek sikere biztosítja majd a további nyereséges fennmaradást. Később pedig eljön az idő, amikor az utóbbiakhoz képest kell indítani az újabb piachódító termékgenerációt, az újabb „második görbét.” S hogy ez

mennyire általános érvényű elv mindenben, arra jellemző, hogy Handy egyik példája arról szól, hogy a versenysportban is így működik a csapatépítés, szintúgy aligha akad jó színházcsináló, aki nem hasonlóképp építi fel a társulat új emelkedő csillagait, és az új növekedési pálya indításának példái folytathatók szinte vég nélkül.

A tőzsde és általában a befektetések alapvető szabálya, hogy nyereség elérésének esélyéhez azzal többé-kevésbé arányos kockázatot kell vállalni. Valójában erről szól a második görbe is: új út új esélyek felé, az ismeretlenen át, ami szükségképpen kockázatos, hiszen nem tudható, mi vár az első kanyaron, az első kaptatón túl, és még hány, ki tudja milyen következik. Ahogyan E. A. Poe Eldorado c. verse vitéz lovagjának mondta a zarándok árny, a Hold Hegyein túlra, az Árnyékok Völgyébe kell bátran belovagolnia, ha Eldorádót keresi (Kosztolányi ezt kissé szabadon írja át) – és így van ez a napi valóságban is.

A második görbén elindulni, az addig járt, már jól begyakorolt utat elhagyni persze mindig többé-kevésbé ijesztő lehet, hacsak az emberben nem a merész kalandorok vére csörgedez. Handy írja előszavában: „A történelem és a hagyomány lehet egyszerre börtön és kincsként őrzendő dolog is. Ha valamit évszázadokon át egy bizonyos módon csináltak, akkor annak bárminemű megváltoztatásához egy fenyegető katasztrófára van szükség. Ez némileg érthető, ám azt is jelenti, hogy a haladás lassú, s gyakran inkább a vészhelyzetekre adott, váratlan reakciók sorozatára hasonlít, semmint a jövőképre való, eltökélt törekvésre.”

Mondandóját, s a várhatóan előttünk álló jövőt igen jól jellemzi könyve e kulcsmondata: „A második görbék nem csupán a termékeket és a folyamatokat, de a kapcsolatokat, a szervezeteket és a szabályokat is megváltoztatják. Annyi biztosnak tűnik, hogy abban a világban, amelyben az unokáink dolgozni fognak, teljesen más szervezetek és teljesen más életlehetőségek lesznek, mint amilyeneket én ismertem. Az más kérdés, hogy jobbak vagy szebbek lesznek-e.”

E tavalyi könyvében írja, hogy már túl van a nyolcvanon. A nagynevű The Economist róla szóló hosszabb, 2009-es írása szerint életműve alapján az Egyesült Királyság vezető előadója menedzsmenttémakörben. Olyan frappáns fogalmakat vezetett be, mint pl. a „lóhereszervezet”, amelynek, a névadó növényhez hasonlóan, három „levele” van: menedzsment, specialisták és mind hajlékonyabb munkaerő-állomány; továbbá a „portfólió-munkavégzés”, amelynél „az ember egyidejűleg több állást tölt be, több klienssel dolgozik, és többféle munkát végez.” Csaknem minden írásában azt kutatja, hogyan léphetnek túl a cégek azon, hogy pusztán a nyereséget célozzák, hogyan alakíthatók közösségekké és emelkedhetnek magasabbra, minthogy pusztán eladható és megvásárolható vagyontárgyak legyenek. Az írás idézi tőle: „Gyermekeimnek, midőn befejezték az iskolát, azt mondtam, bölcsen teszik, ha ügyfeleket, nem pedig főnököket keresnek maguknak.” Kiemeli: Handy fő érdeklődési körét a szervezetek jelentették, üzenete pedig hogy azok „nem gépek, amelyeket csinosan meg lehet tervezni, feltérképezni, mérni és ellenőrizni.” Egyszer kísérletképpen hétszer helyezte át a konyháját ugyanabban a házban, hogy ezzel tanulssággal szolgáljon a menedzsereknek, akik „egy új szervezetet igyekeznek beilleszteni régimódi terekbe.” Az írás visszatér a The

Economist Handy-ről szóló 2006-os cikkére, amely őt a brit menedzsment nagy öregének nevezi, s e jellemzéssel zár: „Amit ő képvisel, az több józan ész és kevesebb közös szoba.” Az idézet szójáték is – „More common sense is what he stands for, and fewer common-rooms” –, azt viszont e könyvében is hangsúlyozza, hogy a csapatmunkát nem közös térben történő munkavégzés teszi. A *The Economist* elmondja, hogy Handy részt vett a London Business School létrehozásában, ahol a Wikipédia adatai szerint 1967-től 1995-ig tanított, az 1978–1994 időszakban „professzorként”. 2000-ben megkapta az Order of the British Empire (CBE) kitüntetést. A Wikipédia 19 könyvét sorolja fel. S a ma is élénk szemléletére, tiszteletre méltó alkotókedvére mi lenne jellemzőbb, minthogy könyvében így ír a további pályájáról: „Gyanítom, hogy jön még görbe”, ami természetesen egy újabb, emelkedő pályát jelent a számára.

Folytassuk tehát néhány jellemző idézettel.

Közösségi struktúráink mélyreható változásáról: „Napjainkban a kapcsolatok és a házasságok néha inkább érdekközösségnek tűnnek, mint közös felelősségre épülő kollektívának, így ha az azonos érdeklődés elhal, akkor maga a kapcsolat is. Ha eluralkodik a bizonytalanság, mindenkinek magának kell megtalálnia a saját biztonságos kikötőjét. Az élet nem lesz könnyű.” (Persze sohasem is volt az. Handy itt arról beszél, hogy a közösségek illékonnyá válásával az emberek mindinkább elveszítik azt a támaszt, amelyet korábban azokban találtak.)

A siker okozta vakságról: „A siker szemellenzőt helyez szemeink elé, akadályozza a kétértelműséget, és erősíti önmagát. Csak utólag visszatekintve mondhatjuk azt: 'Hát igen, ez volt a csúcspont, ekkor kellett volna valami újról elgondolkodnunk.' Ha csak később tudunk csak lenni, azzal sajnos már nem sokra megyünk.” (Ha jól belegondolunk, látnokoktól és kalandoroktól eltekintve az innovációk létrehozására való hajlandóságot a legtöbbször két alapvető hajtóerő mozgatja: a bölcs előrelátás és a kudarc – jobb esetben annak fenyegető közeledése – okozta kétségbeesés.)

A második görbe indításához: „Nem is annyira racionális elemzőkészség, mint képzelőerő, intuíció és ösztönös megérzés kell hozzá. Bátornak kell lenni ahhoz, hogy eszerint cselekedjünk, s hogy be merjünk lépni az ismeretlenbe, amikor minden, bennünket körülvevő jel azt sugallja számunkra, hogy nem szabad.”

A csapatépítéshez: „Sajnos soha nem lesz könnyű az első görbe létrehozóit is foglalkoztatni, és közben az utánuk következő jövőt is építgetni.” (S bizony meglehetősen nehéz lehet az első görbe létrehozóit megbékíteni azzal, hogy ők tartják el a munkájukkal azokat, akik majd kiszorítják őket a csúcsról.)

Hódító a kapuk előtt: „A könyvkereskedelem példája azt is előrevetítette, hogy a következő változások számos iparágban nem az iparágon belülről, hanem valahonnan teljesen máshonnan, a semmiből érkeznek majd. Ez igencsak ijesztő kilátás, ha valaki egy olyan iparágban tevékenykedik, amelyben a jövőjét tervezgeti.” (A példa itt a könyvkereskedelmet illetően az Amazon, ám hasonlóképp kívülről jött a teljes felforgatás és átalakítás Steve Jobs

révén a zenekereskedelemben – erről Handy is szól –, ugyancsak általa a filmkészítésben; ember nem tudja, mi minden alól rántja ki a létalapot a rohamosan fejlődni látszó 3D-s nyomtatás; az infokommunikáció már lehetővé teszi, hogy globális méretekben sakkozzanak a munka kiszervezésével, és egyre inkább igaz, hogy szinte minden vaktában kilőtt nyíl egy-egy hasonlóan felforgató változásra esik. Schumpeter „teremtő rombolása” mind szélesebb körben modus vivendivé látszik válni.)

A technológia csalfa mennyországa: „A kutyuk mennyországában élünk, mindaddig, amíg a készülék valaki más kezébe nem kerül.” (Handy felvázolja, milyen sokban támaszkodunk bizalmas adataink tárolásában és használatában a „kutyukra”, ajtónk nyitókódjától a bankszámlánkig és tovább. Adatkezelésünk e „második görbéje” igazán nagy kényelmet ad, ám amilyen jó, hogy a gépeink ezeket „tudják” helyettünk, olyan rémálom, ha ezekkel az adatokkal mások kezére kerülnek.) / „Az infoszféra, amit mások információs forradalomnak hívnak, a társadalom új nagy görbéje, amelynek következményei lassan kezdenek derengeni nekünk. Nincs más választásunk, mint hogy meglovagoljuk ezt a görbét, bízva abban, hogy végül – mint mindig – alkalmazkodunk, és túl fogjuk élni. ... Az infoszféra olyan második görbe, amelyet nem mi teremtettünk és nem mi terveztük, ám a következményeit nem tudjuk kikerülni.”

Egy cinikus tétel szerint korunk egyik meghatározó természeti állandója, hogy az ember mindenkor IQ-jának és a mind okosabb kutyái IQ-jának összege egy változatlan értéket ad. Handy igen hasonló értelmű szavai: „Napjainkban nem a vallás az emberek ópiuma – mint ahogy egykoron Marx Károly állította –, hanem az okostelefon. Míg egykor az ember a rózsafüzérrel vagy a morzsolójával vigasztalódott, ma egyesek képtelenek egy helyben ülni úgy, hogy ne bámulják a kezükben a kis képernyőt, ne küldözzessenek üzeneteket boldogboldogtalannak, szinte automatikusan a 'Válasz mindenkinek' gombra kattintva, a 'Törlés' gombot pedig szinte mellőzve. Most már amiatt aggódhatunk, hogy az emberek hordozható irodájukból fakadóan túl sokat kommunikálnak, és túlságosan kevés teret engednek a gondolkodásnak és az elmélkedésnek.”

Kiváló célkitűzés: „Az a társadalom, amely úgy véli, hogy a több mindig jobb, irigy és valószínűleg örökké elégedetlen lesz. A második görbén tartó társadalom jobb módszert is talál a növekedés mérésére, amely a hibáit és a sikereit egyaránt rögzíti, hogy azután mindazt, ami fontos, számításba is vegye. Az ilyen társadalom bátorítja az 'élég' eszméjét, hogy megfékezze a meggondolatlan fogyasztói szemléletet és a személyes eladósodást. Fontos, hogy a növekedés mindig a nagyobb terv eszköze, és ne önmagában a cél legyen!”

Nézzük kissé részletesebben is.

A mai scenárióról: „A jelek szerint a nyugati világ nyugdíjas üzemmódba kapcsolt, s a múlt évtized pénzügyi riadalma után óvatosabb életformára rendezkedett be, és abban bízik, hogy ha sikerül megőriznünk a nyugalmunkat, nemsokára visszatérhet az a kényelmes élet, amelyhez korábban hozzászoktunk. A valóság azonban az, hogy sem a múltat nem tudjuk visszahozni, sem a jelent nem tudjuk a végtelenségig meghosszabbítani. Amikor a világ

megváltozik körülöttünk, nekünk is változnunk kell. Sajnos a merész gondolkodás gyanússá vagy túl kockázatosná vált azok körében, akik állítólag a jövőnkért felelősek. A kormányok toldozgatnak-foldozgatnak, és alkalmazkodnak a kialakult helyzethez, de fontosabb nekik, hogy hatalmon maradjanak, mint az, hogy új elképzelésekkel és új lehetőségekkel álljanak elő. (Valójában nem sok alapjuk lenne abban bízni, hogy mind – a képviseleti demokráciák természetének megfelelően – hatalomra törő vetélytársaiktól, mind problémákba, nehézségekbe és a kormányzati kísérletezgetésekbe már rég befáradt választóktól megkapják azt a megértést és türelmet, hogy azok szép nyugodtan kívádják, mi jóra is vezetnek ezek az új elképzelések és lehetőségek.) Mindez pedig egy olyan korszakban történik, amikor az élet működéséről alkotott elképzeléseink jó részét a feje tetejére állítják az új technológiák és az új értékek. Most egy pillanatra tekintsünk el a nemzetközi ügyek nagy drámáitól, hiszen a legnagyobb változás a mindennapi életünkben fog végbemenni. *A fiatal generáció tagjai már egy teljesen másfajta világban nőnek fel, mint amelyet én éltem meg, de őket úgy készítik fel rá, mint ha nem nagyon különbözne attól a világtól, amelyet én ismerek.* Azzal ámitják őket, hogy lesz majd állásuk, ha szorgalmasan tanulnak és leteszik a vizsgáikat. Ezek az állások és vizsgák pedig alig térnek el azoktól, amelyekhez 60 vagy ennél is több évvel ezelőtt nekem is szerencsém volt. *Ez a csalódás és a kiábrándulás receptje.* Az elemzők szerint 2030-ra a mai állások fele el fog tűnni. Ám akkor hogyan készítsük fel a fiatalokat egy olyan világra, amely még nem létezik, de még csak előre sem látható?” (Kiemelés a recenzio szerzőjétől.) Félreértés ne essék: nem az hoz ilyen szorult helyzetbe, hogy a világban minden változik. Az emberiségnek már Hérakleitosz óta is volt két és fél ezer éve, hogy megeméssze ezt a felismerést. A szorongató újdonság, hogy korunkra mennyire felgyorsult a változás, s hogy egyelőre úgy látszik, ez a gyorsulás tovább nő, mind kevesebb időt adva az alkalmazkodásra, Handy mondandóját tekintve arra, hogy időben felismerjük a második görbe indításának a szükségességét, s felsorakoztassuk az ahhoz szükséges képességeket.

A prognózis kissé furcsán folytatódik. Az eleje, jogosan: „Bevallom, nem sok elképzelésem van arról, hogy unokáim vagy a kortársaik miből élnek majd meg 30 év múlva, milyen módon alakul majd az a társadalom, tekintettel arra, hogy az életnek egyre több területe virtuálisan zajlik; hogy a nemzetállam még mindig meghatározó szerepet tölt-e majd be a mindennapjaikban, vagy netán átveszik a helyét a városállamok és a konföderációk; mi lesz a siker mércéje, és unokáim hogyan fognak azzal élni.” Ezzel ma így van mindenki, aki kellő lelkiismeretességgel fürkészi a jövőt. Ám Handy az előzőek közvetlen folytatásaként mégiscsak jósol: „Minden, ami információra épül – legyen az könyv, zene vagy szórakozás –, lényegében ingyenes lesz, de a szabadon hozzáférhető javak világában kevés olyan munkahely lesz, ahol pénzt is lehet keresni. Ha netán mégis találnak vagy létrehozhatnak maguknak pénzkereső állást, jócskán 80 éves korukig is dolgozniuk kell majd, így aztán a legjobb, ha olyan munkát választanak, amelyet élveznek.” Ha azt vesszük, hogy a termékek és szolgáltatások mind nagyobb része válik információalapúvá, ez nehezen áll össze az ingyenesség jóslatával, hiszen az előállítók nagy többsége nem adakozásként űzi az ipart. A Google-modellnek

(ingyenes termék, a hátára ragasztott hirdetésekkel) is megvannak a korlátai, s épp most a netes világban az ingyenesek mellett/helyén terjedni kezdenek a fizetős tartalmak.

Jogos kételyek: „Ezek a fiatalok olyan világban élnek majd, amelyet a könnyen hozzáférhető információ ural, ismerőseiket el tudják érni egy gombnyomással, vagy elég csak a nevüket kiejteni. (Könnyen hozzáférhető? A mindent előntő információáradat igencsak meg is nehezítheti a hozzáférést, ahogy azt mindenki megtapasztalja, aki információt keres a világhálón. Ki tudná ehhez találatok tíz- és százazezeit átrostálni? És igencsak nagy kiszolgáltatottságot jelent ebben arra hagyatkozni, hogy a böngészők a készítőiktől kapott beállításaik szerint rangsorolják a találatokat. Handy is rögtön idefűz további kételyeket – Osman P.) E technológia kétségkívül gyorsabb, jobb és könnyebben használható lesz, ám mindennek a következményeit nehéz előre megjósolni. Vajon az új technológiák egyszerűbbé teszik-e az életüket, vagy inkább összezavarják? Hová bújnak majd, ha a túl sok információ vagy a felfokozott kommunikáció már elviselhetetlenné válik? Határozatlanná és reaktívvá teszi-e majd őket az információáramlás, mert a döntéseiket könnyen elodázhathatják, amíg még több ismeretet be nem gyűjtenek (még több információt pedig mindig lehet találni) – vagy mert könnyen azzal csaphatják el az idejüket, hogy válaszolnak a beérkező üzenetekre az éppen a kezük ügyébe akadó kutyün, eközben az eredeti gondolatokra vagy a cselekvésre már nem is marad idejük? Számíthatunk-e azokra az ismerősökre vagy munkatársakra, akiket csak virtuálisan ismerünk? Vajon az algoritmusok fogják-e uralni az életünket minden eshetőségre rendelkezésre álló képletekkel és programokkal? A számos újfajta médium keltette bizonytalanság aggasztó, de a technológiai változás gyakran több kérdést vet fel, mint ahány megoldást kínál.”

E könyv fő fonala: „Úgy látom, ezek az újdonságok manapság inkább a kisebbségnek, semmint a többségnek kedveznek. A társadalom kibillent az egyensúlyából. A hatalom egyenlőtlenül oszlik meg. Az üzleti életben az információs gazdaság kezd 'a nyertes mindent visz' típusúvá válni, amelyben az Amazonhoz, a Facebookhoz és a Google-hoz hasonlóak uralkodnak a bátor jövevények felett, és bekebelezik őket. *Ha azt szeretnénk, hogy esélyünk legyen arra, hogy ne csak az a néhány kiváltságos, hanem mindannyian egy jobb jövőben reménykedhessünk, szembe kell szállnunk a hagyományokhoz való merev ragaszkodással, egy kicsikét álmodoznunk kell, észszerűtlenül gondolkodni és dacolni a lehetetlennel. Ez volt a második görbe elve mögött húzódo gondolkodás eredete, e könyv fő fonala.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Fő üzenete pedig: „A mű legfőbb üzenete, hogy ahhoz, hogy az élet számos területén előbbre jussunk, néha radikális változtatásokra van szükség, hogy új irányban induljunk el, amely különbözik az addigitól, s amely gyakran megköveteli, hogy teljesen újfajta módon tekintsünk a már jól ismert problémákra. (Ez eddig voltaképp közhely, ám következik a lényeg is, bár az sem igazán újdonság – Osman P.) Az igazi probléma az, hogy a változtatást akkor kell elkezdeni, amikor az első szakasz még nem ért véget. Ez azt jelenti, hogy azok, akik az elsőért felelősek voltak, kénytelenek lesznek merőben másként gondolkodni a jövő-

ről, vagy még gyakrabban hagyniuk kell, hogy mások járjanak élen ebben az új szakaszban.” Igen, a nóta régi, ám mindeddig kevesen voltak képesek ezt áttenni a gyakorlatba, s legyőzni az útjában álló ellenállást: „Új műsorhoz új férfi kell”.

A jó hír: „A jó hír az, hogy a világ egyes részein zajló, legújabb zavargások ellenére az elmúlt fél évszázadban az emberek túlnyomó többségénél jól mentek a dolgok. ... Ez pedig a második görbe elmélete szerint azt jelenti, hogy megteremtődtek a tökéletes körülmények ahhoz, hogy újragondoljuk a társadalom működtetésének módját, hogy a lehető legtöbbet kaphassuk abból a bőségből, amelyet létrehoztunk magunknak.” Valóban így lenne?

Erről szól a könyv: „Könyvemben azt állítom, hogy a hagyományos módon működtetett dolgaink közül több esetében szükség lenne a második görbe szerinti gondolkodásra. Ilyen például maga a kapitalizmus, a gazdaság és annak mérési módja, az oktatás, a munka és annak szervezési módja, a házasság és a család, a demokrácia és a kormány. Nem célom, de nem is lennék képes rá, hogy részletesen leírjam, hogy e területek bármelyikén minek kellene lennie a következő görbének. Ezt csak azok tehetik meg, akik most éppen az első görbénél tartanak, vagy akik a másodikat kezdik. Csupán arra törekszem, hogy megkérdőjelezzek dolgokat, és alkalmanként javasoljak valamit, vagy provokáljak. Azt szeretném, hogy a világ, amelyben unokáim élni fognak, más és jobb hely legyen. Ha felvetéseim felháborítónak, meggondolatlanoknak vagy veszélyesnek tűnnek, akkor annál jobb. Ha a könyvben szereplő elgondolások a munkatársak és barátok között vitát váltanak ki, és ha egyeseket arra sarkallnak, hogy elgondolkodjanak a második görbén, azzal én nagyon is elégedett leszek. 'Honnan tudjam, hogy mit gondolok, amíg nem hallom, amit mondok?' – mondta egyszer egy ír.”

„Eszéimben megpróbálom a második görbe elgondolását egy sor különböző témára alkalmazni: a kapitalizmustól és a kormányzástól kezdve az oktatásig és a boldog élet meghatározásáig. Gondolkodásomhoz nem kapcsolódik semmilyen más ideológia, mint a második görbének az a filozófiája, hogy az élet minden színterén új irányokra van szükségünk. ... Nem ástam bele magam a nemzeti pártpolitika történéseibe, és nem foglalkozom olyan, tágabb és nagyobb szabású kérdésekkel, mint amilyen a klímaváltozás, az Európai Unió jövője, Kína felemelkedése és az iszlámon belüli hitszakadás. Ezek nyilvánvalóan fontos kérdések, amelyek hatással lesznek a jövő nemzedékek életére, ám egyénenként csupán korlátozott befolyásunk lehet a kimenetelükre. ... E nagy kérdéseket félretéve, van elég kihívás azokban a dolgokban is, amelyekre így vagy úgy, de hasznos befolyást tudunk gyakorolni. Ezért könyvem e kihívásokról szóló, rövid tanulmányok gyűjteménye.

Voltam olyan nagylelkű, és minden egyes esszéimhez mintegy 20 ezer karaktert engedélyeztem magamnak. Ez a kötet összesen 16 tanulmányt tartalmaz, amelyek egy-egy könyvhöz rövidek lennének, mégis elegendőek ahhoz – legalábbis remélem –, hogy az ember egy pillanatra megálljon, és elgondolkodjon. Rövidségüknél fogva mellőznöm kellett a túlzott részletességet, hogy a lényegre tudjak összpontosítani. Ez egyfelől a hiányosságuk, másfelől

pedig az előnyük is. Az élettapasztalatomra és a kutatásaimra egyaránt támaszkodnak, ennélfogva inkább személyes, mint irányadó jellegűek, de talán emiatt még érdekesebbek is.”

Bölcs felelősségvárítás: „Nem állítom, hogy bármely területhez is kimondottan értenék. Társadalomfilozófusnak tekintem magam, s a filozófusok jellemzően kérdéseket tesznek fel, mintsem pontos válaszokat adnának. (Ám ellentétben bizonyos más foglalkozások űzőivel, az ő kérdéseik gyakran a jó válaszok közelébe vezetnek – Osman P.) Ezért könyvem nem is mondja meg, ki mit és hogyan csináljon. Nem állítom, hogy tudom, mi legyen az egyes esetekben a második lépés, noha felvetek néhány provokatív elgondolást, amivel inkább az a célom, hogy olvasóimat a megszokottól eltérő gondolkodásra készítsem. Néha maguk a kérdések is túlságosan fontosak ahhoz, hogy a szakértőkre bizzuk őket – nem is beszélve a válaszokról. Ők többnyire csak a fát látják, és nem az erdőt, s elkerülik figyelmüket azok a nagy változások, amelyek ott derengenek, amíg ők a részletekre koncentrálnak. (Ez már arra késztet, hogy megcsavarjuk a régi tételt: ideális kérdező, akinek szárnyaló alkotóképességét semmi tárgyi tudás sem korlátozza? – Osman P.) Tisztában vagyok vele, hogy egyes esszék nagyobb érdeklődésre tarthatnak számot, mint mások. Ezért ez nem is olyan könyv, amelyet feltétlenül az elejétől a végéig, egyhuzamban kell elolvasni, inkább tetszés szerint lehet kószolgatni, ki-ki az érdeklődésének megfelelően. Azok, akik ismerik korábbi írásaimat, itt-ott ismét találkozhatnak néhány elgondolással és metaforával, például magával a második görbe gondolatával is. Ezek a fogalmak 25 évvel ezelőtt jól beváltak, és kicsit átszabva a másfajta világra, reményeim szerint továbbra is rávilágítanak dilemmáinkra.”

A következő generációnak szól: „A demokráciában a változás üteme a jégkorszakhoz hasonlítható, és nem években, hanem inkább nemzedékekben mérhető. Lehet, hogy a kormányok sok esetben tudják, mit kellene tenniük, de azzal már nincsenek tisztában, hogy miután mindezt megcselekedték, hogyan választassák magukat újra. Néhány, a Windsorban folytatott beszélgetés során (amint leírja, egy oktatási és konferenciaközpont igazgatójának vették fel, amely az ember és a társadalom jövőbeli etikai és értékbeli problémáival foglalkozott, ez székelt Windsorban – Osman P.) felmerült javaslat és több, a könyvben leírt kezdeményezésem megvalósításához diktatúrára lenne szükség, vagy legalábbis egy új nemzedékre, amely ki van éhezve a változásra, és már régóta telistele van ötletekkel ennek mikéntjéről. A demokratikus kormányok csak akkor lépnek, ha tudják, hogy intézkedésüket széles körben támogatni fogják. Ennek eredményeként a változás gyakran a parlamenti rendszeren kívülről, és nem azon belülről, egyszóval a hozzánk hasonló emberektől jön. Könyvem ezért a következő generációnak szól. Bízom benne, hogy felkelti majd a kíváncsiságukat, megmozgatja és felkavarja a fantáziájukat, és vitára ösztönzi őket barátaik és munkatársaik körében.”

A második görbe indítása: „A kellemetlen és gyakran végzetes bökkenő az, hogy a második görbének még azelőtt kell kezdődnie, hogy az első elérné a csúcspontját. Mert csak akkor áll rendelkezésre elegendő erőforrás – pénz, idő és energia – ahhoz, hogy fedezni tudjuk az első, kezdeti csökkenést, a befektetési időszakot. Ha úgy próbáljuk meg felrajzolni

a második görbét, mint amely a csúcst követően szökken a magasba, amikor az első görbe hanyatlani kezd, az sem papíron, sem a valóságban nem működik. A második görbe soha nem fog elég magasra érni...” „Az első görbe sikere miatt előfordulhat, hogy nem vesszük észre az új technológiában vagy egy új piacban rejlő lehetőségeket, és hagyjuk, hogy mások ragadják meg a kezdeményezést. ... Az új technológia mindennap ilyen új görbékre kínál esélyt. Az oktatás, az egészségügy és a kormányok, valamint a vállalatok új stratégiai kihívása abban rejlik, hogy ezeket észrevegyék és megragadják. Ám amikor a jövedelem vagy a termelékenység csökken, a hírnév pedig egyre rosszabb, nehéz bármi új dolgon is elgondolkodni. Aki megtapasztalta már a munkanélküliséget, az tudja, milyen nehéz összeszedni az önbizalmat vagy az energiát – nem is beszélve az anyagiakról – ahhoz, hogy bármi kockázatos dologba befektessünk. Ez a kormányoknak is ugyanolyan nehéz, mint az egyénnek, s ez az oka annak, hogy oly nehéz ösztönösen követni Keynes tanácsát, miszerint befektetésekkel lábalkunk ki a recesszióból. Amikor kevés a pénz, az ösztöneinkkel ellentétesnek tűnik, hogy még többet költünk. A második görbében való gondolkodás nehéz időkben nehezünkre esik. Az üzleti életben ez azt jelentheti, hogy önmagunkkal is versenyeznünk kell, sőt akár meglévő termékeinket is fel kell áldoznunk. Ezért szánjuk rá magunkat akkor, amikor még minden rendben van – a visszaesés előtt!”

Válaszokat keresünk, e könyvvel is: „a 2007–2010-es pénzügyi válság több mint felbolygatta a gazdaságot világszerte, és sokakat arra kényszerített, hogy újragondolják, mi a fontos az életükben, hogyan élnek, és miért. A szervezeteknek, különösen az üzleti életben, érdemes felülvizsgálniuk feltételezéseiket, és feltenni a kérdést, hogy vajon egy bizonytalan világban még mindig van-e értelme ekkora fontosságot tulajdonítani a vállalat méretének. Előfordulhat-e, hogy egy vállalkozás túlméretezetté válik és tönkremegy amiatt, mert másoknak nagy kárt okozott? Nem bölcsebb dolog-e arra törekedni, hogy jobba váljunk, nem pedig nagyobbá? Ha a méretgazdaságosság fontos, akkor kell-e, hogy minden a saját tulajdonunk legyen? Nem lehetne-e ugyanezt egymással együttműködve, a versengést mellőzve, szövetségekkel elérni? S ha igen, akkor hogyan kellene e folyamatot irányítani és nyomon követni?” Handy figyelmeztetett, hogy meghökkentő felvetései lesznek – itt vannak is.

A vállalat mérete részben üzemgazdasági kérdés, részben összefügg azzal, milyen gazdasági erővel tud megjelenni a piacon. Vajon ez nem válik még fontosabbá egy fokozottan bizonytalan világban, amelyben még nehezebb a túlélés?

A vállalatoknak mindig törekedniük kell arra, hogy „jobbá” váljanak – azaz javítsák a verseny-, a fejlődő- és a túlélőképességüket. A növekedést minden bizonnyal ennek függvényében célszerű kezelniük.

Saját tulajdon? Ez egyrészt pénzügyi kérdés: tőke költség kérdése. Szerepe lehet a működésben, természetesen meghatározó jelentőségű a céggazdálkodásban, valamint a működéshez szükséges termelőeszközök feletti ellenőrzésben, ezek viszont nem csak a tulajdonlásra alapozhatók. Működő megoldások sokaságával, s persze a kapcsolódó problémákkal is szolgálnak a kiszervezéssel működő cégek.

Versengést mellőzve? A mai piacgazdaságok egyik törvényekkel megerősített alapszabálya a verseny korlátozásának tilalma. Felül kellene ezt vizsgálni?

Folytassuk az idézetet „Túlságosan nagy hatalmat kapott már a pénz? Ha a Facebook saját forrásaiból össze tud szedni 19 milliárd dollárt ahhoz, hogy felvásárolja egyik potenciális versenytársát; ha a Google a vagyonából a mesterséges intelligencia minden, rajta kívülálló szakértőjét sarokba tudja szorítani, akkor nem egy modern kori, a nagy trösztöket felrobantó Teddy Rooseveltre van-e szükségünk? Valóban tükrözi-e az értéket a pénz az új digitális világban? Engedjük-e, hogy az állítólagos demokráciában a pénz befolyásolja a szavazókat? De ha nem, akkor hogyan lehet finanszírozni a politikai kampányokat? Az új korban új problémák merülnek fel, amelyekre a régi megoldások már nem alkalmazhatók.”

Az utolsó kijelentés természetesen közhely, amely azóta érvényes, hogy az ember a törzsfejlődés során elkezdett tudatosan gondolkodni.

A pénz szerepe és hatalma valóban kardinális kérdés, ám a modern gazdaság és az arra épülő társadalom olyan átfogó mértékben monetarizált, hogy a pénz nagyjából azt a szerepet játssza a működésében, mint a vér a fejlett biológiai szervezetekben. Művér már van, ám hogyan vonjuk ki a pénzt?

A pénz szerepének kizárása a politikából? Vajon jön-e, teremthető-e olyan második görbe, amely ezt lehetővé teszi? Ma még erre semmi esély sem látszik.

„A modern kori ifjúság fűtyül az intézményekre, vonakodnak előre áruba bocsátani tehetségüket és idejüket lelketlen vállalatoknak. De akkor hogyan fogják ezek az intézmények magukhoz édesgetni az ilyen embereket, tekintve, hogy a tudásukra továbbra is szükségük van? Hogyan készítse fel a társadalom ezeket a fiatalokat egy ilyen világban az öngondoskodásra? Vajon az iskolák – amelyek maguk is intézmények – fel tudják-e készíteni az embereket az intézményeken kívüli életre? Marad-e a család a társadalom alapja, vagy netán az is egyre inkább lazább szövetséggé alakul majd? Az e-mail és a Skype, a Facebook és a Twitter tudja-e pótolni a fizikai kapcsolat hiányát? Tényleg megbízhatunk-e olyasvalakiben, akivel még sose találkoztunk személyesen, és lehet, hogy soha nem is fogunk?

Mi fogja összetartani a társadalmat? Vallási vagy etnikai alapon gettókra fogunk-e oszlani, vagy ráakadunk-e a háborúnál vagy az anyagi sikernél valami jobbra, amely hozzásegíthet egy egységes ország létrehozásához? De még mindezeknél a kérdéseknél is lényegesebb az a régi filozófiai rejtély, hogy egyénként és társadalomként mire is törekszünk. Szükséges-e az önzés a gazdasági növekedéshez, vagy létezik-e a sikernek jobb mércéje? Vajon az önzetlenség és a másokkal való törődés – amelyet Adam Smith szimpátiának nevezett – része-e a természetünknek, vagy inkább meg kell tanulni vagy szerezni?”

Nagy kérdések, ősidőktől fogva. Itt azonban már csak arra szorítkozzunk, hogy ide idézzük a gondolatmenet néhány szilánkját.

„*Mondd, mit érlel annak a sorsa, / ki a gyár körül ögyeleg ...*” (József Attila: *Mondd, mit érlel...*): „Az Oxfordi Egyetem kutatói szerint a mai foglalkozások 47%-át az elkövetkező két évtizeden belül a számítógépek fogják végezni – ebből csak a következő 10 évben 250 millió

állást fognak kiváltani, állítja a McKinsey Global Institute.” A következményeivel talán ez korunk legnagyobb dilemmája, amelyre Handy is válaszokat keres: ha a technika kivonja a munkát az addig munkaalapú társadalomból, mi adja majd a továbbiakban annak a stabilitást? Miből, hogyan lesz majd egy második görbe, amely kisegíti azokat, akiknek az elsőben már nem jut kapanyél? Ő így folytatja: „De mi fogja annak a 250 millió állásnak a helyét átvenni? A legsikeresebb éveiben a Kodak 145 ezer embert foglalkoztatott. A Facebooknál mindössze 6000-en dolgoznak, az Instagramnál pedig – akkor, amikor a Facebook mintegy 1 milliárd dollárért felvásárolta – mindössze 13-an. Két évvel később a Facebook 19 milliárd dollárt fizetett a WhatsAppért és annak 55 munkavállalójáért, s egyben félmillió ügyfeléért, amelyek száma folyamatosan növekszik. A korábbi technológiai váltások során a kiszorított foglalkozások helyét hamar átvették újabbak. Amikor a munka a gyárakból áthelyeződött az irodákba, a gyapotüzemben dolgozó nők gépipőrnővé képezték át magukat. Ezúttal az új állások nemcsak nagyon különbözőek, de legtöbbjük még nem is létezik. De akkor mihez fogunk mi mindnyájan kezdeni?” A további, idevágó fejtegetése bőven ad okot elgondolkodni jó és rossz fejlemények bekövetkeztéről. Így indít: „Ez a rossz hír, és egyáltalán nem úgy hangzik, mint a szabadság. A jó hír viszont az egyénekben rejlő erő, amellyel ezeket a kitérőket felhasználva irányítani tudják saját életüket. Kialakulóban van a 'csináld magad!' gazdaság.” Ennek részletezését olvasva óhatatlanul is felmerül, egyebek közt, hogy a vitathatatlanul pozitív munka- és életlehetőségek mellett szintúgy létrejöhet a szélhámosok eldorádója, a képzelt beteg sorozatgyártása az internetes öndiagnózisok révén, termékek és szolgáltatások piaci kínálatának olyan áradata, amelyet nem korlátoznak a minőségbiztosítás ma ismert intézményei, s mivel a cégindítás költsége a virtuális gazdaságban a nullához konvergálhat, a megjelenő új piaci szereplők tömege okozta káosz. A lehetőségek gyakran kétélűek.

„Számon tarthatják, mit telefonoztam...” (József Attila: Levegőt!): Az interneten már ma is kapunk személyre szabott hirdetéseket, ajánlatokat, amelyek úgy születnek, hogy a rendszerek figyelik a személyes adatforgalmunkat, pl. a kereséseinket. „Egyesek számára rendkívül aggasztó annak az eshetősége, hogy az infoszféra beleszólásunk vagy akár tudtunk nélkül számos döntést meghoz majd helyettünk, s hogy a számítógép a szolgánk helyett inkább a gazdánk lesz. Amint a kvantum-számítástechnika lendületre kap, számos feladatot kivesz az ember kezéből, és nagy adatkötegeket fog óriási sebességgel feldolgozni, s elárulja nekünk, mi a leggyorsabb, legrövidebb vagy legolcsóbb módja annak, hogy elemezzük mindazt, ami a testünkben történik, valós időben irányítsuk a forgalmat és az elosztási rendszereket, vagy segítsünk az autóknak vezetni saját magukat. Életünknek egyre több részét fogják láthatatlan algoritmusok és matematikai képletek irányítani, amelyek létezéséről még csak fogalmunk sem lesz. Már most is láthatatlan számítógépek tárják fel életünkben a trendeket és az ízlést, aminek még csak tudatában se voltunk. Többet tudnak rólunk, mint mi magunk, döntenek az élelmiszerkosarunkról, az új ruhásszekrényünkéről, sőt még arról is, hogy milyen társat szeretnénk magunknak. ... Idővel mindez még fenyegetőbbé válik. A föld alatt

futó üvegszálas kábelek a tőlük 3 m-re lévő, legapróbb mozgást is képesek érzékelni. Bár nincs róla tudomásunk, de mozdulatainkat kamerákkal és e láthatatlan kábelekkel is nyomon tudják követni. Mobiltelefonjaink valójában a zsebünkben elférő, nagy teljesítményű számítógépek, amelyek mindent rögzítenek, amit csak mondunk vagy írunk, hogy kinek küldjük és honnan. A törvények megpróbálhatják megvédeni adataink biztonságát, de a tudtunk nélkül egyben engedélyezik is ezt az inváziót.” „A szabadságok egy részét tudatosan elajándékozuk, s örülünk, hogy a csoportos beszédési megbízások világában élhetünk, amelyben úgy szívják el a számlánkról a pénzt, hogy még csak észre sem vesszük, kivéve, ha éberek vagyunk.” S egy mind fontosabb figyelmeztetés, amelynek kifejtéséből itt már nem idézünk: „Óvakodnunk kell az infoszféra sötét oldalától.”

Handy felvázolja az újfajta munkahelyet, ahol infokommunikációs kapcsolat köti össze a dolgozókat. Még felfedezendő azonban, vajon a jó csapatmunkához és akár az alkalmi összedolgozások, együttműködések hatékonyságához kell-e, s ha igen, mennyire a résztvevők közötti személyes kapcsolat, a szemtől-szembe metakommunikációja, ami a képernyőről gyakran nem, vagy csak részben jön le. A mai realitás, az ő szavaival, hogy „Sokaknak a munkaszervezet jelenti a fő közösséget még akkor is, ha nem volt mindig vagy túl gyakran olyan emberbarát, mint amilyennek lennie kellett volna.”

S már csak két felvetését idézzük, amelyek a piacról szóló esszé címeként valójában majdhogynem az egész mai világunk alapjait kérdőjelezzik meg: „Piac – Bebizonyosodik-e róla, hogy hamis isten? Melyik területen lehet bízni benne?”

A többi tessenek elolvasni. Végül is nem kevesebbről van szó, mint hogy mi várhat a Hold Hegyein túl, és hogyan lehet azt túlélni – a társadalom és a gazdaság létrehozandó második görbéiről.

Dr. Osman Péter

* * *

Nick Bostrom: Szuperintelligencia. Utak, veszélyek, stratégiák. Ad Astra Kiadó, 2015; ISBN: 978-615-5229-61-9

Rendkívül gondolatgazdag és igencsak messzire tekintő mű.

Hatalmas intellektuális kutató- és felmérő útra visz Bostrom könyve, igen elmélyült elemzésekkel és azokra támaszkodó következtetés- és prognóziskísérletekkel. Különösképp merész munka: mint oly sok előde a filozófiában és az irodalomban, a küszöbünkön álló jövőbe próbál betekintést nyerni és betekintést adni, ám teszi ezt olyan korszakban, amikor minden korábbit messze meghaladó ütemben, exponenciális módon gyorsulva halad előre

a fejlődés, nehezítve minden prognózisalkotást. Minőségileg új, és egyelőre beláthatatlan következményekkel jár ebben, ahogy a fejlődés két alapvető motorja eddig soha nem látott erővel, pozitív visszacsatolásban gyorsítja egymást. Ezek egyike a természettudományok legújabb eredményeit is felhasználó technológiai fejlesztés, amely minden korábbinál szélesebb hatókörű, felhasználási lehetőségű és hatékonyságú, gyakran eddig nem is álmódott eszközökkel látja el a társadalmat és az azt kiszolgáló gazdaságot, ezeket erőltetett ütemben fejleszti, s mindezekkel további, gyorsan növekvő és mind szélesebb körű igényeket is generál. A másik maguk ezek az igények, amelyek, önmagukat is folyamatosan bővítve, mind erőteljesebben hajtják előre a fejlesztést. (Mögöttük pedig ott állnak egy robbanásszerűen fejlődő termelési mód erőművei.)

Az Ad Astra korábbi remekéről, Ray Kurzweil A szingularitás küszöbén c. művéről írtuk (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/5. sz.), és ide ugyanúgy illik: Óriási ez a könyv, az emberiség fejlődésének távlatai iránt érdeklődőnek szédítően gazdag és érdekes! Szinte nehéz megmondani, mi lehet(ett) a nagyobb munka és a nagyobb élvezet: az ebben a szakmája részeként is hivatásszerűen kutakodó szerzőnek összeszedni, rendezni és továbbgondolni, extrapolálni ezt a hatalmas, nagyívű és szerteágazó anyagot, vagy az olvasónak megismerni, megérteni mindezt, mérlegelni Bostrom következtetéseit és jóslatait, és kialakítani a magáét.

Kurzweil trükkös, a függvénytanból vett fogalommal operált: a fejlődési folyamat szingularitásával, amelyen nem lehet túllátni, nem lehet prognózist továbbvezetni. Amint írta, „Ahogyan az űrben egy fekete lyuk drámaian megváltoztatja az esemény horizontja felé gyorsuló anyag és energia mintázatát, a jövőnkben közelgő szingularitás is egyre jobban átalakítja az emberi élet minden intézményét és aspektusát, a szexualitástól kezdve a spiritualitásig. A szingularitás egy jövőbeli korszak, melyben a technológiai változás üteme olyan gyors lesz, a hatása pedig olyan mély, hogy az emberi élet visszafordíthatatlanul átalakul.” Bostrom viszont így beszél: „A könyv nem a technológia gyorsulásáról vagy az exponenciális fejlődés elméletéről szól, és nem is a 'szingularitás' gyűjtőfogalma alá tartozó számos ötletéről és gondolatról. Kezdeképpen összefoglaljuk a mesterséges intelligencia történetét, majd megvizsgáljuk a terület jelenlegi lehetőségeit. Végül vetünk egy pillantást a téma kutatóinak álláspontjára, és rámutatunk, hogy *alig tudunk valamit a jövőbeli fejlesztések időtávlatairól.*” Ha belegondolunk, az általunk kiemelt utolsó mondatrész alighanem ugyanazt jelenti.

A kiadó ajánlójából idézve „A kedves olvasó rendkívül ambiciózus és eredeti művet tart a kezében, amely kézen fogva vezeti végig egy hatalmas, és rendkívül kacskaringós szellemi ösvényen. Nem túlzás kijelenteni, hogy Nick Bostrom könyve korunk legnagyobb kihívását önti világos gondolati formába.” Ebben a kihívásban ott rejlik egy sajátos veszedelem is, amelyet Bostrom is részletesen vizsgál, s amelynek bizonyos előképe már évszázadok óta ott él a kultúránkban – pl. a Gólem-legendában, Johann Wolfgang Goethe A bűvészinas c. híres versében – vajon tudja-e majd uralni az ember az általa életre hívott erőt, és mi lesz, ha elveszti az

ellenőrzést felette? Ha belegondolunk, eléggé valószínűnek ígérkezik az alábbi következtetés: Ha a fejlődés eljut odáig, hogy a mesterséges intelligencia (MI) sikeresen átmegy a Turing-teszten, akkor minden bizonnyal elmondható, hogy a 'gondolkodása' gyakorlatilag azonos az emberével. Akkor viszont miért ne lennének hasonlóképp agresszív, hatalomra törő hajlamai, mint az embernek?

A szerzőről: a műszaki-tudományos ismeretterjesztésben is világhírű TED így mutatja be az egyik előadójaként: „A filozófus Nick Bostrom sokkal hamarabb idézett fel olyan jövőképet, amely tele van az ember képességeinek kiterjesztésével, nanotechnológiával és gépi intelligenciával, mint ahogy az ezekkel kapcsolatos aggodalmak a gondolkodás homlokterébe kerültek. 2005 óta vezeti az Oxford Egyetemen az Emberiség Jövője Intézetet, egy matematikusokból, filozófusokból és más tudósokból álló kutatócsoportot, amelynek rendeltetése, hogy vizsgálja az emberi lét jellemzőinek és fő tényezőinek összképét (human condition) és annak jövőjét. Korunk egyik legfontosabb gondolkodójaként tartják számon.”

A saját honlapján olvasható, hogy Bostrom az Oxford Egyetem Strategic Artificial Intelligence Research Centerének igazgatója. A Wikipédia azt is elmondja, hogy 2009-ben és 2014-ben a Foreign Policy a világ 100 legfontosabb gondolkodója közé választotta, e könyve pedig a tudományos művek kategóriájában a New York Times bestsellerlistájára került.

E könyvében a *szuperintelligencia fogalmát* első közelítésben így vázolja: „Egyelőre a következőképpen határozzuk meg a szuperintelligenciát: olyan intellektus, amely szinte minden fontos területen jóval túltesz az ember képességein. A következő fejezetben több szó esik majd a szuperintelligencia fogalmáról. Ott átfogó elemzésnek vetjük majd alá, és számba vesszük a lehetséges formáit. Egyelőre azonban az általános jellemzés is megteszi. Megjegyzendő, hogy a fenti definíció nem utal arra, milyen formában valósul meg a szuperintelligencia. A szubjektív tapasztalatról szintén nem mond semmit: néhány kérdés szempontjából fontos lehet, hogy egy szuperintelligencia rendelkezik-e saját öntudattal (különösen a morális kérdések ügyében), de mi elsősorban a szuperintelligencia előzményeire és következményeire szeretnénk koncentrálni, nem pedig az elme metafizikájára.”

Könyvéről előszavában így szól: „Ebben a könyvben megpróbálom felmérni a kihívást, amelyet a szuperintelligencia lehetősége támaszt, és azt, hogyan tudnánk rá a legjobban reagálni. Ez valószínűleg a legfontosabb és legnagyobb kihívás, amellyel az emberiség valaha szembenézett. És – akár sikerrel járunk, akár elbukunk – valószínűleg a legutolsó kihívás is, amellyel valaha is számolnunk kell. (Ha belegondolunk, ez erősen apokaliptikus jóslat, jól beleillene egy mai Jelenések Könyvébe. Másrészt ezzel az ember akár az evolúció egyik közbenső lépcsőjének is tűnhet, amellyel létrehozza a következő 'fajt', az embert meghaladó mesterséges intelligenciát, amely átveszi tőle a helyet a csúcson. – Osman P.)

Könyvünkben nem állítjuk, hogy a mesterséges intelligencia létrehozásának küszöbén állnánk, vagy akár csak közelítő pontossággal meg tudnánk becsülni, mikor jön létre. A jelek arra mutatnak, hogy talán még ebben a században, de még ezt sem tudhatjuk biztosan.

Az első néhány fejezetben szemügyre vesszük a szuperintelligencia felé vezető különböző utakat, és ejtünk néhány szót az időzítésről is. A könyv nagy része azonban arról szól, mi történik akkor, amikor már létrejött. Megvizsgáljuk egy intelligenciarobbanás dinamikáját, a szuperintelligencia formáit és erősségeit, egy szuperintelligencia rendelkezésre álló lehetőségeit, amelyekkel döntő fölényt szerezhethet. Ezután az irányítás problémáját vesszük górcső alá, és megnézzük, *hogyan alakíthatnánk ki olyan kezdő feltételeket, amelyekkel túlélhetjük az átmenetet*, és még profitálhatunk is belőle. A könyv végén azután távlati nézőpontot veszünk, és levonjuk a következtetéseket. Néhány megoldást is felvázolunk, *hogyan tudnánk minél nagyobb eséllyel elkerülni egy létkatasztrófát*. (Szép kilátások: kellő ügyességgel talán túl is élhetjük! Kiemelések a recenzió szerzőjétől – Osman P.) ...

Ezt a könyvet egy másik szempontból sem volt könnyű megírni: megpróbáltam könnyen olvashatóvá tenni, de nem hiszem, hogy teljesen sikerült. Írás közben saját korábbi éneket vettem alapul közönségként, és megpróbáltam olyan könyvet írni, amelyet én is szerettem volna elolvasni. Ez talán túl szűk célcsoportot eredményez majd. Mindenesetre úgy gondolom, hogy *a könyv tartalma sok ember számára megfelfejthető, ha rászánják az időt*, hogy kicsit elgondolkodjanak rajta, valamint ha ellenállnak a kísértésnek, hogy rosszul értelmezzék az új gondolatokat, és a kulturális készletükben lévő legközelebbi klisével próbálják meg őket helyettesíteni. A technológiailag kevésbé képzett olvasókat pedig ne bátoraltanítsa el az, ha időnként matematikai fejtegetéseket vagy szakszavakat látnak, mert a fő gondolatok mindig leszűrhetők az ezekhez kapcsolódó magyarázatokból. (Ez fordítva is igaz: akik kíváncsiak a kemény tudományos háttérre, további kincseket találhatnak a végjegyzetekben.)” Tény, hogy roppant érdekes, ám nem éppen laza olvasmány, kell a komoly figyelem és a gondolkodás a megértéséhez és a gondolatmenetek követéséhez. Ez ebben a témakörben egyszerűen nem is lehet másként.

Caveat: „A könyv állításainak nagy része valószínűleg helytelen. Az is valószínű, hogy vannak általam számításba nem vett, ám kritikusan fontos tényezők, ami miatt néhány következtetésem érvényét veszti. Sok helyen jelzem a bizonytalansági faktort olyan szavakkal, mint a 'lehetséges', 'talán', 'esetleg', 'könnyen elképzelhető', 'úgy tűnik', 'valószínűleg', 'nagyon valószínű', 'majdnem biztos'. Minden ilyen kifejezést szándékosan és nagy gonddal helyeztem el a szövegben. Időnként azonban ez az ismeretelméleti kérdésekben tanúsított visszafogottság sem elég; gyakran kifejezetten elismerem a témával kapcsolatos bizonytalanságomat, és nem próbálok tévedhetetlennek látszani.” Ha figyelembe vesszük, milyen sötét árnyékok színezik a szuperintelligencia megjelenésével alakuló jövőt, talán az egyik legszebb kilátást adó remény, hogy az egészből nem lesz semmi, a gépek megmaradnak önállóan, ehhez szükségesen korlátozott intelligenciájú, engedelmes segítőink. Még így is tudnak épp eleget bosszantani – amint azt bárki tanúsíthatja, midőn a számítógépe érthetetlenül megbokrosodik.

Szokás szerint folytassuk pár karakteres idézettel. (A továbbiakban minden forrásmegjelölés nélküli idézet a könyvből van.)

„Az általános emberi intelligenciával rendelkező gépeket már az 1940-es évek, a számítógép kifejlesztése óta jövendőlik; olyan gépek lennének ezek, melyek értelemmel, hatékony tanulási és tervezési képességekkel bírnak, és képesek komplex információfeldolgozási feladatokat megoldani a legváltozatosabb konkrét és elvont témákban. Abban az időben, a számítógépek beköszöntekeor még általában úgy húsz évvel későbbre várták őket. Azóta a becsült dátum évente egyéves sebességgel tolódott ki; ma az általános mesterséges intelligenciával foglalkozó futuroológusok szintén gyakran mondják, hogy az intelligens gépek két évtizeden belül megjelennek. Két évtized pont megfelelő a radikális változások jövendőlöinek: elég közeli, hogy megragadja a figyelmet, és fontosnak hasson, de elég távoli, hogy áttörések olyan láncolatát vizionáljuk, amelyekről még csak halvány elképzeléseink lehetnek. ... *A húsz év ráadásul pont az az idő, amikor a mindenkori jövendőlő nyugdájba megy, így az esetleges hitelességvesztés sem fenyegeti merész véleménye miatt.*” (Kiemelés a recenzio szerzőjétől.) Minő cinizmus – csak épp igaz!

„A gépi tanulás és kreatív problémamegoldás mögött így matematikailag jól meghatározott rendszer húzódik. Az ideálkép maga a tökéletes bayesi szereplő (a könyv természetesen megmagyarázza annak mibenlétét – Osman P.), amely valószínűségszámítási tekintetben optimálisan használja fel a rendelkezésre álló információkat. Az ideál elérhetetlen, mert túlságosan számításigényes ahhoz, hogy bármely fizikai számítógépen megvalósítható legyen. Ennek megfelelően a mesterséges intelligenciát úgy is láthatjuk, mint az útrövidítések keresését: a bayesi ideál megközelítését úgy, hogy feláldozunk némi optimalitást és általános-ságot, hogy nagyobb teljesítményt érzünk el a minket érdeklő területen.” Igen, a követéshez olykor érteni kell a magasabb matematikát.

„Ha valaki olyan gépet tudna alkotni, amely egy emberi felnőtt szintjén érti a természetes nyelvet, akkor minden valószínűség szerint ez már egy olyan gép lenne, amely minden más, az emberi intelligencia által megvalósítható dologra is képes, vagy nagyon kis lépésre van tőle.” S ha belegondolunk, mennyi rondaság megvalósítására képes az emberi intelligencia, egyrészt nehezen utasítjuk el a fekete utópiákat, másrészt felettébb nagy késztetést érzünk a már vázolt aggodalomra, s az indulatra, hogy kapcsolják ki a gépeket a fejlesztőlaborokban!

„Egyedi, egyszerű összetevők interakciója komplikált és nem várt hatásokkal járhat. Ha egy rendszerhez új elemet adunk, az rendszerszintű problémákat okozhat, amelyek addig nem derülnek ki, amíg nagy baj nem történik (néha még akkor sem).” Bostrom ezt a tőzsdei automatikus kereskedőrendszerek és az általuk okozott 2010-es tőzsdei zuhanás, a „Flash Crash” elemzése kapcsán mondja, de általánosan igaz. Minden jó rendszerfejlesztő tudja is: az alkotóelemek spontán interakciói miatt minden bonyolultabb rendszer többet ’tud’, mint amennyit beleterveztek, és ugyanezen okból olykor másként is működik – ami a tervezőt és a felhasználót jócskán meg is lepheti. Márcsak ezért is biztosra vehető, hogy a leendő intelligens gépeink olyan tulajdonságokkal és szabadságfokokkal is rendelkeznek majd, amelyekről a tervezőik előre nem is (rém)álmodnak. Az pedig maga a földre szállt sci-fi, hogy

az említett tőzsdei zuhanásban a számítógépeknek „a program vaslogikáját” követő egymás közti kereskedelmét „a tőzsde automata, kereskedést biztosító megszakító algoritmusai állította le”, megelőzve így a még nagyobb pénzügyi katasztrófát.

„Tudjuk, hogy a vak evolúció képes emberi szintű általános intelligencia létrehozására, mivel már legalább egyszer megtette. (A legnagyobb tévedése? – Osman P.) Az előrelátással segített evolúció – azaz egy intelligens emberi programozó által segített genetikai programok – minden bizonnyal jóval hatékonyabban érhetnek el hasonló eredményt.”

„Amellett is szólnak érvek, hogy az MI-hez szükséges dolgok mind ott vannak az idegrendszerek struktúrájában, amelyek kevesebb mint egymilliárd éve jöttek létre.”

„A teljes agy emulációjához nem kell rájönnünk, hogyan működik az emberi értelem, vagy hogyan programozzuk le egy mesterséges intelligenciát. Csak arra van szükségünk, hogy megértsük az agy alapvető számítási elemeinek alacsony szintű funkcionális tulajdonságait. A teljes agy emulációjához nem szükséges semmilyen alapvető fogalmi vagy elméleti áttörés.” (Emuláció = egy adott működési környezetet más körülmények között utánozó technológia, például az informatikában. Pszichológiai lexikon, Akadémiai Kiadó.)

„Az új normák szerint a felvilágosult, felelősségteljes pároknak előnyben kell részesíteniük a kiválasztást a természetes fogantatással szemben. Akik kezdetben vonakodtak, később szintén a szelekció mellett dönthetnek, hogy gyermekük ne kerüljön hátrányba a barátai és kollégái tehetségesebb gyermekeivel szemben. Néhány országban még ösztönzőket is bevezethetnek, hogy polgáraikat a genetikai szelekció előnyeinek kihasználására bátorítsák.” („Új normák”: „Az össejtből származtatott ivarsejtekkel az egy pár számára rendelkezésre álló kiválasztási lehetőség nagyban megnövekszik.” A kiválasztás eszköze a genetikai szűrés.)

„Lehetetlen volna egyszerű idegi térképet felállítani két agy neuronjairól, hogy a gondolatok csak úgy átcsúszszanak egyikből a másikba.”

„A szinapszisok több mint milliószer annyi hőt vonnak el, mint amennyi termodinamikailag szükséges lenne.”

„Az emulációknál az is kérdés, mennyi ideig tud egy emberszerű tudat dolgozni valamin, mielőtt megőrül, vagy önmagát kezdi ismételni.”

„A 'kollektív intelligencia' nem a hardver alacsony szintű párhuzamosítását jelenti, hanem az intelligens autonóm szereplők, mint az emberek párhuzamosítását.”

„Elképzelhető, hogy amint elérjük az emberi szintű gépi intelligenciát, az erős szuperintelligencia már nagyon gyorsan ki fog fejlődni.” (Ezek szerint ez lehet a point of no return, azaz szabad fordításban: Térdre, imához!)

„Az emberi tartományon belüli különbségek eltörpülhetnek egy ember és egy szuperintelligencia közti szakadékhoz képest. A 3. fejezetben végignéztük egy gépi intelligencia lehetséges előnyeit az emberivel szemben. Az előnyök nagyságrendje akkora, hogy egy szuperintelligens MI valószínűleg nem annyiival lesz okosabb, mint egy zseni egy átlagem-

bernél; sokkal inkább annyival, amennyivel egy átlagember intelligensebb egy katicabogárnál vagy gilisztánál.”

„A kihívás, amivel szembe kell néznünk, hogy megtartsuk emberi mivoltunkat: hogy higadtan, józan ésszel és bölcs humorral álljunk a problémák elé, még ha azok természetelenekek és embertelenek is. Minden emberi találékonyságunkra szükségünk lesz a megoldás során.”

E két legutóbbi biztatással a tarsolyunkban vágjunk neki egy kissé alaposabban is megismerni Bostrom mondandójának legalább egy részét.

1. *Múltbeli fejlődés és jelenlegi képességek* (az 1. fejezet címe) – Bostrom felvázolja a mai technológiai-gazdasági-társadalmi szcenárió kialakulásának ívét: intellektuális képességeiknek köszönhetően „az emberek időről időre egyre hatékonyabb technológiával álltak elő, ami lehetővé tette őseinknek, hogy elhagyják az őserdőt és a szavannát. A népsűrűség és a lélekszám különösen a mezőgazdaság kialakulása után ugrott meg. A több ember több ötletet termelt, a nagyobb népsűrűség miatt pedig ezek az ötletek gyorsabban terjedhettek, és néhányan már azt is megtehették, hogy csak egy-egy szakterületre koncentráljanak. A fejlődés megnövelte a gazdasági termelékenységet és a technológiai kapacitást. A későbbi, az ipari forradalommal kapcsolatos fejlesztések aztán egy második, hasonló jelentőségű ugrást eredményeztek a növekedés mértékében.” Most pedig ott tartunk, hogy „Ha a világgazdaság olyan ütemben bővül, ahogy az elmúlt ötven évben, a világ 2050-re kb. 4,8-szer lesz gazdagabb a mainál, 2100-ra pedig nagyjából 34-szer.” Nem veti fel, ám mindenre kiható kritikus jelentőségű kérdés ebben, vajon valóban gazdagabb lesz-e a világ, ha anyagi javakra konvertálja az erőforrásait. Gazdagabb-e, ha nagyobb mértékben valósítja meg a javak öncélú termelését? Ez alighanem legalábbis kétséges, azt pedig már most is jól látjuk, milyen észszerőtlen pazarlásra vezet, ha – az értékesítések növelése céljával – mesterségesen jelentős mértékben gerjesztik a fogyasztást generáló igényeket és gyorsítják a termékek erkölcsi avulását, cseréjét. Rémisztő belegondolni, mi lesz, ha majd az emberinél sokkal erősebb szuperintelligenciák végzik az ilyesfajta marketingmunkát, s a mainál is sokkal hatékonyabban működtetik az agymosást. Témánk vonatkozásában pedig ez a növekedési prognózis felidéz egy további, felettébb fontos kérdést. Rövidre fogva: egyértelműen kibontakozó tendencia, hogy az értéktermelés mind nagyobb hányadát a gépi eszközök veszik át, kiszorítva az élőmunkát. Így viszont mi adja majd a gyorsan növekvő gazdasághoz a – legalábbis a mai viszonyok szerint – szükséges fizetőképes keresletet?

Quo vadis, Domine? „A következő fejezetben megvizsgáljuk azokat az utakat, amelyek emberi szintű gépi intelligencia kifejlesztéséhez vezethetnek. Azonban szögezzük le már az elején, hogy bármennyi állomás is szükséges az emberi szintű gépi intelligencia megalkotásához, nem ez utunk végcélja. A következő megálló, amely ehhez képest már nincs is olyan messze, az emberinél magasabb szintű gépi intelligencia kifejlesztése. A vonat pedig nem áll meg, még csak nem is lassít annál az állomásnál, ahol az ember álldogál. A legvalószínűbb, hogy egyszerűen átrobog rajta.” Szerfelett figyelemre méltó jóslat! „Egyszerűen átrobog”

– ez érdemben azt jelenti, hogy az ember már nem lesz képes ellenőrzése alatt tartani a fejlődés menetét, ütemét, hanem az egyszerűen túllép rajta, értelemszerűen megfosztva őt addigi státusától és irányítási lehetőségeitől.

„Az első tudós, aki felvázolta ezt a forgatókönyvet, a matematikus I. J. Good lehetett, aki vezető statisztikusként szolgált Alan Turing kódfejtő csapatában a II. világháborúban. Egy 1965-ös, gyakran idézett bekezdésben így ír: *Az ultraintelligens gépet definiáljuk olyan gépként, amely messze képes túlszárnyalni akár a világ legokosabb emberének szellemi képességeit is. Mivel a gépek tervezése szellemi tevékenység, egy ultraintelligens gép még jobb gépeket tervezhetne, és kétségtelenül létrejönne az 'intelligenciारobbanás'. Az emberi intelligenciát messze túlhaladnánk. Így az első ultraintelligens gép az utolsó találmány lenne, amit az embernek valaha is meg kell alkotnia, feltéve, hogy a gép elég szelíd, hogy megmondja nekünk, hogyan tartsuk kordában.*” Ez a „feltéve, hogy...” különösen biztató kilátást körvonalaz. (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

„*Van szemük a látásra, de nem látnak; van fülük a hallásra, de nem hallanak*” (Ez. 12.2) – „Nyilvánvalónak tűnik, hogy egy ilyen intelligenciारobbanás közvetlenül veszélyeztetné a létünket, és ezért a legkomolyabban kell megvizsgálnunk a kockázatot, még akkor is, ha tudnánk (nem tudjuk), hogy van valamekkora esély a fenti forgatókönyv bekövetkezésére. A mesterséges intelligencia úttörői azonban, bár hisznek az emberi szintű MI létrejöttében, jobbra nem foglalkoznak az embernél magasabb szintű MI-vel. Mintha közben képzelőerejük annyira kimerülne, hogy nem látnák azt a logikus következő lépést, hogy a gépek szuperintelligenssé válhatnak.

Az MI úttörői nagyrészt nem foglalkoztak azzal a lehetőséggel, hogy munkájuk kockázatot is hordozhat magában. Még csak említés szintjén sem beszéltek a mesterséges értelem vagy adott esetben egy minden embernél hatalmasabb elme megalkotásának biztonsági és etikai vonatkozásairól: ez a hiányosság még akkor is meglepő, ha ismerjük a kor nem túl acélos kritikai viszonyulását a technológia veszélyeihez. Csak remélhetjük, hogy mire ez valós lehetőséggé válik, nemcsak a technológiai tudást fogjuk megszerezni egy intelligenciारobbanás elindításához, hanem úgy fogunk belevágni, hogy túl is éljük.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.) És van ennek egy igen sajátos oldala. Tudjuk, látjuk, világszerte mennyire a közgondolkodás homlokterébe állított harci kérdés a nukleárisenergia-termelés ügye, az abban rejlő valós vagy netán eltúlzott veszélyek felmutatása. Aligha kétséges, hogy ezt igen gyakran sokkal inkább a politikai mozgósítás eszközeként kezelik, és/vagy mögötte gyakran gazdasági ágazatokhoz kötődő üzleti érdekek munkálnak. Ehhez képest a közgondolkodásban meg sem jelenik az itt vázolt veszélyek felvetése – vajon miért? Ezzel természetesen nem arra utalunk, hogy bármely csekély mértékben is a bizánci képrombolásra emlékeztető indulatokat kellene kelteni az MI-k ellen, vagy akár Frank Herbert méltán nagyhírű regényfolyamából átvenni a „ne készíts gépet az emberi elme hasonlatosságára” elvét.

A fejezet a továbbiakban áttekintést ad a gépi intelligencia eddig fejlődéséről. Felidézi a mesterséges intelligencia mint kutatási terület hajnalaként számon tartott 1956-os

Dartmouth Nyári Projektet, és „E vakmerő felvetés óta eltelt hatvan évben a mesterséges intelligencia területe sok mindenben keresztülment a túlhajtott érdeklődéstől és nagy várakozásoktól kezdve a visszaesésig és a kiábrándulásig.” Természetesen ezt részletesen ki is fejti. Az 1990-es évekre „Az újonnan népszerűvé vált technikák, a neurális hálózatok és genetikai algoritmusok azt az ígéretet hordozták, hogy megoldanak a GOFAI-megközelítéssel (‘a hagyományos logikai alapokra épülő megközelítés, amely a magas szintű szimbólumkezelésre koncentrált, és amely az 1980-as években, a szakértői rendszerekben érte el tetőfokát’ – Osman P.) kapcsolatos néhány alapvető problémát. ... Az új technikák sokkal organikusabb teljesítményt nyújtottak. A neurális hálózatokat az ‘elegáns teljesítménycsökkenés’ jellemezte: a hálózat apróbb hibája általában csak kismértékben rontotta a teljesítményt, és nem vezetett teljes összeomláshoz. Ami még fontosabb: a neurális hálózatok tanulni tudtak a tapasztalatokból, természetes módokat találtak arra, hogy általánosítsanak a példákból, és rejtett statisztikai mintázatokat találjanak bemeneti adatokban. Emiatt ezek a hálózatok különösen hatékonyak bizonyultak mintafelismerési és csoportosítási problémák megoldásában.” „Egy másik irányvonal is szerepet játszott: az evolúción alapuló módszerek, köztük a genetikai algoritmusok és a genetikai programozás technikái. Az evolúciós módszerek talán kisebb tudományos hatást értek el, mint a neurális hálózatok, de széles körű népszerűségre tettek szert. Az evolúciós modellek megoldási lehetőségek populációjával dolgoznak (ezek lehetnek struktúrák vagy programok), és a létező lehetőségek változóinak mutációjával vagy rekombinációjával véletlenszerűen új és új megoldási lehetőségek jönnek létre. A populációt időről időre egy választási kritérium szerint ritkítják (rátermettségi, avagy fitnessfüggvény), amely csak a jobb lehetőségeket hagyja túlélni a következő generációnak. Ezernyi generáció ismétlődése után a megoldások átlagos minősége fokról fokra növekszik. Egy működő algoritmus problémák széles skálájára tud hatékony megoldást, meglepően új és egyszerű módszerekkel, amelyek gyakran tűnnek inkább természetes struktúráknak, mint emberi alkotásnak. Ráadásul a folyamat elvileg különösebb emberi beavatkozás nélkül is működhet, leszámítva a rátermettségi függvény kezdeti meghatározását, ami gyakran igen egyszerű.”

A fejezetben vázolt fejlődés mai szintje: „A mesterséges intelligencia számos területen már most is túlszár az emberi intelligencián. Az 1. táblázatban összefoglaltuk a játékokat játszó programok jelenlegi fejlettségét, amiből kitűnik, hogy az MI-k már most is számos játékban megverik az emberi bajnokokat.”

Megvalósítható, csak még nem találtak rá? A legismertebb eredmény a sakkozó MI. Ugyanakkor: „Az MI gyakorlatilag már mindent képes elvégezni, amihez ‘gondolkodásra’ van szükség, de sikertelennek bizonyul olyan dolgokban, amelyet az állatok és az emberek ‘gondolkodás nélkül’ tesznek; ez valamilyen sokkal nehezebbnek tűnik. ... Különösen nagy kihívást jelent egy programnak a képek értelmezése, a tárgyak felismerése vagy egy robot irányítása egy természetes környezettel történő interakció során. ... A józan ész és a nyelvtudás szintén nehéz feladatnak bizonyult. ... A sakkmeisteri szintet azonban egy meglepően

egyszerű algoritmus segítségével érték el. Épp ezért nagy a kísértés, hogy azt gondoljuk: más képességek – mint az általános gondolkodás, vagy egy a programozóknak fontos képesség – szintén elérhetők egy meglepően egyszerű algoritmussal. *Hogy egy bizonyos esetben a legjobb eredményt egy komplikált mechanizmus éri el, még nem azt jelenti, hogy egyszerű mechanizmusok ne lennének képesek ugyanarra, vagy akár még jobb teljesítményre is. Elképzelhető, hogy csak arról van szó, hogy még senki nem talált egyszerűbb alternatívát.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

A szuperintelligenciához vezető utak – a felmérés következő, logikus tárgya, s a 2. fejezet címe. „A gépek általános intelligenciában jelenleg messze elmaradnak az embertől. Egy napon (feltevésünk szerint) mégis szuperintelligensek lesznek. Hogyan jutunk el addig? Ebben a fejezetben több elképzelhető technológiai forgatókönyvet vázolunk fel. Megvizsgáljuk a mesterséges intelligenciát, a teljes emberi agy emulációját, a biológiai érzékelést, az ember-gép interfészeket, a hálózatokat és a szervezeteket. Kiértékeljük az egyes utak valószínűségét, és azt, hogy egyáltalán elvezethetnek-e a szuperintelligenciához. Több út is lehetséges, ez pedig növeli annak valószínűségét, hogy legalább az egyikben elérhető a cél. (Ne feledjük: Bostrom maga figyelmeztet, hogy a jövőt illető következtetései és prognózisai szükségképpen sokszor többé-kevésbé spekulatívak – Osman P.) Meg tudjuk vizsgálni az ehhez szükséges rendszer néhány általános tulajdonságát. Egyértelműnek tűnik, hogy a tanulás képessége a szükséges rendszer szerves része kell legyen. Ugyanakkor hatékonyan kell tudni bánnia a bizonytalansággal és a valószínűségi információkkal. Ezenkívül képesnek kell lennie arra, hogy az érzékszervi adatokból és a belső állapotokból hasznos fogalmakat definiáljon, és ezekből kombinatorikai reprezentációkat alkosson logikai és intuitív következtetéseihez.”

Tanulógép, „gyermekgép”, „rekurzív önfejlesztés” – „A korai, Régimódi Mesterséges Intelligenciának (a már említett GOFAI – Osman P.) nevezett rendszerek legtöbbször nem voltak képesek a tanulásra, a bizonytalanság kezelésére vagy fogalmak alkotására, talán azért, mert ezek gépi feldolgozása akkor még nagyon fejletlen volt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az alapgondolat túlságosan új lenne. Az ötlet, hogy egy egyszerű kiinduló programmal gépi tanulás útján érjük el a mesterséges intelligenciát, legalább Alan Turing 1950-ben kidolgozott ’gyermekgépéig’ vezethető vissza. Ahelyett, hogy a felnőttagyat próbálnánk programmal szimulálni, miért nem inkább egy gyermeki agyat leképező programot alkotunk? Ha ezt aztán megfelelő képzésben részesítenénk, végül elérnénk a felnőttagy értelmi képességeit.” „Turing gondolata, hogy olyan programot fejlesszünk ki, amely saját tartalma nagy részét tanulásból nyeri, nem pedig előzetes programozásból, mind az idegtudományi, mind a mesterséges megközelítés szempontjából érdekes lehet.

Turing gyermekgépének létezik egy változata is, az ’MI-mag’ gondolata. A Turing által elképzelt gyermekgép relatíve fix architektúrával rendelkezne, amely a tartalom felhasználásával fejlesztené belső képességeit. Az MI-mag ezzel szemben kifinomultabb mesterséges intelligencia lenne, amely képes fejleszteni saját architektúráját is. Az MI-mag kezdeti élet-

szakaszában a próbálkozással, információszerzéssel vagy a programozók segítségével fejlődne. A későbbi szakaszokban azonban elég jól meg kellene értenie saját működését ahhoz, hogy új algoritmusokat és számítási struktúrákat fejlesszen ki az értelmi képessége megnöveléséhez. Ez a megértési szint eredhet abból, hogy az MI-mag általános intelligenciára tesz szert az élet számos területén, vagy átlép egy küszöbértéket egy különösen fontos területen, mint a számítástechnika vagy a matematika.

Ezzel eljutottunk egy újabb fontos fogalomig, a 'rekurzív önfejlesztésig'. A sikeres MI-mag képes lenne iteratíván fejleszteni önmagát: az MI korai verziója meg tudná tervezni saját maga fejlettebb változatát, ez utóbbi pedig – mivel okosabb lenne, mint az első – még okosabb változatot tudna tervezni, és így tovább. Bizonyos körülmények között a rekurzív önfejlesztés elég sokáig folytatódhat egy intelligenciारobbanás bekövetkezéséhez – amikor egy rendszer intelligenciaszintje nagyon rövid idő alatt a szerény képességektől (a legtöbb területen akár emberinél gyengébb tulajdonságoktól, kivéve a programozás és az MI-kutatás területét) a radikális szuperintelligenciáig fejlődik. Erre a lehetséges eseményre visszatérünk a 4. fejezetben, ahol részletesebben is elemezzük annak dinamikáját. Megfigyelhetjük, hogy ez a modell meglepetéseket is tartogat számunkra: az általános mesterséges intelligencia kifejlesztése egészen addig teljes kudarcba fulladhat, amíg az utolsó kritikus komponens a helyére nem kerül, amikortól az MI-mag már képes lehet a rekurzív önfejlesztésre.”

Nem szükségképp humanoid! „Egy utolsó hangsúlyozandó pont: a mesterséges intelligenciának nem kell hasonlítani az emberi elmére. Az MI-k akár nagyon idegenek is lehetnek, sőt valószínű, hogy azok lesznek. Azt kell feltételeznünk, hogy a biológiai intelligenciáktól nagyon eltérő kognitív felépítésük lesz, és a fejlődésük korai szakaszában nagyon különböző erősségekkel és gyengékkel rendelkeznek majd (bár, ahogy később még látni fogjuk, végül úrrá lehetnek a gyengeségeiken). Ráadásul az MI-k céljai is teljesen eltérhetnek az emberi céloktól. *Nincs okunk feltételezni, hogy egy generikus MI-t a szeretet, gyűlölet, büszkeség vagy az egyéb emberi érzelmek fogják motiválni: ezeket a komplex érzelmeket az intelligencián felüli, igen költséges munka lenne újraalkotni az MI-kben.* Ez egyszerre nagy probléma és nagy lehetőség is. Az MI-k motivációinak kérdésére a további fejezetekben még visszatérünk, de a téma olyannyira nagy jelentőséggel bír, hogy végig érdemes lesz észben tartani.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) A kiemelt részben egy különösen izgalmas kérdés rejtőzik. Vajon van-e jó alapunk feltételezni, hogy az említett érzelmek, vagy épp bármilyen érzelmek nem jelennek meg előbb-utóbb spontán módon is az MI-kben? A válaszhoz minden bizonnyal sokat ad, ha végig követjük, hogyan jelentek meg ezek az emberben, mennyit adott ehhez a törzsfelődés, majd a társadalmi fejlődés. Ha premisszaként vesszük, hogy ezeket az érzelmeket nem a testtől független lélek generálja, akkor azokat csak az agyunkból származtathatjuk, végső soron az abban tárolt értékrendből. Hogyan történt a minőségi változás pl. abban, hogy az utódait sok állatfaj is akár önfeláldozóan védi, ám mások iránti szeretetre csak az ember képes, vagy épp a párzási rítus során sok faj „pávaskodik”, de büszkeségre csak az ember képes – és főként ilyen változás, kiteljesedés miért ne jelenhetne meg spontán

módon az MI-kben is, különösen, ha azok eljutnak a fejlődésben odáig, hogy egymással való kommunikációjukból, együttműködésükből kialakul valamiféle „társadalmuk”? Amit viszont valóban nem tudhatunk: premisszánk szerint kétségtelen, hogy az állatokét meghaladó érzelmeinket a gondolkodásunknak, s annak a társadalomban tárolt, onnan eltanult értékrendnek köszönhetjük. Vajon milyen, elképzeléseinket akár messze meghaladó érzelmei is lesznek a szuperintelligenciáknak és azok közösségének?

2. *A szuperintelligenciához vezető utak* – ennek az első harmadában járunk. Benne még, egyebek közt:

A teljes agy emulációja – „A teljes agy emulációjánál (azaz „feltöltésénél”) az intelligens programokat egy biológiai agy beszkenyelésével és a struktúrájának pontos modellezésével alkotnák meg. Ez kimeríti a természettől vett inspiráció fogalmát: szégyentelen plagizálás lenne. A teljes agy emulációjához a következő lépésekre lenne szükség. ...”

Biológiai gondolkodás – „A genetikai manipuláció a gyógyszerészetnél jobb eszközöket adhat a kezünkbe. Gondoljunk ismét a genetikai kiválasztásra: ahelyett, hogy eugenikai programba kezdenénk a házasságok mintázatának kontrollálásával, már az ivarsejtek és az embriók szintjén elkezdhetnénk a folyamatot. ... A kiválasztott vagy épp semlegesített genetikai jellegek száma a következő egy-két évtizedben ugrásszerűen meg fog nőni. ... Minden olyan jelleg, amely elhanyagolhatóan nagyobb örökölhetőséggel rendelkezik – ide értve a kognitív képességeket is –, kiválaszthatóvá fog válni. Az embriókiválasztás nem igényel mélyreható ismereteket azokról a bonyolult belső és külső hatásokról, amelyekkel a gének létrehozzák a fenotípusokat: pusztán adatokra (igaz, abból rengetegre) van szükségünk a vizsgált jellegek genetikai okairól.” Elöljáróban már érintettük az összejtől származtatott ivarsejtek felhasználását szelektálásra. „A géntechnológia további fejlődésével lehetővé válna egy bizonyos specifikáció szerinti génkészlet létrehozása, amelyhez nem lenne szükség nagyszámú embrióra. ... Egy lehetséges fejlesztés, amely a humán genom szintetizálásával lehetővé válna, az embrió genetikai 'helyesírás-ellenőrzése' ... A lehetséges biotechnológiai módszerek szintén fontos szerephez juthatnak. Az emberi reprodukzív klónozás, amint megvalósul, felhasználható lesz kivételesen tehetséges emberek genetikai állományának klónozására.” Igen, ezek a belénk rögzült normarendszer szerint félelmetes és kockázatos utak, hiszen nemcsak élni, de korlátlanul visszaélni is lehet a bennük rejlő eszközökkel. Ám megalkothatjuk hozzá Murphy törvényének idevágó hasonmását: Ami megvalósítható, és elegendő hasznot kínál, azt tűzön-vízen, törvényen át is megvalósítják.

Agy-számítógép interfészek – A sci-fik kedvelt eszköze. Ám „Időnként felmerül az ötlet, hogy a közvetlen agy-számítógép interfészek, különösen az implantátumok használatával az ember megkaphatná a számítógépek speciális képességeit – a tökéletes memóriát, a pontos számítást és a szélessávú adattovábbítást –, amivel az így létrejött hibrid rendszer a módosíthatatlan agy teljesítményének többszörösét érhetné el. Azonban bár az emberi agy és a számítógép közti közvetlen kapcsolat lehetőségét már demonstrálták, valószínűtlennek

tűnik, hogy az ilyen interfészeket a közeljövőben széles körben fogják használni a képességfejlesztésre.”

Hálózatok és szervezetek – „A szuperintelligencia elérésének egy másik elképzelhető módja az emberi elméket egymással és más eszközökkel összekötő hálózatok és szervezetek fokozatos fejlesztése. Ebben az esetben nem az egyének szellemi kapacitását növelnénk meg, hogy szuperintelligensek legyenek, hanem az egyéneket szerveznénk egyfajta hálózatba, amivel elérhetővé válna a szuperintelligencia egy kollektív formája. Erre a következő fejezetben ’kollektív szuperintelligenciaként’ fogunk hivatkozni.” Még szép, hogy eláll ettől az ember lélegzete, s legfeljebb egy félig-meddig cinikus megjegyzésre futja: vajon milyen lesz ennek a kollektív tudattalanja?

Mint minden ilyen alkalomkor, eljött az elválás ideje: eddig kísértük az olvasót Bostrom kalandos felfedezőútjának megismerésében. Remélhetőleg ebből már el tudja dönteni, játszótársa lesz-e a szerzőnek e merész és nagyszabású kísérletben. A recenzens itt leválik, mint egy hordozórakéta, és engedi, hogy az eddigiek intellektuális lendülete vigye tovább az érdeklődést.

Így tehát már csak néhány szó a továbbiakról az út további szakaszai a fejezet címeiben:

3. A szuperintelligencia formái
4. Egy intelligenciarobbanás dinamikája
5. Döntő stratégiai fölény
6. Szellemi szuperképességek
7. A szuperintelligencia akarata
8. A legvalószínűbb kimenetel a végítélet?
9. Az irányítás problémája
10. Orákulumok, dzsinnek, uralkodók, szerszámok
11. Többszereplős forgatókönyvek
12. Egy értékrend kialakítása
13. A döntésekről szóló döntések
14. A stratégiai kép
15. Nő a nyomás

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

CHALLENGES AND SOLUTIONS OF INNOVATION MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION – PART II.

Dr Noémi Liber

Throughout case studies the previous section described in detail the legal provisions in practice and the challenges they present and the way they were managed to get to a solution. The entrepreneurial attitudes of scientists receive substantial recognition in the text. Furthermore the survey carried out among researchers and its results are presented. Finally, the tasks of the universities in order to accomplish their third function, the utilization of their intellectual properties and research services are summarized.

THE QUESTION OF UNITY IN PATENT LAW

Gábor Lezsák

The EPC and PCT coming into force in the 70's treated the question of unity in a fair and acceptable manner but there was a dramatic change in practice in the early 90's. This paper presents the provisions of EPC, PCT and the Hungarian Patent Act regarding the unity of invention and also their application by the intellectual property offices. An overview of the history of said provisions is also presented to show the "big picture" of how the practice evolved. Further, in this paper an attempt is made to propose certain amendments in the legal sources aiming at a fairer and more applicant-friendly practice.

DESIGN PROTECTION WITHOUT REGISTRATION

Anna Radnai

The European Union, in accordance with the market needs, created unregistered community design in 2002. This new form of protection provides significantly weaker and shorter protection than registered design, but just enough for those industries which flood the market in every season with a collection of designs. For them the duration of the protection has less importance, but it's highly advantageous that it's free of charges and arises without registration procedure. The article compares the unregistered design to RCD highlighting its advantages and disadvantages.

„ACCESS DENIED” – BLOCKING OF WEBSITES AS A POSSIBLE TOOL OF LAW ENFORCEMENT – PART II.

István Harkai

The second part analyses the technical background, other electronic mechanisms (Technological Protection Measures, filtration system, notice and takedown) and the ways of circumventions. It also touches parallel legal cases from the field of trademarks, then it discusses how fundamental rights of the parties clash during the enforcement. In the final part of the study, the author tries to reveal the social and economic effects of blocking websites, and draw a possible way of further development.

JUDICIAL PRACTICE OF WORKS CREATED IN EMPLOYMENT RELATION NOWADAYS

Dénes Legeza

The “work made in an employment relation” is quite a new legal institution in the Hungarian legal system. In recent years articles dealt with the history and development of this legal institution and analysed the provisions of the Copyright Act of 1969 and 1999. The aim of the study is to analyse the legal practice of the Copyright Act of 1999 by published decisions of the courts and the expert opinions of the Body of Experts on Copyright. The first and the second part of the study analyse the scope of employment, the effect of the employer’s instruction and the question of fair remuneration. The third part of the study presents those decisions which dealt with computer programs. The last two parts analyse the moral rights of the employer and those legal relations where works were made in the course of work contracts, personal service contracts or sham employment contracts.

USE OF THE TRADEMARK BY THE PRODUCER OF SPARE PARTS – WHEEL TRIMS OF FORD

Dr Sándor Vida

A producer of wheel trims used the mark FORD without the consent of the owner of the mark. In the infringement suit he defended himself with the “repair clause” of the Community Design Regulation. The first instance court in Torino, considering different appreciations by the Italian courts referred the case to the EU Court of Justice. The response of the latter (C-500/14) was that design law does not authorize trademark infringement. Reported is on comments of Kur, Fezer, Hackbarth, Beldiman and Blanke-Roeser. The author of the article stresses the practical significance of the decision. Moreover he is satisfied that finally there

was a judge in Italy who decided to make a reference to the EU Court of Justice with the aim to have an authentic interpretation. Anyway, the conflict between primary and secondary market is a complex one, legal problems exist not only in Europe. In the US the Congress seems to be more active in this respect than the Commission in Bruxelles.

ORDINARY COURT OF JUSTICE – SPECIAL COURT OF JUSTICE: THEORETICAL QUESTIONS OF ORGANIZING THE ADMINISTRATION OF JUSTICE IN THE FIELD OF PATENTS AT THE TURN OF THE CENTURY

Dr László Papp

The function of the patent services can be described as the organizations which deal with authorizations and legal matters concerning a given patent's judgement. The two cases are closely intertwined, one could not be understood without the other. So the general experience was that the cases in these authorities were either purely legal, purely technical, or mixed. During patent legal proceedings, only the first or the third emerged, which also had to be expressed within the organization. So, with the presence of both the legal and the technical member, their observable ratio is decided by the nature of the jurisdiction.

SOMMAIRE

<i>Dr Noémi Liber</i>	Défis et solutions du management de l'innovation dans l'enseignement supérieur – Partie II.	5
<i>Gábor Lezsák</i>	La question de l'unité dans le droit des brevets	16
<i>Anna Radnai</i>	La protection des dessins ou modèles sans enregistrement	46
<i>István Harkai</i>	„Accès refusé” – le blocage des sites web comme un moyen possible de l'application du droit – Partie II.	71
<i>Dénes Legeza</i>	La pratique judiciaire des oeuvres créées dans la relation du travail dans nos jours	100
<i>Dr Sándor Vida</i>	L'usage de la marque par le producteur des pièces détachées – enjoliveurs de Ford	129
<i>Dr László Papp</i>	Tribunal ordinaire – tribunal spécial Les questions théoriques de l'organisation de la juridiction en matière des brevets au tournant du siècle	142
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	153
	Revue des livres et périodiques	196
	Summaries	234

INHALT

<i>Dr. Noémi Liber</i>	Herausforderungen und Lösungen des Innovationsmanagement im Hochschulwesen – Teil II. 5
<i>Gábor Lezsák</i>	Die Frage der Einheit in Patentrecht 16
<i>Anna Radnai</i>	Der Designschutz ohne Eintragung 46
<i>István Harkai</i>	„Zugriff verweigert“ – Sperrung der Webseiten als ein mögliches Mittel der Rechtsdurchsetzung – Teil II. 71
<i>Dénes Legeza</i>	Die Rechtspraxis der im Arbeitsverhältnis geschaffenen Werke heutzutage 100
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Die Nutzung der Marke der Einzelteilhersteller – Ford Radkappen 129
<i>Dr. László Papp</i>	Normaler Gericht – Sondergericht Theoretische Fragen der Organisierung der Rechtspflege im Gebiet der Patente an der Jahrhundertwende 142
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland 153
	Übersicht von Büchern und Zeitschriften 196
	Summaries 234

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554).